

JANA LEPAŘE

VŠEOBECNÝ DĚJEPIS

K POTŘEBĚ ŽÁKŮ

NA VYŠŠÍCH GYMNASIÍCH ČESKOSLOVANSKÝCH.

První vydání. 16. (16.) tisícový náklad. Světlo.

DÍL I.

STARÝ VĚK.

Cena 1 zl. 60 kr. r. m.

V PRAZE.

NÁKLADEM KNĚHKUPECTVÍ: I. L. KOBER.

1867.

Právo překlada vyhražuje si spisovatel.

P

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA PEDAGOGICKÉ FAKULTY HEDVÍBOVÉ	
Signat. č.	U 1169/1
inventár. č.	201824

Tiskem Jindř. Mercyho v Praze.

Předmluva.

Skládaje tento *Všeobecný Dějepis* měl jsem na zřeteli úlohu, kterou stručně vyměřil a vyložil *Organisáční návrh gymnasiální* na str. 31 v §. 39 a pak na str. 158 a 159. Za touž příčinou snažil jsem se: 1) abych věci *zeměpisných* z pragmatického jich spojení s dějinami člověčenstva vůbec a jednotlivých jeho větví zvláště nevytrhoval, avšak ani zbytečně nenahromažďoval; 2) abych *ústavu* jednotlivých států v přirozeném jejím svazku k ostatním dějům politickým, pokud toho zapotřebí, nakreslil; 3) abych líčení *rozvoje ve vzdělanosti národů* zbavil zákoutí, které se mu ve školských knihách obyčejně vykazuje, a postavil na místa, na která sluší podle logiky spočívající v dějích samých. K náhledu tytéž veřejně vyslovenému, aby se na gymnasiích vykládaly v příčině starého věku jenom *dějiny řecké a římské*, přistoupiti jsem nikterak nemohl, maje za to jednak, že počínání takové zjevně se přičí pragmatismu v rozvoji dějin světových, jednak zase, že oba národové, jimž dotčený návrh nadržovati míní, v kulturní své důležitosti ani náležitě poznáni by nebyli, kdyby se nemožným učinilo porovnatí tvořivost ducha jejich s plody národů jiných. Při vši snaze pak, aby byl spis přehledný a průhledný, měl jsem slušnou o to péči, bych zbytečně nedrobil vypravování dějin souvislých, třebaš i jinak různorodých, hledíme-li k rozličným národům aneb dějepisným předmětům.

Co *obsahu* se týče, mám za to, že jsem spíše do knihy přijal víc, než méně z toho, čeho by nevyhnutelně bylo zapotřebí; dodavky ke spisům činiti tuším obtížnější jest, než vy-

něchávat z nich, co podle jistých okolností snadno vynechati se dá. Užil pak jsem při práci své nejdůkladnějších spisů novověkých, jakož znalce, kterému na tom bude záležeti, zajisté tajno nezůstane; zejména vděčně připomínám díla, která složili *Duncker, Grote, Curtius, Droysen, Schwegler, Mommsen, Lange, Peter* a t. d. Také naději se, že se mi neupře, kterak cokoli do spisu vloženo, vylíčeno „*ἀπὸ παντὸς φθόνου καὶ πάσης κολακείας.*“

P. *Urbánek* sestavil ke knize zvláštní *příručný atlas názorný*, který zajisté vedle slova pouhého vypravování dobře působiti bude. Pilní žáci neopomenou však to, co ve „Všeobecném Dějepisu“ mnohdy jenom v obrysech vyloženo, doplniti zevrubnými popisy obsaženými v „Naučném Slovníku“, v „Kronice Práce“, a podobných dílech českých, nyní právě vydávaných.

V Praze, dne 20. března l. 1867.

J. L.

OBSAH.

Úvod	Str. 1
----------------	--------

Dějiny starého věku.

Část I.

Pravěk: Zalidnění země.

A) Dějiště	8
B) Pokolení lidská	11

Část II.

Národové východoasiatické.

I. Číňané.

Země	13
Dějiny politické vnější	—
Ústava	14
Vzdělanost	15

II. Indové.

Země	16
Dějiny politické	17
Ústava	18
Vzdělanost	20

Část III.

Národové střední.

I. Egypťané.

Země	23
Dějiny politické vnější	24
Ústava	27
Vzdělanost	28

	Str.
II. Národové semitští.	
A. Arabové	30
B. Lýdové	31
C. Kárové	—
D. Mysové	—
E. Židé	—
Země	—
Dějiny politické vnější	82
Ústava	86
Vzdělanost	37
F. Babylóňané a Assyrové.	
Země	—
Dějiny politické vnější	
1. Doba starobabylónská (—1240)	38
2. Doba assyrská (—606)	39
3. Doba novobabylónská (606—538)	41
Ústava	—
Vzdělanost	42
III. Národové ariéští na vysočině iránské.	
Země	48
Dějiny politické vnější	44
A. Baktrie a Médie	—
B. Persie	—
Kýros (558—529)	45
Kambýses (529—522)	47
Dareios (521—485)	48
Ústava	51
Vzdělanost	52

Část IV.

Národové námořští.

I. Foiničané.	
Země	58
Dějiny politické vnější	—
Ústava	55
Vzdělanost	56
II. Řekové.	
Země	57
Obyvatelstvo	60

Dějiny.

I. Prvotiny dějin řeckých.	
Východní pobřeží řecké	61

	D ějiny řecké z 9. století až do velikých válek perských r. 493.	
II.	A. Sparta.	
	Zřízení státní. Lykúrgos	67
	První válka messénská, dvacetiletá (780—710).	72
	Eforové. (Marný pokus o obmezení práva sněmův)	73
	Války arkadické a argejské (kolem 700 před Kr.)	74
	Druhá válka messénská sedmnáctiletá (kolem r. 640)	—
	Sparta v čele spolku států peloponnéských (570—371)	75
	B. Tyrannis ve státech řeckých	76
	C. Athény.	
	Zřízení státní. Drakón. Kylón. Solón.	78
	Zřízení tyrannidy v Athénách l. 560.	84
	Tyrannové athénští (560—510.)	85
	Kleisthenova změna ústavy Solónovy (510—507.)	—
	D. Hromadné zakládání osad řeckých	87
	E. Vzdělanost řecká.	89
III.	D o b a s l á v y ře c k é 493—359	
	A. Války perské (493—449)	
	Doba Dareiova (493—485)	93
	Doba Xerxova (485—465)	97
	Doba Kimónova (465—449)	105
	B. Věk Periklův (449—431)	108
	C. Válka peloponnéská (431—404)	
	Válka desítiletá (431—421)	112
	Jalový mír (421—415)	116
	Zrády Alkibiadovy (415—411)	117
	Alkibiadova sláva (410—407)	119
	Zkáza athénská (407—404)	—
	D. Nadvládi spartanské 404—371.	
	Následkové války peloponnéské	120
	Triakontarchie athénská z r. 404	122
	Spartanské výpravy proti Persii (402—395)	—
	Válka boiótická (395—387.)	124
	Spartané rušitelé míru, pokošení jejich (388—371)	126
	E. Náčelnictví Thébanů (371—362)	129
	F. Vzdělanost.	131
IV.	D o b a m a k e d o n s k á 359—323.	
	Věk Filippův (359—336)	139
	Věk Alexandrův (336—323)	143
	Vzdělanost	147
V.	K l e s l o s t Ř e k ů , v z n i k a d o b a v e l e s t á t ů h e l l é n i s t i c k ý c h 323—190.	
	A. Dějiny politické vnější.	
	Zmatky po smrti Alexandra Velikého (323—301)	149
	Řekové	—

	Str.
Thrákia	151
Makedonie	—
Syrie	154
Aigypťos	155
B. Ústava	156
C. Vzdělanost	157
III. Římané.	
Země	161
Obyvatelstvo	164
<i>Dějiny.</i>	
I. Prvotiny dějin římských (—510)	166
Původ a poloha Říma	—
Dějiny vnější	167
Ústava	170
Vzdělanost	177
II. Doba republikánská (510—80 př. Kr.)	179
A. Zařízení aristokratické (510—366.)	—
Obnovení a poopravení ústavy Serviovy	—
Smlouva s Kartháginou (r. 508.)	181
Porséna	—
Gens Glandia	182
Lex de dictatore creando (kolem r. 500.)	—
Secessio plebis r. (494.)	—
Tribuni plebis	184
Koriolánus (491)	185
Sp. Cassius (492, 486)	—
Zlořády patriciů (485—452)	186
Decemvirát (451, 449)	188
Leges Valeriae (et) Horatiae r. 448	189
Svolení konnubia mezi patricii a plébeji (444)	190
Tribuni militares consulari potestate (443—367)	—
Vyvrácení Vej (396)	192
Vpád Gálů do Říma a jeho okolí (389—350)	—
Konečné podrobení jižní Etrúrie (363—350)	194
Změny v zařízení vojska	195
Leges Liciniae Sextiae (376—366)	—
B. Doba demokracie římské (366—190)	197
a) Podmanění Itálie (366—266)	—
Srážka Říma se Samnity (342—340)	—
Bouře latinské (340—337)	198
Boje samnitské 325—290	199
Války s Tarantany a s Pyrrhem épeirským (282—272)	202
Nadvláda římské v Itálii	206
Postavení senátu v obci římské	207
b) Řím v řadě velmocí (266—190)	208

	Str.
První válka púnská (264—241)	208
Oprava sněmování po centúriích r. 241	211
Vzetí Sardinie a Korsiky (238)	—
Opanování moře siného (228)	—
Nadvládi v Itálii severní (225—118)	212
Druhá válka púnská (218—201)	—
Opanování východního středomoří (200—190)	118
C. Doba šlechty úřednické (190—133)	—
Nobilitas	—
Rozdíly politické v obyvatelstvu obecném	220
Nadvládi římské na východě (189—146)	221
Nadvládi římské na jihu	226
Nadvládi římské na západě	228
Vzdělanost	229
D. Zápas nové šlechty s demokracií. Vznik císař- ství (133—30 př. Kr.)	234
Podniky Grakchovců a zkáza jejich (133—121)	—
Marius (107—86) a Sulla (106—78)	238
A. Válka Jugurtovská 102—106	—
B. Válka cimberská a teutonská (113—101)	239
C. Sočivé podniky demagogův a oligarchův (100—91)	241
D. Vzpoury spojencův italských o právo občanské (91—88)	243
E. První válka Mithridatovská (89—84)	245
F. První války občanské (87—82)	246
H. Rády Sullovske (82—79)	247
Neschopnost a nekázeň oligarchie (78—70)	249
Kn. Pompejus (67—62)	251
Pikle Katilínovské (64—62)	252
První triumvirát (r. 60—58)	254
Podmanění Gallie záalpské (58—52)	257
Vzdělanost Gálův	259
Druhé války občanské (49—45)	260
Vladaření Caesarovo (—44)	263
Zmatky po smrti Caesarově (44—43)	264
Druhý triumvirát (43—36)	266
Konec republiky (36—30)	267
Vzdělanost	—
III. Doba císařství (30 př. Kr. — 476 po Kr.).	
A. Věk Augustův (30 př. Kr. — 14 po Kr.)	269
Ústava	—
Dějiny vnější	—
Vzdělanost	271
B. Císařové z rodu Liviina (14—68)	274
C. Věk Flaviovců (69—96)	275
D. Doba císařů důstojných (96—180)	276
Dějiny vnější	—
Vzdělanost	278

	St .
E. Zlôřády vojska a vřdců jeho (180—324)	28
F. Kónstantinus I. a rod jeho (324—363)	283
Křestanství	—
Ústrojí státní	285
Dějiny vnější	286
II. Valentiniánus I. a rod jeho (364—392)	287
I. Konečné rozdělení a rozboření říše (395—476)	288
Dějiny vnější	—
Rozhled po politickém stavu Európy r. 476.	293
Vzdělanost	294

Opravy a dodavky.

<i>Na straně,</i>	<i>řádce,</i>	<i>shora,</i>	<i>stůj</i>	<i>na místě</i>
16	27	"	horské	horké
17	34	"	celek <i>politický</i> . . .	celek
20	7	"	koření	kořenách
36	poslední	"	ustanovení	stanovení
38	20	"	Positigris	Positigris
44	20	"	vlastenectví	vlastenství
54	11	"	Kythérách	Kythéře
58	15	"	<i>Morava (Margus),</i> Timok	Timok
65	28	"	Jl. I.	III.
65	předposl.	"	Hermes, pávodně děšt	Hermes
88	5	"	Megary	Megarou
91	9—10	"	Aisó-pem	Aisó-nem
—	25	"	avšak <i>také</i>	avšak
94	32	"	ale <i>že</i>	ale
96	předposl.	"	se	ae
114	24	"	zamítnuty	zamítnutí
121	2	"	vzdaly	vzdali
124	15	"	otevřeli	otevřely
180	30	"	Pelopidu	Polopidu
185	po 11	"	dodati jest: V <i>lyrice</i> vynikli jediný Boiótan <i>Pindaros</i> (522—442).	
152	23	"	svého	svého,
154	30	"	V.	IV.
160	17	"	představující	přestavující
172	36	"	si	se
199	6	"	zmocniti <i>se</i>	zmocniti
241	9	"	Rhaetie	Rhaetiae
252	25	"	obyvatelů	obyzatelů
254	20	"	perlami	perlemi
255	7	"	Pompeja	Pompeje
—	20	"	"	"

INDEX

Introduction	1
Chapter I. The History of the	10
Chapter II. The History of the	25
Chapter III. The History of the	40
Chapter IV. The History of the	55
Chapter V. The History of the	70
Chapter VI. The History of the	85
Chapter VII. The History of the	100
Chapter VIII. The History of the	115
Chapter IX. The History of the	130
Chapter X. The History of the	145
Chapter XI. The History of the	160
Chapter XII. The History of the	175
Chapter XIII. The History of the	190
Chapter XIV. The History of the	205
Chapter XV. The History of the	220
Chapter XVI. The History of the	235
Chapter XVII. The History of the	250
Chapter XVIII. The History of the	265
Chapter XIX. The History of the	280
Chapter XX. The History of the	295
Chapter XXI. The History of the	310
Chapter XXII. The History of the	325
Chapter XXIII. The History of the	340
Chapter XXIV. The History of the	355
Chapter XXV. The History of the	370
Chapter XXVI. The History of the	385
Chapter XXVII. The History of the	400
Chapter XXVIII. The History of the	415
Chapter XXIX. The History of the	430
Chapter XXX. The History of the	445
Chapter XXXI. The History of the	460
Chapter XXXII. The History of the	475
Chapter XXXIII. The History of the	490
Chapter XXXIV. The History of the	505
Chapter XXXV. The History of the	520
Chapter XXXVI. The History of the	535
Chapter XXXVII. The History of the	550
Chapter XXXVIII. The History of the	565
Chapter XXXIX. The History of the	580
Chapter XL. The History of the	595
Chapter XLI. The History of the	610
Chapter XLII. The History of the	625
Chapter XLIII. The History of the	640
Chapter XLIV. The History of the	655
Chapter XLV. The History of the	670
Chapter XLVI. The History of the	685
Chapter XLVII. The History of the	700
Chapter XLVIII. The History of the	715
Chapter XLIX. The History of the	730
Chapter L. The History of the	745
Chapter LI. The History of the	760
Chapter LII. The History of the	775
Chapter LIII. The History of the	790
Chapter LIV. The History of the	805
Chapter LV. The History of the	820
Chapter LVI. The History of the	835
Chapter LVII. The History of the	850
Chapter LVIII. The History of the	865
Chapter LIX. The History of the	880
Chapter LX. The History of the	895
Chapter LXI. The History of the	910
Chapter LXII. The History of the	925
Chapter LXIII. The History of the	940
Chapter LXIV. The History of the	955
Chapter LXV. The History of the	970
Chapter LXVI. The History of the	985
Chapter LXVII. The History of the	1000

Ú v o d.

Cokoliv událo se, působící nějak ve veřejný život lidský, nazýváme *dějmem*; živý soubor dějův jistého předmětu činí dějiny jeho.

Dějiny *předmětu* jednotlivého slovou zvláštní čili speciální naproti dějinám všeobecným, hledícím přímo neb nepřímě k člověčenstvu vůbec. I první i druhé rozkládají se po *vnitřní* své *příbuznosti* v jistých směrech na odvětví tolikéž rozdílně jmenovaná. Dějiny vzniku, zmahání se a úpadku národův aneb skupin národních co státních celkův slovou *politické*, jež pak rozeznáváme od dějin *vzdělanosti* vůbec a zvláště od dějin jakéhokoli *spůsobu vedení života* (orby, průmyslu, obchodu), *umění* (stavby, řezby, malby, hudby, básnictví) a *vědění* (náboženství, písemnictví atd.)

V řečených odvětvích dějinných nemívají národové a říše ani všichni mezi sebou ani jednotliví během času jednorázného rázu. U jedněch mívají převahu dějiny politické, u druhých obchodní; jedni proslavují se v umění, jiní v hájení náboženství a p.

Ne o všech dějích zachovaly se zprávy; z těch pak mnohé dávají zvěst o dějích z úmyslu, kdežto na jiných toho pozorovati nelze. Jako však jsou oba tito řečení druhové rozdílné důležitosti a ceny, tak hývají zase i zprávy samy více méně úplně, dokonale a věrně čili vůbec *bezpečně*.

Běží-li o to, abychom o jistých dějích nabyli slušné známosti, bude potřebí zprávy řečených druhů úplně sebrati,

přehledně spořádati, důkladně i všestranně oceniti a tudyž 1. děje na jisto postavit, a 2. na jisto postavené děje v přirozenou souvislost a v přehlednou podobu uvést. Úlohu první vykonává dějezpyt, druhou zanáší se dějepis. Dějezpyt-cové a dějepiscové však, nemají-li se minouti cíle, musejí vedlé nevšední obezřelosti, daleci jsouce všelikých předsudkův, vynikati důvtipem a všestrannou vzdělaností; zvláště pak potřebí jest 1. aby v příčině zpráv tak řečených mrtvých zběhlí byli ve věcech *archaiologických* t. j. aby rozuměli vyložiti původ, podstatu a konec starobylých staveb, nádob, nářadí, ozdob, zbraní, erbův aneb jakýchkoli zbytkův těch a podobných věcí, a 2. v příčině památek živých aby slušně všímali si výsledkův badání *psychologického a lingvistického, epigrafie, numismatiky, sfragistiky a diplomatiky*, pak *zeměpisu, chronologie a především všeho toho, do které doby co dějezpyt a dějepis již na novo vynesly.*

Poněvadž tudyž dějezpytci rovněž tak jako historikovi zápasiti jest s přemnohými a zhusta i nepřemožitelnými obtížemi, nevyrovná se dějepis i sebe důkladnější nikdy dějinám samým; všechny pokusy v též příčině stávají se, jakož vůbec bývá v dílech lidských, toliko více méně dokonalými podlé vlohy, síly a vůle spisovatelův. Proto nazýváme dějepisy také jinak dějinami subjektivními naprotiv dějinám skutečným čili objektivním. Tudyž vyslovuje se úloha dějepisce v ten smysl, že se má psáti co možná objektivně.

V příčině *předmětu a povahy* dějův rozeznáváme při dějepisu právě tolik druhů a *odvětví* jako při dějinách samých, mluvíce tedy o dějepisu *všeobecném a speciálním*, o dějepisu *vzdělanosti* atd.

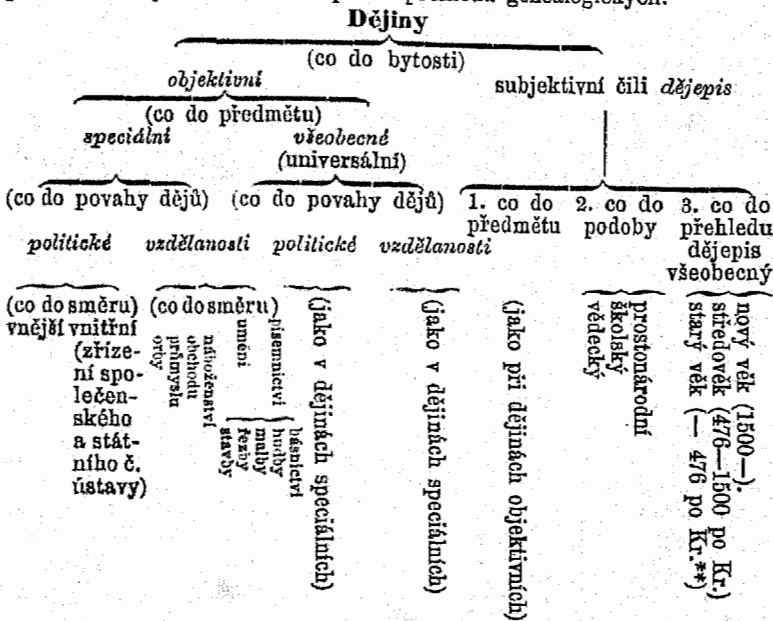
Co do *podoby*, kterou na sebe bere dějepis, činíme rozdíly mezi dějepisem vědeckým, školským, prstonárodním a p. Vědecký tvoří podobu svou jediné z obsahu dějin, ostatní spravují se v tom chápavostí čtenářstva, které mají na zřeteli.

Pro usnadnění *přehledu* v nesčíslném množství dějů nepřetržitě za sebou jdoucích dělíme dějepis po významnosti jistých obrátů v dějinách na rozdílné díly, doby, části a p. V dějepisu všeobecném vešlo v obyčej dělení na starý, střední a nový věk. Starý věk končí rozpadnutím západní polovice ohromné říše římské kolem r. 476 po Kr., střední jde odtud až

do odkrývání nového světa na sklonku století XV., zavíraje v sobě plných 1000 let, ostatek tvoří nový věk. *)

A však i pouhé studium dějepisu žádá již jisté dospělosti ducha, zvláště pak rozličných vědomostí ze všech oborů zeměpisných. Správné pojímání dějů při nesčíslném jich množství a při nejrozmanitější jich vzájemnosti bez slušné známosti *topografie* a *zeměpisu politického* nedá se dobře ani mysliti; ale poněvadž oba tyto oborové zeměpisní za změnami v dějinách jiné a jiné nabývají tvářnosti, nekoná se rozumné studium dějepisu nikdy bez *atlasu historického*. Ježto pak povaha jistých dějin mnohonásobně se zakládá na přírodní povaze zemí (na způsobu a míře jejich úrody, na bohatství, směru a splavnosti řek, na blízkosti moře, na mnoho- nebo jednotvárnosti, výšce a hornatosti plochy, na podnebí a t. d.), opatříme se prvé, než se dáme do učení se jistým částem dějinným, slušnou zásobou vědomostí ze zeměpisu *fysického*.

* Souvislost nahoře vyložených pojmův uvádíme v smyslný přehled pomocí tabulky zosnované na způsob přehledů genealogických.

** Další rozvržení podáno bude v každém dílu tohoto dějepisu pod nápisem „obsah.“

Jakož však již v samém životě obecném z povahy sousedství svého mnohou šťastnou neb nešťastnou chvíli vyvozujeme, tak vysvětlují se i v dějinách slasti i strasti národův na mnoze jenom *ethnografií*. Než ani bez zeměpisu *mathematického* nelze se obejít, učíme-li se dějinám. Přemnohé zajisté věci z náboženství ano i z praxi národův nedají se pochopiti než na základě vědomostí z oboru zeměpisu *mathematického*. Nad to pak jesti tato část zeměpisná jedinou cestou k hlavní průvodkyni dějepisu, totiž k *chronologii*, pokud má základy na *hvězdářství*.

Znajíce více méně důkladně postavení slunce k zemi a k luně, ustanovovali národové rozdílnými způsoby nejen počátek, nýbrž i trvání roků, měsíců a dní i jednotlivých dílů jejich. Odtud pochází rozeznávání *obecného* roku od roku *slunečního* (365 dní 5 hodin 48 minut 48 sekund) a *lunného* (354 dní 8 hodin 48 m. 36 s.), *obecného* měsíce od *hvězdářského* (29 dní 12 h. 44 m. 3 s.), *obecného* dne od *slunečního* (doby od poledne jednoho až do příštího o 24 rovně dlouhých částech či hodinách).

Agyptané, národ ve hvězdářství druhdy nejpokročilejší, čítali do roku obecného 365 dní rozdělených na 12 měsíců po 30 dnech s 5 dny na konci připojenými; počátek roku kladli k rovnodennosti podzimní (vlastně k 20. říjnu, východu to Siria, nejjasnější hvězdy na obloze agyptské), počátek pak dne, rozříděného na nerovných 12 hodin denních a tolikéž nočních, do východu slunce. Každý čtvrtý rok byl přestupný.

Óčiané dělili rok (ki) na čtvero počasí po 3 měsících, měsíc na 3 dekady denní, den na 12 hodin. 12 let či doba oběhu Jupiterova se za zvláštní celek rozeznávala. 5 takových dob činilo jednu nejvyšší skupinu časovou. Léta byla obyčejná a přestupná.

Indové opustivše v 6. století př. Kr. rok lunný po 28 měsících počítali dále sluncem jsouce vedeni do roka 3 počasí po 4 měsících o 30 dnech a to třikrát po sobě, pak po dvě léta dodávali 13. měsíc 30 dní. Den měl 30 hodin.

Národové *semitští* měli rok lunný o 12 měsících, hledících k částem zvěrokruhu a střídajících po 29 a po 30 dnech, den dělili na 12 rovných hodin; u východních Semitův začínal východem slunce, u západních ve smyslu sv. podání o stvoření světa západem slunce; sedm dní, souhlasících s počtem známých oběžnic a slunce činilo týden. Rok počínal jarem. Po jistém kruhu let dodáván jest k měsíci poslednímu ještě jeden o 60 dnech.

Lunného roku s 354—355 dny drželi se též *Řekové* (Athéňané), stavíce počátek v novoluní po slunostání letním a dělíce rok tolikéž po způsobě Semitův. Měsíc rozvrhovali na dekady; východ slunce značil počátek dne. Rozdíl mezi obecným svým rokem a rokem slunečním vyrovnávali občasným vřaďováním tři-

náctého měsíce o 30 dnech. Jména měsícův byla tato: 1. heka tombajón (červenec), 2. matageitníón, 3. boédromión, 4. pyanepsión, 5. maimaktérión, 6. poseideón (poseideón druhý), 7. gamélión, 8. anthestérión, 9. elafébolión, 10. mnychión, thargélión, 12. skirophorión.

Také u *Římanů* byla luna v nejstarší době hlavním měřítkem času. Měsíce střídaly se po 29 a 30 dnech a 10 jich (*martius, aprilis, majus, junius, quintilis, sextilis, september, october, november, december*) činilo rok o 295 dnech. Den začal východem slunce. První den měsíční bylo novoluní, jež jsou veřejně vyvoláváno slulo *kalendae*, první čtvrt v devátý den měsíční nazývána *nonae* a úplněk *idus*; počítání dní šlo řádem zpátečným. Vedlé toho byl však v obyčejí též týden o 7 dnech (*dies Solis, Lunae, Martis, Mercurii, Jovis, Veneris, Saturni*). Než záhy (pověst připisuje to králi Numovi) následovali Římané příkladu Řekův, počítajíce do roka také 355 dní, jež rozvrhli do 12 měsíců, předeslavše před desatero měsíců starých ještě *januarius* a *februarius*. *Kalendae* zůstaly i dále na prvotním místě, *nonae* a *idus* kladeny v několika měsících (januarii, martii, maji, quintili, sextili, octobru, decembru) na 7. a 15., v ostatních na 5. a 13. den, aniž by se dále bylo pomýšlelo na původní jejich významnost. Vyrovnávání takového roku k slunečnému konalo se též vřaďováním jednoho měsíce (*marcedonius* o 22 neb 23 dnech po 23. februarii), ale šetřeno jeho nepravidelně tak, že v r. 47 před Kr. mezi oběma druhy roku byla neshoda 79 dní. Tehdy zkrátiv *Julius Caesar* rok svrchu řečený (*annus confusionis*), počal r. 46 prvním lednem a zavedl pomocí alexandrénského hvězdáře Sósigena rok o 365 dnech se 7 měsíci po 31, čtyřmi po 30 a jedním po 28 dnech. Každý čtvrtý rok byl přestupný; po 23. februarii vřaďen pak den jindy vynechávaný. Ku počtě Caesarově nazván jest potom měsíc *quintilis* jmenem *julius*, jako později *sextilis* ku počtě Oktaviána Augusta dostal název *augustus*.

Oprava tato známá pode jmenem kalendáře juliánského přijata jest za kalendář národův *křesťanských*. Ale poněvadž činila rok obecný průměrně téměř o 12 minut *větším* nežli jest rok slunečný, objevila se během času zase patrná chyba, vzrůstající po každých 128 letech na 1 den. Tudyž vynechány z jednoho roku již ve IV. století po Kristu tři dni; a však potom opomíjeno podobné opravy až do papeže *Řehoře XIII.* Ten teprv ustanovil l. 1582: 1. aby se dle usnešení církevního shromáždění nikajského z r. 325 pro všechny budoucí časy počítalo po *rovnodenní ode dne 21. března, a velikonoce* aby se slavily po každé tu neděli *po úplněku nejbližše příštím*; 2. aby se oněch 10 dní, o kterých bylo tehdaž dle juliánského kalendáře více, vypustilo po dni 4. října 1582 tak, aby se místo 5. psalo 15. října; 3. aby se odstranila vada kalendáře starého tím, že má býti poslední rok každého století obyčejný na místě přestupného atd.

Tento „kalendář gregoriánský“ čili nový zobecněl ihned u jihozápadních katolických národů evropských; do zemí koruny české dostal se začátkem l. 1584, do protestantských zemí německých teprv l. 1700. Nedávno před tím učinil konec papež *Innocenc XII.* (1691—1700) také zmatkům pošlým odtud, že den nového roku po Juliu Caesarovi zase na rozdílné svátky křesťanské se kladl, ustanoviv, aby zůstalo v též příčině platným zařizení Caesarovo.

V církvi *pravoslavné* platí po dnes kalendář starý; odchýlka od kalendáře nového obnáší nyní 12 dní, tak že náš 13. leden u pravoslavných jest prvním.

U národů *mohamedánských* zachovalo se užívání roku lunárního o 354 dnech s 11 lety přestupnými v řadě 30 let. Týden a den vzali Mohamedáni od Židů.

Efémerní důležitosti (od r. 1792—1805) získalo v době revoluce francouzské u *Francouzů* počínání roku ode dne 22. září a rozdělení jeho na 12 po výjevech přírodních nazvaných měsíci po 30 dnech s 5 a v roce přestupném s 6 na konci připojenými dny. Měsíce skládaly se z dekad, den měl 10 h., 100 m.

Než k studium historickému potřebí jest znáti také chronologii *historickou*, t. j. tu část časovědy, která učí, jaké *aery* rozdílní národové zavedli. Slovo to znamená i událost, ode které se léta počínají, i pořadí let od új uplynulých či letopočet.

Uplynulo mnoho století, než se lidé dovědli toho, aby léta nějak *jmenovali* a řádně a nepřetržitě *počítali*. Odtud pošla ona nesnáze, s kterou zápasí dějepisce, kdykoli jímá se ustanoviti stáří nejdávnejších památek a dějů u jednotlivých národů.

V *Agyptě* ku př. počítali léta od nastoupení jednotlivých faraonův až do jejich smrti; avšak nám posud není známo, kteří faraonové vládli po sobě a kteří vedlé sebe; tudyž jest soubřn let po sobě uplynulých záhadným. Teprv r. 324 (12. list.), po smrti Alexandra Vel., když uznán za krále nevlastní bratr Alexandrův Filippos, počal stálý letopočet čili *aera filipská*.

Podobně zavedena *aera seleukovská* v říši *sýrské* l. 312 (1. řij.), když se navrátil do Babylónu Seleukos Nikátor co pán nepopíraný.

Židé následovali původně příkladu *aigyptského*; později počítali léta od *zboření starého chrámu* z r. 586 př. Chr., pak od *počátku vlády makkabejské* l. 143 př. Chr. Letopočet od *stvoření světa* zosnoval teprv kolem r. 340 po Kr. rabbi *Hillel*.

V *Athénách* jmenována jsou léta po jistých archontech (archón epónymos), ve Spartě po předním eforovi. Teprv kolem r. 300 př. Kr. zavedl dějepisce *Timaios* letopočet od *obnovení her olympických* l. přý 777 (23. čce) př. Kr., pojímaje 4 léta v jednu

olympiadu (dobu od jedné hry do druhé) a jda dále po olympiádách tak, že časové určení děje znělo ku př. v tento smysl: po první dekadě dne šestého měsíce metageitnióna v třetím roce olympiady 125. Máme-li podobné udání času uvesti na letopočet náš, musíme počet zcela uplynulých olympiád (zde 124) násobiti 4, k součinu pak přidati léta olympiady nedokonalé [zde $(124 \times 4) + 3$] a souhrn buď odtáhnouti od 777 když děj padá do první polovice posledního roku (jako zde), aneb od 776, když běží o děj z druhé polovice roku dotčeného.

Římané pamatovali si léta po posloupnosti konsulův; což však zahrnovalo v sobě mnohých nesrovnalostí, poněvadž z doby nejstarší nebyli konsulové dosti známi a pak poněvadž nenastupovali úředníci tito vždy v rovné době svůj úřad. Naproti tomu zavedli dějepiscové římsí *Cato* starší († 149 př. Kr.) a *M. Terentius Varro* († 26 př. Kr.) letopočet *ab urbe condita*, domnívajíce se, že by byl Řím r. 752 neb 753 založen.

U národů *křesťanských* jest nyní obecný letopočet *od narození Krista*, jež navrhl kolem r. 530 římský opat *Diviš Malý* (*Dionysius Exiguus*), vypočítav narození Páně, jak se k pravdě podobá, na dobu o 3 až 6 let pozdější, než vskutku sluší.

Mohamedané začínají rozšířený svůj letopočet *útekem Mohamedovým* (16. čce 622) z Mekky do Mediny.

O letopočtu *francouzském* od *zařízení republiky* (22. září 1792 až do 23. září 1805) stala se nahoře již dostatečná zmínka.

Pro přehlednost *synchronistickou* zavedeno jest, zvláště do dějepisů všeobecných, u křesťanských národův za návrhem Vlacha *Riccioli-a* (lunografa bonnonského l. 1651) kladení letopočtu před *Kristem* a po *Kristu*, tedy upravení všech ostatních letopočtů na letopočet křesťanský. I., II. atd. století př. Kr. zavírá tedy v sobě léta 100—0, 200—100; I., II. atd. po Kr. naproti tomu léta 0—100, 100—200 atd.

Mnohé věci z dějin politických jsou pochopitelný jen tomu, komu příbuznosť jednotlivých členů v jistých rodech (zvláště panovnicích) slušně jest známa; bude tedy, učíme-li se dějinám, konečně také potřebí všimati si dostatečně přehledů genealogických, které v knize na svých místech postaveny budou.

Dějiny starého věku.

(— 476 po Kr.)

Část I.

Pravěk: Zalidnění země.

A) Dějiště.

Nepohlížíme-li k ostrovům, zajímají pevniny zemské přes 2,800.000 □ m.; z těch padá na pevninu *starého světa* daleko více než polovice, t. 1,460.000, na *nový svět* či Ameriku 740.000 □ m., a na *Austrálii* 140.000 □ m. Mají se tedy plochy řečených tří pevnin k sobě jako 10 : 5 : 1.

Austrálie není však toliko nejmenší pevnina, onať jest také *nejjednotvarnější*. Žádné pevniny rozloha není tak zaokrouhlená jako austrálská; žádná jiná pevnina nepočítá tak málo pater nad mořem jako Austrálie; zde má i květena i zvířena nejméně barvitosti a podnebí nejméně rozmanitosti. Obyvatelstvo jest zde plemenem tak řečeným přismědlým (kolem 3 mill. hlav) nejbídněji zastoupeno. Vše to dokazuje výmluvně, že se nehodila Austrálie za východiště plemen lidských, byť se ani nebralo na zřetel, že v postavení svém k ostatním dvěma pevninám, rozkládajícím se po většině na polokouli severní, nachází se tato souš v patrné odlehlosti. Austrálie objevena jest nejposléze, a podobá se k pravdě, že jest skutečně pevninou nejmladší.

Nový svět jest ovšem daleko *rozmanitější* nežli Austrálie; rozloha jeho i co do délky i co do šířky se mnohonásobně

mění, severní pak Amerika zvláště opatřena jest bohatou, členitostí horizontální; Ameriky obě vypínají se do nejvyšších pater nadmořských, prostírají se po všech pásích podnebních a honosí se tudy největším bohatstvím z oborů květeny ano i z oborů nižšího živočišstva: avšak vyšší druhové zvířeny jeví již patrnou chudobu, a domorodé obyvatelstvo americké tvoří jediné a to slabé plémě, tak řečené rudé. Než jsou nad to ještě jiné věci, které učinily Ameriku nespůsobilou k tomu, aby z ní zalidnění země vzalo svůj počátek. Jestliže tato pevnina až na nepatrnou část severozápadní velikými oceány od obou souší ostatních oddělena, a to ještě oceány chudými na ostrovy zvláště v těch částech, které ji na západě a na východě obtékají. Nejmenší vzdálenost mezi Evrópou a severní Amerikou (mezi Norskem a Zelenou zemí) obnáší 230 mil, mezi Afrikou a Amerikou jižní 390 mil; mezi Austrálií a Patagonií má moře 1300 m. délky; průměrná vzdálenost od Asie pak jest ještě o mnoho znamenitější. Směr podélní osy nového světa (1000 mil) jest v nadepsané příčině vůbec hlavní překážkou. Rozmanitosti pak v patrech amerických jest příliš na ujmu jejich rozprostírání se po pásích táhnoucích se pravidelně vedlé sebe podél osy řečené. Ohromná vysočina, nesoucí na sobě nejvíce jenom pohoří, provází těsně pobřeží západní, jež proto ani tolik řek nepočítá jako západní Afrika. Nesmírné nížiny, protřžené u prostřed zálivem mexickým a mořem karaibským, jsou tuze jednotvarné povahy a vzdělanosti posud málo přístupny. Hornatiny východní, ač vůbec úrodné, mají toliko v Americe severní lákavé podnebí. Řeky americké vynikají ovšem i délkou i hloubkou, avšak počet jejich jest malý a směr téměř střídavě pravidelný.

Naproti tomu jeví *starý svět* *), a to právě ve svém středu, nepopíratelnou spůsobilost k rozeslání lidstva na nejrozdíl-

*) Název ten nezakládá se na vývoji geologickém, jakoby Amerika později nad moře byla vystoupila nežli Asie s Afrikou a Evrópou, nýbrž na tom, že o národech této nejrozlehlejší pevniny nás nejstarší zprávy došly, že tedy jest jevištěm nejstarších dějin. Však sluší ještě pamatovati, že nebyl objem celé této pevniny již v nejstarší době znám, nýbrž že vědomosti o rozloze její jako vůbec o podobě země podlé národů a dob se měnily, třibily a docelovaly. *Možžís*, jakož se soudí z jeho vyčtení národův (gen. 10), netušil zemí na severu za mořem Černým a nevěděl o velikánské spoustě

nější strany a do nejdlejších úhlů země. Nikde nesoustřeďují se vysočiny a nížiny, hornatiny a planiny, průrvy mořské a jezera, prameniště a ústí řek, požehnané úrodou krajiny, zavodivé stepi a oddělivé pustiny v takové rozmanitosti jako na místech, ze kterých vybíhají hory armenské, kurdské a alborsské. Všechny pak tyto tvary povrchu zemského rostou do šíře i do délky, čím více se vzdalují od řečeného středu, květena pak a zvířena s rozvojem tímto ve slušné míře souhlasí. Ačkoli však prvá ani tak bujná není jako americká a podobně ani americké krásy nemá, přece co do užitečnosti domácí a obecné nestojí pozadu; zvířena pak v příčině právě řečené má nepopíratelnou přednost. Většina Asie, do níž popsany střed padá, jest posud ještě zemí pastýřů; Evropa byla kdysi též povahy a Afrika zůstala podnes, zvláště v severní části, věrným obrazem jihozápadní Asie. Směr podélní osy celé pevniny konečně, jda od mysu Zeleného k mysu Čukotskému (1800 mil) téměř prostředkem souše, přináší to s sebou, že při vši rozmanitosti pater podnebí horizontální jest dosti mírné anebo alespoň že zvolna v jiné přechází a tudíž že krozcházení se národův jest příznivé. Ze starého světa rozšíření se přes Notasii do Melanésie, Polynésie a Austrálie jest rovněž tak snadné, jako do Ame-

kontinentální za řekou Tigrem; objem jeho souše končí na jihu Arabii (Ofir ?) a Abyssinií, na západě pak Řeckem (Javan). Země podobala se Židům býti plochou povýšenou nad moře a obklopenou oblohou nebeskou. *Foiničané* znali obzor daleko rozsáhlejší, zatajovali jej ale před národy jinými. Nejdůkladnější známosti zeměpisné měli učenci řečtí. Ve *zpěvech Homérových* nedosahuje sice kruh zemský po straně východní ani k Eufrátu a jest i na jihu i na severu tak neurčitý jako plocha Mojžíšova, avšak známost středního moře jest zevrubnější, ačkoliv severní jeho pobřeží ve tmě zůstává. Obzor *Hérodotův* (asi 440 př. Kr.) jest na všech stranách dokonalejší a větší (saháť na v. k ústí Indu a po prameniště Araxa, na j. k moři arabskému, na záp. za sloupy Hérakleovy a na sev. až za zemi Skýthův), ano jest i zevrubnější; přijímá však ještě přímou plochu zemskou, ačkoliv souvěký *Parmenides* zemi s jistotou již za kouli vydával. *Archimédes* (kolem 212) hotovil první globy a o něco mladší *Eratosthenes* (kolem 200 př. Kr.), první zeměpisce vědecký, pronesl domnění o veliké pevnině západní. *Strabón* (k. 20 po Kr.) a *Klaudios Ptolemaios* (k. 150 po Kr.) v mnohém pokročivše nad *Eratosthena*, zůstali hlavními učiteli v zeměpisu po celý středověk, ač mezitím známosti o Evropě i Asii všelijak byly se rozšířily.

riky. Tak tedy vede samo všestranné vážení suchého povrchu zemského k tomu, že východiště plemen lidských tam hledati třeba, kam položeno jest výslovně v písmě svatém.*)

B) Pokolení lidská.

Stvořiv Bůh člověka k obrazu svému, postavil jej, jakož vypravuje písmo sv., do ráje, aby živ jsa po zákonech jeho, klidně panoval na zemi všemu stvoření. A však člověk odpadl od zákona božího a zbaven jest proto původního bytu svého, aby v potu tváří dobýval si toho, čeho prvé neuměl sobě vážiti. Ačkoliv pak v Adamu potrestala svrchovaná spravedlnost tvůrce celé pokolení lidské, neopustilo ho přece nikdy nevystihlé jeho milosrdenství, osvěcujíc rozum člověka a podporujíc mnohonásobně dobrá snažení jeho. Než za věčnou shovívavostí božskou rozbujněly opět myslí lidské a následovala tudyž pokuta prvé mnohem přísnější, t. potopa světa. Ale i pokolení nové spustilo se Boha po největší části i rozvedeno jest v rodech, kmenech, národech, čeledech a plemelech po vší zemi. Názvy rozdlův takto vzniklých a stále rostoucích měnily se během časův.**)

*) Také badání ethnografická a linguistická, ačkoliv jsou posud velmi kusá a v celku znamenitě chatrná, vypsané resultáty zeměpisu fysického potvrzují. Po obou stranách moře a průlivu Beringova žijí národové, jenž za povahou tělesnou počítají se k plemeni mongolskému, tedy asiatskému, kdežto řeč jejich (eskimácká, čugačská, čukotská a p.) vážným prý jest důkazem společného původu s Indiány. A podobně mají se věci také na rozhraní mezi Zadní Indií a Austrálií. Neb kdežto jedni plemene přismědlého čili Alfurův austrálských a novoguinejských od plemene smědlého či malajského ani neoddělují, kladou i ti, kdož rozdíl týž činí, sídla Alfurův daleko do zemí a sídel malajských (Formósa, Luzon, Mindanao atd.) a naopak, a opět jiní vydávají obyvatelstvo Polynésie, jinak domnělé malajské, za větve plemene mongolského. Což pak Evrópy a Afriky se týče, máme kromě ethnografických a linguistických svědectví téhož směru výslovné zprávy a svědky historické (Foiničany, Řeky, Hunny, Avary, Araby, Bulhary, Maďary, Mongoly, Turky, Židy, Cikány atd.). Konečné osady evrópské v Americe, Africe, Austrálii a p. jsou zajisté v jisté míře obrazem toho, co se dalo za věků, kdy se ještě děje nezvěčňovaly písmem.

***) „O původu plemen lidských“ J. Malý v Časopisu Musea kr. č. r. XXX. str. 108.

Učení mužové doby naší neshodují se v pojímání rozdílv řečených, rozvrhující člověčenstvo mnohonásobným způsobem. Nejohlnbenější rozvržení pochází od Němce J. Bed. *Blumenbacha* (zemř. r. 1840). Dle něho rozeznává se patero plemen lidských.

Z těch zalidnilo plémě *kavkazské* ve starém světě zne náhla téměř celý severozápadní trojhran, jehož vrcholy činí mys Zelený při Africe, mys Severní při Evrópě a záliv Bengalský při Asii. Jihozápadní cíp pevniny řečené osazen jest plemenem *negerským*, severovýchodní pak *mongolským*. Jiho- východně od zálivu Bengalského, tedy na nejznamenitějším mnohoostroví naší země, ubytovalo se plémě *malajské*, po Americe pak rožešlo se plémě *indidské*.

Na jevišti dějin vyskytují se některá plemena (kavkazské, mongolské) aneb jisté čeledi jejich (areitská, semitská, koptická — čínská) dříve, ostatní později, ač ovšem v rozdílných dobách a nemajíc rovné důležitosti. Kterí národové od východiště sami od sebe aneb od jiných čeledí puzeni byli do krajín buď horkých aneb studených, buď toliko stepnatých aneb málo úrodných a vzdálených, těm zajisté za přirozenými příčinami nemožné bylo vyvjeti sil svých touž měrou, kterou prospívali u rozvoji svém národové, jimž dostaly se za podíl krajiny rozmanitou plodností požehnané v podnebí mírném. Odtud vynikají v dějinách starého věku v Asii, v Africe a v Evrópě toliko národové obývající v pásu země mezi 20° a 40° s. š., a mezi nimi zase zvláště obyvatelé přeurodných a rozlehlých oás při dolním toku řek Nílu, Eufrátu, Hoangu a Jancí, na středním potočí indském a ganžském, pak v úžlabinách pahorkatin baktrických, médských, perských, sýrských, řeckých, italských a p. aneb na nížinách přímořských, jako ve Foiníkií, v Karthágině, na Sicílii atd. Na nejrozsáhlejších a nejpožehnanějších z oás řečených utvořily se nejstarší státy o samostatných způsobech domácího i veřejného života, a dospěla i vyšší vzdělanost duševní již za nepaměti znamenitého stupně, jenž jevil se rozmanitě ve stavbách obyčejných i vodních, v náboženství, pověře a hvězdářství, v průmyslu a jmenovitě také u vynalezení písma. Ze stálých těchto sídel pokroku v živobytí lidském vyváželi obyvatelé blízkých oás menších nejen chléb vezdejší v dobách neúrody, nýbrž i mnohonásobný pokrm duševní. I stalo se dosti často, že kočovníci takoví, blahobytem státův těch jsouce vábeni, mocí do nich vtrhli a pak co panující národ buď nový pořádek státní v nich zavedli, buď nasativše se plnem, zase od táhli. Na východě řečeného pásu (za 90° v. d.), kde vedlé ohromné rozlehlosti oás čínských a indických počet menších jiných jest příliš skrovný, a kde vedlé nepřehledných pouští sídla lidská

oddělena jsou rozsáhlými pásmy nebetyčných a neschůdných hor, dály se podobné věci řídkěji než ve středu téhož pásu (mezi 45° a 90° v. d.), kde uzavřenost oás při vší své určitosti obecnému stýkání se národův daleko menších kladla překážek než kdekoli jinde. Odtud vzaly na sebe *dějiny zemí ležících kolem řečeného středu již za nejstarších dob ráz všeobecný, až splynuly v děje jediné říše (perské), kdežto na východě podržely povahu zvláštní po celá tisíciletí. Na západě působilo v týchže dobách rozhodně moře středoziemské a stalo se konečně středem velestátu římského spojujícího všechny okolní národy v jediný velikánský celek. A takž rozvrhne se vypravování dějin starého věku, nezakládajíc se ani na pouhém rozdělení ethnografickém ani na výhradném pořádku chronologickém do dějepisu 1. národů východo-asiatských, 2. národů středních a 3. národů středomořských.*

Část II.

Národové východoasiatské.

I. Čiňané.

(Národ plemene mongolského.)

Země. Mezi 30° a 40° s. š. a 130° a 140° v. d. prostírá se, majíc plochu rovnou ploše mocnářství rakouského, přímořská nížina, která pro mírné podnebí, úrodu a splavnost řek i jezer za doby naší platí za nejlidnatější část země. Její pokrají tvoří na s. a sv. lučnaté pahorkatiny vysočiny mongolské a mandžurské; na z. pak zavírá ji mohutné horstvo s ledovci a sněžníky 8000—18000' vys., řečené západní či Jün, jež na sv., v. a jv. vysílá alpské hornatiny 6000—8000' vysoké t. Tapa Pe, Nan a Jü. K moři kloní se východní kraj nížiny zvolna až na menší částky pahorkatého polouostrova Šantonského. Řeky Pe (severní), Hoang (žlutá) a Janci (siná) nesou lodí 7—8' hluboké. Ostrovy Formósa, Lje-kje a Džapanské s polouostrovem Korejským, dodávají přilehlému moři členitosti podněcující odvahu k plavbě.

Dějiny politické vnější. Do těchto krajín působilých zajisté velice k založení mocného státu, sestoupili Čiňané se

sz. hor a podrobili sobě a dílem vyhladili prvotní obyvatelstvo, jehož chatrné zbytky (Miaotse-ové) posud v hornatých krajinách jižních se zachovaly. Pověsti čínské připisují všechnu pozdější, zajisté znenáhla vzrostlou vzdělanost země již nejstarším císařům, mytickému Fohi a prvnímu historickému jmenem Yao, jenž prý l. 2357 př. Kr. počal vládnouti co zakladatel první dynastie t. *Hia*. Z druhé dynastie t. *Yn*, (1766—1122) proslavil se *Pan-keng* (1401—1374) přenesením sídla do města *Yn*, odkudž vznikl název téhož rodu. Poslední panovník této větve svržen jest s trůnu skrze libovládu *Vu-vang-em*, zakladatelem třetí dynastie *Če-ü*, za níž dosáhla říše nejvyššího blahobytu, jenž trval přes 400 let. V 7. století př. Kr. popírali však nejvyšší úředníci z rodů knížecích po krajinách usazovaní poslušnost císaři, vedouce zároveň tuhé boje mezi sebou o nejvyšší moc. V těch dobách pokoušeli se také Tataři vpadnouti do říše a vystavena jest proti nim tak řečená tisícimílová zeď (*van-li-čang*). A však nepořádek vnitřní trval pořád, až se zmocnil nejvyššího panství nade všemi knížaty *Ši-hoang-ti*, z rodu *Čin* l. 249 př. Kr. Ten rozšířiv říši na z. a j. obnovil severní zeď, zavedl nové řády a upevnil jednotu říše. Po něm (210) ačkoliv rozbroje domácí tytýž se opakovaly a dynastie dosti často se měnily, zachován jest přece stát ve své síle a doneseny o Číně na konci 2. století př. Kr. za příčinou obchodu se zbožím hedvábným první zprávy až do Evropy. Nazývali ji tehdaž *Sérica* (σηρα = hedvábník).

Ústava. Za doby předních tří rodů panovníčích považována jest veškera země za majetek státní. Císařové (*hvang-ti*, synové nebes) rozdělovali, jak toho kdy vzimáhání se lidnatosti aneb neúroda žádaly, pozemky, ustanovující tolikéž i druhy práce jednotlivým rodinám. Zařízení to viselo na sčítání obyvatelstva a jmenovitě na velikánském počtu dozorcův úředních, určujících spůsoblost rodin i jednotlivcův k jistým druhům zaměstnání. Dědičných otroků tehda ještě nebylo, padalíť v otroctví toliko zajatí ve válkách aneb odsouzení pro zločin. Roboty na pozemcích státních vykonávány jsou od lidu střídavě. Kast nebylo žádných, i k službám vojenským povinen byl každý, kdo spůsobilý; před soudem požívali vyšší úředníci rozdílných výsad. Zákony, nejvíce jenom trestní, ač nevycházely vždy z důvtipu císařů

samých, jediné od nich jsou dávány a pak oznamovány buď hlasateli zvláštními buď vyvěšováním na příhodných místech. Jenom v době klesání panovnickí moci osobovala si také podřízená knížata (čü-heu) právo zákonodárství. Sbírek zákonodárských nebylo do 6. století př. Kr. Těžká provinění trestala se tělesně, velmi zhusta ohavným zmrzačením těla. Za nejtuzší trest pokládalo se vyhnanství. Jako byl císař vrcholem moci státní, tak otec byl v rodině (kjü) hlavou; žena nestala se nikdy samostatnou, přecházejíc z moci otce do moci manžela aneb syna. Synové dospělými se stávali teprv po smrti otcově. Pět rodin sebe vespolek v živnosti podporujících činilo jednu skupinu (pi), 5 pi jednu lju, 4 lju jednu ves (tso) o 100 rodinách. Pět vsí počítáno do újezdu (tang), těch opět tolik do okresů (čeu); pět okresů (t. j. 12.500 rodin) tvořilo zvláštní krajinu (hiang). Obyvatelstvo bylo však také z původních na jiná místa přesazováno. Za císaře Či-hoang-ti stala se ve společenském tom zařízení změna. Státní majetek až na $\frac{1}{10}$ pozemků rozdělen jest na díly v rodinách dědičné a uvedena na mnohé části lidu tuhá poroba. Ostatně zůstala říše neobmezenou monarchií dědičnou, nepřístupně se ohrazujíc a zavírajíc proti cizině.

Vzdělanost. Užitečnost byla vždy nejvyšší zákon všech zařízení čínských; tudy kvetly v Číně a to již za prvních paprsků historického světla ony ratolesti vzdělanosti lidské, které se zakládaly na vezdejších potřebách. Rolnictví a zahradnictví provozovalo se důkladně; císařové objížděli krajiny, rozličnými spůsoby vzdělávání půdy osobně podporující. Hráze a průplavy stavěti naučili prý se Číňané již od prvních císařův. Průmysl a obchod, zvláště se zbožím hedvábným a porcelánovým dosáhly vysokého stupně; papíru užívalo se dávno př. Kr. ku psaní, ale dříve ještě k jiným potřebám. Písmo čínské zakrnělo v podobě vzorců, shodujíc se ve složení svém s neohebným jazykem domácím, ač počet slov (450) v písemných znacích téměř se zdesateronásobil. Pořádek znaků jde ve spisech po kolmých sloupcích od pravé strany k levé.

Náboženství Číňanův vyšedši ze zbožňování oblohy a těles nebeských, zabředlo dole v přehojných pověrách, v nejvyšších pak vrstvách národu v chladném racionalismu; mezi životem mravním a pouhým zachováváním předpisů a oby-

čejů společenských nebylo rozdílu. Všechny tyto předpisy a obyčeje sebral a v pořádek uvedl *Kong-fut-tse* (551—479), jehož potomstvo podnes veliké vážnosti požívá. Učení jeho obsaženo jest ve čtyrech knihách (king): Ši obsahuje výbor ze starých básní a Šu dějiny a některá mravní a filosofická naučení, Y zanáší se oborem přírodovědeckým a Li obrady náboženskými. Než vedlé nauky Kongfutseovy rozšířilo se po Číně také učení mudrce souvěkého t. Lao-tse, jenž prarozum (tao) vyhlásiv za nejvyšší bytost, našel hojných přívržencův (tao-sse.) Nedlouho př. Kr. počal se v Číně také rozšiřovati buddhismus indický, zde řečený Fo.

Literatura čínská nebyla nikdy příliš rozmanitá, rovnajíc se k životu domácímu vůbec. Ši-hoang-ti dal prý všechny staré knihy popáliti, tak že ani Kong-fu-tseovy knihy ani spisy nejvýtečnějšího jich vykladače t. *Meng-tse* nezachovaly se v podobě původní. Mezi zapisovateli dějin jmenuje se co nejslavnější *Semathasian*, jenž počal psáti l. 104 př. Kr. Hvězdářství z nařízení císařského se pěstovalo.*)

Jádro vzdělanosti čínské přeneseno jest daleko do zemí podrobených a poplatných a však i do samostatného východního království čili *Ši-pen-kue* (Zipangu, Japan), kdež prý kolem r. 600 př. Kr. první spořádanou vládu zařídil *Sin-Mu*, praotec dosavadních císařů džapanských (mikado).

II. Indové.

(Národ plemene kavkazského a čeledi areitské.)

Země. Mezi 26° a 35° s. š. a 90° a 113° v. d. prostírá se hořké pásmo, jehož nejsevernější pohoří vyniká nejvyššími vrcholy a nejvyšším hřbetem na zemi (Everest 29.000' Kinčinzinga 28.000' Sihsur 27.700' Dhavalagiri 26.800'). Toto bydliště věčné zimy (Himalaja) má šířku našich Alp, jest ale dvakrát tak dlouhé jako tyto. Vůbec má se plocha alpská k himalajské jako 3 : 8. Na jihu podél mnohonásobně rozvětveného pásma tohoto rozkládá se nížina o něco větší než říše rakouská, ovlážovaná přemnohými řekami, jež padají do veletoku Gangy. Podnebí tamnější (mezi 25° a 30° s. š.) jest mírné a celkem zdravé; bohatství přírodnin nesmírné a jinde

*) Viz Časopisu mus. ročník XXXIX. str. 361.

nevídané. Na východě přechází nížina tato, obyčejně hindustan zvaná, ve vlhké a horké, tropickými pralesy pokryté, velikánské delta řek Gangy a Brámaputry; na západě odděluje ji od úrodné, asi o 2000 □ m. menší pahorkatiny středního Indu nepřehledná step, která ve směru jižním rychle rostouc do šíře, krajiny dolnoindské činí pustými i pro nedostatek sladkých vod i pro bláta na pobřeží mořském. Na j. nížiny ganžské vystupuje nad moře přes 2000' vysočina Dekan v podobě trojhranu, jež na s. lemuje pohoří Vindhya (přes 4000' vys.) na z. a na v. Ghaty o 9000' a 3000' výšky. Ghaty západní provázejí dosti těsně a nepřetržitě pohodlné k plavbě pobřeží malabarské; Ghaty východní, proryté hlubokými dolinami při řekách Godaveri, Kistna a Kaveri, kloní se velmi zvolna do mělčin koromondelských. V j. vrcholu dekanského trojhranu vypíná se osamotnělá hornatina aligerská, již nápodobuje na jv. ostrov Ceylon.

Dějiny politické vnější. V nepamětné době (kolem 2000 l. př. Kr.) dala větev *Areitův*, kočujících na prameništi řeky Oxu po údolích západního pásma hindukošského, proudu svému směr jihovýchodní i dostala se takto ke střednímu Indu. Setkavši se zde s obyvatelstvem temnobarevným (Drávidy), vylačovala, podrobovala i zahlazovala je, šíříc se po celém sedmiříčí (hèpta hendu) t. j. po zemích mezi Indem a nejvýchodnějším přítokem jeho řečeným Sarasvati. Úrodné pětiříčí (pendžab) stalo se na více než půl tisíce let středem nových obyvatelů; jež nazýváme Indy po hlavní řece prvotních stálých sídel jejich. Když pak velice vzrostl počet obyvatelstva a území to podobalo se býti úzkým, vycházely části Indův dále na v., až podobným způsobem jako prvé zmocnily se, ovšem znenáhla (doba heroická), nížiny ganžské, kteráž odtud (asi 1300 l. př. Kr.) stala se hlavním jevištěm dějin celého národu. Zde rozvinul se během 600 let život všestranně a úplně, až zakrněl v soustavě od kněží do podrobná zosnované. A však spojení národu v jediný celek neprovedlo se nikdy. Zatím vnikly některé větve na s. do údolí himalajských a podmaněny jsou také krajiny ghatské. Kolem r. 500 př. Kr. zmocnili se Indové velké části ostrova Ceylonu. Původní obyvatelstvo zachovalo samostatnost svou toliko v pevnosti aligerské (Tudas) a sem tam po horách Vindhya u prostřed vysočiny dekanské (Ghondové), aneb upadlo toliko

v poplatnost; v přístupnějších krajinách východních zastihla je poroba nejtěžší. Naproti tomu pokoušeli se v týchž dobách Peršané (Dareios I.) o rozšíření panství svého nad Indy severozápadními, i podařilo se jim to na krátko alespoň na pravém břehu středního Indu. Věc ta měla za následek, že se zachovaly potom stále zprávy o Indii u národů západních.

Mezi státy hindustanskými vynikala po delší čas říše *Magadha* po jižním pořící Gangy k řece Džamuně. Král *Ka-lašoka* (458—430) podmaniv si více států zvláště východních, přenesl sídlo do nově založeného města Pataliputra, přirozeného to středu veškeré požehnané nížiny. Avšak synové *Ka-lašokovi* svrženi jsou s trůnu, jenž pak na dlouhý čas osazován jest panovníky z kasty sudrův. Nejproslulejším stal se skrze bohatství *Dhanananda*, vrstevník makedonského *Alexandra Velikého*. Za výbojníka tohoto poražení jsou v pendžabu slabí králové západní, jediný *Póros* zachránil říši svou mezi řekami *Hydaspem* a *Akesínem*, postaviv se proti *Alexandru* s 200 slonův. Smířiv se s výbojníkem a táhnuv s ním přes *Hydraotes*, rozšířil panství své i nad svobodnými tehdejšími Indii až po řeku *Hyfasis*. Když však po smrti *Alexandrově* zavražděn jest, nechtěje dále uznávati ochrany a nadvlády makedonského, zmocnil se žezla královského *Šandrakupta* (313 až 291), jenž ponejprv spojil země indské s ganžskými pod jednou vládou, svrhnuv s trůnu krále *Pataliputerského* a podmaniv si také země na západě za *Hydaspem*. *Šandrakupta* získal *Gedrosii*, *Arachosii* a země *paropanisské* za 500 slonů, jež poslal sýrskému králi *Seleukovi*; jeho válečná moc dospěla k 600.000 m. pěchoty, 30.000 koňům a 9000 slonům. Vnuk jeho *Ašoka* (260—230) připojil k říši také *Kašmír*, ale jsa horlivý buddhista nabyl nejvyšší důležitosti v dějinách vzdělanosti indické. Než po jeho smrti již rozpadla se říše na více malých, jež jsouce slaby usnadnily *Indoskýtům* plenění v Indii, až řádění jejich učinil konec *Vikramáditja* I. r. 57 př. Kr. Avšak Indie neměla od té doby stálého míru nikdy více: nejen že rozhlášené bohatství pořád jiné a jiné národy sem pudilo, nýbrž i sami *Indové* svářili mezi sebou pro náboženství.

Ústava. Kdekoli se usadili *Indové*, vítězíce nad obyvateli prvými, vyloučení jsou tito z práva držení pozemkův, země

pak rozdělena jest mezi rodiny vítězův ovšem v míře nerovné. V rodině měla žena takové postavení jako u Číňanů. Dcery prodejem vdávati zapovězeno, darovati je za muže přikázáno jest.) Aby se vdovy samy upalovaly, ač nebylo zákonem, bylo přece v obyčeji. Více rodin stejného zaměstnání sestupovalo se v cechy se zvláštní správou. Na venku počítáno 20 vesnic v 1 *gramu*, anaž měla svého královského *pati*, 5 až 10 gram podobně řízených činilo 1 okres a 1000 vesnic 1 kraj. Také města měla starosty královské. Každému *pati* stála po ruce část vojska k udržení řádu. Po usazení se Indův v nížině hindustanské vyvinuly se v obyvatelstvu 4 hlavní dědičné stavy č. *kasty* a sice působením učení brahmínského; (a však teprv v 6. století př. Kr. zapovězeno dokonce mezi nimi řádné connubium. *Brahmíné* (kněží) náleželi do přední *kasty*; povinností jejich bylo knihám sv. se učit, je vykládati, v chrámech a při obětech službu konati a knížatům radou pomáhati. Z pozemků svých daní neplatili; život měli vésti vzorný. Druhá *kasta* povstala z velkostatkářů, jimž v době, kde se nevedly více války proti původnímu obyvatelstvu, výhradně bylo hájiti vlast; odtud řečená tato *kasta kšatriů* č. bojovníků. Třetí *kasta* t. *vaisjů* či malostatkářů zabývala se polním hospodářstvím a chovem dobytka, později pak také řemeslem a obchodem, rozpadajíc se tudyž opět v *kasty* druhu vedlejšího. Tyto *kasty* pokládaly se za *čisté*. Nečistou byla *kasta* lidí služebných t. *sudrův*. Byl to zbytek obyvatelstva ganžského, který vzdav se vítězům na milost, přijal jazyk a obyčeje jejich, ačkoli vyloučen byl od čtení a slyšení kněh svatých. Naproti tomu stály v úplném opovržení *čandalové*, „žebrota“ to, jenž ustoupila teprv přemoci zbraně. Za nejbídnější žebractvo pokládání jsou *pariové* na pomoří koromondelském. *Králové* pocházeli z *kasty* bojovníkův a vládli neobmezeně; konání spravedlnosti na soudech počítáno jim za nejzáslužnější. [K důchodům jejich náležely daně a cla, pak $\frac{1}{4}$ z pokut soudních a $\frac{1}{6}$ žně.] Posloupnost na trůně byla dědičná, nicméně páchány jsou na králích vraždy dosti často, ano i od synův jejich, a rozhodovala tytéž i vzpoura. Při soudech nalezáno nejen na pokuty, nýbrž i na tělesné tresty jako u Číňanův a na smrt. *Brahmíné* tělesně se netrestali. [A však rozdělení na *kasty* nepřijali všechny větve Indův; v Himalaji (v Kašmíru na př.) a v Zadní Indii (v Kambodži)

docela nevešlo nikdy v život. Nicméně pokládáni jsou obyvatelé těchto zemí za čisté (Dasju).

Vzdělanost. Indické zboží bavlněné, šály a koberce, prosluly již za nejdávnější doby; vedle toho vynikal průmysl v hotovení zbraní a zboží zlatnického. Obchod byl živý, zvláště mezi nížinou ganžskou (vývozem rýže) a polouostrovem dekanským (v kovech a drahokamech, kořeněch, perlách). Veliké karavany putovaly od města k městu po celé Indii, avšak i do krajín severních. Než i s Afrikou stáli Indové na moři v dobrém spojení, zvláště osadivše ostrov Ceylon; na ostrově Sokotoře vyměňovali výrobky své, barviva a tkaniny za zlato a kadidlo.

Dokud žili v pahorkatině západní, měli za bohy síly a předměty přírodní; nejvyšší úcty požíval Indra (slunce). Později učili brahmíné pantheismu. Svět byl jim zjevením neviditelné moci, již dávali název *Brahma*. V starých bozích, jež i později ještě ctili, brahma prý se zosobňoval, rovněž jako v člověku a v ostatních tvorech. Nápodobně podrobena byla duše lidská stálému přetělování se, stíhána jsouc nepokojem, dokud nevrátí se do lůna brahmova. Brahmíné pokládali se za nejdokonalejší tvor viditelný. Měla-li se dostati duše sudrova do lůna brahmova, bylo jí třeba po smrti sudry vejíti v tělo vaisje, potom v tělo kšatrie atd. Proměny takové vydávány jsou za odplatu ctnostného života; duše hříšná odsouzena byla k proměnám nižším, až i zvířecím. Vraždu, zvláště na brahmínech spáchanou, stíhaly pekelné tresty, z nichž po mnohonásobném přetělení osvobozena jest duše v těle sprostého zvířete, ve psu, oslu aneb kozlu. Požívati masa zvířecího s nepatrnými výminkami se zapovídalo, poněvadž se neslušelo, aby duše maso své rozmnožovala masem duše jiné. Mezi živočichy platili za nejposvátnější býk, kráva, slon, opice, prase, orel, had. Modlením, postem, obětmi, trýzněním těla, ano v jistých případech i samovraždou činěno dosti za spáchané hříchy. Bohům stavěly se chrámy tehdež jednoduché a bez obrazů neb soch.

Protiv řečenému učení brahmínův čili brahmanismu vystoupil v 6. století zakladatel nového náboženství, jmenem *Gautama* a přijměním Buddha č. Osvícený. Byl on synem Suddhodany, krále v nepatrné říši Kapilavastu po levém břehu horní Gangy) a měl po otci následovati v panství. Než

on, počav přemýšletí o původu zla ve světě, uprchnul do říše magadské, kdež učili v hlavním městě (Radšagriha) nejslavnější brahmíné. A však když jemu nedostačovala moudrost brahmínská, oddal se životu poustevnickému, badaje o své ujmě. Po 6 letech objevil se opět, hlásaje po městech přede všemi obyvateli bez rozdílu kast nové učení a přijímaje za učenníky kohokoli. Popíraje jsoucnost bohů, zavrhoval vší soustavou brahmínskou, uče rovnosti lidí a stavě nejvýše mravné živobytí, tudy krocení náruživosti a šetrné chování se ke tvorům ostatním. Přijav brahmínské učení o přetělování duší za své, domníval se, že člověku věčně nelze zprostiti se zla, leč v konečném udušení sebevědomí (nirvána). Učil prý přes 20 let, až zemřel v zemi Mallúv l. 540 (?). Po 7. měsíci odbývalo 500 nejosvěcenějších jeho přívrženců schůzi, která dala v jazyku národním (pali) sestaviti učení jeho. A však učení to čím dál, tím více se měnilo a rozšiřovalo; brzo považován sám Buddha za boha a přidáno jemu po bok množství jiných. Kněží buddhističtí, vedouce život prostý a přísný, sestupovali ve spolky a bratrstva, a zakládali podobné spolky také ženské.

Vystoupení Buddhovo působilo mocně v učení brahmínském. Brahmíné jali se theologickou soustavu svou činiti prstonárodnější, dovolující zobrazovati Brahma či *Parabrahmu* a rozdílná zjevení jeho jakožto moc tvůrčí (Brahma), zachovávací (Višna) a ničící (Šiva). Co do podstaty novým těmto bohům, kteréžto moci či bohy také v trojici zosobněnou (Trimurti) pojímali, stavěli nádherné chrámy, aby nezůstali za buddhisty. Mezi nížinou hindustanskou a vysočinou dekanickou vyvinula se propast náboženská i sociální, ana po tubých teprv bojích vyplněna byla vítězstvím brahmanismu. Buddhismus však nevyhynul, nýbrž našel útulku na o. Ceyloně, v Zadní Indii, v Tibetě (lamaismus), v Číně (fo) a v Džapansku, od původu svého i co do věci stále se odchyluje.

Literatura staroindická (sanskrtská) jest velmi rozsáhlá a důležitá. Obsahem sahá částečně do doby, když bydleli Indové jenom v sedmiříčí: písemné památky vznikly však teprv na půdě hindustanské, ačkoliv nepochází každá z nich v podobě zachovalé z doby krátkým časem obmezené. Nejstarší jsou sbírky prastarých písní a zlomků hledících k obřadům náboženským, mravoučným průpovědí a rozprav o bohoslužbě; jsou to tak řečené *4 vedy*. Vedy vykládány jsou opět

později v hojných spisech. V nejužším spojení s učením brahmínským stojí *zákoník Manuv*, jenž tolikéž po částkách povstal, nejvíce v 7. a v 6. století. V básnictví epickém vynikají *Mahá-Bhárata*, *Rámájana* a *Purána*. *M.-Bh.* vypravuje o zápasích a záhubě rekovného pokolení Kuravů skrze Pandavy; bojiště jest Hindustan. *) *Rámájana* má prý za původce *Válmíki-a* a zakládá se na výbojích Indů ve směru jižním až na Ceylon. Purány zabývají se theogonií, kosmogonií, bohoslužbou a askésí. V oboru eidylickém předčí *Džajadeva* a v lyrickém a dramatickém *Kalidása* (Sakuntalá); *Kršnamisra* uvedl na divadlo zosobněné pojmy theologické a filosofické. Bájky indické přešly do cizích jazyků již v starém věku; patero knih bájek (pančatantram) připisují se *Bidpajovi*. Mezi vědami pěstovány nejzdařileji *filosofie* v 7. a v 6. století a *grammatika* (Panini) v 4. stol. př. Kr. Nejstarší soustava filosofická samostatná, *Mimansa* (skoumání) řečená, vyvinuje z praduše (paramatma) zevnitřní její silou všechny zjevy smyslné, jež prý vlastně nejsou ničím než klamem. Naproti tomu učil *Kapila* (jeho soustava slove sankhia t. j. úvaha) že jest od věčnosti množství hmot a množství duší, a duše že ze hmot samy tvoří sobě těla, a však že dovedou tolikéž vymaniti se z těl a to že působí nejblaženější byt člověka. Buddha stavěl zásady své částečně na saukhii. V 6. století počali brahmíné zanáseti se také astronomií, zabloudili však záhy, již ve 4. st. př. Kr., do astrologie.

V umění smyslů vnějších proslavili se Indové teprv po rozšíření se buddhismu, zvláště za krále Ašoky a po něm, stavějíce velkolepé chrámy *pagody*, aneb rytesávající podobné *budovy ve skalách* buď vůbec nad zemí se pňoucích aneb toliko z jedné strany nad jistou místnost příkře vystupujících. Nejslavnější pagody nacházejí se posud v *Madhuře* na východním svahu aligherském, (na ostrůvku *Ramisseramském* mezi Indíí a Ceylonem, v *Tandžore* při deltě kaverském a j. Největikánštější chrámové jeskyně jsou u *Ellory* (20° s. š., 92½° v. d.) pak blíž Bombaje na ostrovech *Salsettě* a *Elefantě*. Vytesané chrámy nadzemské zachovaly se nejlépe pode jménem *Mahabulipuram* na j. od Madrasu. Pilíře a sloupy indické

*) Krásná epizoda *Nal a Damajanti* přeložena jest v Čas. M. č. r. XXV. sv. 2. str. 85—101, sv. 3 str. 62—84, sv. 4. str. 62—93.

mají zvláštní ráz ve svých částech. Brahmínští bohové byli představováni tytýž se zvířecími hlavami, Trimurti s třemi mužskými hlavami na jednom těle; jiným dávali více ramen a p. Vůbec vynikaly stavby a řezby ohromností a členovitostí více nežli duchaplným provedením.

Část třetí.

Národové střední.

I. A i g y p t á n é.

(*Národ koptický.*)

Země. Pod 24° s. š., tedy nedaleko obratníka severního, prolomuje se lože veletoku nílského naposledy; u prahu toho začíná země aigyptská (země Gypťův). Níl protéká ji, zvolna se tlačí zprvu směrem ssz. a pak s., téměř prostředkem. Plocha země obnáší něco více než království uherské, avšak ona část, o níž dí Hérodotos, že jest darem Nílu, nepřesahuje území koruny české. Tvoříť pak asi 120 m. dlouhé údolí, nepřetržitou to řadu malých kotlin, které as 20 m. před mořem končí v nížině deltové. Po obou stranách zavírají údolí příkré svahy písčitých vysočin, rozdělených tu tam krátkými roklemi, jenž vedou do údolí. Na vysočinách sedí klikaté skalisté hřbety rozdílné výšky jakožto protiva roztroušených, vzácnými prameny ovlažovaných dolin řečených *avássi* podle aigyptského slova ouahé. Dno středomořské při ústí Nílu tak jest mělké, že obohacujíc se naplaveninou řeky až i v souš se mění, ač ovšem velmi zvolna. Až na nepatrnou část převlaky Suezské má země aig. na všech stranách rozlehlé přirozené hranice, t. na v. a na s. moře Rudé a Středomořské, na z. poušť libyckou a na j. skály a stepi nubické č. aithiopské. V srpnu a září, když kolmé paprsky sluneční konají zpáteční cestu k rovníku, zaplavuje se veškera nížina aig. vodstvem přesycené řeky, až po několika dnech tichého stání, dobře pohnojena jsouc, opět vystupuje a tvrdne, odměňujíc nepatrné přičinění lidské zásoboňosnou žní. Pokud má údolí směr ssz., slove Aigyptem horním, širší údolí směru

poledníkového zajímá Agypt střední, rozlehlá pak nížina deltová slove Aig. dolní. Co do délky mají se k sobě díly tyto jako 4 : 2 : 1. Záp. oásy obě, j. veliká a s. malá počítány jsou k Aig. střednímu, poněvadž odtud byly nejpřístupnější.

Na uzavřeném území tomto, poskytujícím i za husté lidnatosti výživy více než s den bylo potřebí, vyvinuli se Aigyptané jsouce s to, aby uhájili samostatnosti své snáze než kdekoli jinde, velmi rychle a již za nepaměti v takové míře, že daleko předčili nad všechny národy ostatní. Jakož pak bylo k výbojům málo lakadel, tak zase naopak mohli v porobu uvedení býti buď v dobách domácí nesvornosti aneb za duševní kleslosti. Poněvadž tudy mezi národy středními nejvíce vyvinuli se samorostlým a osamělým způsobem, dalo se dějinám jejich místo po přibuzných jim v té věci Číňanech a Indech.

Dějiny politické vnější. Celá s. Afrika dostala se v držení čeledi koptické; Aigyptané byli jenom větví této čeledi. V nedohledné době, po příchodu svém z Asie žili ve více politických územích. Ve středu horního Agyptu, tam, kde řeka od hlavního směru nejznačněji se odchyľuje, byly dva malé státy: *Théby* na začátku a *This* na konci řečené odchyľky. Thisský král (faraó) *Menes* rozšířil říši svou až do dolní země a založil na s. konci údolí hlavní město Memfis, (dav prý Níl vésti z původního řečiště dále na východ.) Nástupcové jeho zvelebovali město stavbami, zemi pak mnohými záplavu opravujícími průplavy. Sobě stavěly na osamotnělé skalisté planině na západě od města náhrobky pyramidální, zachovalé částečně podnes. Přes 60 pyramid hlásalo jména a slávu panovníkův memfidských. Nejvyšší (nyní ještě 450', 447' a 218' vys.) pocházejí ode tří králův 4. dynastie, jichž jména jsou *Chufu*, *Chafra* a *Menkera*. Faraonové *thébsští*, byvše zprvu poplatnými memfidským, stali se neodvislími za *Amenemhy I.*, jenž pak zmocniv se také panství memfidského, vládl nad celým údolím asi od r. 2391 (?). Jeho nástupcové (*Sesortosis I.*, *Amenemha II.*, *S. II.* a *A. III.* — 2178) rozšířili říši přes Nubii (Meroe), ve zvelebování země pokračující. *Amenemha III.* vykopal jezero Moiris v krajině Fájum, by bylo nádržkou záplavy zvláště za suchého počasí. Na skále u prostřed jezera chovaly dvě pyramidy jeho a choti jeho tělesné zbytky. Blíže jezera založil labyrint světoznámý, palác to naskrze z kamene vyvedený o 1500 komnatách a 6 dvorech nad zemí a

o tolikéž pod zemí; ve spodních ukládány prý jsou rakve králův, horní sloužili obřadům, jež zde v jistých dobách vykonávali zástupcové celého národa. Po A. III. nastala zemi neblahá doba. L. 2091 vtrhli sem totiž kmenové čeledi semitské, dosud kočující, opanovali brzy největší část země, v níž vyhubili domácí moc válečnou, a zvolili si za krále muže ze středu svého jménem *Salatisa*, jenž usadil se tolikéž v Memfidě. 511 let nesli Aigyptané jařmo cizincův, Hyk-sós (králové pastýřův) zvaných, posilujících se často nově přicházejícími soukmenovci. Do druhé polovice panování jich (k r. 1750); padá příchod Židův do Aigypta a usazení jich v zemi Gossen. Avšak již před tím (1880) vzbouřili se Hornoaigyptané, vedeni jsouce od nových faraonův thébských, kteří protiv cizincům tytéž výbojně pokračovali. Tehdáž založili Hyksós k ochraně svého spojení s bývalou vlastí a se zemí filištinskou pevný tábor Abáris (pozdější Pélusion?) s posádkou 240.000 mužů. Než když konečně, obléháni jsouce za *Tuthmosisa* III. vojskem 480.000 m., ani zde udržeti se nemohli, odtáhli dobrovolně po zvláštní úmluvě opět do Sýrie l. 1580. Théby zůstaly pak i dále hlavním sídlem nových faraonův a středem říše. Tudyž okrašlovány jsou velkolepými stavbami chrámovými a paláci, ano i budovami mrtvých na z. břehu řeky. Ve výbojích pak pokračováno tak slavně, že *se povzneseš Aigypt k výši velmoci světové*, na níž se udržel po 200 let. Již *Amenofis* III. (1520—1484) dobyl Sýrie a Mesopotamie, a podmanil opět část Nubie. Od něho pocházejí známé kolosy Memnonovy, sedící to osoby o 48' výšky, z nichžto severní od té doby, co zemětřesením za císaře římského Augusta u prostřed výšky přetržen jest, při východu slunce zvuky vydával. Nejvyššího vrcholu moci dosáhla však říše za 6. a 7. nástupce Amfisa III., t. za *Sethosa* I. (1443—1392) a *Ramsesa* II. (1392—1326) jež Hérodotos oba pojímá pode jménem *Sesostris*. Mnozí národové nejen sýrští a mesopotamští, nýbrž i maloasiatští učiněni jsou alespoň na čas poplatnými; na jihu pak zasahovala moc faraonův až do zemí plemene černého. Také umění kvetlo více než kdy před tím; (posud zachovaly se vzácné zbytky paláce Ramesseionu. Vedle toho předsevzato jest mnoho v stavbách vodních, zvláště pak učiněn první pokus spojití průplavem dolní Níl se zálivem arabským. (Na půdě odtokem získané založil město svého

jmena), užívaje k pracím Židův. Za syna jeho *Menefty I.* (1326—1306) (stalo se po většině země vzbouření, král sám vládnul po delší čas jenom nad Nubií, kdežto protikrál Amenmesses v Thébách sídlil.) Tehdáž vytáhli Židé z Aigypta. (Zatím získal Menefťa opět trůn svých předkův, a již *Ramses III.* (1273—1260) pokusil se o porobení Libye. Než po něm zakrněla říše, odlehlejší země odpadly a dosavadní velmoc přešla do rukou assýrských. Ano i Théby ustoupily před deltským městem Bubastis, když kněz *Sesonchis* čili *Sisak* (981—969) zmocniv se vlády, založil novou dynastii. Protiv Roboamovi podporoval *Sesonchis* Jeroboama i poplenil zemi judskou, avšak řádného nic nedokonav. Potom l. 726 vpadl *Šubaka* (727—714), král nubický, do Aigypta, nad nímž on, syn a vnuk jeho *Sebecha* (714—700) a *Tirhaka* (700—673) panovali přes půl sta let, až Aigyptané i tomuto nadvládí učinili konec vedeni jsouce více knížaty, kteří zemi mezi sebou chtěli rozdělit. Avšak jeden z dodekarchův, *Psammetich*, kníže z pomořské *Saidy* pomocí Iónův a Kárův ostatní knížata do Libye zahnal a jednotu říše opět obnovil. Za dlouhého jeho panování (664—616) vystoupil Aigypt z dosavadní uza-
vřenosti; cizím žoldněřům uděleny jsou pozemky a cizím kupcům otevřeny jsou přístavy a města aigyptská; za tou příčinou vychovávali se také mladí tlumočníci v řeči řecké. A však skrze novoty tyto opustilo 200.000 domorodých kněžů a vojínův svou vlast a vystěhovalo se do Nubie. Nicméně vládl *Psammetich* mocně, (ano dobyl i pobřeží filistinského: Gaza, Askalon a Asdod náležely k říši jeho. Syn jeho *Neko* (616—595) ve výbojích pokračuje, dobyl Foiníkie, Judsku a Damašku a táhl až do Mesopotamie, byl však u Karkemiše nad Eufrátem od *Nebukadnezara* poražen (605) a přinucen odřici se všech zemí asiatských. Zatím vystrojil několik lodí foinických k vykonání plavby kolem Afriky ze zálivu arabského do moře středního. Také *Ramsesa II.* pokus o spojení řečených moří obnovil, než mezi hořkým jezerem a zálivem heroopolitským uvázla namáhavá práce, při níž zahynulo přes 120.000 lidí. Vnuk jeho *Hofra* (*Apries* 589—570) po marné pomoci, již proti *Nebukadnezarovi* přispěl Tyru a Judsku a po nezdařilé výpravě protiv Řekům kyrénejským, zrazen jest od vojska a zaškrčen. Tak skončil rod *Psammetichův*, nepanovav ani 100 let.

Vojskem na trůn dosazený *Amásis* (570—526) upustil sice od výbojův, a však ve všem ostatním následoval šlépějí svých předchůdcův. Za jeho 44letého panování zastkvěla se hvězda blahobytu aigýptského naposledy. Říše počítala tehdáž asi 18.000 obcí a 7 až 8 mill. obyvatelů. Obchod kvetl zvláště přispěním Řekův, jimž otevřena jest Naukratis na jz. od hlavního města a však *vlastenectví aigýptské zmalátněvši podporováním cizích živlů, pozbylo životní síly, aby* dále s úspěchem vzdorovalo výbojníkům cizím. Mimo to zanedbal A. spojití se v čas s králi lýdským a babylónským protiv Kýrovi; pozdější spolek jeho s obojetným tyranem Samoským Polykratem, jenž vyhnal Pythagoru filosofa, domácím obyvatelům nedůvěřoval a toliko naloupenými poklady a cizími zoldněři říši svou zbudoval, měl sloužiti k uhájení Aigýpta na moři, a však námořnictvo Polykratovo nebylo dosti bezpečné a pak hlavní vojska perská přitáhla po suchu. Panování *Psammeticha* III. vzalo po 6 měsících za své a tím i samostatnost aigýptská r. 525 př. Kr.

Ústava. Jako v Číně považován jest i v Aigýptě *král* jakožto syn nejvyššího boha za *pána všech pozemků*, jež podle svého zdání rozdělával. Jistou část vykázal za požitek kastě kněží a úředníkův a jinou vojínům, kdežto daleko největší část země poskytovala rolníkům výživu čtyřmi pětinaми žně, jednu pětinu odváděli do sýpek královských. (Nižší část vojska, jsouc po rodinách podělena toliko údělem 7 jiter pole, vzdělávala své role sama; pole kněžská podobala se v té věci královským s tím toliko rozdílem, že řečená pětina kněžím náležela.) Obyvatelstvo roztríděno jest jako v Indii do *kast*, ačkoliv nelpěla na rozvržení tom nadutá opovrhavost indická. *Králové* vyšli buď z kasty kněžské buď z vojenské, zastávali však vždy úřad nejvyššího kněze, jmenem země sami bohům obětující. Moc jejich byla až na soudnictví neobmezená, ačkoliv život jejich přísnými pravidly vázán byl jako v Číně. Posloupnost byla dědičná i po přeslici, a však nešetřeno jí dosti často. *Kasta kněží*, jejichž život tolikéž zevrubně předepsán byl, zahrnovala v sobě všechno úřednictvo i lékaře, dělila se však proto na více dědičných odvětví, obmezených tytýž i místností. *Vojsko*, z největší části pěší, z menší vozové, počítalo někdy až 700.000 mužů, obyčejně však toliko 400.000 a bylo dvojitěho druhu; *Hermotybiové* bydleli

v severní části horního Aigypta a po západním deltě, Kalasiriové pak v okolí thébském a po východním deltě. V osobní stráží královské se střídalo.

Ostatní lid rozpadal se nejen do hlavních kast *rolníků, řemeslníků, kupců, pastýřů* atd., než jako v kastě kněží i dále na dědičná odvětví. Otroci bráni jsou z ciziny. V příčině správy rozdělena byla země na malé okresy (27—36), jichž představení neměli příležitosti k vykonávání moci svévolné. Právo vykonáváno vůbec způsobem chvalným, v nejvyšší instanci pak sborem 30 kněží po 10 z nejpřednějších tří sborů v Thébách, v Memfidě a v Héliopoli, bylo však jako v Číně a Indii úzce spojeno s naukou náboženskou.

Vzdělanost. Práce rolnické v Aigyptě sil dělníkův nenaplnaly. Orba konala se buď lehkým pluhem s přípřežím volů buď rýčem, ač toho nebylo třeba všude. V prosinci neb v lednu rozhazováno símě po vlhké půdě a zašlapáváno pak od ovcí neb koz. Žeň sklízena již v březnu. Zrno z klasů vyšlapávali volí. O chování dobytka a drůbeže bedlivě pečováno. Lovění ryb zaměstnávalo mnoho lidí, bylo však také zábavou. Pletivy a tkaniny aigyptské se mnoho vyvážely; o pevnosti tkanin byssových svědčí posud obtáčky mumíí. Hotovení skla padá do nepaměti. Domy stavěny jsou často o více patrech, v nich jevila se nádhera rovněž tak jako v oděvu vyšších tříd. Obchod byl živý, a však provozován jest od cizích, a sice na lodích kožených po řece a od karavan libyckých neb arabských po suchu. (Stavivo, slonová kost a otroci dováženi jsou z Aithiopie, balsam, myrrha a kadidlo z Arabie, koření a skořice přes Aksum, Azab a ostrov Sokotoru z Indie. Nejvíce kvetl obchod v době Saidské, když se ho chopili Foiničané a Řekové.

Pokud paměti sahají, mělo náboženství aig. vždy ráz polytheistický. V Memfidě požíval nejvyšší úcty *Ptah* (světlo), v Héliopoli syn jeho *Ra* (slunce), v Saidě choť jeho *Neith*. V Thébách ctíli *Amuna* (neviditelného, skrytého pána nebes), pod prahy nílskými *Knefa* (boha vodstva) atd. Mělo tedy náboženství základy v přírodě. Protivy dobra a zla přírodního a boj mezi oběma zosobňovali si Aigyptané podě jmeny *Ostris* a *Set* čili Tyfón, z nichž prvý druhému podlehl sice, ale toliko na 72 dní (dobu parna), načež opět, když *Ísis*

(země) hrob jeho našla, nad zlem panoval. Zsvěcení bohům živočichové požívali též božské úcty, nejvyšší pak černý býk *Apis*, jenž znamenán byl bílými chlupy na čele, orlí podobou na hřbetě a dvojí barvou v srsti ocasní. — Nad zemřelými odbýval prý Osiris s 42 přísedícími soud; dobré pouštěl do stánků blažených, zlé buď do pekla odsuzoval, kdež bylo 75 druhů trýzní, aneb do těla zvířete, jež té doby se narodilo. Kdo po přestálé trýzni z pekla vypuštěn byl, tomu bylo projíti životem všech živočichův agyptských (což vypočteno na 3000 let) než se vrátil do těla člověčího. Než i život blažených trval jenom dotud, pokud trvalo tělo, které tudyž, aby neshnilo, bedlivě balsamováno a obezřele pochováno jest. Soud Osirův nápodoběn byl však i ve skutečnosti, neboť nad mrtvými soudilo veřejně 40 mužů a jen spravedlivý směl býti slavně pochován.

Z umění vyvinulo se podivuhodně stavitelství. Zbytky labyrintu, pyramidy, sochy Memnonovy, paláce a ohromné budovy chrámové na zříceninách thébských (kde nyní vesnice Karnak a Luksor), hrobky do skalných stěn západních vtesané a t. d. svědčí podněs o vysokém stupni zručnosti a vkusu stavitelském. Než nejen na místech již uvedených, nýbrž kamkoli zasáhla moc faraonův, všude stavěny pomníky moci a vzdělanosti agyptské. Největší nádhera stavitelská jevila se při chrámech. Obrovské sochy (2), štíhlé 2 obelisky (kopí, nejvíce monolithy), dlouhá ulice kolossálních sfinků (beranů) vedly k vysoké bráně, po jejíž stranách vypínaly se šikmo na hoře takřka useknuté věže, vysoko vystupující ze zdí, které obklopovaly vnitřní budovu ostatní. Za branou prostíral se dvůr čtverhranný vřkol loubím opatřený, z něhož se šlo do předsíně a pak do síně, kteréž obě podpírány jsou mohutnými sloupy; na konci byla malá svatyně, v níž stála socha některého bůžka a kolem níž rozkládaly se komnaty a chodby. Od podoby té odchylovaly se ovšem poněkud jisté chrámy, avšak podstata jejich zůstávala táž. Celku nedostávalo se ale důstojného střediště. Stěny všelikých budov pokryty jsou vypuklými řezbami, které natřeny bývaly barvami. Užíváno však malířství také samostatně na stěnách v pohřebištích; čerstvost a trvanlivost maleb jest podivuhodná a však pravé krásy se jim nedostává. Že zpěv a hudba již po době Hyksós pilně pěstovány byly, dosvědčují obrazy na

stěnách představující sbory mužské a ženské a hudebníky s rozmanitými nástroji (harfou, kitharou, fletnou, trubou, ručními bubínky).

Pokud víme, měli Aigyptané písmo dříve než kterýkoli národ jiný. Již na nejstarších památkách jejich vyskytují se mimétiéské hieroglyfy, jichž znenáhla užíváno symbolicky, až i na místě slabik a hlásek. Hieroglyfických znakův podstatně skrácených užíváno jest nejvíce v knihách, ovšem v době pozdější; jest to písmo tak řečené hieratické. V době dynastie saidské vešlo však za působením cizím v obyčej písmo z největší části hláskové, t. ř. démotické. Ku psaní sloužily výborné látky papýrové. A však přese vše to máme o písemnictví staroaigyptském jenom nepřímé zprávy, ačkoliv již i jazyk v povaze jeho poznán jest. Souhrn vědění obsahovaly knihy kněžské, jichž bylo 42. [O božstvech a o zákonech jednalo 10, tolikéž o obřadech při žertvách, opět 10 o písmu, stavitelství a měřictví; písně o bozích a králích, kdež se způsob života králům předpisoval, sebrány jsou ve 2 knihy, nauka o hvězdářství ve 4 a o lékařství v 6. Ostatně nepřekvapuje zajisté nikoho dodatek, že knihy kněží thébských memfidským ve věcech podstatných odporují.] Z filosofie kněží aig. těžil prý Pythagoras, a Platón sám podnikl cestu do Aig., aby učení jejich poznal. Lékaři požívali daleko za hranicemi veliké slávy. Dějiny zaznamenávaly se sice bedlivě, nám však z většího dílu jen z cizích pramenů tekou.

II. Národové semitští.

Krajiny mezi středoarmenským pohořím Araratem a branou Mandeb, pak mezi mořem černým a arabským obydleny jsou v pravěku národy semitskými (sýrskými). Při mnohonásobné členitosti a přerozmanité povaze řečeného území rozdrobili se Semité na veliký počet malých politických celků, kteří nebyli s to, aby samostatně se rozvíjeli přede tváří sousedů výbojných a mocných, jichž, sváříce se tytýž mezi sebou, také na pomoc volávali. Ke zvláštní důležitosti dějepisné povznesli se jen někteří národové.

A. Arabové. Arabové po mnohá století byli prostředníky v obchodě mezi Afrikou, Indií a Babylónií, vystoupivše toliko na čas v jednotlivých větvích co podmanitelé zemí v Agyptě

(2091—1580) a při dolním Eufrátě (1500—1250). Sami vyměňovali u pokročilejších sousedů za výrobky polní aneb průmyslové kůže a vlnu svého dobytka.

B. Lýdové. Na úrodných dolinách středního západu maloasiatského při řekách *Kaystrios* a *Hermos* a zlatodolích hor *Tmólos* a *Sipylos* vznikla asi v 13. století říše lýdská, nejpatrnější po vší Malé Asii. Pověsti o blahobytu a bohatosti hlavního jejího města Sardes (na zlatonosném potoku Paktólu) sahají až k původu jejímu, moc její však padá toliko na konec trvání státu, totiž když *Alyattes* (620—563) a *Kroisos* (563—549) panovali, podrobivše sobě všecky země až k řece Halys. Řekové usadivše se na pomorí lýdském přijímali od Lýdův mnohé vynálezy, zvláště obchodní (míru, váhu) a hudební, jichž původiště ovšem nebylo v Lýdii samé, nýbrž u východních Semitův.

C. Kárové. Kárové stýkali se s Řeky nejdříve, avšak jejich působení ve vzdělanost řeckou tratí se v bájích, přeshlých na nás jenom v podobách již počtělých (Mínós, Európe, Mínotauros).

D. Mysové. Říše Dardanská (Ilion) při samém vzniku zbořena jest od Řekův v 11. neb 10. století.

Nejvýše vynikli mezi Semity Židé, Babylóňané, Assýrové a Foiníčané.

Národ, na posledy uvedený, poněvadž jeho dějiště hlavně padá na střeozemské moře, najde místa v knize této teprv v čele části čtvrté. V sestavení dějepisného pořádku ostatních tří národův rozhodly předně ráz a pak stáří dějin; tudíž hledíc k prvému dáno jest přední místo Židům, v příčině stáří předcházejí Babylóňané Assýry.

E. Židc.

Země. Na sv. straně od Aigypta rozkládá se mezi mořem střeozemským a Eufrátém středním i dolním Sýrie. Jdouce od střeozemského moře, pozorujeme, že se země dělí, soudíce po běhu jeho nad mořem, do tří pruhů směru téměř poledníkového. Nejzápadnější jest nízké a celkem úzké pobřeží, dosti často přetržené příčnými výběžky hornatiny východní. Jest to *Kanaan* v původním slova smyslu, t. nížina. Při ústí řek a bystřic nabývá pobřeží podoby širokých rovin; jen v jižní třetině, t. j. na jihu za mysem karmélským roste stále do šíře. Moře při této písčité části jest z většího

dílu mělké a tedy ne tak splavné, jako v třetinách severnějších. Třetina prostřední nese řecký název *foiniké*, totiž země palmová, jižní slove *země flišťinskou* (Palaestina), severní pak zkratka *sýrskou*. Za Foiníkií zdvihá se nejvyšší část středního pruhu poledníkového, t. Libanon (8000—9000'). Za ním táhne se z prameniště řek Orontes a Leontes podél těchto řek a pak podél Jordanu hluboká průrva, klesající na jihu přes 1200' pod hladinu mořskou. Na východě řečené průrvy prostírá se třetí pruh poledníkový, pro výšku svou někdy *Aram* zvaný. Dosahujeť v divokém Antilibanu až k 11.000', odtud na všechny strany spadá, nejnenáhleji na východ. Hledíc k výši tohoto pruhu nazývána jest zvláště jižní část pruhu středního tolikéž *zemí kanaanejskou*, a ta jest pravým domovem dějin židovských, ačkoliv má v nich dobrý podíl i levý břeh jordanský. Rozeznává pak se na pravém břehu severní č. *galilejská* krajina, jakožto široká travnatá vysočina, nad níž jenom málo vrchů strmí (Tábor o 7.000'), opět od střední *samaritské* pahorkatiny s širokými a úrodnými údolními a od jižní *judské* planiny kamenité s hlubokými a úzkými průrvami. Květena těchto zemí jest přerozmanitá: bujná v údolích, skromná na planinách; svahy pohoří zdobí všechna patra lesin subtropických; a však i divokých a zcela pustých krajín není nedostatek. Ostatně postrádá tak rozčleněná krajina přirozeného středu a zaokrouhlení.

Dějiny politické vnější. Kolem r. 2000 opustiv v Mesopotamii město Ur, hledal *Tháre* se synem svým Abrahamem a s bratrovcem *Lotem* nové vlasti na jihu. Když brzy potom zemřel, táhl Abraham ve směru započatém dál a dále až do Aigypta. Než vrátiv se opět usadil se konečně u prostřed planiny judské v okolí města *Hebronu*; Lot odstoupil brzy potom jv. do údolí Sodonského; jeho potomstvo, *Moabité* a *Ammonité* rozhostili se po v. straně moře Mrtvého. *Ismael*, syn Abrahamův z otrokyně Hagar, musel odejít do Arabie, kdežto *Isák* ze Sáry stal se dědicem Abrahamovým. Prvorozenec *Isákův* *Edom* č. Esau jest praotcem Edomitův, jenž usadivše se po krajinách na jihu Mrtvého moře, nepřátelsky se chovali k potomstvu druhorozeného syna *Isákova* *Jakuba*. Plémě *Jakubovo* vytáhlo za *Josefem* do Aigypta asi r. 1750, sestávajíc z 70 členův. Pobývše zde dvakráte tak dlouho, jako bydlel Abraham a lid jeho prvé v zemi kanaanej-

ské ($215 \times 2 = 430$), a rozmnoživše se zatím až na zvláštní národ, vyvedeni jsou z Egypta Mojžíšem l. 1320. Na hoře Sinaí dáno jim desatero Božích přikázání, na jejichž základě vypracoval Mojžíš zákon organisující všecken národní život. Dobyv po dlouhém putování do zaslíbené země krajin ammonitských a potěšiv se pohledem s vrcholu hory Nebo na starou otčinu, ustanovil lidu za vůdce vždy oddaného jemu a ve válečných věcech nade všechny jiné zkušeného *Josua* (asi l. 1280). A však rodové Ruben a Gad a část Manasse zůstali v zájordaní.

S ostatními překročiv *Josua* řeku Jordan, v pětileté válce 31 knížat kanaanejských podmanil a dšlem i vyhubil. Potom rozdělena jest země, co do plochy nepatrně větší než Morava, mezi jednotlivé rody, vyjmouc rod Levi, jemuž přiřčeno jest 48 měst, ač ovšem posud jen částečně dobytých. Rod Juda, jemuž předpověděl umírající *Jakub*, že „nebude odňata od něho berla vlády a kníže z beder jeho, dokavadž nepřijde upokojitel, jenž má poslán býti, an bude očekávání národů,“ dostal některé země na západě moře Mrtvého až po veliké moře, jichž ovšem bylo částečně teprv dobývati. Od něho na sever usazen jest rod *Efraim*, z kterého pocházel slavný vůdce *Josua*, podlé něho plémě *Benjaminovo* v okolí *Jericha* atd. Znaviv se národ dlouhým válčením, nedovedl ani zmocniti se námořských krajin, které byl již mezi sebe rozdělil, ani vykořeniti hrdinsky bránících se *Kanaanův*, ač modloslužebných a tudýž nebezpečných hlavnímu úkolu *Židův*, zachovati a zvelebiti víru v pravého a jediného Boha. Proto bojováno později od jednotlivých rodů s nevelkými přestávkami pod velením tak řečených *soudcův* (*šofetim*), zvláště *Gideona* a *Ješe*, na rozdílných stranách protiv nepřátelským sousedům, a mnohdy utrpěli *Židé* znamenitých porážek, anižby byli se spojili pod jediný prápor. Kněžstvo jednak skrze svou rozptýlenost, jednak skrze nedostatek výtečnickův bohovlády, jak toho žádal zákon, s úspěchem neuskutečnilo. Kolem r. 1100 podrobeny jsou od *filištínských* kraje jz., a brzy potom (1090 ?), když vetřeli se *filištínští* až k hoře *Tábor*, dostala se jim do rukou za nejvyššího kněze *Heli sama* archa úmluvy. Země západní ztratily samostatnost úplně. A v tom zuřili *Ammonité* i v zájordaní. Tu povstal z rodu *Benjaminova* muž, o hlavu vyšší než ostatní lid, jme-

nem Saul, jenž poraziv Ammonity před městem Jabes l. 1080, pobil Filištíny u *Michmas* blíž Jericha příčiněním syna svého Jonathana a zajal Agaga, krále Amalekitův, jenž pustoše zemi, v též době byl vpádl do krajín jižních. Zatím vyvolil si lid Saule za krále a vymohl na *Samueli*, nástupci nejvyššího kněze Heli, že ho také, ač neschváliv zařízení monarchického, slavně pomazal.

Saul žil i co král (1080—1058) skromně, vítěze napořád protiv Moabitům, Edomitům a Filištínům, pojistiv tudyž jednotu národní. V bojích vynikal často *David* z rodu Judy, jemuž zasnoubil král jedinou dceru svou Michal. Než brzy měl Saul zetě v podezření, že proti němu a rodu jeho strojí úklady, i pronásledoval jej, kterýž proto uprchnul k Filištínům, kteří v krátkém na to čase opět vtrhli až k sev. hranicím samarským. Zde na úpatí hory *Gilboa* když spatřil Saul, kterak tři synové jeho padli a vojsko se rozutíkalo, probodl se sám mečem. Izbozeth, nejmladší Saulův syn, pokračuje ve válce jednak proti Filištínským, jednak proti odpadlým Židům, jenž Davidovi se kořili, lstně zavražděn jest. David pak uznán ode všech za krále.

Davidovým panováním (1051—1018) začala nejslavnější doba židovství. Říše na vše strany se během 15 let rozšířila a uvnitř upevnila. Nejprve padla do rukou Davidových pevnost Jebúsitův, kteří jsouce zbytek Kanaanitův posud seděli na hoře Sion, potom vytačeni jsou ze země Filištínští, podrobena království Damašk, a vyvráceno úplně panství Ammonitův, Moabitův a Edomitův. Moc Davidova zasahovala na jihu k hoře Sinai a na severu až k Eufrátu. Na Sioně založeno jest hlavní město *Jerusalem* jakožto středisko nejen politické nýbrž i náboženské. S Hiramem králem týrským hleděno vejíti v přátelství, foiničtí pak umělci pracovali za to na okrase Jerusálema. Avšak slávu svou pokalil David zaváděním nemravův asiatských despotův a než ještě zemřel, zakusil plodu semena toho ve zpourách, v jejichž čele stáli synové jeho Absalon a Adoniah. Za *Šalómóna* (1018—978) vzrostla sice nádhera dvoru, města a říše, zvláště pak vystaven jest slavný chrám na hoře Moriah (v l. 1015—1007), a však Damašk odpadl již l. 1015, a přátelství s Foiničany v obchodě do dalekých zemí nakazilo víru a mravy a po smrti Šalómónově sešli se starší z lidu ve městě Sichem, aby si *volili* krále.

Tu přikvapil syn Šalomónův *Rehabeam*, a však požádán byv za ulevení břemen, jal se vyhrožovati zvýšením daní, odvolává se na dědičné k trůnu právo; pročež povýšila většina národu na království *Jeroboama* z rodu Efraim, z něhož pocházel někdy vůdce Josua. Jenom planiny judské zůstali Rehabeamovi věrny. Od té doby rozdvojena jest říše židovská napořád, t. na judský jih a israelský sever. Pomocí agyptského krále Sesoncha zmařil Jeroboam spojení obou částí; z místa, kde volen jest, učinil hlavní město nové říše. *) Teprv za 3. dynastie přeneseno jest sídlo královské do Samarie.

Obě říše chovaly se k sobě velmi často nepřátelsky, ano samo přátelení více k záhubě jim bylo než k užítku. To jeví se zvláště za israelských králův Ahaba a Jorama, když dcera Ahabova Athalia provdána jest za syna Josafatova Jorama. Nejen že modloslužebnictví foinické za tou příčinou mocně rozkvétalo, nýbrž svržení s trůnu rodu Omri zastihlo také krále judského Ahasje, jenž jsa u strýce na návštěvě, zavražděn jest od povstalcův. Toliko za zbožných králův panujících zároveň, t. Jeroboama II. a Usia podobalo se, jakoby měly se vrátiti časy Davidovy a Šalomónovy. Jindy hledali zvláště králové israelští přízně v cizině, tak za krále Ahaba, jenž pojal za manželku dcerť týrského krále Ithobala jmenem

* Králové israelští (978—721):

- a. Jeroboam 978—957 a jeho syn Nadab —955.
 b. Baësa a jeho syn Elah —930.
 c. Omri —918 { syn Ahab —896 { syn Joram —883.
 d. Jehu { Joachas { Joas { Jeroboam II. { Zacharia —762.
 —855 { —838 { —828 { —761 {
 e. Sallum 762—759.
 f. Menahem 759—749 { Pekahia —748.
 g. Pekah 748—727 { Hosea —721.

Králové judští (978—586):

- Rehabeam { Abijah { Assa { Josufat { Joram —884 { Achasia
 —961 { —955 { —917 { —893 { —883
 (Athalia 883—877
 { Joas { Amasia { Usia { Iotham { Ahas { Hiskia { Manasse
 { 877—837 { —808 { —756 { —740 { —724 { —696 { —640
 { Amon { Josias { Joahas —608.
 { —638 { —608 { Jojakim 608—597 { Jechonia 597
 { Zedekias 597—586.

Jesabel, kteráž modly Bála a Astarty přinesla do země, a pak za králů Menahema a Pekaha, kteří pod ochranou assýrskou zamýšleli obohatit se na ujmu říše judské. Po vyvrácení státu israelského (719) dali zase králové judští na jevo nedospělost politickou, popírajíce poplatku buď Assýřům aneb Agyptanům a Babylónanům, nejsouce s to při nepatrném území svém, aby zachovali říši úplně neodvislou.

Ostatek dějin politických dojde zmínky na slušných místech v dějinách těch národů světových, v jichž rukou byly osudy židovské.

Ústava. Již v Agyptě tvořili Židé 13 rodů, z nichž 11 vzalo názvy z jmen synů Jakubových, kdežto dva ostatní Efraim a Manasse, jmenování jsou po potomcích Josefových. Rodové dělili se na 70 čeledí, složených z více méně rodin, jenž řadili se k sobě buď po příbuzenstvu aneb po volném přijímání cizích. Již tehdaž když utíkali z Agypta, měli Židé veliký počet cizích mezi sebou; počet všeho lidu za slavné doby Davidovy, kde postoupilo vojsko výše 300.000 mužů, sotva přesahoval mnoho přes 1½ mil. duší. Rozdělení země mezi rody, čeledi a rodiny nedálo se systematicky a řídilo se bojechtivostí a statečností jejich, aniž by bylo u všech rodů obmezilo se na souvislá území (rod Dan měl sídla odlehlá). Teprv zařazením království zavedena jest v národě politická jednota; dříve řízeny a spravovány byly krajiny a okresy buď osobami slávou rodu vynikajícími, buď jen takovými, jenž pouze svými činy získaly si obecnou úctu, jako soudcové, Saul atd. Teprv za Davida svěřena správa pravidelným úředníkům, ovšem toliko od krále jmenovaným. Moc králův byla neobmezená, ano přechasto až despotická. Posloupnost zprvu zakládala se na vůli národa a schválení nejv. kněze jmenem Hospodinovým, potom šla v Judsku téměř pravidelně právem dědičným, kdežto v Israeli usurpace toto právo přechasto rušily. V řadě zeměpánův stojí jediná zeměpaní Athalia. Hromady rodové a sněmy národní měly více původ v hrozícím nebezpečí, než v taktu politickém. Ačkoli zásadní bohovláda skrze netečnost nejvyšších kněží v době před Samuelem nemohla býti ryze uskutečněna, působili nástupcové Samuelovi přece dosti mocně v osudy národa. Z náboženství proudila se také ustanovení, aby každý rok sedmý byl odpočinkem pro síly

zemské, a aby každé sedmkrát sedmé léto nejen rušilo břemena pozemků nýbrž i poddaných a otroků.

Vzdělanost. V orbě, průmyslu, obchodě, ano i v umění výtvarném (stavitelství, řezbářství a hudbě) následovali Židé příkladu národův sousedních, lišíce se ode všech nenakaženým jádrem víry v jediného Boha, ačkoliv neplatí tato chvála za žádné doby o všech částech národa. Více než domácí pověrčivost vábily k modloslužebnictví Bálovu a Astartínu rozpuštělosti a nevázanosti, s nimiž ono bylo spojeno. V nejstarších dobách po usazení se v zemi nadřžovala jemu politická rozervanost národa a roztroušenost kněží v nepevném ústrojí; později vycházela nákaza z dvorů královských, již učinili v Izraeli konec králové z rodu Jehu, v Judsku pak teprv Josias. Bohaprázdný Manasse v podporování modloslužby zašel nejdále, snaže se o vykořenění náboženství Hospodinova. Avšak když shůry čistota náboženství již byla pojištěna, šel národ samovolně za zvyky sousedův, zvláště Foiničanův, jsa s nimi v příčině obchodnictví v nepřerušném spojení. Naproti tomu vystupovali mocní prorokové *Amos, Hoseas, Jesaias, Jeremias a Ezechiel*. Vystavění chrámu vedlo k soustředění pravých ctitelův Hospodinových a k spořádanému ústrojí kněžskému, nejpevnější to hradbě proti služebníkům Bálovým a Astartiným. Vůbec byla osvěta v rukou kněží (školy prorocké). Jsou toho svědectvím *knihy Mojžíšovy* (genesis, exodus, leviticus, numeri, deuteronomium) čili pentateuch, kniha *soudcův*, kn. *Ruth*, *knihy králův* a p. V básnictví stojí na vrcholu *lyrika*; patří pak sem děkozpěvy Mojžíšovy, *žalmy* Davidovy, *písně* Šalómónovy, větš část písem prorockých, přísloví, kniha Jobova a j. Písmo samo nepřinesli Židé z Aigypta než vzali je od přibuznějších Semitův chaldajských.

F. Babylónané a Assýrové.

Země. V západních krajinách vysočiny armenské sbírá veletok Eufrát mocné své prameny, načež prorývá se k jihu, brzy v pravo brzy v levo vybočuje, až se pod 36° s. š. a 56° v. d. otočí do směru jihovýchodního. Nedaleko od stoku pramenů eufrátských prýští řeka Tigris, anaž v témž směru spěchá k ústí eufrátskému. Údolí obou řek čím dále k jihu, tím více se šíří až mezi 34° a 33° s. š. srostají v jedinou

přehlednou nížinu o velikosti země české. Nížina sama slove *Babylónia* (Sinear). Ležíc v pásu zemi bez pršků jest rovněž darem řek jako Aigypt, ovšem co do polohy celkem jižnější. Žlab eufrátský má nejneopatrnější prostou výšku; z něho zdvhlá se krajina zvolna na západ i na východ; poněvadž ale vyšší Tigris, jsa rychlého proudu, zemi tytýž nebezpečným býval, bylo potřebí průplavu a hráze k pravidelnému zavlažování polstva. Stála tedy Babylónie v té příčině za Aigyptem. Po pravém břehu eufrátském přiléhala k Babylónii tolikéž úrodná naplavenina, jmenem Chaldaia, jenž brala vláhu z jezer, spojených průplavy s řekou. Název Chaldaia přenášen však často také na celou nížinu. Na severu prostírá se stepnatá planina *Mezírčí* č. *Mesopotamia*, jakožto přechod ze s. pastevnaté hornatiny armenské do j. pouští sýrských. Údolí obou řek poseta byla od nepaměti přemnohými městy; než i step několik jich počítala; o městě Ur stala se zmínka v dějích židovských. Na východě od Mezírčí rozkládá se pahorkatina *assyjská* pod okrajním horstvem (Zagroš č. hory Kurdské) vysočiny iránské, s níž přijímá více znamenitých přítoků tigrských (Vel. a Malý Zab, Diala a Pésitigris). Jak poloha Assyrie k Mesopotamii, tak se má *Súsúána* (Elam) k Babylónii. Podobá se, že v nejuvýchodnějších částech Assyrie a Súsúány obyvatelstvo semitské mezi Arcity jenom spoře bylo roztroušeno.

Dějiny politické vnější. 1. Doba staro-babylónská — 1240.

Na z. břehu dolního Eufrátu, severně od nejrozlehlejšího jezera chaldajského, na ploše 625□' stála někdy nekolossálnější budova o 7 patrech užších a užších, jejíž výška rovnala se spodní sféce. V přízemním dvoře stála kdysi zlatá socha modly Baala či Béla nedaleko oltáře tolikéž ze zlata vyhotoveného; v 7. pak patře nápodobeno jest přízemí v rozměrech menších. Se 7. patra pozorováno pohybování hvězd a hlásána moudrost kněžské kasty Chaldajův. Stavba sama podnes slove *Birs Nimrod* po zakladateli říše babylónské. Nejstarší obyvatelé její byli *Elamité*, ti však dílem vytlačeni jsou kdysi od *Chaldajův* za řeku Tigris, dílem podmaněni. Avšak také panství chaldajské bylo prý přerušeno vpádem *Médův* na dlouhý čas (2191—1943), až sprostivše se Chaldajové jha jejich (v 20. století př. Kr.) vzali *panovníky* ze středu svého (1943—1485). Těm připisuje se hlavní zvelebení

země. Na severu vystavěli prý zeď médskou proti Mesopotámii a u prostřed řídili zaplavování, vynakládajíce však nejsnažnější péči na opevnění hradů svých a sídelního města. Stavby jejich závodily s thébskými, a však skrze nedostatek pevného staviva s úspěchem o mnoho slabším, než byl ten, jehož dosáhla učenost chaldajská nad důvtipem kněží aigyptských. Zatím však co se po vytlačení Hyksósů říše aigyptská šířila až k hornímu Tigri, podlehla Babylónie jakési *dynastii arabské*, která za 9 králův panovala beze slávy do r. 1240.

Doba assýrská — 606. Kolem r. 1250 soustředil Nínos politický ruch assýrský, položiv základ k městu Nínive na levém břehu tigrském (severně od vtoku zabského. Nínos dobyl r. 1240 *Babylónie a Súsiciny*, a brzy potom *Arménie, Médie a Baktrie*, i stal se takto zakladatelem první výbojné velmoci asiatské. Jeho choti *Semiramidě*, dceři prý sýrské bohyně Derketoi, připisují se v pověstech z dob mnohem pozdějších válečné činy báječného druhu, jejichž významnost asi ta bude, že potomkové její, t. ř. Derketoici říši na z. až k řece Halys a na v. po celé vysočině iránské rozšířili, národy areitské i semitské uvozující v poplatnost více méně trvalou. Na štěstí Židův obrátil se meč assýrský k jihu, když již byli v mocném držení zemí kanaanejských. Znenáhla vyrovnal se objem města Nínive městu Babylónu, ano vyňikl nad něj, neboť ukazují ostatky posud zachovalé na objem 19 mil. Poslední Derketoic *Beleos* svržen jest s trůnu od dozorce král. zahrad *Beletara* as r. 950, jenž jest prarotcem druhé dynastie assýrské. Jeho vnuk *Assardonpal I.* č. *Sardanapal* (860—830 ?) podmaniv Kilikii (založil Tarsos a učinil) poplatnými isr. krále Jehu a města foinická. Nínive ozdobeno jest novým palácem, vedlé něhož pochoval pak otce syn *Sardanapalův Panyas* (830—799) v pyramidě 20' vys. O sobě zachoval Panyas paměť v nápisech na obelisku, jenž pod rozvalinami paláce jeho teprv nedávno odhalen byl. *Nová dynastie neupustila více od výbojův na jz.*, zvláště když ji rozbroje v zemích kanaanejských k tomu vyzývaly a když Agyptané nebezpečí jim hrozícího od velikánské říše netušíce, k opravdivému odporu se neměli. (Vnuk zajisté Panyův *Ful* (760—478) přikvapiv usurpatorovi isr. *Menahemovi* ku pomoci, odvezl nejen 1000 centův stříbra za odplatu, nýbrž i velkou část zájordanských Židů do země assýrské, pojistiv

si nad to dávání ročního poplatku. Když pak druhý Menahemův nástupce Pekah ve spojení s Damaškem hrozili vyvrátiti říši judskou, stal se vysvoboditelem krále Aahasa Fúlvův syn *Tiglat Pileasar* (747—730), jenž učiniv konec království Damašku, poslav opět část israelských Židů do Assýrie a přijav poplatnost judskou, (dal si nahraditi pomoc mnohými dary, až i nářadím chrámovým.) Panství assýrské dotýkalo se téměř hranic egyptských. Za *Salmanassara* (Sargona 730—715) odopřeli mnozí jihozápadní Semité poplatku, doufajíce v pomoc nubického krále Šabaka, jsou však těžce potrestáni. Hoseas odvečen do žaláře, Samaria pak padla po 3letém hrdinném zápasu r. 719. Zajetí assýrské událostí touto jest dovršeno. Než změna na trůně assýrském dodala podrobeným nové odvahy; měl tudyž syn Salmanassarův *Sanherib* (713—695) s týmiž nepřátely činiti, protiv kterým tak šťastně válčil otec. V Kilikii svítězil sice, ale před Pélúsiem utrpěl porážku, vojsko pak obléhající Jerusaleém na zpátečním tažení, zastíženo jest morem a skorem celé zahynulo. Pohroma tato podkopala navždy světové postavení Assýrie: na všech stranách dovolávali se poplatní národové samostatnosti. To způsobilo i v panovníčím rodě vzpoury; Sanherib zavražděn jest od vlastních synův a *Assarhaddon* (693—677) musil pokořiti teprv bratry než se jal uváděti bližší země v zděděnou poddanost. Nicméně dovedl toho ještě on i synové jeho *Samuges* (667—647) a *Assardonpal II.* (647—625). Neočekávanou pomocí přispěli jim mimovolně mongolští Skýthové či Skolotové, kteří přivalivše se do říše z nížin severních (vlastně až ze severu moře Černého, kde kočovali od r. 800) projížděli všechny bohaté země, plence a loupežíce (633—605). Když se blížili k zemi médské, přinucen jest *Kyawares*, jenž ležel tábořem kolem Nínive, upustiti od dalšího obléhání. Teprv r. 610, když již se byl zmocnil všech severních zemí až po řeku Halys, uzavřev mír a přátelství s králem lýdským Alyattem, učinil úmluvu s místodržitelem babylónským *Nabopalassarem*, jehož synu Nebukadnezarovi dal dceru svou (*Amytis*) za manželku, ke společnému pokusu o zničení panství assýrského. Potom obklopeno jest Nínive vojsky babylónskými a assýrskými a obléháno po 3 léta. *Šarak* (625—606), poslední Beletarovec, po zoufalém boji pochoval sebe i poklady své v zapáleném hradě. Kořisti podělili se vítězové tak, že činil Tigris rozhraní.

3. *Doba novobabylónská (606—538)*. Zatím nemínil aig. král Neko pohlížeti netečně k onomu dělení, i jal se dobývati Mesopotamie. *Nabopalassar* poslal tudýž syna svého protiv němu, jenž poraziv Neka rozhodně nad Eufrátem u Karkemiše (605), cizímu panství nad Semity západními učinil konec. Za *Nebukadnezara* (604—562) odvedeni jsou Židé do zajetí babylónského l. 586 vinou i krále Zedekia i svou vlastní. Jerusaleém zbořen jest a z Judska učiněna satrapie s židovskými místodržiteli v Mizpě (sz. od Jerusaleéma). Šťastnější bylo spojené s Židy město ostrovní Tyrus, jež po 13letém obležení uzavřelo mír, v němž přenechalo Nebukadnezarovi ustanovování králův. V podobném postavení byla i ostatní města foinická. Nebukadnezar pojistiv si vládu mezi novou říší médskou a aegyptskou a stoje v stálém přátelství s králi lýdskými, povznesl Babylónii na nejvyšší stupeň blahobytu. Vodní i pozemní stavby staré jsou obnoveny v hlavním městě i na venku, a vedlé starého Babylóna vyrostlo na levém břehu nové město, jehož nejrozhlášenější ozdobou byly visuté zahrady vystavěné podlé přání královny Amytis. Po Nebukadnezarovi následovali 4 králové, z nichž jeden toliko umřel přirozenou smrtí: vraždy a vzpoury byly špatným znamením blízké budoucnosti. *Nabonnétus*, poslední král babylónský, ač nebyl z rodu Nabopalassarova, zemřel buď na bojišti proti králi perskému 538, buď v zajetí.

Ústava. I v Babylónii i v Assýrii byly jisté třídy obyvatelstva dědičné, než dědičnost ta nedospěla nikdy k té výlučnosti, jako v Agyptě neb v Indii. Králové pocházeli ze stavu vojenského, hodnost jejich byla dědičná a moc neobmezená, kterouž v původní zemi své provozovali přímo, jinde ponechávajíce ji buď odvislým králům domácím buď místodržitelům. Odvislé země nebyly totiž vesměs v postavení rovném ke králům a k hlavní zemi, aniž stavše se odvislými, přeměněny jsou ve vnitřním svém ústrojí. Foiniskie a Sýrie podržely rozdrobenou správu, kterou měly, dokud nebyly podmaněny. V jistých zemích aneb v jistých dobách lpěla odvislost jediné na poplatku, jinde s poplatkem vymíněno ustanovování královských osob buď z dosavadního rodu aneb docela volně; opět někde zničeno domácí právo ozbrojovati se; jinde chovány jsou vítězovy vojenské posádky, a nejtuzší porobu, zavedenou po opakovaných odbojích, značilo uvádění

části obyvatelův do „zajetí.“ Na výbojích a na poddanosti cizích národův nezáleželo však jenom králi, nýbrž také národu, z kterého král pocházel a který přímo sám spravoval, v lůně jeho sídle; z poplatků a daní zemí podrobených těžila a zvelebovala se společná vlast krále i národa. Ale vypsaná vetchost ústrojí říšského usnadňovala vzpoury podrobených národů a podněcovala k nim, kdykoli stala se změna v osobě nejvyššího krále. Tudyž braly na sebe dějiny ráz stálých bojův o samostatnost ne-li vůbec národův, tedy alespoň panovníkův jejich.

Vzdělanost. Orba dařila se při povaze zemí ne tak za přičinlivostí jednotlivců jako spíše za pečí vládařův; kterak tito úloze své porozuměli, o tom svědčí jejich vodní stavby. Tkaniny a pletivy (mnohobarevné koberce s fantastickými obrazy) a vonné masti babylónské jsou všeobecně chváleny. O babylónském obchodě nejdůležitější dává svědectví to, že míry, váhy a peníze chaldajské v podstatě přijaty jsou ode všech národův semitských a že se jich užívalo již kolem r. 750 př. Kr. i v Řecku (v Argu, Aigíně). Chaldajský loket (234 pař. čárek) sloužil za základní míru délky, $\frac{2}{3}$ lokte obnášela stopa. Loktová krychle dešťové vody (talent) činila základní váhu (1467 víd. liber); $\frac{1}{60}$ této váhy slula mana (u Řeků mína), $\frac{1}{50}$ míny jmenovali západní Semité sekel, z $\frac{1}{2}$ sekele pak utvořili Řekové drachmu, tak že 6000 drachem počítáno na talent. A poněvadž o něco zmenšené míry a váhy aigínské ze Sicilie až do Říma později vnikly, jest v té příčině vliv chaldajský až světový. O míře času mluveno krátce již v úvodě této knihy.

Náboženství východních Semitův bylo původně dualistické pěstování hvězdářství vedlo však záhy nejen k astrologii než i k polytheismu. Za nejvyššího boha měli Béla č. Baala, jehož později viděli v nejvyšší oběžnici t. Saturnu a proto kladli do sedmého nebe, a na věži bab. do 7. patra. Za choť dávali jemu Mylittu č. Béliťis. Dvěma oběžnicím (Jupiterovi a Venuši) připisovali při narození člověka původ štěstí, opět dvěma (Marsovi a Luně) neštěstí; ostatní 3 prý nerozhodovaly. Bohoslužba žádala mnoho žertev a kadidla, a byla často až rozpustilá.

Přes vsi učenost Chaldajův zachovaly se památky jejich vědění jenom po zlomcích a nejvíce u spisovatelů cizích.

Písmo hláskové na základě obrazového vynalezli již před 20. stoletím př. Kr., dávajíce mu podoby klínové, takové totiž, k jakým sušené a pálené stavivo jejich v nápisech bylo nejspolehlivější. Semité západní, ano i Médové, Peršané a Tataři naučili se psát od Chaldajců.

Jako Egypťané ozdobovali i východní Semité stavby chrámové a zdi palácové mnohými řezbami, které svědčily o dobrém smyslu pro pravdu a přírodu, a však zachovalo se v rumech stavebních málo jenom památek takových, a to assýrských. Řezby potírány jsou také barvami.

III. Národové aréitští na vysočině iránské.

Země. Mezi ohnisky vzdělanosti chaldajské a vzdělanosti brahmínské prostírá se vysočina *Irán*, čtyřikrát tak veliká jako mocnářství rakouské. Jest to do vnitř zvolna se klonící planina, plná pouští přetržených místy více méně rozsáhlými stepmi. Po krajích vypínají se horstva, nebetyčná na s. a na v., nižší a přetržitá na z. a na j. Severní horstvo táhne se klikatě rovnoběžným směrem od průrvy řeky *Amardu* (Kisil Usen) až k Indu. Záp. část na jihu moře chvalinského zove se pohořím alborským a dosahuje v živé sopce Demavendě 21.000' výšky, nižší jsou pusté hory střední čili khorassanské, východní Hindu-Kuš (caucasus Indicus) má opět štíty až 19.000' vys. Kraj východní zavírá pohoří sulej-manské s štíty 12.000' vys., na málo toliko místech a to jenom těžce schůdné; od pohoří indického dělí je údolí ka-bulské, hlavní to cesta do Indie. Jižní kraj vysočiny jest povahy srazité, horké a pusté; západní naproti tomu skládá se z mnoha jednosměrných pohoří prostřední výšky, krytých lesy i pastvinami. V údolích jest země úrodná a podnebí mírné. Na planině těší se Isfahán z polohy co do podnebí nade všechny krajiny nejpříznivější. Ve východní polovici planiny ovlazuje a oživuje rozsáhlé území jezero arijské a řeka Hilmend. Podobné důležitosti jsou po stranách hor khorassanských řeky Arius a Margus (Marghal) a pak Oxus s přehojnými přítoky na severním svahu hindu-kušským. Při tak rozmanité povaze půdy rozeznávaly se po vší vysočině tyto země: 1. Média č. sz. hornatý výběžek, jenž k severu zasahoval až k řece Araxu. Rovnoběžný pás urumij-

ského jezera činil Malou Médii č. Atropaténu, ostatek byla Vel. č. vlastní Média, na východě toliko pustá. 2. *Hyrkánia* č. severní úzký svah alborský s přeúrodným pruhem nížiny při moři chvalinském. 3. *Parthia* č. jv. svah alborský, daleko do vnitř planiny zasahující, z největší části poušť. 4. *Aria*, podélné údolí při řece Arfi. 5. *Margiána* podélné údolí při řece Margu. 6. *Baktria*, jižní poříčí horního Oxu. 7. *Sogdiána*, severní poříčí téhož toku. 8. *Paropanisády* č. poříčí kabulské. 9. *Arachosia* a *Drangiána* č. poříčí himendské. 10. *Gedrosia*, nejpustější pás iránský při moři arabském. 11. *Karmánia* po obou stranách úžiny ormusské. 12. *Persie*, větší část východního pomorí při chobotu po zemi jmenovaném, s přilehlou částí planiny vnitřní. 13. Část *Súsidiány*, oddělující Médii od Persie. Poledník 77. v. d. či vlastně nesmírná poušť karmanská a parthská dělila v nejstarší době jako dnes (Persie — Afghanistan a Beludžistan) iránské země na *západní* a *východní*, a podlé toho různili se v obyčejích a nářečích i obyvatelé, ač byli národu jediného.

Dějiny politické vnější. A) Baktrie a Médie. V nejstarší době vynikla jediná Baktria. Prvotiny dějin jejích tratí se v pověstech, které za původce vši vzdělanosti vydávají krále *Džema*. K pravdě se však podobá, že tak řečení „*Kava-ové*“ (králové), jichž 6 výslovně se vypočítává, jsou první baktričskou dynastií historickou (1400—1200). Předposlednímu z nich (Aurvatašpa-ovi) připisuje se založení hlavního města Bakter nad Dargidem, dolním přítokem řeky Oxu. (Sogdiána a Margiána jeho poslouchaly.) Za posledního Kavaovce Vistašpy žil slavný učitel lidu *Zarathustra* (Zoroaster), jehož soustava však podstatně zakládala se na dosavadním náboženství. Asi tehdyž přitáhl pryč Nínos před Baktra i obléhal je dlouho, až již zoufal, že by jich kdy dobytí mohl. Tu pryč *Semíramis*, kterou si potom Nínos vzal za manželku, zpozorovavši, že města s jisté strany nedbale se střežlo, zlezla s jedním oddělením vojska skálu městskou a Bakter se zmocnila. Buď jak buď, tolik za pravdu přijati lze, že kolem r. 1200 zasáhla moc assýrská až k Indu. Pět set let snášeli Areité panství nínivské. A právě v době, když usazování jsou zajati Židé israelští na úpatí demavenském v médkém městě Raha, chystali se Médové vztýčiti prápor neodvislosti (712). Sanheribovo zaměstnání na jihozápadě přišlo jim vhod. Když

pak r. 709 i Babylónané od Assýrův odpadli, vyhlášen od Médův 708 Déjokes za krále, a ačkoliv Babylónie opět pokorena jest, Médie přece se ubránila. *Déjokes* (708—656) vystavěl pevnost a král. sídlo Ekbatana na sv. svahu elvendském, a zdi i palác nádherně ozdobil. Syn jeho *Fraortes* (655 až 633) odvrátil i Peršany od Nínivy a podmaniv všechny severní země iránské, odvážil se vpadnouti do samé Assýrie; byl však na hlavu poražen a zabit. Nicméně pokusil se *Kyaxares* (633—593), chtěj jednak uhájiti samostatnosti země, jednak pomstiti otce, opět o stečení Nínivě; a však musil započatého díla se vzdáti, když vtrhli do země jeho Skýthové či Skolotové. Po mnohých porážkách, a to teprv když se byl Kyaxares od Skýthův naučil zosnovati rychlou jízdu, vytlačil kočovníky ze země (620) a zmocnil se Armenie a Kapadokie. Než Alyattes, král lýdský boje se vzrůstu moci jeho, opřel se proti němu i svedena jest mezi oběma válka, která trvala plných pět let. Dne 30. září 610 zastrašilo však oba tábory zatmění slunce*) i uzavřen jest přičiněním Nabopallasarovým mír; Halys ustanoven za rozhraní obou říší, Alyattes pak dal dceru svou (Aryanis) synu Kyaxarovu Astyagovi za manželku; mezi Babylónem a Ekbatany konečně umluveno společné tažení protiv Nínivě. Rozbití panství assýrského bylo posledním šťastným činem válečným králův médských. Za *Astyaga* (593—585) uhostil se v Ekbatanech pohodlný despotismus, jemuž učinila náhlý konec činův i slávy chtivá Persie.

B) Persie. Kýros (558—529). V Persepoli, uprostřed rozkošné a zdravé doliny, při řece Araxu, dosedl na poplatný trůn kolem r. 560 důvtipný a boječtivý Achajmenovec Kýros; pobyv na dvoře v Ekbatanech v čestném postavení, ač nepožívaje mnoho důvěry, vzbouřil se tedy proti Astyagovi, stoje ve spojení s nespokojenci médskými (Harpagos). Po tuhých bojích porazil vojska médská ve východní Persii a krále samého zajal (558). Na místě, kde svítězil, založil potom město *Pasargady*, v němž sídlil v době míru. Asi pět let uplynulo, než přinutil všechny země někdy médské, aby jeho poslou-

*) Lýdové ctili v slunci boha Sandona; týž bůh slul Médům Mithra. — První od chaldajských i čínských hvězdářů zaznamenané a nám známé zatmění měsíce pochází z r. 720.

chaly; l. 553 zasahovala zajisté moc jeho až po Halys. Po-
divným způsobem nepřispěl však ani Kroisos svatu svému na
pomoc, ani král babylónský. Teprv když panství Kýrovo bylo
se již spořádalo, jal se Kroisos přípravy činiti k válce, vy-
jednáváje s Amásem aigyptským a Nabonnétem babylónským,
a skoumaje po výsledcích strojené války u věštech řeckých,
zvláště v Delfích. Léta 549 překročil prostřední Halys, svědl
však před *Pterii* boj, jehož neuněl použití; i nedůvěruje v sílu
svou, a domnívaje se, že Kýros na konci podzimku, sám utrpěv
veliké zráty, k pokračování boje se neodvážil, rozpustil vojska
přes zimu a vrátil se domů. Ale Kýros zpozorovav neopatrnost
Kroisovu, přichvátil před *Sardy* a poraziv zbytky vojevůd-
čských města dobyl. Kroisos chtěl prý se spáliti na hranici,
aby ušel zajetí; avšak hranice uhašena jest náhlým lijavcem;
i chován jest potom Kroisos čestně na dvoře Kýrově. Vyvrá-
cení panství lýdského mohla vésti za sebou svobodu osad
řeckých na pobřeží maloasiatském, kdyby bylo u nich bývalo
ducha svorného a smyslu společenského. Mezi Řeky evróp-
skými stála tehdáž Sparta téměř na vrcholu moci — avšak
vlastenství hellenské leželo ještě v zárodku. Maloasiatští *Aio-
leové* a *Dóriové* podrobili se Kýrovi dosti ochotně, *Ióny* pak
donutil k tomu *Harpagos*, zmocniv se města za městem a
ostrova za ostrovem. Takž prostírala se říše perská od aigaj-
ského moře až po Indus; říše babylónská do prostoru toho
nepřiměřeně se vkládala, a přišla tedy teď na ni řada vý-
bojův Kýrových. R. 538 překročilo vojsko perské *Tigris* pod
médskou zdí, porazilo *Babylónany* v poli a oblehlo město.
Než hradby babylónské byly pevné a zásoba obleženého oby-
vatelstva hojná. Tudyž odraziv Kýros tok eufrátský, překvapil
Babylónany z řeky za noci, krále dal odvesti do zajetí a do
pevností městských položil posádky perské. Zeď médská po-
rouchána jest, aby nebyla dále překážkou vchodu do *Babylónie*.
Sýrie a země *kanaanejské* vzaty jsou bez odporu. Od zboření
města *Jerusalémského* bylo zatím uplynulo sedmkrát sedm
let. Nyní dal Kýros *Židům* na vůli, vrátiti se do vlasti a pak
znovu vystavěti chrám *Hospodinu*. A však toliko 42.000 jich
vrátilo se vskutku za vůdce *Zorobabela* a nejv. kněze *Josua*.
Ale stavění chrámu zastaveno jest skrze nesnášelivost do-
mácí. Za posledních let pokusil se Kýros o rozšíření říše na
straně sv. proti *Massagetům* a *Dyrbejům*; avšak ze země

massagetské královny Tomýris vytlačen jest docela a v bitvě protiv Dyrbejům, ač svítěziv, však poraněn jsa nebezpečně, skonal. Tělo jeho pochováno jest v Pasargadách.

Kambýses (520—522.) Chtěje na výbojně dráze, otcem, započaté pokračovati, činil K. rozsáhlé přípravy, neboť zatoužil po podrobení říše nejstarší a nejslavnější, která před tisíci lety podmaňovala Asii. I zbrojeno téměř 5 let na moři i suchu, a s Araby smluveno, aby vojska perská zásobovali vodou. Uprchlý z Aigypta Řek Phanes přispíval radou. Král sám vedl vojsko po suchu; před Pélúsiem pak sydedna s Aigyptany bitva krvavá; ještě po 70 letech viděl Hérodotos pole pokryté lebkami padlých bojovníkův. Voje aigyptské se rozutíkaly, *Psammetich III.* pak z Memfidy poslán do zajetí perského (525). Vítězství nad očekávání rychlé rozbujnilo ale mysl Kambýsa, tak až domníval se, že by jemu dále nič nebylo nemožným, zvláště když i *Kyréna*, osada řecká, přinesši dary, v ochranu jeho se dala. I rozdělil vojsko k novým výpravám; jedna část vyslána dobyt oáasy *Ammónie*, druhou vedl sám do *Aithiopie*. Obyvatelé *Nubie* pokořili se bez velikých nesnází, a však když podobala se Kambýsovi cesta po klikatém údolí nilském býti dlouhou a přímý směr tažení zanesl voje do nepřehledných pustin, kdež zásoby jež s sebou vezli, vyšly, přinucen jest chvátati nazpět. V Thébách dostal zprávu, že výprava ammónická zasypána jest pískem na poušti. V nevoli vraceje se do Asie přišel do Memfidy, kde se právě odbyvala slavnost nalezení boha Apisa; domnívaje se v rozdrážděnosti své, když i loďstvo foinické proti *Karthágině* vyplouti se zdráhalo, že by to bylo jemu na posměch, zuřil proti kněžím, boha pak sám skolí, chtěje dokázati nesmysl víry aigyptské. Ani mrtvých nenechal na pokoji. Když pak se ubíral přes Sýrii domů, uslyšel, že bratr jeho *Bartja* (*Smerdis*), (kterého však tajně byl dal zavražditi, znepokojován byv pouhým snem) vyhlášen za krále. Chtěje si pospíšiti do Sús a vsedaje na kůň, probodl se vlastním mečem.

V Súsích zatím jali se vládnouti magové jmenem *Gutamy*, jednoho ze středu svého, jenž Bartjovi byl podoben, zamýšlejíce přenesti vládu s Peršanů opět na Médy. Po smrti Kambýsově slibivše všem zemím na 3 léta, že budou od daní zproštěny, nenacházeli magové ovšem odporu, až po 7 měsících *Dareois*, jsa věcí znalý, spiknuv se s několika Peršany

do paláce se vetřel, krále zabil a podvod odhalil. Byl pak Dareios jediný po dědičném právu k trůnu působitý*).

Dareios (521—485). Nicméně neměly se země k tomu, aby Dareia uznaly za nejvyššího panovníka, toužíce po svobodě. V Babylóně vyskytnul se domnělý syn Nabonnétův jakožto *Nebukadnezar II.*, vojsko proti němu vyslané obléhalo město již 19 měsíců, aniž by jaké čáky bylo bývalo, že by se brzy vzdalo. Tedy vymyslel si dvořenín Dareitův *Zópýros* zvláštního způsobu leštění. Zmrzačiv se sám, odebral se do Babylónu, jakoby utíkal před ukrutností královou; i stavě se, jako by se chtěl vymstít na králi, vstoupil do vojska babylónského a porážel v bojích po úmluvě s Dareiem na oko svedených vojska perská, až Babylónané důvěřující v něj, postavili ho v čelo vši válečné moci své. Potom hned vykonal umluvenou zrádu, město pak vydáno jest na milost krále, jenž pak 3000 starších dal ukřižovati a zdi městské na mnohých místech sbořiti. Povstali sice Babylónané ještě jednou, a však jen aby znova a to naposledy pokořeni byli. Brzy potom zmocnil se Dareios *Súsiány, Médie a Armenie*, až i ostatní země se poddaly. Upevniv se v panství, chystal se k výbojům; nechtěl zajisté zůstat za slavnými dvěma předky. I obrátil zření k Evrópě, kamž posud žádný výbojník nebyl vniknul z Asie. *Řekové asiatsští* ozbrojili 600 lodí, sami osobně výpravy se účastníce (515), jako *Histiaios*, tyran Milétský, *Miltiades*, jehož strýc stejného jména před 40 lety v Chersonnésu zařídil tyrannidu, a jiní samovládcové měst řeckých. Bratřevce *Polykrata* sámosského, *Mandrokles*, stavěl most přes Bosporos pro jízdu i pěchotu perskou. S trůnu, postaveného na lodi v Pontu, pohlížel hrdě Dareios na nepřehlednou řadu vojska (700.000

*)		Achajmenes (Hakhamaniš)	
		Theïspes (Chispiš)	
Kambýses (Kabujia)		Ariaramnes (Arjaramna)	
<i>Kýros</i> (Khuruš) 560—529		Arsames (Aršama)	
Kambýses (Kabujia)	Bartja	Histaspes (Vastašpa)	
529—522		<i>Dareios</i> (Darjavuš) 521—485	
		<i>Xerxes I. I.</i> 485—465	
		Artaxerxes I. I. 465—424	
		Xerxes II. 424.	

mužů), hrnouceho se z Asie do Evropy. Výprava platila Skýthům na Černém moři. Loďstvo pohybovalo se k ústí Dunaje, ostatní vojsko táhlo podél západního pobřeží pontského. Před deltem dunajským vystaven z lodí opět most, a pak začal boj se Skýthy. Zatím střežli Řekové na Dunaji přechodu. Ale Skýthové vyhýbali se bitvě opatrně, Dareios pak bloudiv za nimi dlouhý čas, vrátil se s nepořízenou. Část Skýthův pronásledující ho, anižby pravé stopy po něm byla nalezla, došla Dunaje dříve než on; i vybídla Řeky, aby majíce na zřeteli svobodu vlastní, zrušili most a krále Skýthům obětovali. Než jediný Miltiades chopil se té myšlénky; Histiaios naproti tomu ukázal, která k tyrannis přítomných vůdců vydána by byla v nebezpečí, kdyby se seslabila velmoc perská, a důvod jeho ode všech za dobrý jest nalezen. Takž dostal se Dareios opět přes Dunaj a pokračiv Gety, táhl přes Chersonnés a Hellespontos do Asie nazpět. *Megabázos*, jeden z vůdcův perských, podmanil ještě několik měst řeckých na břehu propontském v Evropě (nejudatněji bránil se Perinthos), zpusťošil zemi thráckou až k řece Strýmonu, a pak se vrátil za králem. V Sardech učinil Dareios bratra *Artaferna* místodržitelem v Malé Asii, sám zanášej se potom ustrojováním říše a přípravami k novým podniknutím. Vyslalt brzy potom lodí perské (foinické) k proskoumání pobřeží řeckých, jimž měl ukazovati cesty řecký lékař *Démokédes*, jenž však, dostav se v Tarantě na pevnou zemi, uprchnul do Krotóny rodiště svého, anižby Krotónští ho byli vydali, potupíce takto hrdost perskou. A však hlavní úkol výpravy zdařil se přece. Podobně dal Dareios proskoumati řeku Indus a moře arabské až do zálivu perského. I v této výpravě byl jistý Řek, *Skylax*, který pak vykonanou dráhu vypsál. Takž vyžradil Dareios vlastně dvojí zámysl: *tažení proti Řecku a tažení proti Indii*. Toto povedlo se (l. 506) tak dalece, že země po pravém Indu skutečně v poplatnost uvedeny jsou. Válečná výprava proti Řekům evropským musila se ale na čas odložit, poněvadž se *vzbouřili Řekové asiatské*.

Původ k odboji prýštil se z kalného zřídla, t. z nepohodlí a z nesnáze dvou tyrannův řeckoasiatských. Dareios odměnil věrnost *Histiaia*, postoupiv jemu krajiny po levém ústí strýmonském v Thrákii. Těže zde ze stříbro- a zlatodolův, a maje v lesích hojnost výborného staviva, jal se Histiaios stavěti

a opevňovati město Myrkínos, aby základem bylo pohodlného panství nad okolím. V tom zpozoroval však Megabázos překážku k zamýšlenému podmanění Řekův evropských, i uvedl Histiaia u krále v podezření. Dareios povolal tudíž pod zámlnkami ovšem čestnými podezřelého tyranna ke dvoru. V Milétě zatím vládnul zeť Histiaiov Aristagoras. Ten požádán byv v rozepři mezi obyvatelstvem na ostrově Naxu od šlechty za pomoc, vyprosil si u krále podpory, předstíraje důležitost ostrova v zamýšlených podniknutích proti Řecku. A však když předsevzatá výprava proti Naxu se nezdařila, obávaje se zlého osudu, vztýčil Aristagoras v Milétě prápor odboje. Darmo zrazoval občanům šlechtný Hekataios neprozřetelný a záhubonosný čin; vzpoura započala zjímáním přívrženců perských a zasáhla znenáhla po městech řeckých až k Černému moři a pak na ostrov Kypros (500). Avšak povstalcům nedostávalo se vůdcův a jednotného řízení; také snažení Aristagorovo získati pro věc Řeky evropské, zvláště mocnou Spartu, celkem se zmařilo, neboť pomoc poskytnuta toliko od Athéňanův (20 lodí) a Erethrianův (5 lodí). Za radou prý Athéňanův shromáždili se, kdožkoli přímo se zúčastnili v odboji, před městem Efesem nad ústím řeky Kaystria, a přichvátili před Sardy dříve, než se toho Peršané byli nadáli. Ale v požáru sardském vzalo za své štěstí odbojých. Peršané i Lýdové volali za pomstu, a již na zpátečním tažení utrpěli Řekové znamenitou porážku. (Přenešení vzpoury do semitských zemí se neuskutečnilo.) Athéňané pak, popudivše Dareia, vrátili se domů. Vojska perská dala se do potlačování odboje na všech stranách (a proto sestředění Řeků zničeno. Nejdříve podleho obyvatelstvo v odboji nesvorné, jako na Kypru a v městech propontských, a pak obléhána nejhlavnější ohniska vzpoury. Poněvadž se věc protáhla, předstoupil Histiaios před krále, slibuje rychlého obratu, ale v srdci zrůdu kuje. Avšak Artafernes ho nepodporoval, prohlédnuv zámysly jeho, a ani Řekové k němu neměli důvěry. Uprchnul tedy na Pontos, kdež se živil loupežením; když však lapen jest, dal ho Artafernes přibiti na kříž. Také Aristagoras, uprchnuv do Myrkína a hledě soukromých výbojů v okolí, zabit jest. Zatím obrátila se moc perská proti Milétu. Řeckí tyrannové ve službě Dareiově přivábili Samos, Lesbos a p. na svou stranu a zbytek Řeků v zálivu milétském při ostrově *Ladě* r. 494 poražen

jest a rozptýlen. Po městě Milétu nezůstalo ani památky; na Řeky asiatské uvalena pak poroba tužší předešlé. *Mardoniovi*, zeti Dareiovu, svěřeno velení vojska proti Řekům. V Athénách odsouzen jest téhož času básník Frynichos k pokutě 1000 drachem, poněvadž rozhořčil spoluobčany divadelním představením pádu Miléta.

Dějiny perské od té doby tak splývají s řeckými, že vypravování jich potřebí zde přetrhnouti a odložití do dějin řeckých.

Ústava. Zřízení státní přešlo z Assýrie do Médie a odtud do Persie. V Persii dostalo za Dareia I. nové a pevné podoby. Celá říše rozdělena jest na 20 satrapií, z nichž odváděny jsou poplatky ke dvoru královskému na penězích i na přírodninách. Za Dareia I. obnášel peněžní poplatek ze všech satrapií ročně přes 40,000.000 zl. Neméně vysoký byl poplatek na přírodninách. Král byl pánem dědičným a neobmezeným a požíval téměř božské úcty; kolem osoby své měl velikánský počet dvořenínův a sluhův; dvůr, pln nádhery, provázel krále, kdykoli sídlo (Súsa, Babylón, Ekbatana, Persepolis) měnil aneb vojska vedl. Osoby dvorské braly ze satrapií zvláště vyměřené důchody. Před krále přijíti bylo mnohonásobně stíženo. Satrapové (šoithra-paiti) drželi nejvyšší civilní i vojenskou moc v zemích; jejich činnost sledována pozorně a zneužívání moci trestalo se nejprísnejšími tresty. Platy vybírali si sami dle vyměření královského; sídla jejich vůbec poskytovala obrazy dvoru král. v malém. Po zemích rozloženy posádky perské; jejich spojení usnadňovaly umělé silnice, které ovšem sloužily i k obchodu. Všude na nich vedlo se z příčin politických přísné a obtížné dozorství nad věcmi cestovníkův. Zemím ponecháno jejich dávné ústrojí, pokud nebylo na ujmu zřízení říšskému. Rovněž tak šetřilo se rozdílných náboženství, a Židům, když se naučili doma se snášeti, obnovilo se dovolení k stavění chrámu, jenž dohotoven jest l. 514. Počet obyvatelstva veškeré říše, jejíž délka od moře aigajského až po Indus obnášela 600 mil, páčí se na 70 až 80 mill. duší. Síla vojska pokládá se až na millióny, sama životní stráž králova počítala 10.000 „nesmrtelných.“ Peršané ve vojště a v úřadech mívali přednost, i byli k tomu zvláště vychováni. Soudové vyměřovali tresty ukrutné; za nejnír-

nějsí trest považovalo se vyhnanství na ostrovy středomořské; uřezávání nosu, uší, rukou a t. d. bylo obyčejné; než i ukřižování, za živa zakopávání a p. tresty nebyly řídké.

Vzdělanost. Rozlehlost říše a veliký počet jejích silnic sloužil v jisté míře dobře průmyslu i obchodu; nádhera při dvoře a sídlech satrapův stále rostouc a do bohatších vrstev obyvatelstva vnikajíc, oba druhy živnosti podporovala. Než dostalo se oběma tytýž přímé podpory shora; Dareios dokončil, na čem před 800 lety začal pracovati Ramses II. a v čem po 700 letech pokročil Neko, dohotoviv průplav mezi jezerem Hořkým a mořem Rudým. Jednostejnost v míře, váze, penězích, ano namnoze i v písmě konala v obchodě znamenité služby.

Rozlehlost říše byla poněkud také příčinou rozšíření se učení Zoroastrova, jež vycházejíc z „*ducha od věčnosti trvajícího*“ (Zervane akarene) skrze slovo vyvodilo oheň a vodu, pak světlo Ormuzda (Ahuramasda) a temnotu Ahrimana (Angra-mainjas), jakožto původy či stvořitele dvou světů, válčících stále protiv sobě. Světy samy skládaly se oba z říší duchův (dobrých = ameša-špenta, a zlých = déva) a z říší pozemských. Učení to žádalo na člověku boje proti světu Ahrimanovu a těšilo odplatou Ormuzdovou po smrti. Nesmrtelná duše lidská přešla prý přes most zásluh (činavat) k stánku dobrých (garonmana), kde nad ní vynesl soud Ormuzd. Mezi bohy dobrými zajímalo přední místo *jasné slunce* (Mithra), které si tak na mysli představovali, jakoby konalo denně cestu po obloze nebeské na voze taženém čtyřmi oři. V bohoslužbách měl posvátný oheň velikou důležitost. Kasta kněží (u východních Areitův athrava, u západních magové zvaných) obstarávala oběti a pěstovala vědy; sepsala také učení Zoroastrovo (zendavesta = živé slovo) v 21 knihách zajisté již před r. 500 př. Kr. a sice řečí nevázanou, avšak knihy ty ztratily se kdysi; protož za vlády Sassanovcův, t. jest po 227 po Kr., sestaveno ono učení znova. Leč i ze sbírky této zbyly toliko zlomky, najmě kniha 20. čili vendidad, obsahující předpisy proti moci zlých duchův, chvalozpěvy na bohy a p. Vedlé kasty kněžské jmenují zlomky zendavestské kasty vojnův a rolníkův. Jiných zbytků z písemnictví staroiránského není.

Nejslavnější a nejrozsáhlejší památka perského stavitelství

zachovala se v rumech paláce persepolského; sloupy a řezby (okřídlení býci s lidskými hlavami) svědčí o zručnosti umělcův. Jiné památky z též doby našly se v Pasargadách; mezi nimi řezba podobizny Kýrovy a náhrobek Kýrův, věž to babylónská v malém obraze.

Část IV.

Národové námořští.

I. Foiničané.

(*Národ semitský.*)

Země. Vypsaná na str. 31. prostřední třetina pomořské nížiny kanaanejské nehodila se k založení ani velikého ani jednotného státu; nedostávaloť se jí hlavní k tomu podmínky, t. rozlehlé půdy orné. Obyvatelstvo čím více se množilo, tím více nuceno bylo živiti se průmyslem a obchodem; zakládání pak *samostatných měst* usnadněno a chráněno jest znamenitou členitostí až ke 30 mílím táhlého avšak málo kde přes 1 míli širokého území. Jsouce na blízkou nejstarších a nejvzdělanějších říší nad Nílem a Eufrátem a majíce před sebou na západoseverozápadě v dávnověkosti národy málo pokročilé nad prvotiny vzdělanosti lidské, vychováni jsou Foiničané od přírody k obchodu. Nejspůsobilejší místnosti v přičině nadřečené byly při ústí leontském, kde řeka vymlela pohodlnou dráhu na východ. Zde rozkvétla města *Sídón* (na sev.) a *Týros* (na j. straně). Podobnou poněkud polohu měla na severu (k řece Eleutheru) města *Arados-Antarodos a Tripolis*. Výborný přístav a rozkošná krajinka v srdci Foiníkie dodávaly jisté významnosti městu *Berýtu*. A však dějiny foinické nelpěly na domově, rozbíhalyť se nejvíce po velikém moři západním a pobřežích jeho.

Dějiny politické vnější. Nejstarším městem podobá se býti *Sídón*; alespoň mocí a zámožností nad jiné vynikalo ne-li dříve již, tedy zajisté v 14. a v 13. století. Vedouc obchod již před 1300 daleko do moří řeckých, bylo útočištěm vystěhovalcům kanaanejským, kdykoli vnikli do jejich vlasti noví kočující národové. Nejsouc však s to, aby poskytlo dosta-

tečné výživy novým obyvatelům, jalo se vyvážeti je ve prospěch obchodu svého na ostrov *Kypros*, zakládajíc zde odvislé osady, kdekoli k tomu hodilo se pobřeží. (Úkol tento konalo v nejzrozsáhlejší míře po výbojích židovských (po r. 1280).) Na ostrově *Krétě* zosobněny jsou osady foinické v bájích o králi *Minóu*, jenž uzdu položil námořskému loupežení, a o umělci *Daidalovi*; pověsti, jichž středem jest *Kadmos*, hledí k foinickému živlu (na ostrovech *Théra*, *Samothráke* a *Thasos* a) na půdě *boiôtické* při řece *Asópu*. Sídónské bohyni založeny jsou nejstarší chrámy v Řecku na několika ostrovích, zvláště na ostrově *Kythéře*. Řada osad sídónských táhla se po severním kraji středoziemského moře a po ostrovích jeho (Maltě, Sicilii, Sardinii, Korsice, Baleárech a Pityúsách) ano až za sloupy Melkartovy č. Herakleovy. *Kadiz* (Gades) kolem 1100 př. Kr. byvši založeno, připomíná podnes jmenem svým na dobu před 3000 let. Na j. pokrajích středomořském osadili Sídónané ve středu mezi zálivy sýdorskými města (*V. Leptis*, a dále *Hippo*.) Než za jakými si rozbroji v městě opustila značná část zámožnějších rodin Sídón a vytáhla do Týru l. 1254. Rychle vystavěno jest na blízkém ostrově nové město, jež spojivši se s městem starším v jednu mocnou obec, jalo se kolem r. 1100 zápasiti se Sídónem, zakládajíc zprvu na západní polovici severního pobřeží afrického zvláštní osady, jako jmenovitě *Utiku* (při ústí důležité řeky Bagrady,) a zajiždějíc daleko za sloupy Melkartovy (do Tartessu). Když pak král *Hiram* (1025—991) zmocnil se v Týru vlády (1025) a ve svazky vešel s Davidem a Šalómónem, pojištěna jest přemoc týrská na dlouhá staletí, neboť jižjiž vytlačovali také Řekové Sídónany z vod domácích, kdežto noví spojenci obchodu týrskému otevřeli země jihovýchodní. Pokolení Hiramovo vyhubeno sice l. 931 nejv. knězem Astartiným *Ethbaalem**) (Ithobálem), avšak moc týrská tím neutrpěla. I nový rod hleděl si přátelství s Židy; dcera Ethbaalova, pověstná Jesabel, zasnoubena s králem Aha-

*)

Ethbaal 931—898

Balezor 898—890

Jesabel (Ahab)

Muttón 890—861

Sicharbaal (nejv. kněz Melkartův, choť Ellissin).

Pygmalión — 813 Elissa (Didó)

bem. Když ale pravnuk Ethbaalův *Pygmalión*, zavraždilv chotě sestry své *Elissy*, roztržky spůsobil v obci, utrpěl Týros podobnou ztrátu, jako před 400 let Sídón. Elissa založila (asi 850) na ostrožně v zálivu mezi mysy Bon a Blanco blíž Utiky osadu Karthágo (Karchédón, Karthad-hadtha = nové město), assýrský král pak Assardonpal I. učinil Foiníkií poplatnou. Od té doby tratili Foiničané obchod západní stále, až ucoupli kolem r. 600 Řekům docela. Politické dějiny foinické šly dále za státními změnami předoasiatskými.

Na západním středomoří nastoupila dědictví i sídónské i týrské osada Karthágo. Podmaňujíc *koptické* národy na jihu a jihovýchodě, přinutila do spolku všechny kolonie *foinické* vlasti, bráníc zároveň usazovati se *Řekům* na pobřeží africkém a zakládajíc *nové osady* na ostrovech italských a ve Španělských. Nekrvavý zápas, který vedli posud Sídónané a Týršti proti Řekům na moři aigajském, soustředěn jest na ostrově Sicílii, (ano i s *Římany* zavřena l. 508 smlouva ve prospěch Kartháginských a proti Řekům, když za otevření středoafrických přístavů ponecháno Karthágině osazování severního břehu sicilského a ostrova Sardinie. I protiv *Etruskům* bylo loďstvo kartháginské hradbou nepřemožitelnou.) Plavby na moři provozovány systematicky, a tudíž vyslán jest *Hanno* l. buď 550 neb 450 k proskoumání západní Afriky, kde prý doploul až do Senegambie. V též době pokrývalo se pobřeží Marokkanské kartháginskými osadami a podobá se, že i ostrov Velké Britanie loďstvu kartháginskému byl znám.

Ústava. Jednotlivá města řízena byla králi dědičnými, jejichž moc obmezena byla nejbohatšími občany, a někdy i schůzemi lidu. Také nejv. kněží bohů a bohyň působili tytíž ve správu obecní. Osady nejstarší (na Kypru) měly zřízení podobné; mladší, nejsouce tak příbuzných živlův jako domov, byly povahy republik aristokratických, řízených dvěma *suffety* buď dědičnými buď na čas volenými. V Karthágině stálo *suffetům* 28 starších po boku, a kromě obecných schůzí podávány věci státní také před širší jakýsi senát. Před dobou kartháginskou vázány byly osady k domovu více výminkami obchodními a náboženskými než politickými. Karthágo odvislost kolonií zotrčila, jako Dareios odvislost satrapií, zvláště však přísně zavírala přístavy před národy cizími. Teprv v době poplatnosti sestoupily Sídón, Arados a Týros v jakýsi

spolek, jehož střediskem bylo nově od nich vystavěné město Tripolis, kamž posílali s králi po 100 starších k obecným usnesením. Vojska skládala se, alespoň v dobách pozdějších, ze žoldnéřů; počet bojovníkův kartháginských v dobách válečných přesahoval prý 1,000.000 mužů, domácích i podrobených; námořstvem zaměstnávala se z nich větší část, menší hájila domova.

Vzdělanost. Pěstujíce hlavně průmysl a obchod, nechávali Foiničané orby podrobenému lidu. Dolování na stříbro a zlato (na ostrově Thasu, zvláště pak a nejrozsáhlejší měrou v španělském Tartessu) provozovali aneb řídili sami. V průmyslu stavěli sice na zkušenosti babylónské a assýrské, ale jejich dílny předstihly záhy původce daleko ve tkaní, vyšívání a hotovení nádob a šperků skleněných; barvírnám jejich žádné cizí se nevyrovnaly. Než i ve stříbrnictví a zlatnictví vynikali a z kosti slonové a z jantaru hotovili nejvýbornější věci ozdobné. Jakkoli však vysoko cenili Foiničané výtečný domácí průmysl, považovali přece za hlavní studnici bohatství a blahobytu svého obchod, zatajujíce jednak, odkud obchodní věci vyváželi, jednak šálíce národy vypravováním o nebezpečnostech hrozících prý na mořích a v krajinách, z kterých věci pocházely. Strabón vypravuje, kterak prý jistý Foiničan, zpozorovav, že se za ním ubírá loď římská, korábem svým zúmyslně vrazil na úskalí, aby zavedl také Římany, a kterak, když sám z nebezpečí vyváznuv, za utrpenou ztrátu ze státního jmění náhrady dostal. Ve stavění loďstva byli Foiničané praví mistři. Loď jejich vynikala nejen členitostí a důmyslným šetřením místa nýbrž i spůsobností k rychloplavbě. Za 24 hodin urazili Foiničané na moři 24 až 30 mil, a přec obsahovala loď vedlé četných plavcův a veslářů mnohdy 500 jiných lidí. Směr obchodnictví měnil se nejvíce za zmáháním se okolních státův cizích; podlé něho řídila se také povaha obchodních předmětů. Otroky, zlato, stříbro, drahokamy, slonovou kost, sůl, datle, fíky, med, vosk, kože atd. brali z Afriky, stříbro ze Španěl, od Arabů zlato a kadidlo, obilí z Aigypta a z Israele, z Babylónie výrobky průmyslové a cokoliv z Indie se dováželo.

Náboženství podobalo se babylónskému. V slunci viděli oživující moc Baalovu (Bél, El), jemuž za choť dávali Baaltis (Ašeru či Afrodítu); umrtvující moc letní parního slunce

ctili pode jmenem *Molocha*, jemuž přinášeli v obět i dítky, aby ho smířili; chotí jeho byla *Astarta*, bohyně záhuby, smrti a války; Baal a Moloch v jedné osobě jakožto bůh ze záhuby život plodící, nad nepříznivými živly vítězí, ctěn zvláště v Týru pode jmenem *Melkarta* (Hérakles), kdežto v Byblu a Berýtě *Adónis* (země) snášeje prýs rovnou oddaností i parno i mírné teplo slunečné, v hojných plodech pozemských docházel konečné odplaty. Na mnohých místech splynula Ašera s Astartou v jednu bohyni (Didó v Karthágině). Počet kněží dědičných u každého boha byl veliký; při žertvách posluhovalo mnohdy na sta kněží a sluhů. Obřady byly tytéž na nejvyšše rozpustilé. Býk byl bohům žertvou nejmilejší. Zobrazení bůžků bylo v obyčeji, řezbě nedostávalo se však zručnosti a vznešenosti. V umění zvláště kvetlo stavitelství obecné. Domy foinické, o více patrech, oplývaly nádherou a vynikaly pevností. O vědě Foiničanův nevíme ničeho, není ani tolik známo, značí-li *Sanchuniathon* (z 13 století?) osobu neboli posvátné knihy. Hanno popsal svou cestu atlantskou, která prý v překladě řeckém pod nápisem *περιπλους* známou se stala. Písmo měli Foiničané již v 16. století, původu bylo chaldajského.

II. R e k o v é.

(*Národ areitský.*)

Země. Na j. veletoku Dunaje čili Istru, řeky Sávy a Kupy rozbíhá se mezi mořem *Siným*, *Iónickým*, *Aigajským* a *Černým* nejčlenitější polouostrov evrópský, řecko-thrácký (řecko-slovan-ský, illyrský, balkánský), o něco menší nežli říše rakouská. Severní trup mezi 40° a 45° s. š. nejeví sice v *objemu* zvláštní členitosti, ale tím rozmanitější jest co do *nadmořské povahy půdy*.

Severní a daleko rozlehlejší část jeho, obmezená na jihu středním a dolním Drinem, pak pohořím *Šarským* (Skardos 7000'), *Černým* (Orbélus) a *Balkánským* (3500 — 2000') jeví dvojnásobnou výšku. Západní díl zasahující až k poledníku 41° roztríděn jest přemnohými horami a pohořími, jež vůbec však mají směr jeden, totiž směr východního pobřeží moře Siného, na množství planin, dolin a údolí více méně k sobě se blí-žících; východní a mnohem menší díl jest jednotvarnější pa-

horkatina, z jihu k severu přecházející znenáhla v dlouhou a úzkou planinu.

Jižní část trupu na opak jest na menším západním díle nížina zvolna od z. k v. vystupující v pahorkatinu, kdežto daleko rozlehlejší díl východní pohořími a skupinami hor od s. táhnoucými se k jihu na mnoho planin a údolí se dělí. Od pohoří Šarského odděluje se totiž ve směru poledníkovém dlouhý, místy hluboce prohnutý hřbet horský Pindos (7000' až 4000'), co přirozené rozhraní mezi *Illyrii* (Albánií) a *Makedonií*, a k němu přiléhají na východě nižší pohoří paralelné; mezi Makedonií a *Thrákii* prostírá se skupení *Rílské* (7800') a pohoří Despotské (Rhodopé), na j. Makedonie pak tvoří skupina *Svatohorská* (Athos 6000') polouostrov chalkidický s příkrými výběžky jeho.

Přítoky sávské *Una*, *Vrba*, *Bosna* a *Drin*, dunajské *Timok*, *Jiskra*, *Vid* a j., řeky moře Siného *Zrmaňa*, *Kerka*, *Četina*, *Narenta*, *Bojana*, *Drin* (Bílý s Černým), *Skombi* a *Vojúic*, a řeky moře aigajského *Vardar* (Axios), *Strúma* (Strýmón), *Karasu* (Nestos) a *Marica* (Hebros) více méně sestřeďovaly společenský život aneb dávaly směr tažením rodů kočovnických.

Teprv z prameniště řek *Péneia*, *Achelóa* (Aspropotamos) a *Arachta* (Mauropotamos), t. j. z hory Lakmón, rozbíhá se vlastní polouostrov řecký o velikosti země české. Pohoří Pindos, samo jdouc po rozhraní mezi *Thessalií* a zemí *épeírskou* rozvětňuje se na jz., vysílá na v. jakožto rozhraní mezi Makedonií a kotlinou thessalskou pohoří *Kambunské* s *Olympem* (9700') a na sz. hřbet *Keraunický*, jenž končí mysem Akrokeraunickým na rozvodí mezi mořem Siným a iónickým. K. splosklému konci Pindu přiléhá, zavírajíc kotlinu thessalskou na jihu, nízké pohoří *Othrys*, jež prohlubinou *zálivu pagasajského* odtrženo jest od hory *Pélie* a *Ossy*. Střed thessalský jest nížina; tétéž povahy jest jižní čásť épeírský při zálivu *Ambrakickém*. Na j. konci Pindu prýští *Spercheios*, jenž teče do zálivu *Lamického*. Prohází mezi oběma zálivy a pak hora *Oita* uprostřed se zdvíhající (6700') odděluje severní Řecko od středního.

Tato část Řecka tvoří dlouhou od z. k vjv. se zúžující dílem jezernatou vysočinu, prorytou místy dlouhými údolními a dolinami; nad ní sedí roztroušené hory *Parnassos* (7500')

Korax, *Helikón* (5000'), *Kithairón* (4300'), *Parnes*, *Penthelikos* (3400'), *Hymettos* (3100'), *Laurion* a j. Úzká a nízká převlaka korintská (isthmus) mezi zálivem *sarónickým* (englickým) a *korintským* (vnějším až k bráně mezi mysy *Rhion* a *Antirrhion* a vnitřním či *krissajským*) spojuje střední Řecko s jižním čili *Peloponnésem* (*Morea*).

Peloponnésos jeví na *povrchu* as jako *Morava* velikém, celkem touže povahu, kterou má Řecko střední; doliny a roviny řek *Euróty*, *Alfeia*, *Peneia* a j. a jezernaté planiny střídají se s řadami osamotnělých hor, mezi nimiž nejdelší a nejvyšší jest *Taygetos* (7400') s mysem *Tainaron*. Avšak v *rozloze* jejich jest znamenitý rozdíl, neboť na *Peloponnésu* sestřeďují se jednotlivé krajiny kolem veliké planiny *Arkadie* a mezi ně vniká moře téměř na všech stranách hluboko tak že členitost objemu polouostrovního v jižním Řecku se vrcholí. Čeho se však nedostává střednímu Řecku, hledíc k členitosti polouostrova, to jemu nahrazeno jest ve svrchované míře v ostrovech. *Největší počet ostrovů řeckých náleží k Řecku střednímu*. Sem počítáme na z. *Leukadii*, *Ithaku* a *Kefallónii*, na v. pak *Euboii* a *Skyros* a *kykladské trojřadí* jakožto prodloužení *Euboie* a *Attiky* (řada východní: *Andros*, *Tenos*, *Mykonos*, *Délos*, *Naxos* a t. d.; řada střední: *Syra* [s důležitým nyní obchodním městem *Hermúpolí*], *Paros*, *Théra* atd. a západní: *Keós*, *Mélos* a j.). Řecko severní má na z. důležitou *Kerkýru*, na v. souostroví *Delopské*; k *Peloponnésu* přiléhá na z. *Zakynthos* a několik drobných ostrovů jako *Sfaktéria*, na j. *Kythéra* a nejrozsáhlejší mezi všemi ostrovy řeckými *Kréta* (plocha rovná se našemu *Korutansku*).

Za rozmanitostí povrchu zemského dělilo se i střední i jižní Řecko na mnohé kraje a krajiny, jejichž obyvatelé na prvotním základě roztrídění rodového po celou řadu věkův nad společenský život krajinský nevyspěli, anobrž i za nejprobudilejšího uvědomění národního ani spořádaného soustátí dopracovati se nedovedli. Rozeznávalyť pak se tyto krajiny v středním Řecku: *Akarnánie*, *Aitólie* a *ozolická Lokris* jakožto prodloužení země *épeirské*, pak na východě hor *Oity* a *Parnassu* *Dáris*, *Fókis* a *Lokris epiknemidská a opuntská*, kotlina *Boiótia* a planina *Attika* s částí převlaky, t. s *Megarou*. Na *Peloponnésu* prostírala se severně od *Arkadie*

Achaia, západně *Élis*, jižně *Messénie* a *Lakónis*, východně *Argolis* a severovýchodně *Flíasia*, *Sikyónie* a *Korinthos*.

Obyvatelstvo. Veškerο původní obyvatelstvo popsaného polouostrova náleželo k čeledi areitské; poněvadž však větší část Areitův evropských z Asie kolem moře Černého po straně severní do Evropy se dostala, a poněvadž všechny maloasiatské a sýrské země od nejdávnějších věkův od Semitův obsazeny jsou, tedy podobá se k pravdě, že i Areité do polouostrova ilyrského od ústí Dunaje a od Sávy k jihu byli kdysi vnikli. Zde rozeznávali se pak na dvě mohutné podčeledi, thráckou totiž a řeckou. Thrácká vytlačila z trupu polouostrova Řeky, přinucena jest však v dobách, když Řekové ve vzdělanosti Thráky byli předstihli, opět mnohých sídel jim postoupiti.) Jakož pak mezi Thráky dvě větve se vyvinuly, *ilyrská* na západním (Taulantiové, Dalmaté, Liburnové, Istrové a j.) a *thrácká* v užším slova smyslu na východním díle trupu (t. Odrýsové, Getové, Triballové, Makedonové, Paionové), tak objevily se i mezi Řeky rozdíly, jenž podle jmeny *Dóriův* a *Iónův* nejen v nářečí nýbrž i v spůsobech jednotlivých větví se zračily. Vedlé toho nazývání jsou *Aioly* Řekové ti, kteří i v nářečí i ve zvycích nejvíce podrželi z původního a obecného pokladu. Podobá se, jako by byli Dóriové zprvu nejseverněji sídlieli a jako by byli teprv kolem r. 1100 jaksi vytlačeni byli, až protáhše středem Řecka a pomísivše se s obyvateli jinými nejvíce po Peloponnésu se rozhostili*). Nesl to s sebou rostoucí počet obyvatelstva, že ono nemohouc uživiti se na hornaté půdě pastýřením a orbou, záhy chápalo se průmyslu a obchodu. Byloť v té věci po r. 1100 př. Kr. postavení Řeků podobné tomu, ve kterém před tím nacházeli se Foiničané. Skrze Foiničany seznámili se s pokročilým blahobytem národův asiatských a koptických, sami pak mnohemu se přiučivše, mohli snadno býti prostředníky mezi Asií a sousedními thráckými i italskými národy méně vzdělanými. Jediný pak pohled na mapu dostatečně dává na rozum, jak neocenitelné výhody v prostřednictví řečeném poskytovalo jim roztroušené mezi Řeckem a Malou Asií mnohoostroví kykladské i sporadské, zvláště od té doby, ve které bylo se Foiničanům doma brániti proti výbojům assýrským (z 9. století).

*) O nejstarší ethnografii Řecka viz Krok I. st. 260 atd.

D ě j i n y.

I. Prvotiny dějin řeckých.

(Od nejstarších časův až do 9. století př. Kr.)

Obsah dějin řeckých, jakož i římských, tak jest rozmanitý a při tom měnivý, že ve vypravování a vykládání jeho dějin politických vnějších od vnitřních, že dějin politických od dějin vzdělanosti nelze tak úplně děliti, jako se to stalo u národův asiatských. Poněvadž však přehledu v řečených druzích dějin, aby trvale se pamatovaly, přece potřebí jest, bude se rozvržení podlé řečených druhů střídati se slušným rozvržením po odstavcích chronologických.

Východní pobřeží řecké stýkalo se přirozeným způsobem se vzdělanými národy asiatskými nejdříve, zvláště s Foiničany, tudíž vystupuje také v pamětech a pověstech Řekův nejprvé na světlo. Avšak povaha řečených pověstí nedošla nás v původním znění, neboť byly za dob pokročilejších ve vzdělanosti všelijak vykládány, doplňovány a spojovány; a tak poskytují nyní obraz o starověku řeckém na mnoze jenom domnělý a kusý, ano i hojnými odpory pokalený.

Vynikají pak v pověstech, kterých v dějepisu všeobecném nelze si všimati zevrubně, jdeme-li na pobřeží od severu k jihu, ze jmena tyto krajiny.

1. Na jihozápadním úpatí lesnatého Pélia při zálivu pagasajském založen byl kdysi státeček *Iólkos* synem prý boha Poseidóna *Mínyem*, jehož rod stal se pak původcem výpravy *Argonautův*. Týž rod rozšířil se záhy na jih, kde zvláště západní krajinu *boiótskou* kolem jezera *Kopais* učinil spůsobitou nejen k orbě a k polnímu hospodářství vůbec, nýbrž i k obchodu námořskému. Město *Orchomenos* při ústí *Kefissu* stalo se nejslavnějším tržištěm, kde se vyměňovaly věci nejen z okolí nýbrž i z daleka dovážené.

2. Mezi horami *Oitou* a *Othryem* v údolí *sperchejském* a na pobřeží zálivu *lamického* založil uprostřed zemí *Minyovcův* malou říši *Péleus*; na vysoké skále „visel“ hrad *Larissa*, z kterého vyšel později pověstný hrdina *Achilleus*, král *Myrmidonův*.

3. Při nejužší části průlivu *Eurípu* rozkládá se na západě s pohodlnými přístavy krajina prstnatá po *dolině jezery hylčických*. Sem přišel prý přes *Aulis* Foiníčan *Kadmos*, jehož rod, na hradě v *Thébách* sídle, tragickými osudy stíhán

byl. Východní Boiótia z větší části hleděla k Thébám; od krajiny kopaisské dělil ji úzký ale dlouhý hřbet skalistý.

4. Různé rody attické spojil v jeden stát *Théseus*, jehož praotec *Kekrops* vystavěl prý *athénskou* akropoli. Jako *Minyas* platil *Kekrops* v nejstarších pověstech za muže domácího; teprv když Řekové seznali vzdělanost aigyptskou, vydávali Agypt za rodiště *Kekropovo*. *Théseus* sám zrušiv odvislost obchodu řeckého od *Foiníčanův* obývajících v *Krétě* a na jiných ostrovích, připravil panství Řekův na moři, které prý zvané jest po *Aigeu* otci *Théseově*.

5. Do přístavu *nauplického* nad záliv argolský, pak do hradů *Tiryns* a *Mykénai* kladli Řekové závod vzdělanosti aigyptské s asiatskou, bájíce o *Danaovi* a *Pelopovi* i rodech jejich.

6. *Záliv sarónický* svedl námořské okolní státy v nejstarší spolek, jehož střediskem byl chrám *Poseidónův* na ostrově *Kalaurii*. *Orchomenos*, *Athény*, *Aigína*, *Epidaurus*, *Hermioné*, *Naplía* a *Prasiai*, sedm čelních měst námořských středního i jižního Řecka, stály v tomto spolku. Řekové připisovali zařízení podobných politických i náboženských spolků *Amfiktyonovi*, nedbajíce na význam slova, které původ věci dobře vyjádřovalo [*ἀμφικτυωνες* tolik co *kolem* (svatyně) *usedlí*]; tudíž jmenovali spolky řečené *amfiktyonie* na místě *amfiktionii*.

Vedle těchto státův námořských, v jejichž společenském životě i náboženství viděli sami Řekové patrné znaky živlův cizích, žili uvnitř souše polouostrova rozptýlení rodové, živíce se nejvíce chováním dobytka, skotův a bravův, ačkoli prý i k nim vnikli již za nepaměti námořníci, nový ruch působíce. Sem kladou se nejprostrannější krajiny na pevnině řecké, *épeirská* totiž a *thessalská*. V *Épeire* ležela na blízku jezera *Joanninského*, v dolině mezi poli, lukami a dubovinami, staroslavná *Dodóna*, kolébka nejen nejstaršího obecného názvu *Řekův* čili *Graikův*, nýbrž i nejdávnějšího větštění domácího boha *Dia*. Zde konali prý bohoslužbu *Selloi* či *Helloi*, od kterých vzat jest také pozdější obecný název země, t. *Hellas*. Úpatí hor *kambunských* a pak *romantické údolí Tempe* mezi *Olympem* a *Ossou* bylo tehdáž sídlem *Dóriův*, kteří na nejvyšším vrcholu řeckém vzývali boha *Apollóna*, kolem jehož svatyně již tehdá vznikla jakási *amfiktyonie*. Za sousedy měli *Dóriové* na pravém břehu *pénej-*

ském rolníky tichých mravův a způsobů kolem hradu *Arné*, který prý vystaven byl kdysi od *Boiótů*, po němž oni rolníci *Boióty* se nazývali. *Boióté* stáli prý již ve spojení s námořníky, neboť ctili *Poseidóna*.

A však klidné vyvinování se národův náhle přerušeno jest lidem divoké povahy, jenž, živiv se posud toliko lovem a válkou, v jízdě na koních vyrostl, nyní pak ze severního *Épeiru* přes *Pindos* do *Thessalie* vpadnul, část *Boiótův* podmanil, část na jih vytlačil a konečně i *dórickou* vlast ztenčil. Po nových těchto obyvatelích, nejposlednějších to přistěhovalcích do *Řecka*, dostala prý země jméno, které jí zůstalo potom napořád. Vypuzení *Boiótové* vtrhnuvše potom do doliny *kefissové*, dobyli obou říší *minyckých*, *Orchomena* i *Théb*, a spojivše je pak v jeden stát, dlouho toužili po tom, kterak by si podrobili břehy *asópské*, které potud náležely k *Attice*. Ale mnohem rozsáhlejší převraty vznikly, když brzy potom i *Dóriové*, prošedše skrze zemi *Thessalův*, jednak krajiny *Dóris* se zmocnili, jednak spojivše se s jinými živly *střeďořeckými* přes úžinu *rhionskou* do *Peloponnésu* vtrhli, kdež nových zemí dobývali, dlouho válčíce s původním obyvatelstvem *peloponnésským*.

V pověstech o dvojím tomto přesídlení kmenův řeckých, t. *Thessalův* a *Dóriův*, vidí se klíč k slavným bájím o *trojanské válce*, která vlastně jenom znázorňuje v krátkých bojích více než stoleté usazování se *Řekův* na západním pobřeží *maloasiatském* a vytlačování odtud obyvatelstva *semitského*. Děje samy padají do 11. a do 10. století před Kr. Tehdáž totiž *Aiolové* *boiótičtí* kořistíce z loupeží *námořských*, zmocnili se ostrova *Lesbu*, vyvrátili říši *dardanskou* a založili na pevnině kolem řečeného ostrova nová města, kterým dali jména buď též nová, buď vzatá z měst rozbořených. Na ostrově vynikala města *Mytiléné* (na pobřeží jv.) a *Méthymna* (na s.), na pevnině *Kýmé* a *Smyrna* (s. a j. při dolním *Hermu*). *Attičané* a spojenci jejich t. *Iónové* dobyli ostrovů *Chia* a *Samu* a pevniny mezi ústím *hermovským* a *maiaudrským*. Nejpřednější osady jejich byly *Milétos* s pěti přístavy, *Efesos* nad ústím řeky *Kaystria* o stejné s *Athénami* zeměp. šířce, kde v době *Kroisové* postaven *nejnádhernější chrám řecký* t. chrám *Artemidin*, (pak *Klazomenai* a *Fókaia* na území *aiolském*.) Ostrovy *Kréta*, *Théra*, *Kós*, *Rhodos* a jiné okolní menší osa-

dili Dóriové, potom pak založili *Knidos*, *Halikarnassos* a jiná města na ostrožnách kárických.

V týchž dobách aneb již o něco dříve vyřítili se z Thrákie *Frygové*, kteří pak vtrhnuvše do Malé Asie nad středním a horním tokem sangarským založili říši uprostřed Semitův. Za prvního krále považovali *Gordia*, zakladatele města téhož názvu, kterýž povýšen byv z rolníka na trůn, pověstný svůj selský vůz schoval na hradě v chrámě Zevově. *Midas*, syn jeho, považován jest od Řekův za nejbohatšího panovníka na světě. Potomci jeho pokoření jsou od Lýdův, rovněž tak jako Řekové, ku kterým Frygy stále vázala vzdělanost na mnoze příbuzná.

Po všechnu tuto dobu pověstí dělili se již Řekové na *stavy*, a to hlavně na dva, t. na *šlechtu* (*ἀριστοῖτες*) a *sprostý lid* (*δημος*). Osoby sprosté požívaly sice svobody občanské, byly však bez práv politických; nicméně vynikali mezi nimi mužové v umění a ve věštbě (*θεοπροπίη*). Vzdělávání polí a lovení ryb poskytovalo vedlé chovu dobytka nejrozšířenější výživu; avšak loupežení na moři a obchod stále se zmáhaly. Šlechta skládala se z dědičných velkostatkářů (*γεωμόροι*); z ní pocházeli také *králové* (*βασιλῆες*), kteří však pokolení své obyčejně odvozovali od bohův (odtud názvy jejich *διοτρεφέες*, *διογενέες*). Králové byli sice neobmezenými pány v kmeni, vévodice ve válkách, rozhodující v rozepřích a kárajíce křivdu v případech, když nehleděno k soukromé pomstě, ano i žertvy bohův obstarávajíce jmenem kmene, a však ve věcech důležitých dali si přece raditi od starších ze šlechty čili od gerontův (*búléforův* čili *búleutův*) aby uskutečňující zámysly své nepotkávali se s odporem a překážkami. Lid viděl v králích nejdokonalejší smrtelníky, kterých poslouchati bylo povinností; jim přinášeny daně buď ustanovené (*δωκίται*), buď dobrovolné (*θέμιστες*). V hromadách obecných nerokováno, nýbrž ustanovení královská toliko vyhlašována. *Otroctví* zná sice již nejstarší věk řecký, ale otroky bývaly tehdež jenom osoby cizí buď koupené, buď zjímané. Otroci (*δμῶες*, *δοῦλοι*) považováni jsou za domácí čeleď, počítali se k rodině (odtud název jejich *οικῆς*) s níž také jídali kolem jednoho stolu, a za věrné služby pouštění jsou na svobodu. Těžší práce ukládaly se ženským. Pracovati bylo čestné i v rodech vznešenějších. *Alkinoos*, král *Faiákův* na Kerkyře, měl dceru *Nau-*

sikaui, o níž pěl básník, kterak jela s prádlem na pobřeží mořské, sama držíc na uzdě mezky k vozu zapřažené a bičem nad nimi vládnouc, a kterak pak se služkami sama prádlo čistila a sušila, kdežto v paláci matka její *Arété* mezi ženami předla. O *Pénolopě*, choti *Odyseově*, pak víme, kterak se zaměstnávala tkaním roucha pohřebního pro tchána svého. Na králích chválena obratnost ve vyorávání přímých brazd, zručnost v hotovení korábů a t. d. Manželství uzavíráno s přivolením rodičů způsobem koupě (*ἔδνα*); ženich koupil nevěstu, nevěsta pak dostala od otce věno (též *ἔδνα*). Za bohatého pokládán jest ten, kdo měl veliká stáda skotův a bravův, drahé meče a štíty a mnoho zlatých šperků. Za oděv sloužil mužským jistý druh košile bez rukávů, sahající po kolena, kterou uprostřed kolem těla pásem stahovali. Nad ní nosili na způsob pláště tak řečenou chlainu, jejíž místo zaujímal u bohatých *φάρος*. K nohám přivazovali *πέδιλα*. Ženské nosily nad košili *πέπλος*, který zapínaly několika sponkami (*περόναις*). Hlavu ženskou zdobil čelák (*ἄμυνξ*) a šátek (*κορήθριον*). Vedlé soukromých domů byly v městech obecné hovorny mužské (*ἰσόχαι*). Pozoru hodné jest, kterak se Řekové domnívali, že dřívější pokolení lidská byla pozdějších statečnější a bohům bližší. Známa jsou zajisté slova slavného pěvce „*Κείνοισι δ' ἂν οὐτις τῶν, οἱ νῦν βροτοὶ εἰσιν ἐπιχθόνιοι, μαχέονται*.“ (III. 271 až 272.)

Za nejvyššího boha měli Řekové *Dia*, v jehož moci byla povětrnost; za choť dávali mu *Héru* (*Diónu*, *Amaltheiu*), kterou obsluhovaly *Íris* a *Hóry*. Jasně modré nebe představovala *Pallas*, zrozená z hlavy *Zevovy*, vítězitelka nad černými bouřemi, napodobenými v obrazu *Gorgoi*. V jasném slunci viděli *Apollóna*, kterého pak také považovali za dárce světla duchovního. V měsíci usmívala se *Artemis* (*Seléné*). Oheň s nebes na zem přinesený zosobňoval *Héfaistos*, bůh kovářův a podobných řemeslníkův, oheň na ohnisku domácím živila *Hestia*. Nad vodstvem pozemským bděl *Ókeanos*, bohem moře řeckého byl *Poseidón*, bohem řek největší tok mateřské země épeirské t. *Achelóos*. Studnice, z kterých prýštily se na zemi vody obcerstvující, znázorňovaly *Músy*, plodnost zemskou *Déméter*, úrodu vína *Dionýsos* (*Bakchos*). Bohem pastýřův, poslův a obchodníkův pozemských byl *Hermes*; nepřátelství a válečné vraždění způsobil *Ares*. Duše zemřelých

vedly trudný život v říši, nad kterou panoval *Hádes* a kterou si představovali staří Řekové buď pod zemí aneb na konci světa za Ókeanem. *Afrodítu* nápodobili Řekové podlé *Ašery* sidónské rovněž tak, jako přeměnili *Melkarta* v *Héraklea*. Jakkoli však zanthrópomorfisovali moci přírodní již za nejdávnějších věkův, nezobrazovali jich přece dříve, než poznali obrazy bohů maloasiatských a zvláště egyptských. Nicméně jsou Řekové v čelei areitské přece první národ, jenž bohy své předvedl oku smyslnému v řezbách. O stavbách chrámových z té doby nevíme ničeho; bohové etěni jsou nejvíce na vrcholích znamenitějších hor a na důležitějších ostrovech. Již v nedohledných dobách utvořily se kolem svatyní bohův *amfiktyonie*; o námořské amfiktyonii na Kalaurii byla již řeč. Uprostřed pevniny zajímala první místo delfická, kterou prý z Olympu přenesli Dóriové na Parnassos. Střediskem jejím staly se *Delfy* jinak Pýthó řečené, ležící na jižním svahu parnassovském ve středu Řecka. Dvanáct národů hlásilo se k ní. Ročně se scházeli poslové jejich dvakráte, v Delfích na jaře a na podzim v Thermopylách nad ústím sperchejským, uzavírajíce společně o věcech obecné bohoslužby a obecného pokladu náboženského. A však vykročili z oboru pouhého náboženství již v nejstarší době usnesše se kdysi na tom, aby údové amfiktyonie, válčíce jeden proti druhému, žádného z měst společných do kořene nevyhubili a žádnému z nich vody neodjali. Amfiktyonie delfická získala záhy velikou slávu pověstnými věštbami Apollónovými, které vynášela věštkyně Pýthia, sedíc na třínožce nad jeskyní, z které vycházela omráčivá pára. Nesrozumitelné výkřiky věštkyně sestavovány jsou od kněží v dvojsmyslná orákula, která se dala všelijak vykládati. Kdokoli hledal věštbu, přinášel dary, z kterých množil se stále obecný poklad Apollónův.

O stavbách paláců královských zachovaly se toliko nedostatečné zprávy v básních; o hradech zmiňují se všechny pověsti; ohromnosti „*kyklópských zdí*“ divili se sami Řekové doby klassické; posud viděti jest jejich zbytky zvláště na půdě mykénské.

II. Dějiny řecké z 9. století až do velikých válek perských r. 493.

A. Sparta.

Zřízení státní. Lykúrgos. Jistá část Dóriův buď vedena jsouc dvěma vévodama původu nám neznámého, aneb umluvivší se s dvěma králema, kteří protiv ostatním jihopeloponéským králům dříve byli válčili, než ještě Dóriové přišli, opanovala doliny eurótské a pobřeží zálivu Iakónického, i vládla pak s oběma řečenými vůdcema v šesti městech, jejichž jmena byla *Sparta*, *Amýklai*, *Fáris*, *Aigys*, *Lás* a *Boiai*. Když pak výbojnici nedovedli se s králema dohodnouti v konečném upravení státu, povolán jest Lykúrgos (kolem r. 800), věhlasný pro zkušenost svou, již nabyt na cestách v cizině, zvláště prý v Krétě, aby obec nesvornou a v zmatek uvedenou spořádal a sjednotil. Pocházel prý Lykúrgos z jednoho z řečených rodů královských, kteří po praotcích nazývali se *Ágiové* a *Eurypónci*. I chopil prý se díla, když bylo povolání jeho schváleno také od věstkyně delfské. Řád jeho stanovil postavení rodů královských mezi sebou a k hlavním občanům, po středišti státním *Spartané* řečeným, a pak postavení obou těchto živlů k odvislému obyvatelstvu, které opět z dvou stavů se skládalo, z *perioikův* totiž a z *heilótův*. Nýbrž i rozdělení pozemkův opatřil a způsob společenského i soukromého života Spartanům předepsal.)

„Důstojenství královské šlo v rodech Ágiův a Eurypóncův dědictvím na syna, jenž první za králování již otcová z matky Spartanky se narodil. Nebylo-li syna, aneb byl-li k vládě neschopný, následoval v království nejbližší příbuzný, kterýž i co poručík (*πρόδικος*) vládu vedl, dokud nástupce nestal se plnoletým. Králové byli vrchní rádcové a rozsudí v čas míru, vévodové v čas války a zástupcové státu v službě bohů. K vykonávání moci soudní měli pomocníky efory a jině. Co vůdcové vojska směli válku vésti proti komukoli; klet byl, kdo by jim v tom byl zbraňoval. Později jen jednomu z králů vedení vojska svěřeno, a i ten všelijak obmezen. Výživu krále a komonstva jeho u válce poskytoval stát. Z plenu náležela mu třetina. Soukromné jmění králův nebylo nepatrné; obydlí bylo skrovné, sprosté stavení ve Spartě, na obecné útraty udržované.“

„U vykonávání moci své byli králové vázání *radou kmetův, gerontův*, jižto Lykúrgos podrobněji zařídil. Bylo kmetů 28 nejméně 60 letých, od sboru národního zvolených, doživotních. Kmetům náležela porada o všech důležitých věcech státních. Předsedami v gerúsií byli střídavě králové, hlas svůj dávající naposled. Nemohl-li král poradě býti přítomen, směl hlas svůj na jednoho z gerontův přenesti. Cokoliv sněmu mělo býti předloženo, o tom učinili kmetové nejprve nález, ježž národ buď přijati neb zavrci musil. Jim náležel soud o zločinech, na něž položena byla smrt anebo bezectí (*ἀτιμία*).“

„*Národ sbíral se pravidelně jednou za měsíc v čas úplňku, a sice pod širým nebem, a sněmoval stoje. Od r. 30. měl každý Spartiat právo jíti na sněm, nebyl-li občanské cti zbaven. Svolání sborů dalo se od králův, a později i od eforů. Sněmu návrhy činiti a v debatě míti podíl slušelo jen králům, kmetům a později i eforům; jiným jen se zvláštním povolením toho dopráno. Na sněmích dály se volby úředníkův a kmetův, řešily se spory o nástupnictví praetendentů koruny, uzavírala se válka a mír i smlouvy s cizími státy a konečně i zákonné dály se nálezy. Zákony však spartanské tak byly stálé, že činnost sněmu u věci té byla nepatrná. Hlasování dalo se pokřikem, a nebyla-li většina takto patrná, tedy rozstoupením se sboru na různé strany. Změny v návrhu vyšlém z gerúsie nebyly sice dopuštěny, ale později přece vešly v obyčej, ano i opačné návrhy od národa jsou přijaty.*“

„*Vlastní občané byli toliko Spartané, z většho dílu potomci Dóriův; byla to vojenská kasta lechův čili paňův naproti poddaným heilótům a perioikům. Bydleli ve Spartě a po celé dolině a nížině euriótské. Sparta nebyla jako jiná řecká města pohromadě stavěna a zdí obklíčena, nýbrž záležela z patera otevřených dědin. Spartané dělili se na tři fýly a tyto na menší oddíly či óby; všech všude nebylo nikdy více než 10.000. Hned po prvním dobytí byla země rozdělena na rovné díly; když pak během času počet občanů vzrostl, rozdělil Lykúrgos pozemky na novo mezi 4500 neb 6000 Spartiatův. A konečně v čas první messénské války stalo se poslední rozdělení půdy obecné na 9000 rovných losů spartanských, a i země perioikův rozvržena tehdaž na 30.000 losů. Jednotlivé pozemky mély poskytovat slušnou výživu majiteli a asi 7 rodinám heilótův, na každém pozemku robotujících. Po-*

zemky spartiatské nejvíce v středu země a v okolí řeky Euróty, od Pellény a Sellásie až k ústí jejímu položené nečinily území spojitého, ježto mnohá města perioikův až i u samé Sparty se nacházela, jakož i naopak zase pozemky spartanské mimo pruh zmíněný, zvláště v Messénii, ležely. Pravým majetníkem losů byl stát, i bylo bedlivě k tomu hledáno, aby počet rodin se nezměnil a stejná míra usedlostí co možná se udržela. V četné rodině byl vlastním hospodářem domácím (*ἑσπιόταμον*) prvorozenec.“

„Veškeren život občana spartanského, od prvního mládí až do nejpozdějšího věku byl jako železnou sítí obestřen. Nebylo dovoleno ani jinými cestami života se dáti, ani jiné vzdělanosti nabyti, než jakož bezpečnost a blaho státu toho dopouštěly. Jak mile dítě se narodilo, octlo se v moci státu. Má-li býti živeno čili utraceno, nebylo jako jinde otcí na vůli dáno, nýbrž starostami rozhodnuto. Bylo-li dítě neduživé neb zmrzačené, rozkázáno zanesti je na horu Taygetos. Dítě zdravé, bylo-li pachole, ponecháno až do roku 7. v domě rodinném pod ženským opatrováním. Ale již první domácí toto pěstování musilo varovati se všeho zmazení. Chůvy a pěstounky spartanské byly i v cizině známé a hledané. Sedmým rokem přišlo pachole z domu rodinného pod správu *paidonoma*, od něhož k třídě rostenců bylo přiděleno. Třída taková slula *ila*; více *il* činilo zástup, jemuž děli *agela* neb *búa*. V čele každé *ily* byl *ilarch*, každé *búy* *búagór*. *Ilarchové* a *búagorové* řídili práce, hry a cvičení mladých svěřenců, v tělocviku sami jsouce jim za vzor, vždy ale pod dohlídkou *paidonomů* a *bidyů* či dohlížitelů. I bičovníka k dojímanému pobídnutí mládeže nebylo pohřešováno. — Veškeren život mladíků směřoval k otužení těla. Chodili bosí, s hlavou odkrytou, v oděvu lehkém a ne řasnatém. Od 12. roku musili i v zimě v jednoduchém syrehním rouchu bez spodní sukně choditi a šatem tím po celý rok vystačiti. Spali bez pokrýadel a prostěradel na seně anebo na slámě, od 15. však roku na holém rákosí. Strava nad míru byla jednoduchá a tak skrovná, že chlapci, aby hladu netrpěli, potravy krádeží musili sobě dobývati. Kdo chycen, byl trestán; kdo krádež chytrě vyvedl, pochválen. Aby k bolestem tělesným stali se otrými, užito výročního bičování před oltářem Artemidiným. Potupné bylo bolestí na jevo dávatí. Ale čím větší péle obracena k všestrannému vyvinutí síly tělesné, tím méně hledáno k vzdělání duševnímu. I v pozdější době, kdy mládež všude po Řecku učila se aspoň čísti a psáti, ve Spartě jen soukromné vůli toho ponecháno. Život sám a denní obcování viděly se Spartanům dostatečné ku vzdělání mladého lidu. Muži brávali pacholata k svým stolům společným, aby slyšeli jejich zábavu. V besedách takových bylo i mladíku zdání své pro-

náseti a buď pochvalu buď hanu sobě tržiti. K šikdlivým řečem a lupavým otázkám musil hbitě, vtipně a trefně odpovídati, v krátkých slovech mnoho zahrnovati a prázdných řečí se varovati. Každý dospělý mohl mladíky napominati, ano i trestati. Každý mladík musil každého dospělého za otce považovati a ctíti. Mládež spartánská byla krotká a pokorná naproti dospělejším, že budila podiv celého Řecka. Až teprv od roku 30. počítal se věk mužský, vázán byl přece každý Spartiat k společnému stolu, jak mile 20. rok byl překročil a co eirén k mužům k službě vojenské povolaným byl přivtělen. K stolu společnému musil dostaviti se každý; při každém stole jedlo asi 15 osob. Přijetí nového úda do společnosti stolní dalo se volbou stolovníků, a bylo k němu jednohlasnosti třeba. Stolovníci v čas pokoje byli i společníci stanu v čas války. Denním a hlavním jídlem byla pověstná černá polívka z krve, *αίμαρτα* č. *βαρά*, druh kysela vepřového, maso s krví vařené a jen octem a solí připravené. Ječného chleba jakož i vína bylo dostatek. Opiti se bylo potupné. K zájedku na konec obědu dáváno sýra, oliv a fíků. Nebylo zakázáno, když kdo ze stolovníků kus zvěři atd. ze svého udělil, bohatší a lovci o své vůli tak činili. Oděv i obydlí Spartanův byly velmi jednoduché a neozdobné. Drahé kovy míti jim bylo zakázáno. Obchod domácí odbýval se mincí železnou, s počátku v prutech, později v zakulacených kusech. Za peníz takový nemohlo nic skvostného dovážeti se z ciziny i hodil se zajisté docela k tomu, brániti dovozu a zachovávatí starožitnou skrovnost a prostotu.“

„Druhá třída obyvatelstva státu spartánského byli *perioikové*, starší to obyvatelé země lakónské. Pokojná *perioikův* zaměstknání záležela v *rolnictví*, v *řemeslech* a v živnostech, jimiž zabývati se vojenským Spartanům aneb neslušné aneb zakázáno bylo. Výrobky jejich byly číše, vozy, zbraň, obuv, pláště. Ano i v *řezbě* a v *litinách* mnozí se vyznamenali. *Obchod* s cizinou byl v rukou *perioikův*. Role vzdělávali z největšího dílu sami osobně aneb jejich otroci, ne však *heilótové*. Pozemky jejich byly menší než spartiátské a ležely v hornatějších aneb méně úrodných částech země. Polovici výtěžkův odváděli *perioikové* do Sparty, nepochybně na výživu králův. Službu vojenskou konali nejen co *hoplítové* ale i co *lehkooděnci*. Co do počtu svého činili asi polovici obyvatelstva. Do měst jejich, zvláště na ostrov Kythéra, posíláni *Dóriové* jako osadníci a posádka, aby je v poslušenství udržela. Osadníci tito byli v obcích *perioiků* stav výsadný a z nich voleni jsou úřadové *obecní*. Vrchní pak *dohlídka*

dála se ze Sparty, zvláštními úředníky k tomu konci vysílanými.

Nejnižší vrstva obyvatelstva byli *heilóti* (*εἰλωτες*), počtem však nejsilnější. Zbavení svobody osobní byli vzdělavatelé polí spartiatských. Byli povinni 82 měřic ječmene a neznámou míru vína a oleje pánu svému z pozemku, na němž robotovali, odváděti. Cokoli nad to vytěžili, zůstalo jim k výživě a bylo jejich jměním. Spartiat nesměl nevolníka takového prodati, zabiti aneb jinak se ho zbaviti, ani na svobodu puštit. Jen stát směl mu svobodu dáti aneb od pozemku jej oddělit; byl jměním státním. Stát používal *heilótů* i ve válce jednak za zbrojnoše k ruce spartánským hoplítům, jednak za lehkooděnce, jižto praky a oštipy bojovali. V poslušenství drženi ne dobrou vůlí, ale hrůzou a beznadějností, že nesebné bylo k vydajným podniknutím se sjednotiti. Spartané hleděli k nim vždy s úzkostí a největší podezřivostí. Zástup mladých Spartiatův byl každoročně v určitou dobu do rozdílných krajů země vyslán, aby na příhodných místech, co možná podtají, se uhostil, a odtud do okolí zabíhaje, kde co podezřelého bylo, potlačil. Výprava ta slula *κομισία*. Z *heilótů* ze služby vojenské na svobodu puštěných vzrostla zvláštní třída lidu, t. *νεοδαμώδεις* č. lid nový.“

„Jádrem vojska byli Spartané sami. Když se mělo do pole vytrhnouti, kázali králové neb eforové vstáti k vojně, oznamující, které třídy podle věku na př. od 20. do 30. nebo 40. roků mají býti vzhůru. V taktické dokonalosti nevyrovnalo se Spartanům nižádné jiné vojsko řecké. A však jízda spartánská byla naskrze zanedbána, jako u všech Řekův mimo Thessaly. Tábor spartánský byl okrouhlý bez náspů a příkopů, kázeň byla mírnější než doma v čas míru. Boj veden při zvuku píšťal a strun. Nepřítele přemoženého daleko stíhati bylo zakázáno. Nejmilejší vítězství bylo Spartanům, kteréž nejméně krve stálo anebo zhola jen lstí bylo dobyto.*)“

Kolik ze zařízení Lykúrgových vzato ze zvykův a obyčejů starších, kolik z ciziny a kolik samostatně zavedeno, nelze

*) Zřízení obce Spartánské. Od A. J. Vrtátka. Čas. Mus. č. ročník. XXIV. str. 198—218.

nikterak ustanoviti; ano podobá se velice, že mnohá ustanovení mladší ve zprávách pozdějších také do doby Lykúrgovy kladena jsou. Praví pak se, kterak Lykúrgos, zavázav občany přísahou, že od jeho zákonů neodstoupí, pokud by se opět nevrátil, odebral se do ciziny a nikdy se více nevrátil.

Prostírajíc se v úzké dolině mezi pohořím parnónským a taygetským, dosti vzdáleno jsouc od moře a ležíc na řece, která v létě nezřídka vysychá a na jaře zase skrže prudkost toku k plavbě se nehodí, nemohlo se sice město Sparta nikdy státi střediskem živého obchodu; a však zařízení Lykúrgovo učinilo z něho pevnost vojenskou, která umělých zdí ovšem nepotřebovala, jsouc obehnána hradbami přirozenými. Jednostranná péče zákonodárcova o sílení těla vzbudila v Spartanech bojechtivost, kteráž vedla konečně k převaze státu spartanského na celém Peloponnésu, ač byl původně toliko velikosti našeho Opavska. Proto také obmezuje se obsah dějin spartanských mimo některé změny v ústavě na pouhé války.

První válka messénská, dvacetiletá (730—710). Jako do Lakónie, tak byli vtrhli někdy i do Messénie *Dóriové*; a však nebyli tak šťastní, jako soukmenovci jejich nad Eurótou, neboť se jim nebylo podařilo, podmaniti si celou Messénii. Přístavní města na jižním výběžku polouostrovném, t. *Pylos*, *Methóné* a *Koróné* a tuším i jiná ještě nepodlehla jim nikdy. Zatím rozšířili Spartané území své přese hřbet taygetský, a počali válčiti s Dórii messénskými, nedohodnuvše se s nimi o hranice. L. 730 vzali mocí pevnost *Amfeii* a pobivše obyvatelstvo, osadili ji. Potom bojováno na obou stranách nerozhodně, až se ve Spartě dostala vlada do rukou králův *Theopompa* a *Polydóra*. Tehdáž dolní Messénie padla v moc Spartanův, Messenští pak obmezeni na severní krajiny hornaté. Z pevné *Ithomy* vycházeli na plen do Lakónie, jako naopak zase Spartané z *Amfeie* plenili po Messénii. Teprv když rekovný *Aristodémos* zbytečně obětovav dceru svou, nad hrobem jejím život si vzal, obrátila se věc ve prospěch Sparty. Messenští náhle opustivše v dvacátém roce války obleženou pevnost, ukryli se v horách na rozhraní Arkadie. Dobytou zemi rozdělili vítězové obvyklým způsobem na losy spartanské; obyvatelé, kteří padli v moc jejich, klesli v porobu heilóttův, jiní,

kterých neuživily řečené hory, rozptýlili se po cizině. (Původ osady *Rhégion* na jižní končině italského poloostrova.)

Eforové. (Marný pokus o obmezení práva sněmův.) Theopompos a Polydóros jsouce dlouholetou válkou mimo zemi zeměměstknáni, skládali na čas nepřítomnosti své část moci královské do rukou dosavadních pomocníků svých, dozorcův nad pěti dědinami spartskými, kteří *eforové* se jmenovali. Úřad jejich nebyl stálý. Králové ustanovovali je, shodnuvše se mezi sebou, z osob nejspíše navržených.

Podobá se, že v dobách nešťastného s Messénií válčení sbor občanů spartánských z mezi Lykúrgem jemu vyměřených tytýž byl vykročil; tudýž provedli králové Theopompos a Polydóros, když štěstí válečné se bylo obrátilo, zákon toho smyslu, že v případě *samostatného usnesení* sněmovního králům s gerúsií právo příslušetí má, takové křivé usnesení sněmovní zrušiti. Avšak pojištěná takto moc královská utrpěla brzy ránu povstáním tak řečených Partheniův, kteří nedostavše žádných losův, konečně do Italie vytáhli, kdež pak založili *Taras* č. Tarent l. 708.

Zatím dána nesvorností mezi rody královskými příležitost rozšířiti moc eforův, volených již od sboru obecního, měrou takovou, že klesly až pod moc prvých svých pomocníkův, kterým nyní, ne-li teprv kolem r. 580, půjčeno dozorství nad samými králi. Každého měsíce museli králové eforům skládati přísahu, že po zákonu vládnouti budou, jakož zase ovšem i eforové jmenem národa přísahali králům, že pod tou výmínkou vládní jich moci se nedotknou. Eforové mohli ale krále také obžalovati a dolehati na jich potrestání neb sesazení, což vyřizovali ve spojení s gerúsií. Důtky činiti králi ano i pokutu ukládati bylo z vlastní moci eforům volno. Kdekoli král se ukázal, všichni povstati museli, eforové samotní zůstali seděti. Ostatní úřadové byli eforům ještě více podřízeni; nicméně byla zprvu moc jejich jen dozorná a stihavá, nikoli však vykonávací. Teprv později, když práva dosáhli gerúsií a sbor národní svolávati a řídití, vzrostla opět moc jejich v novém směru. V dobách pak ještě pozdějších byly záležitosti zahraničné a války docela uznání eforův ponechány. Krom toho při každé výpravě válečné dva efoři krále provázeli. Také veřejná kázeň a poklad státní, ano i kalendář předmětem jejich dohlídky učiněny. Listiny veřejné datovaly

se jmenem prvního efora. Ale takorůžka neobmezená moc eforův nestala se nebezpečnou proto, že úřad ten byl jen jedno-
rokový a mezi patero osob rozdělený, a že každý efor, vrátiv
se v život soukromný, od nástupců svých mohl pohnán býti,
aby se z užívání moci ospravedlnil. Krom toho důležité věci
vždy většinou eforů musely v skutek býti uvedeny.

Války arkadické a argejské (kolem 700 př. Chr.). Mezi
tím pokoušeli se Spartané o rozšíření panství svého na sever
a na východ. Města Skíru, posud arkadického dobyli sice,
ale (pokračujíce) v dobývání země proti Tegeatům, nepořídili
ničeho. Za to byli daleko šťastnější protiv Argejským. Ar-
goljs byla před první válkou messénskou nejmočnější krajina
na Peloponnésu. Král Feidón (775—745) nejen obnovil byl
někdejší převahu města a státu Argos nade městy okolními,
nýbrž i Korinthos uvedl v odvislost, jakož pak i jihovýchodní
pobřeží peloponnéské ano i ostrov Kythéra jim se daly řídití.
V Elidě rozhodoval on, komu by v rozepřích o řízení obřadů
olympických náleželo právo vedení správy a za jeho přiči-
něním přijaty mínce, míry a váhy lýdické po celém východním
Řecku [z Euboie až na Kythéra.] Když však Feidón v Ko-
rintě zavražděn jest, rozpadla se moc argejská, aniž pak ne-
bezpečí, hrozící od výbojných Spartanův, bylo s to, aby od-
padlá města pod jedno hlavní vůdcovství byla svedena. Takž
rozšířena Lakóniá až k samému moři myrtojskému. [Teprv
v krajině kynúrické zastaveno jest vítězství spartské.] Oby-
vatelstvo dobytých zemí rozmnožilo počet perioikův.

Druhá válka messénská, sedmnáctiletá (kolem r. 640). *Ari-
stomenes* shromáždil kolem sebe v horách severomessénských
vnuky padlých aneb vyhnaných někdy Messéňanů, zmocnil se
větší části staré vlasti, odkudž potom konal šťastné vpády
do samé Lakónie. Znajíce potom okolní národkové neodola-
teľnou touhu Spartanův po „zemích posud nerozlosovaných,
přidali se brzy k Messénským. [Pisa, odvěký soupeř *Eleiův*
od Sparty stále podporovaných v rozepřích o správu boho-
služby olympické, mnohá města arkadická, ano i odlehlý
Sikyón spojily se s Aristomenem. I podobá se, že také pů-
vodní obyvatelé messénští v přístavech námořských proti
Spartanům stáli.] V takové nouzi jali se Spartané podpláceti
vůdce nepřátelské, i podařilo se jim vskutku dostati na stranu
svou jednoho z králův arkadických, jmenem *Aristokrata*, a

sice uprostřed rozhodné bitvy; a však ani to nevedlo k cíli. Aristokrates na hoře Lykaion od Arkadů slavně ukamenován, ve válce pak pokračováno se strany messénské s vytrvalostí takovou, že Spartané nuceny se viděli, povolati do tábora attického pěvce *Tyrtaiu*, aby elegiemi svými kleslé mysli rozntil a rostoucí mezi králi a vojskem nesvornost napravit. Naproti tomu znenáhla ubývalo Messéňanům spojenců, když se válka dlouho vlekla, až po zoufalém osamotnělém odporu vydali vojsku spartánskému poslední útočiště své, totiž horskou pevnost Eiru. Messénie na novo rozlosována, a nyní i námořští obyvatelé v porobu perioikův uvedeni. Jako po první messénské válce, tak i podruhé našli vystěhovalci nový domov v Rhégii, odkudž pak *Messénu* založili na protějším břehu sicilském. [A však jižní třetina zemí peloponnéských stála od té doby přímo pod vládou Sparty. L. 575 podmaněna i *Kynária*, které dobývali Spartané marně před 100 lety.]

Sparta v čele spolku států peloponnéských (570—371). O vedení pořádku bohoslužebného ve svatyni olympické nad řekou Alfeiem trval nekonečný spor mezi *Éleii* a *Pisany*; svatyně sama ležela sice nedaleko Písy, avšak Élis byla na severozápadě peloponnéském stát nejmocnější, ano sami Písané stáli dlouhá léta k městu tomu v odvislosti. Po době *Feidóna* argejského měli Éleiové správu olympickou po více než 50 let, až jim ji vyrval z rukou písánský král *Pyrrhos* kolem r. 580, zrušiv zároveň odvislost sídla svého od Élidy. To popudilo proti Éleii i *Trifýlii*, krajinu ležící za Alfeiem k hranicím messénským, že neuznávala nad sebou dále žádného vrchprávi élejského. Věc došla k válce, Éleiové pak nejspouze se spojené povstalce, povolali Sparty na pomoc. Povstalci sevření jsou od severu i od jihu, podlehlí šmahem moei daleko větší než byla jejich, Písa zbořena a obyvatelé její po městech jiných rozsazeni jsou; panství pak élejské spolkem zavřeným se Spartou k ochraně a ke vzdoře konečně pojištěno l. 570. Takž sahala moc spartánská od moře myrtojského až k zálivu korintskému. Pokusili se sice Spartané ještě jednou o podmanění severních krajin na způsob, kterým podrobili Messénii, ale vedouce záhubný o to boj s *Tegeany* (566—555?) bez prospěchu, dali raději *politice své nový směr*, jenž v tom záležel, že přijímali drobné státy za spojence, slibující jim mocnou svou ochranu, tušíce dobře, že ve spolku

s malými stát tak veliký, jako byl jejich, vždy rozhodně převahy požívati bude. Pod výmínkou pojištěné ochrany přidružila se k nim již řečeného roku *Tegea*, a brzy potom také *Mantineia*, *Orchomenos* (arkadický) a *Stymfalos* ano i *Korinthos* ještě před r. 550. Příkladů těch následovala přední města argolská, až stála Argos téměř osamotnělá na veškerém Peloponněsu. Spojenci vznášeli spory mezi sebou na Spartu, již pomáhali ve válkách a v důležitých věcech radili se a uzavírali po poslích na *obecných sněmích*, odbývaných ve Spartě. V Agyptě a v Lýdii platila Sparta za nejmnocnější stát řecký; Amásis i Kroisos vešli se Spartany v přátelství.

B. Tyrannis ve státech řeckých.

Během 300 let před velikými válkami perskými rozšířili velkostatkáři ve všech státech řeckých moc svou i na ujmu králův i na škodu chudších vrstev obyvatelstva. Královskou moc buď obmezili až na dědičné úřadování v jistých oborech, jako se stalo ve Spartě, buď úplně zrušili, jako téměř po celém Řecku. Lid pak nucen jsa osobně účastniti se ve válkách, kterých za příčinou rozdrobenosti a nesvornosti země nenedostávalo se nikdy, padal do dluhů a chudnul, sotva s to jsa, aby zachránil zděděnou svobodu osobní, kdykoli nemohl aneb kapitálu aneb vysokých úroků zapraviti v určenou dobu. Nejhubře dařilo se řemeslníkům a kupcům, kteří půjčitelům málo kdy mohli ručiti za půjčky tak vhodným způsobem, jako rolníci usedlí na statcích aneb kolem statků svých věřitelův. Rostoucí bídy obecného lidu a množícího se nebezpečství ztráty svobody osobní, kterou dlužní zákony mnohonásobně usnadňovaly, použili za rozdílných příležitostí zámožní mužové, pocházející buď ze starých rodů královských aneb z rodin jim příbuzných k tomu, aby získavše si lásky lidu, učinili konec republičkám aristokratickým ve prospěch samovlády, třebaš i obmezené některými obyčejí stávajícího zřízení. Samovládce takové jmenovali Řekové tyranny. V 7. a v 6. století před Kr. oplývalo takovými a podobnými tyranny nejen původní Řecko, nýbrž i roztroušené jeho osady na ostrovích a pobřežích moře aigajského i černého. Tyrannové aby se v moci své udrželi, poskytovali chudině výživu, zaměstnávali jí při rozličných stavbách, podporující řemesla a obchod

podplacující svatyně bohův dary aneb ozdobami chrámův, zavádějící obřady náboženské, které hověly potřebám lidu, a povolávající k sobě umělce a básníky. Po mnohých tyranech zachovaly se slavné památky, mnozí kladení i za dob pozdějších mezi osvícené dobrodince společnosti lidské a na některých obdivujeme se podnes nezištnému jejich vlastenectví. Prvním tyranem co do času byl v Sikyóně Orthagoras, druhým v Korintě Kypselos (655—625). Část šlechty tomuto tyranu odporne vystěhovala se na Kerkýru, kde se tehdež již nacházely osady korintské, a provedla to, že ostrov od Korintu odpadl. Za náhradu založil Kypselos ke škodě Kerkýrských na protější pevnině épeirské *Ambrakii*, z které opanoval obchod na zálivu stejného jména, a jiné kolonie menší. Za to hleděla Kerkýra, aby zůstal v moci její obchod s Illyry a vystavěla osadu *Epidamnos*. A tak vedly rozbroje řecké dosti rychle k rozmnožení osad na všech stranách. Za Kypselova syna a nástupce Periandra (625—585), dosáhl Korint vrchole moci a bohatství. Kerkýra opět podrobena a obchod nevidaně zveleben. Pomocí pěvce *Ariona* zařízena bohoslužba selského boha Dionýsa a konečně (l. 586) počaty *hry isthmické*. Řekové vřadili Periandra do počtu věhlasných sedmi mudrcův. Za třetího tyranna považuje se megarský Theagenes (kolem r. 625), o němž zmíněno bude v dějích athénských. Za vzor vlastence platil Pittakos (asi v l. 590—580), který spořádal ostrov Lesbos, kde prvé šlechta špatně byla řádila, a smířiv se i s odpůrci svými, ke kterým náležel také básník *Alkaios* a pěvkyně *Sappó*, po desítiletém požehnaném vladaření moc svou do lůna lidu byl složil. I jeho jméno stkví se mezi řečenými 7 mudrci. O samosském tyranu Polykratovi, jeho loupežení a moci námořské byla řeč v dějinách egyptských. *Miltiades*, *Histiaios*, *Aristagoras* a j. jmenování jsou v dějinách perských. O tyranech athénských promluví se dole. Stojíce ve stálém odporu ke šlechtě, jejíž moc byli ztenčili, udrželi se tyrannové u vlády téměř vůbec jenom potud, pokud se nespojila šlechta s peněžníky, jež znenáhla vychoval živý obchod, aneb dokud nezbujněli sami v postavení svém k lidu. Kdekoli přinuceni jsou ustoupiti, vznikly *republiky tímokratické*.

C. Athény.

Zřízení státní. Drakón. Kylón. Solón.

Také v Athénách vyvíjely se dějiny za doby této týmž směrem, kterým šly ve státech ostatních. Kolem polovice 8. století proměněno království dědičné ve volební, ale zprvu tak jenom, že volba obmezená zůstala na předešlý rod královský. Po 40 létech, když ve Spartě zmáhal se eforát, rozšířena volba na všechny rody šlechtické, ale však nedlouho potom (kolem r. 680) postaveno v čelo státu 9 *archontů šlechtických* a důstojenství královské v podstatě odstraněno. Přední archón byl předsedou republiky, řídě vedlé toho pře práva rodinného a o dědictví; po něm dostával rok svůj název, a proto zván jest též archón *ἀρχων ἐπώνυμος*. Druhý archón, bdě nad obřady náboženskými a předsedaje soudům krvavým, slul *ἀ. βασιλεύς*. Třetí *ἀ. πολέμαρχος* měl na starosti věci vojenské a později rovnal také pře mezi občany a cizinci. Ostatních 6 sudích zemských, *τ. ἀ. θεσμοθέται* tvořili zemský soud ve věcech, které nebyly přiřčeny do oboru archontův jiných. Nálezy vynášeli pomocí 48 soudců čili naukrátův, představených 48 *naukrátův*, na které se dělily 4 *fyly* attické. O důležitých věcech státních rozhodoval sbor *šlechty*, která se skládala z velkostatkářstva dvojího místem od sebe odděleného druhu. Na úrodných rovinách při Athénách a Eleusíně seděla šlechta zámožnější, na pahorkatině severovýchodní pak menší velkostatkáři. Jádro lidu selského rozsazeno bylo mezi šlechtou menší, kteráž na sklonku 7. stol. jižž hrozila zavesti obecnou porobu na základě práva dlužního. Z nesnáze té vyvedlo sedláky měšťanstvo athénské, spojivše se s venkovany k stálému odporu. Zprvu žádali psané zákony, podobné těm, které za též doby vyhlašovaly se na rozdílných místech v jiných státech. Šlechta vyvolivši konečně l. 620 *Drakonta*, aby různice odtud povstale se odstranily, za předního archonta, vznesla naň zvláštní moc, aby dosaďadní řád soudní sestavil a napsal. Ale však Drakón lidu špatně vyhověl. (Zařídív z 48 *efetův* zvláštní soud trestní za předsednictví archonta *basilea*, položil na polní krádež kteréhokoli druhu a jakéhokoli rozměru trest smrti, věřitelům pak přiřknul právo prodati dlužníky, kteří v čas neplatili,

za otroky do ciziny. Ačkoli pak prý Drakón, když se lid proti němu zbouřil, přinucen jest přelhnouti na Aigínu, zůstala ustanovení jeho přece v platnosti. Protož rostl počet nespokojencův attických, a té věci chtěl použiti *Kylón* k zařízení samovlády; tchán jeho, megarský tyrann *Theagenes*, měl mu v tom býti nápomocným. I sebrav hromadu žoldnéřův, zmocnil se l. 612 akropole; ale však, že měšťanstvo podstatě vpádu jeho do Athén neporozumělo, uprchnul tajně, vída, kterak lid, pomáhaje šlechtě, obklopil akropoli. Družina *Kylónova* hledala sice konečně útočiště v chrámě bohyně *Pallas*, ale když jí zaručil archón epónymos *Megakles* volný návrat do *Mégary*, povražděna jest na cestě s akropoli, ačkoli část její utekla do svatyně *Eumenid*. Na pomstu přepadl *Theagenes* ostrov *Salamínu* a zmařil všeliké pokusy Athéňanův o opětné jeho se zmocnění. Porážky athénské tak byly nešťastné, že konečně trestem smrti vyhroženo tomu, kdo by vyzýval do zbraně pro *Salamínu*. Když však i v jiných podniknutích stihalo Athéňany neštěstí za neštěstím, považováno to za trest bohův pro věrolomnost *Megakleovu*, kterou šlechta opominula schvalně potrestati, a tak odpor lidu k šlechtě stále podněcován a kmen. Příležitost zaříditi tyrannidu byla zajisté veliká, že se jí však nepoužilo, z toho měla zač děkovati šlechta boдрému *Solónovi*.

Solón pocházel prý z rodiny *Kodrovy*; narozen byl l. 639. Až do 40. léta stáří vyhýbal se politickému životu, ačkoli veřejně nejen neschvaloval počínání šlechty, nýbrž jda za příkladem otce svého, ve věci dlužní zjevnými skutky byl osvědčil, že lidskost stavěl nad oprávněnost. Podobá se, že také zpěvy svými přízně lidu si získal. První jeho čin politický vrátil *Attice* *Salamínu*. Čině, jako by smyslů byl zbaven, vystoupil l. 598 na náměstí (*áγορά*) athénském na kámen, s kterého jen hlasatelé k lidu mluvivali, i jal se přednáseti před valným zástupem dojmavý žalozpěv nad ztrátou řečeného ostrova. Když pak dokončil slovy „do zbraně pro *Salamínu*“, přidalo se hned 500 mužů k řeči jeho: Výprava uskutečněna rychle a nad očekávání skvěle. Od té doby neopustil *Solón* dráhy politické. Jeho přičiněním vypovězen *Megakles* a rod jeho ze země a povolán z *Kréty* věhlasný *Epimenides*, mláček prý bohů pro přísnost a vzornost poustevnického života svého, aby smířil nebeštany s *Attikou*. Potom vykonána

pomsta nad městem *Krissou*, které, držíc důležitý přístav *Kirruhu*, poutníky k věštce delfské odíralo. Obě místa po 10leté válce zbořena pomocí tyranna sikyonského t. *Kleisthena*, a krajina přirčena bohu; za kterouž příčinou zůstala ladem, aby poutníkům nebyly dále od nikoho kladeny překážky. Avšak nejslavnější činnost Solónova padá teprv na l. 594 a 593—583; činnost roku prvního zahrnuje v sobě slovo *σεισάχθεια* *) čili *vybavení*, z nadepsaného desetiletí pochází důmyslná Solónova *ústava*.

Obávajíc se šlechta attická, že vzroste brojení proti ní ve zjevný odboj, volila Solón na r. 594 za *archonta epónimoia*, ukládajíc mu zároveň výslovně, aby byl smírcem (*διαλλακτης*) mezi ní a lidem, a protož aby učinil slušná opatření v zákonech. Tudyž ustanovil Solón, 1. aby se dlužníkům promínilo vše, v čemkoli zadlužili se u kasy státní, 2. aby lidem skrze dluhy padlým do otroctví vrácena byla svoboda osobní a 3. aby všichni, kdožkoli za tou příčinou prodáni jsou do ciziny, vykoupeni byli na útraty státní. Zároveň zakázáno, aby se budoucně nepůjčovalo na ručení tělesnou svobodou, jakož pak také, aby půjčky po tu dobu pod řečenou výmínkou zavřené neměly žádné další platnosti. Kromě toho ulehčeno na břemeni lidí zadlužených tím, že cena dosavadních peněz o 27% zvýšena a nové peníze o tolikéž níže raženy jsou, kdežto dluhy znějící na cenu starou na nových penězích splaceny býti mohly. Ustanovením tímto zbohatli, kdož právě v držení starých peněz byli, jakož se jmenují výslovně někteří rodové šlechtičtí na doklad toho; dlužníkům pak uleveno téměř o čtvrtinu dluhů. Mnozí ovšem utrpěli seisachteif touto znamenité škody, ano Solón sám ztratil tím způsobem 5 talentů (1 tal. = asi 2.000 zl.; 1 tal. = 60 min. = 6.000 drachem = 36.000 obolů). Jakkoli však brojili nespokojenci dále, zvolen jest Solón, odmítnuv od sebe všeliké návrhy na uchopení se samovlády, přece na rok budoucí za *archonta s plnou mocí zákonodární*.

Solón opravuje řád zemský, rozdělil *obyvatelstvo* attické hledě k *majetku pozemskému*, na 4 třídy. Do 1. tř. přijal držitele pozemků nejrozsáhlejších, z nichž byl roční užitek

* *Σεισάχθεια* a *ἀρχαία*.

ceněn na 500 medimnů *) ječmene čili na 1 talent. Odtud nazývání občané této třídy *πεντακοσιομέδιμνοι*. Ke 2. třídě bylo potřebí 300 a ke 3. toliko 150 medimnův ječmene ročního výnosu polního. Do 4. třídy vřadíni jsou všichni občané, kterým pozemky 150 medimnů nevynášely, aneb kteří toliko řemeslem a obchodem se živili. Šlechtic bez pozemků a pouhý kapitalista stáli ve 4. třídě. Čtvrtá třída neplatila daní (které ovšem ve státech řeckých byly nepatrné a řídké) a nekonala služeb vojenských; skládajíc se nejvíce z nádenníkův a řemeslníkův, slula třídou théťův (*Θήτες*). Třetí třída a to nejčetnější byla jádrem vojska; občané jsouce hoplité provázeni jsou do bitvy jedním sluhou, kterého živili rovněž jako sebe samých ze svého. Po dobytku, jehož užívali při pracech svých, zvaní jsou mezkáři (*ζευγίται*), pravý to lid selský. Druhá třída konala služby vojenské na koních a odtud název údův jejich, t. *ίππις*, jako bychom řekli rytíři čili šlechta nižší. Pentakosiomedimnové náleželi k vyšší šlechtě; povinni byli nejen k osobní službě vojenské nýbrž i k vydržování galejí tříveslových (*τριήρης*). Za to bráni jsou archonti jenom z jejich třídy.

Na místo staré rady naukrátův postavil Solón *βύλη* a *ηέλιαϊ*. *Βουλή* sestavovala se z 400 členů volených na sněmě obecném (*εκκλησία*), kteří však směli bráni býti jenom z vyšších tří tříd a sice z osob 30letých. *Politické a finanční* věci postaveny do oboru činnosti býly; archonti vykonávali toliko, co býlou jim uloženo. Kromě toho připravovala býlé návrhy (*προβουλεύματα*) k volbě úředníkův, na změnu v zákonech a na vedení války neb zavření míru. O věcech těch činila snesení *ekklésia*, sestávající ze všech občanův attických plnoletých (o 20 letech) a provozujících živnost samostatnou. Scházela se za rok čtyřikrát a sice vždy na začátku čtvrtletí a to na náměstí. Rokovati směla jen o předlohách; mluvití (*ἀγορεύειν*) na sněmě bylo každému dovoleno, toliko krivým řečníkům vyhrožováno před počtím sněmu od hlasatelů kletbou. Mluvílo se jenom s řečniště; starší předcházeli mladé. Hlasování dálo se zdvižením ruky. Býlé konala po-

*) Jeden medimnos měl 6 *εκπεῖς* neb 48 *χοίνικες* neb 192 *κοτύλαι*. Pět set medimnů rovná se as 1.200 měřicím vídeňským čili as 790 korcům českým.

vinnost svou ve 4 odděleních po 100 členech, oddělení střídala se po každém čtvrt létě, a častována jsou na státní útraty za doby úřadování na radnici athénské (*πρωτανσίον*), kdež také úřadovala.

Ελία sestávala z 4000 osob nejméně 30letých, a byla vlastně nejvyšším soudem zemským. K ní šlo odvolání i z nálezů soudcův obcí venkovských (*δικασταὶ κατὰ δήμους*) i z nálezů archontův a efetův. Zneužívání moci úřední héliaii zamezeno jest. A poněvadž sněm úředníky jenom po návrzích býly, kde vždy převládal silně živel šlechty, voliti směl, tedy leželo těžiště demokracie ústavy Solónovy vlastně v héliaii, která nejen zkoušela hodnost osoby k úřadu (*δοκιμασία*), nýbrž i nad činností odstouplých úředníků rozhodovala. Byli totiž všelíci úředníci voleni jenom na rok, když pak se vzdali úřadu, nesměli ze země, dokud nevydali počtu ze své činnosti. Jenom takové osoby, kterých úřadování za pravé uznáno, mohly na novo aneb na vyšší úřady voleny býti. Aby se ušlo pletich, kterým podléhají veřejné volby, ustanovil Solón, hledě k demokratické důležitosti héliaiie, aby sestavení její dalo se losováním.

Z archontův odstouplých oprávnil Solón ty, kteří řádnými nalezení jsou, k *areiopagu* (řečenému podlé místa téhož názvu, t. *Ἄρειος πάγος*). Jako bylo těžiště demokracie v héliaii, tak byl vrchol moci aristokratické v areiopagu. Sboru tomu příslušelo totiž souditi zúmyslné vražedlníky, dohlížeti k slušnému vychovávání mládeže, přerušovati zahálčivé potulování se lidu, bdíti nad obřady bōhoslužeb zavedených a nad činností úředníkův, a vůbec zakročovati mocně v případech takových, které buď v zákonech nebyly předvídaný aneb na netečnost úředníkův neb na zpusťlost mravův ukazovaly.

V příčině trestů zmírnil Solón zákony Drákontovy, ačkoli šetřil ve všem přísnosti věku svého. Nejobyčejnější tresty byly pokuty, které, když nemohly vykonány býti, nahrazovány jsou žalářem. Za vyšší druh trestu platila ztráta občanského práva čili *επίτιμα*. Trest smrti, pokud nebyl soukromě vykonán na vražedlníku, nalézán na vraždu, na tělesné zmrzačení, na loupež ve chrámech, na krádež spáchanou na pokladech státních a t. d., ano i na opilství, jehož by se veřejně dopustil archón epónymos. Odsouzený k smrti buď uvržen jest do skalisté propasti, buď palicí zabit aneb otráven.

Jako Lykúrgos, tak předepsal i Solón výchování mládeže, a však ustanovení Solónova jsou lidštější a šetří práva rodinného mnohem více než rhétry Lykúrgovy. Solón ponechal sice otcům práva starobylého nad životem neb utracením novorozenátek, avšak dítě na živě zanechaných nedopouštěl dávat v zástavu ani prodávati; chudým rodičům přikázáno, aby syny dali učiti slušným řemeslům atd. Do 7. roku zůstal hoch v rodině, od 7. až do 18. roku poslán do školy, aby se cvičil v náboženství a ve způsobech. K tomu cíli vyučovalo se svatým zpěvům a podobným písním, a to ovšem jen ve spojení s hudbou a nápěvy. Aby ale jediným tímto učením mysl nad míru nezjemněla, spojeno s ním tělesné cvičení v tělocvičárně (*παιλαστρα*). Zpěv a tělocvik dopoledne i odpoledne pravidelně se střídaly. Dítky rodičů zámožnějších chodily mezi tím ke grammatistům, aby v písmu, čtení atd. se vzdělávaly. Tresty tělesné stihaly doma i v palaistře neposlušnost a neslušnost. Strava mládeže byla skrovná; ryb a drůbeže jísti jí zabraňováno. Nevděčnost k rodičům i na dospělých a samostatných synech kárána, ano i atímíi pokutována. Mladíci považováni za dorostlé, když jim bylo úplných 18 let, i nazýváni až do roku 20. *ἄφηβοι*; ti nechodili sice již do palaister, ale do gymnasií, ležících za městem na sz. a na v., t. do akademie, lykeia a kynosargea. Kromě toho vysíláni jsou na hranice země, aby střehouce jich přivýkali službě vojenské. Rokem dvacátým vstoupili do občanstva. Chtěje tomu Solón, aby vzdělanost stala se majetkem obecným, měl v úmyslu, aby se stavové občanství od sebe neodstrkovali, nýbrž k sobě se přibližovali. Tudyž platila před právem epigamie, ano po právu attickém požíval občanství každý, kdokoli alespoň po otci pocházel z Attiky. Cizím dopřáno plného práva občanského znenáhla; bylo potřebí, aby se vši rodinou a se vším jměním do Attiky se přestěhovali a pak získavše na ten způsob právo k pozemku (*ἔγκλησις*), aby na vnúkoví znak cizinství smazali. Dokud ta doba nevypršela po jejich přesídlení, byli toliko *ισοτελεῖς*, t. j. občané nesoucí rovná břemena s ostatními spoluobčany, ale nepožívající jejich práv politických.

Cizinci dokud se v Attice neusadili, sluli *μέτοικοι*, platili za ochranu státní *μετοίκιον* (asi 12 drachem ročně) a měli-li činiti před právem, potřebovali zástupce (*προστάτης*). Kdo metoikia zapraviti nemohl, stal se otrokem státním. Řemeslo a obchod byly hlavní výživou cizincův; počet jejich nebyl znamenitý.

Otroci attičtí pokud vzati jsou z ciziny, nedožili se za celé této doby v postavení svém ani změn příznivých, ani břemena a opovržení heilótů spartanských. Osoby jednotlivé propouštěny na svobodu za rozdílnými veřejnými aneb soukromými příčinami, jako za dávnověkosti.

Zařízení tyrannidy v Athénách l. 500. Jakkoli byla výborná ústava Solónova, řevnivosti mezi stranami nevykořenila. Našel sice moudrý zákonodárce obec dosti spořádanou, když se byl vrátil z dalekých cest, jež byl konal po vyřízení těžké své úlohy, avšak zpozoroval také brzy, že se v jistých šlechtických rodinách choutky tyrannistické znamenitě zmáhaly. Nejzámožnější Attičané hleděli si sňatků s tyranskými rody sousedních krajín jižních, živíce zároveň různice mezi stavy, kterých zamýšleli užiti k tajným svým účelům. Solón varoval osobně napřed ctižádostivce samé před uvalováním nectného jha na zděděnou vlast, pak sepsav všechny své zákony v přehledný celek 5000 veršů, jal se napomínati i písmem, aby ostříhali občané drahé svobody, ano i v búle a na sněmě neohroženě upozorňoval na blížící se nebezpečí; a však řeči jeho nedošly náležitého uvážení; lid buď viděl v nich více podezřívání než pravdy, aneb netušil žádného zkrácení skutečných svých svobod, i kdyby se tyrannis opravdu zakotvila na půdě athénské. Toužiliť pak po samovládě tehdáž vskutku někteří mužové. *Miltiades*, otec Miltiada známého z tažení Dareiova proti Skýthům, stavěl osnovu svou na podporu vyšší šlechty, *Megakles*, vnuk archonta epónyma stejného jmena, šálil mírnou stranu někdy Solónovu, a *Peisistratos*, zámožný Kodrovec, jehož statky prostíraly se po sv. stranách země attické, vládností a štědrostí svou mánil nejčetnější část lidu, t. zeugíty. Ten přivezen jsa jednou, když lid na náměstí athénském rokoval, všecek zraněný a rozkrvácený do shromáždění, k lítosti pohnuv obec, pomocí umluvených přátel dosáhl toho, že mu dovolena tělesná stráž 50 mužů. Nadarmo horlil Solón i proti tomuto usnesení. Po několika dnech zmocnil se Peisistratos akropoli l. 560, a tyrannis skutečně zařízena. Hlavní protivníci Peisistratovi utekli ze země až na Solóna, jenž viděl proti násilí ochranu ve svém stáří. Ačkoli však Peisistratos vládl mírně, nedovedl přece přilákatí Solóna na stranu svou, kterýž brzy potom přece raději opustil vlast, než by se byl pokořil před usurpatorem moci státní. Na cestě do Kypra pobyl u lýdského krále Kroisa, jehož hrdost na štěstí a bohatství krotil, sám zakusiv právě vrtkavost věcí pozemských, příklady, kterak nelze před smrtí žádného člověka jmenovati šťastným. Odtud dopraviv se na řečený ostrov, skončil v 80. roce v městě Soloi l. 559.

Tyranové athénští (560—510). *Peisistratos* nezrušil ústavy Solónovy, hledě k tomu toliko, aby volby všech druhů vykonaly se vždy alespoň po většině v jeho smyslu. Na ten způsob učinil správu státní odvislou od osoby své. Byl sice od uprchlíků po pěti letech a ještě jednou později z Attiky vyhnán, ale poněvadž lid více k němu než k oněm náchylnost choval, uchopil se tyranidy opět a opět, až smířiv se s Megaklem a jeho stranou, přemohl veškery překážky snažení svého a vládl nepřetrženě od r. 538 až do smrti l. 527. On, *Polykrates* a naxovský tyrann *Lygdamis*, jsouce spolu do břeh, byli tehdáž páni moře aigajského. Po Peisistratovi nastoupili v tyranidě synové jeho *Hippias* a *Hipparchos*. Hlavní péči vedli všichni tři tyranové athénští o zvelebení blahobytu a slávy země podle obyčejného způsobu podobných samovládcův. Obchod kvetl, počet žoldnéřů se množil, námořnictvo rostlo, stavby krásily město, slavností náboženských přibývalo, básníci *Anakreón*, z iónického města Tea uprchlý před Peršany, a *Simónides* z ostrova Kea, do Athén povoláni. Zevův chrám, ačkoli nedostavený, zůstal po zadu jedině za efesským. *Zpěvy Homérovy* sebrány, od přídavek očištěny a v celek uvedeny. Zatím však znepřátelili se Megaklovci s Peisistratovici opět, a když po zavraždění bratrově *Hippias* protiv odpůrcům zuřiti začal, vypuzen jest pomocí Spartanů l. 510, vyzvaných k tomu konci věštbou delfskou. *Kleisthenes*, syn Megaklův, byl pak přední osobou v Athénách.

Kleisthenova změna ústavy Solónovy (510—507). Proti všemu nadání neodstranil Kleisthenes zřízení Solónova ve prospěch šlechty ani ve svůj vlastní, nýbrž, aby zmařiv choutky aristokratů v zárodku, život republikánský ještě lépe pojistil, než byl učinil soupeř otce jeho; změnil ústavu jenom potud, pokud sloužila k zachování demokracie. *Vykonávací moc archontů* ztenčil a mezi větší počet na rok volených úředníků rozdělil, a zvláště poklady státní z dozorství archontů vyňal. Zemi dal nové rozdělení, aby počet velkostatkářů rozdrobil a vliv jejich při volbách seslabil. Odtud bylo v Attice 10 místných fyl, rozdělených na 50 naukrárií a 100 démův. Do bůly vloženo ve fýlách a sice po 50 mužích, tak že měla potom bůlé 500 členův, kteří, střídajíce se po 10 odděleních, každých 35 neb 36 dní, v bůle předsedali. Oddě-

lení i doba předsedání jmenovány týmž slovem *prytanie*. Za každé prytanie svoláván na počátku *sněm obecný*, který již ne na náměstí, nýbrž na západním pahrbku, řečeném Pnyx, zasedával, s výhlídkou na moře, kamž od též doby vskutku obrácen zřetel také politiky vnější. Každé naukrării za povinnost uloženo upravit, přístrojiti a chovati jednu galaj. Počet *héliastů* zvýšen na 5000 osob a konečně zařízen *soud národní* čili *δσρατισμός*, kterým mužové podezřelí, jakoby toužili po tyrannidě, odstraniti se mohli, kdykolisi toho přálo na nejméně 6000 občanů. Při soudě tom hlasovati slušelo každému občanu; hlasy či vlastně jmena podezřelých psaly se na střepinky, a odtud povstal řecký název. Podobně mělo zkrátiti ctižádost nejzámožnějších šlechticů a třenic při volbách také ustanovení to, aby z těch, kdož se o archontát ucházeli a dokimasí za spůsobilé uznáni byli, slušný počet losem se vybíral. Kleisthenes, žije ještě ve vyhnanství za vlády Hippiovy, přispěl velikým nákladem na vystavení chrámu delfského, zaniklého nedávno požárem. Za to prokázala se mu věštkyně Pýthó dvojnásobně vděčnou; Spartaný pohnula totiž na pomoc proti Hippiovi a zřízení řečené slavně schválila. Když však šlechta athénská cítila se býti oklamána, popudila Spartu proti Kleisthenovi, vysvětlivši i původ věštbý i nebezpečství, které prý aristokratickým Spartanům hrozilo od athénských demokratů. Tudyž (chopily se Spartané (zbraně protiv Attice, nemohouce ale ničeho poříditi,) svolali obecný sněm peloponnésský, na kterémby se usnesení stalo o společném tažení do Attiky. (Vyjednávali v té věci také s Hippiou, který sněmu osobně se účastnil.) A však jako byli Athéňané vyhnali tyranny, tak v týchž dobách učinili i jejich sousedé jižní. Poněvadž se tedy osudy spojenců peloponnésských s athénskými poněkud shodovaly, odepřeno za příkladem Korintských táhnouti do pole a Sparta měla na tom dosti. (Jediní Aigíňané jali se válčiti s Athénami, a sice o své ujmě, kdežto Thébané na severu obnovili spor o údolí asópské, zvláště pak o krajinku platajskou. Ale Athéňané Thebánské přemohli a válka aigínská, jakkoli po přestávkách trvala až do bojů perských, dílu Kleisthenovu neuškodila v ničem. Kleisthenes sám pustiv se do vyjednávání s Artafernem v Sardech, aby pomocí perskou obhájil vlast proti domácím nepřátelům vnějším, připravil se o přízeň spoluobčanův a přinucen tudyž odebrati se do ciziny.

D. Hromadné zakládání osad řeckých.

Doba 300 let před slavnými válkami perskými vyniká zvláště šířením se živlu řeckého do všech úhlů světa. Příčiny toho byly mnohonásobné. Jedny ležely v hornatosti a neplodnosti domácí půdy a zároveň v rozmnožení se národu; jiných poskytovaly nekonečné převraty ústavní v tolika drobných státech, kdykoli buď šlechta podléhala tyrannům aneb tito šlechtě aneb živlové oba demokracii. [Vítězství Peršanů nad Řeky maloasiatskými způsobilo stěhování podobné tomu, které před 700 vyvolalo vítězení Židů nad Kanaanity.] A konečně sama poloha Řecka mezi národy barbarskými a vzdělaným východem vábila hledati rychlého zbohacení v obchodě. Proudů vystěhovalcův, odkudkoli přicházely, sbíraly se v jistých městech, kterými docházely pravidelného směru. Po národnosti takového města (bylo-li totiž iónické neb dórické neb achajské) jmenovány nové osady buď iónickými neb dórickými aneb achajskými, ačkoli málo kdy byly stejných živlů. Osadníci zapálivše na oltáři hlavního boha toho města, z kterého vyšli, posvátný oheň, který do nového sídla nesli, vedeni byli oikistou, jenž nejen krajiny nového domova znal a vyměřil, nýbrž i první pořádek v osadě zařídil. Větší část osad v příčině obchodu a náboženských slavností zůstala odvislou od metropole. Závislost obchodní byla jim zprvu nejenom prospěšnou, nýbrž i potřebnou.

Nejslavnějším východištěm osad řeckých byl Mílétos; směr osazování jeho byl severovýchodní. [Vytačení Foiníčanů z moře aigajského podniknutí mílétská přirozeným způsobem pojistilo.] Nejdůležitější mílétskou osadou stala se Sínópé, jejíž okolí, zabíhající nejseverněji do moře černého a jsouc na blízkou ústí nejdůležitější řeky maloasiatské, prostíralo se uprostřed severního pobřeží Malé Asie. Z místa toho projížděli Mílétané bezostrovnu poušť řečeného moře na vše strany, přepravující přírodniny ze zemí severních za výrobky průmyslové do krajín jižních. Ku podpoře tohoto obchodu zakládali osady vedlejší, zvláště kolem ústí velikých řek severozápadních. Asi 80 osad vystavěno na řečeném pomorí. *Tanais* nad ústím donským, *Olbia* nad hubou dněperskou, *Odessa* mezi řekami Dněprem a Dněstrem, *Istros* nad výtoky dunajskými a t. d. otvíraly brány k obchodu severnímu. *Pantikapaion* bránilo cizím

obchodníkům vchodu do moře azovského, *Abýdos* a *Lampsakos* střehly průlivu helléspontského, osada *Kyzikos* hájila obchodu na moři mramorném. Chalkis vyvážela vystěhovalce z pevniny na západě eubojském na ostrožnatý polouostrov a na pobřeží thrácká, pak ve spojení s *Megarou* do brány bosporu thráckého a na pomorí černé, kam toho dopustili Miletané. Než i na Kerkýře, na pevnině jihoitalské a na Sicílii razili Chalkidejší cestu osadám řeckým. *Kýmé* v okolí neapolském, *Katana*, *Rhéghion*, *Zanklé*, *Himera* na Sicílii měli oikisty chalkidické. Kerkýra a *Korinthos* opanovaly moře siné; osada korintská *Syrakúsy*, matka osad vedlejších, (založená r. 735) soustředily v sobě v době pozdější dějiny celé Sicílie. Na nejúrodnějším pruhu sicilském rozkládaly se osady dórické: *Akragas* ve středu, *Gela* na východě a *Selinús* na západě tohoto pruhu. Podobnou polohu mělo město *Taras* nad zálivem stejného jména a pak achajské osady *Krotón* a *Sybaris* na jz. pobřeží téhož zálivu. Osady řecké v jižních končinách italského polouostrova tak se rozmnožily, že pak dán této části země název *Velkého Řecka*. (Maloasiátská *Fókala*) založila *Eleu* na jz. pevnině italské, *Alérii* na Korsice a *Massalizi* blíž ústí Rhodanu v dnešní Francii. *Sagúntos* na straně sz. od ostroví pityúsského původ i jméno vzala z ostrova *Zakynthos*. Od *Psameticha* počnouce otevřeli Miletští obchodu svému také zemi *aigyptskou*, *Naukratis* pak od *Nekóna* puštěna z výlučného obchodu Miletanů ve prospěch všech obchodníků řeckých. Ostrůvek *Théra* spojil s Řeckem *Libyi*, založiv jedinou samostatnou osadu řeckou na pobřeží africkém, t. *Kýrénu*.

Nesmírný počet osad řeckých daleko roztroušených (*Ἑλλάς σποραδική*), učinil z Řeků národ sice veliký, ale nikoli národ svorný a mocný. Rozdrobenost státní, která hubila domácími válkami polouostrov řecký (*Ἑλλάς συναχής*), jevila se ještě povážlivěji v osadách. Město nepřálo městu, a tak mnohdy braly za své osady slavné a bohaté. Truchlivý toho příklad daly zvláště města achajská *Krotón* a *Sybaris*. To i ono podrobněji si okolní obyvatelstvo a pořečtivši je založením mnohých osad vedlejších, panovalo nad rozlehlými a požeňnanými krajinami, a však pro neshody v ústavách tak krutě do sebe se daly, že *Sybaris* l. 510 zcela vyhubena. Osady západní jsouce složeny z rozdílných žvlů společenských a nezavírajíce se před obyvatelstvem italským v dědičných stavech, zmáhaly se

zprvu velice, a poněvadž nemohly stavěti na zřízení a obyčejích zděděných, měly i *psané zákony* dříve než vlastní Řecko; ale však že, vedouce obchod s barbary, záhy nad míru zbohatly, zpyšněly a zabředly v nevázanosti mravův a ochably vůbec. O Tarantě se praví, že měl v kalendáři více svátkův a hodů nežli dní práce, bezuzdnost pak Sybaritův vešla v přísloví. Pokusy o utužení řádných mravů, jakové podnikl *Pýthagoras*, jenž opustiv říši Polykratovu do Krotóny se přestěhoval, kde založil jednotu neboli spolek svého jména, nenesly očekávaného ovoce. Sám Pýthagoras zemřel na útěku. Za takového věci stavu nekynula Řekům *západním* stkvěla budoucnost na rozhraní mezi mocnou Kartháginou a bojechtivým Římem; osud Řeků *maloasiatských* a *afrických* a vpád *Peršanů da Thrákie* měl býti *polouostrovu* jednak výstrahou jednak pákou k zařízení obecného míru a k obecnému se spolčení; avšak skrze nedostatek vlastenců tak vznešených, jakými se právem chlubití mohlo 6. století v početí svém, (Periander, Pittakos, Solón a j.) a zvláště skrze duchovní nedospělost velmožů spartanských podobalo se, jakoby Řekové nebyli s to, aby odvrátili od sebe záhubu hrozící jim na začátku 5. stol. od ohromné říše perské.

E. Vzdělanost řecká.

Hmotný blahobyt Řecka v nejšířším slova významu zakládal se po celou tuto dobu hlavně na *rozkvěti obchodu*. Nejsnáze bohatly sice osady západní na pevnině italské a jejich ostrovech, a však z bohatství jejich těžili nejen Řekové maloasiatští, nýbrž i obyvatelé polouostrova jakožto překupníci. Polouostrovánům kromě toho dostávalo se mnohonásobného užítku z toho, že nejslavnější středisko bohoslužeb, věsteb a tak řečených národních her u nich se nalézala; za kterýmižto příčinami ze všech končin řeckých nepřehlední zástupové k nim se hrnuli. S rozvojem obchodu a vzájemnosti domácí rovnal se pokrok v loďnictví. Zprvu následovali loďníci příkladů foinických, ale již kolem r. 700 před Kr. stavěli Foiničané *triéry* podlé vzorů řeckých.

Náboženství vzalo na sebe podoby rozmanitější a slavnostnější prvých, neboť Řekové nejen rozmnožili domácí obrady na základě původním, nýbrž nápodobili také boho-

služby Semitů, [které tito buď již před příchodem Řekův na ostrovech a v jiných starých svých osadách byli zařídili, aneb ve vlastním domově stále vykonávali.] Ano slavnosti *Dionysovské* v Korintě, v Sikyónii, v Attice a Boiótii přijaly do sebe vedlé obřadův asiatských (vedlé poutí ženských) ještě i divoké tance a rozpustilosti thrácké. Podobně i služby *Démétriny* rozšířeny poctou bohyně *Kory* čili *Persefony*, o které se bájilo, že část roku na způsob osení v podzemí prožije a ostatek na zemi. S bájemi těmito zobrazovali se najmě ve velkých *mysteriích* eleusínských osudové života lidského na tomto a na onom světě. Zvláště onen svět představovali si Řekové za doby této podlé vzorů cizích, jmenovitě aigyptských. *Mínos* král, jenž podlé domnění starého v říši podzemské rozhodoval pře přítomných zemřelých, povýšen potom za soudce nad dušemi umírajících, které buď odsoudil do tartaru aneb pustil na požehnaný úrodou ostrov élysejský, který kladli Řekové za příkladem Foiničanů někam na západ, t. za sloupy Hérakleovy. Za pomocníky Mínovy považováni *Aiakos* a *Rhadamantys*. Stíny zemřelých převážel z tohoto na onen svět *Charón*, který dostával převozné, jež Řekové po obolu mrtvým kladli do úst. *Bohové* nejen od básníků nýbrž také od řezbářů důsledněji, zevrubněji a uměleji než prvě jsou znázorňováni a *zobrazováni*. *Chrámové* nádherní na velmi mnohých místech zbudováni. Nýbrž i *stavba budov světských*, pokladnic státních, prytaneí, sněmoven a t. d. nákladně a skvostně vedena, jakož pak se i *řezbáři* chopili předmětů světských, t. vítězů při národních hrách a p. *Hudba* a *zpěvy* ve službě náboženství zdokonaleny: [Terpander rozmnožil počet strun na Kythaře, přidav k prvým čtyřem ještě tři;] z Lýdie přijata flétna, za jejíhož vynálezce považovali Řekové *Olympa* z Frygie. Zpěvy *chorů* slavnostních dělením zpěváků nabyly členitosti a rozmanitosti, *tance* jejich pak vážnosti a ušlechtilosti. [Thalétas z Kréty požíval (620) nejslavnějšího jména v hudebnictví.]

Na povahu náboženství působili u Řeků básníci měrou u jiných národů nevídanou. Nejvýtečnější *lyrikové* měnili způsob a řád zpěvů bohoslužebných, a názory o bozích a moci jejich vyvíjely se na základě zpěvů *epických*. Co kdysi pěl *Hóméros*, zahalený rouchem báječným, čeho po něm uchopili se jednotliví pěvci i spolkové či školy jejich a co sem tam změ-

nili *rhapsódové* putující za výtěžkem od slavnosti k slavnosti, to vše, jakož praveno na svém místě, byvši vytrženo, sloučeno jest ve světové velikolepé památky Iliadu a Odysseii. Podobného původu jest boiótická báseň epická theogonia a didaktická báseň *ἔργα καὶ ἡμέραι*, které v jádře svém a v hlavní podobě pocházejí od Hésioda (kolem 800), jemuž se připisoval také „Štít Hérakleův“ (*ἀσπίς Ἡρακλέους*). O dvě stě let později žil pověstný skladatel básní, Aisópos, vrstevník krále Kroisa a sedmi mudrců řeckých. Dobu mezi Hésiodem a Aisónem vyplňují v epeích kyklikové, kteří duchem i slohem Homérovým obor (*κύκλος*) války trojanské a hrdin jejich obšírně vzdělali. Jejich vrstevníci v elegiích jsou: Kallinos z Efesu, původce prý elegieie politické, Attičan Tyrtaios, jenž rozněčoval Sparty ve druhé válce messénské, Archilochos z ostrova Paru, původce a vzor básnictví *jambického*, ostře satirujícího, těžkomyslný Mimnermos ze Smyrny, Solón, Theognis z Megar, jehož elegieie oplývají průpovídkami (*γνώμαι*), rázu aristokratického, a nejdokonalejší elegista Simónides z Kea, vrstevník Hippiův, výtečný tolikéž co epigrammista. Hippónax z Efesu a Simónides ze Sama následovali Archilocha v básnění *jambickém*. — V lyrice vyvinuli se dva zvláštní druhové, t. lyrika *melická*, pěstovaná nejvíce od Alóův a lyrika *chorická*, oblíbená u Dóriův, kdežto epika u Iónů hlavně kvetla. V básnictví melickém, vyjadřujícím city toliko jednotlivých osob, proslavili se na Lesbě Alkaios a Sapfó, avšak Anakreón z iónického města Tea. Mezi lyriky dórickými, opěvujícími city celých zástupův, vynikli koncem 7. a na začátku 6. století Alkman ze Sard, vychovaný ve Spartě, Stesichoros z Himery na Sicilii a v dithyrambech) slovnatý Arion; (pak při sklonku 6. století pověstný Ibykos z Rhégia). — Do doby této padá také zárodek řeckých věd, srostlých ještě s náboženstvím a s básnictvím. Filosofie badajíc po původě a podstatě věcí za nedostatku známostí přírodovědeckých, uvázla v dětinském pojímání světových výjevů (a v mlze nejasných myšlének) na kterých se nedalo mnoho stavěti; poněkud lépe dařilo se jí v mathematice, kterou zároveň pěstovala. Tak řečení filosofové ióničtí Thales mílétský, jeden ze sedmi mudrců (kolem r. 600), a o něco mladší Anaximenes a Anaximandros, oba z Míléty, brali svět za výjevy jediné podstaty smyslné, již buď vodou, aneb vzduchem, aneb něčím

neurčitým (*ἄπειρον*) nazývali. Xenofanes, zakladatel škol eleatů, (kolem r. 530) utopil svět v pouhém bytí; Pýthagoras, vrstevník Xenofanův a jako tento z Iónie maloasiatské přišlý do Itálie, otec jednoty pýthagorské*) domníval se, že bytnost všeho je číslo (*ἀριθμὸν εἶναι τὴν οὐσίαν πάντων*); zádumčivý a temný Hérakleitos z Efesu konečně (kolem 500) viděl ve světě stálé přecházení jednoho v druhé pomocí pratepla. — O zeměpisných počátcích řeckých zmíněno v předmluvě této knihy. V historii pokusil se o vypsání dějin řeckých Hekataios, známý z odboje Milétanův proti Persii, po němž se však zachovaly jediné zlomky.

Vědomí stejného původu živeno jsouc po veškerém Řecku touž podstatou jazyka, domácího práva a starobyklých obyčejů, síleno jest obrady náboženskými, pokrokem v umění a v literatuře, a zvláště zvelebováním se her národních, ke kterým cizincům nelze bylo přistoupiti. Bylyť pak nejznámější hry tyto: *istmičké* pod záštitou města Korintu ke cti Poseidóna, *nemejské* na Zevově poli při Nemei, *delfské* na rovině Pythó a *olympičké*, tyto ze všech nejdůležitější.

Hry *olympičké* odbyvaly se ke cti Dia na posvátném poli alfeiském každý čtvrtý rok, pravidelně od r. 777. Slavnost obsahovala v sobě trojí část: *náboženské obřady, zábavy a občanské zaměstnání*. Obřady náboženskými se hry otevíraly i zavíraly. Když však důležitost této části čím dále tím více ustupovala do pozadí, přibývalo stále zábavné části; počítaly se sem závody v hudbě a zpěvu, jiné umělecké neb vědecké, ano nejvíce tělesné zápasy, t. běh jednoduchý (*στάδιον*), dvojnásobný (*διανλος*) a ozbrojený (*ὄπλιτῶν δρόμος*), běh dlouhý (*δολιχος*, 24krát po stadii za hodinu), skok (*ἄλμα*), házení diskem (*δισκοβολία*) a hrotem (*ἄκων, ακόντιον*), zápolení (*πάλη*), pětka pěstní (*πύξ*), pankration (pětka pěstní spojená se zápolením), vozba s dvěma neb čtvero koňmi (*ἵπποδρομία*), závod v síle hlasu atd. Nejobyčejnější byly zápasy pode jménem pentathlon, jež Simónides uvedl v tento pentametr: *ἄλμα, ποδωνικήν, δισκον, ἄκοντα, πάλην*. K zápasům dovoleno bylo hlásiti se jenom bezúhonným občanům, kteří se vykárali, že doma řádně se vycvičili. — „Široké pole olympické přeplněno bylo sochami, sloupy, chrámy, oltáři a jinými k obecným užitkům určenými stavisky. Kolik bylo pomníků takových, které na vděčný znak svého smíření dva posud nepřátelské rody neb státy společným nákladem vystavěly! Vyrýval se na ně nápis, o šťastném

*) O jednotě a škole pýthagorské. A. J. Vrtátko. Čas. Mus. Č. roč. XXXIII. str. 236—254 a 292—324.

dorozumění otců poučující zvědavé potomky. Na těch 5—7 dní, jež účastníci olympické slavnosti spolu strávili, pamatovali ještě po celé živobyť. Vítězové v posvátných hrách dostávali od élejských *hellánodíků* (1—12 mužů vítězství přiríkajících po společné poradě) olivových věncův a v blízkém háji Altí postaven jim pomník; do města svého pak v triumfě bývali na radovánky doprovozeni. Jména jejich zapisována na věčnou památku v Éleii, kdežto od r. 776 pořadné a bezomylné zápisnice se od čtveroletí do čtveroletí až do r. 392 po Kr. nacházely. Ověnčovali se na Olympii nejen zápasníci, než i umělcové, kteří obecenstvu nějaké krásné dílo předložili; řeči, básně, dějepisy před zástupy přečítány a odměnami ctěny. Sloužila Olympia Hellénům za sídelné město, které k pokrokům národu v kupectví, umění a vědách, v šlechtění mravů, vzájemném obchodě a vzdělanosti hlavně pomáhalo.*)

Hry olympické byly nejzjevnější příčinou toho, že názvy *Hellas* a *Helléné* zobecněly.

III. Doba slávy řecké 493—359.

A. Války perské (493 — 449)

Doba Darelova (493—485). Po dlouholetých přípravách měla se konečně uskutečnit horlivá touha krále Dareia po rozšíření panství perského v Evropě, zvláště pak po pokoření Řekův a vykonání pomsty nad Athéňany za podporu, kterou byli přispěli Mílétským ku pomoci v čas odboje. Na jaře l. 493 vyslal tedy Dareios *Mardonia*, svata a zetě svého, k tomu konci do Thrákie. S náramnou mocí válečnou ubíral se Mardonios po suchu i po moři podél jižního pobřeží thráckého na západ, posádky perské v zemích pořádaje a rozmnožuje; a však již na řece Axiu vyskytly se mu překážky ve volném postupování. Neboť ačkoliv byl se poddal Peršanům král makedonský *Alexandros*, odvážili se přece obyvatelé v severních horách makedonských učiniti za nočního času útok na tábor podnikatelů, kdež ranili samého Mardonia; a mnohem hůře dařilo se Peršanům na moři. Ostrova *Thasu* se sice zmocnili, ale když l. 492 odtud plavili na jih, blíž skalnatého ostrohu *Athou* loďstvo bouří zachváčeno, na 300 lodí ztroskotáno a na 20.000 mužů ve vlnách pochováno. Tím zastaveno podniknutí opět; jenom země na severu moře

*) Dr. K. Lányi: Dějiny starov. lidstva.

aigajského a Thasos ve smyslu vlády perské zorganizovány. Osnova válčení potom změněna v tom, že vojska nově sebraná na jižním pobřeží maloasiatském měla přímo táhnouti proti Řecku. Hlavní velení svěřeno *Artafernovi*, bratrovci Dareiovu, jehož provázal médský vůdce *Dátis* (490). Na postrach a výstrahu ostrovům ostatním vypálil Artafernes město a chrámy na Naxu, obyvatelstvo pak zajaté vzal za otroky. Tudyž kořili se ostrované sousední a tak dostalo se loďstvo perské beze vší obtíže na Euboiu. Eretria, jejíž galeje v odboji mílétském vedlé athénských se byly účastnily, po šestidenním hrdinském vzdoru zničena. Totéž mělo se státi Athénám. Eurípos tedy přeplaven a vojsko na poli *marathónském*, kde se rozkládaly statky Peisistratovců, rozloženo. Před 38 lety vytrhl odtud Peisistratos proti Athénám, aby po třetí zařídil samovládu; tehdáž provázal ho Hippias a byl svědkem rychlého vítězství. Týž Hippias nacházel se nyní v táboře perském, očekávaje od panství perského tyrannidy; směr tažení výbojného byl vyšel z jeho rady. Ačkoli však Dareios již před rokem rozeslal byl posly do měst řeckých, aby mu na znamení, že se podrobují moci jeho, dali zemi i vodu, ačkoli rozhořčení nad tím Athéňané posly k nim přišlé na radu Miltiada, který boje se pomsty Dareiovy, z Chersonnésa do Attiky se byl vrátil, proti právu mezinárodnímu uvrhli do propasti zločincův a hněv Dareiovův proti sobě na novo popudili, ano ačkoliv o blížícím se nebezpečnosti po celé tažení perské již dobře poučení byli: jali se teprv v nejnebezpečnějším okamžení konati přípravy k obraně. I vyslali do Sparty rychlonohého Feidippida, jenž cestu svou (29 mil) zběžel ve dvou dnech, aby oznámiv Spartanům záhubu Eretrie, za pomoc jich prosil. Avšak Feidippides vrátiv se po pěti dnech, vyřídil Athéňanům toliko, kterak Spartané k pomoci sice ochotni jsou, ale jim po zákoně nelze vytáhnouti do pole, než by se naplnila luna, do kteréhož času scházelo však tehdáž ještě asi přes deset dní. Podobně nebyla Athéňanům žádná naděje pomoci od státův okolních, poněvadž ti zemi a vodu Peršanům již byli podali. Tak odevšad jsouce opuštěni, důvěřovati musili jedině ve svou sílu. Bylo pak tehdáž v Attice všeho ozbrojeného vojska 10.000 mužův občanů, kterěz provázal týž počet otroků. Každý tisíc měl svého vůdce, kteří ve vrchním velitelství denně se

střídali. Mezi vůdci těmi byl také Miltiades. K radě jeho nečekáno, až by Peršané přiblížili se k Athénám, nýbrž vytaženo proti nim do nížiny marathónské. Tam když se sešikovali, přibýlo k nim mimo nadání 1.000 mužů platajských. I usneseno v radě vůdcův, aby se hnalo na Peršany útokem, neboť že vojsko jejich, složeno jsouc z lukostřelcův, kteří k obraně jen krátké a lehké zbraně užívali, těžkooděncům řeckým, jejichž síla spočívala v dlouhé zbrani, v dálce více škody způsobí než v tuhé šarvátku. Útok podařil se nad očekávání. Peršané prorazili sice střed schvalně slabě sešikovaný a povraždili hromadu otroků za vojskem řeckým, avšak po stranách tak jsou zbiti, že utíkat musili na lodi. I strhla se rvačka o samé lodi, až uznali vůdcové perští za dobré ustoupiti. Padlo prý na poli marathónském 6.400 nepřátel a toliko 192 vojnů řeckých. Vítězství děkovali Řekové Miltiadovi, jenž nejen v radě vůdcův rozhodoval, nýbrž i v den bitvy vojsku velel. Sotva že se Athénané dověděli o slavném vítězství nad nepřitelem asi 100.000 mužů silným, byli hrdinové z bitvy již před městem. Z výšin nad polem marathónským zpozoroval totiž Miltiades, kterak loďstvo perské plavíc se podél pobřeží attického k jihu a znajíc malý počet bojovníkův attických, Athénám samým záhubu zanesti míní. Tudyž přispíšil si, aby po kratší cestě na suchu nepřitele předešel. I stalo se tak. Artafernes teprv vida, kterak by se bitva marathónská na rovině athénské jenom jemu na zkázu opakovala, nepořídív ničeho, vrátil se do Asie. Hippas pak sklamán jsa ve svých nadějích, zemřel na zpátečním tažení na ostrově Lémnu. Domnělého dědictví jeho domáhal se dále syn Peisistratos, jenž žil posud v Súsách.

Podobá se, že bylo v Athénách jen velmi málo osob takových, které by byly bývaly toho přesvědčení po bitvě marathónské a po odtažení Artafernově, že nebezpečnoství výbojův perských tím nebylo odstraněno. Buď však tomu jak buď, tolik zajisté vychází na jevo ze zpráv zachovalých, že žili také Athénané, kteří hned po řečených událostech přemýšleli na to, kterými prostředky by se cesta k obnoveným bojům perským dala bezpečně zameziti. Nade všechny osoby druhu tohoto vynikali však dva mužové, a sice Miltiades, ve škole života již sešedivělý, a pak Themistokles, bystrozraký, jakož i ke všemu odhodlaný, co by sloužilo vlasti i neukojené ctižádosti jeho.

Miltiades měl za to, že je potřebí v řečené příčině, aby přinucení byli ostrované kykladští k tomu, by v dalších podniknutích perských proti Řecku rozhodně stáli po straně Athéňanů. K tomuto konci zamýšlel, zaříditi jakési nadvládu athénské nad ostrovy kykladskými, i použil okamžité nadšenosti lidu k osobě své, že mu povolena nákladná výprava k tajnému účelu. Považuje za nejdůležitější mezi ostrovy kykladskými po spoustě Naxovské ostrov *Paros*, zaměřil proti němu. Však ale že ostrované majíce voliti mezi říší athénskou a perskou, do této více víry kladli než do athénské, viděl se Miltiades nucena ostrov oblehnouti. Již pak se podobalo, že nezbyvá Páru jiného nic, než aby se vzdal, když na severním jednom ostrůvku vznikl v lese požár, který i Pariové i Miltiades v ten smysl si vykládali, že se blíží loďstvo perské ostrovu na pomoc. Tedy Miltiades aby nebyl přesilou obklopen, nebezpečně raněn jsa v bitvě tehdejší předsevzaté, vrátil se se vším loďstvem svým domů, ostrov *Paros* na rozličných místech toliko popleniv. Z nezdařené výpravy vzal *Xantippos* příčinu, že na sněmě obecném Miltiada obžaloval; i odsouzen jest hrdina marathónský k zaplacení výpravy v 50 talentech, ale než to učiniti mohl, skončil za příčinou řečeného poranění. Pokutu potom zapravil syn jeho *Kimón*.

Důmyslněji než Miltiades počínal si Themistokles. Nemoha si ani nadvládu nad ostrovy, ani výnosné obrany proti Persii mysliti bez znamenitého námořnictví, toužil po tom, aby Athéňané počet svých galejí (bylo jich posud 50) znenáhla zečtvrt násobili; a poněvadž po přestálém nebezpečení perské války s Aigíňany opět vedena beznadějně, našla slova jeho u mnohých na sněmě potřebnou podporu. Nejostřeji protivil se návrhům Themistoklovým *Aristeides*. Nebyloť ho tajno, kterak ze státu attického, jehož síla posud spočívala na držitelích pozemků, kdyby zámysly Themistoklovy se uskutečnily, vyvinul by se stát zhola nový v příčině ústavy. Neboť život námořníků žádal cvičení takového, kterého se nemohlo dostati pozemkářům, kteří sami vzdělávali své statky. Námořníci museli se tedy bráti z třídy thétův, a poněvadž se v státě podle povinností vyměřovala práva politická, obával se *Aristeides*, že by pak těžiště politické s prvních tříd přešlo na třídu čtvrtou. Po tuhém o té věci boji dovedl toho

Themistokles přece (l. 487), že svoleno ke stavění 20 lodí, aby se námořstvo athénské vyrovnalo alespoň aigínskému; návrhu, aby se ročně po 20 lodích stavělo, provesti nemohl.)

Zatím zbrojeno horlivě po říši perské a svázeny zásoby do opevněných měst maloasiatských a thráckých; neboť měl Dareios v úmyslu osobně vytáhnouti proti Řekům v čele vojsk nepřehledných. Výprava měla jíti opět cestou Mardoniovou. A však Dareiovi nebylo dopřáno, aby v ní měl účastenství, neboť zdržen jsa v uskutečnění tohoto svého nejsnažnějšího podniknutí skrze vzpouru vypuklou v Egyptě, zemřel r. 485, ustanoviv za nástupce Xerxa, syna Atosy, dcery Kýrovy, jemuž přednost dal před bratry staršími. *)

Doba Xerxova (485—465). Xerxes potlačiv zbourění aigyptské, dokončil přípravy proti Řecku, tažení samo pak počato l. 481. Na sv. pobřeží maloasiatském sešly se nepřehledné zástupy pěších i jezdců, a 1207 lodí válečných a 3000 lodí špižných plavilo se k břehům thráckým. Přes HellésPontos mezi městy Abýdem a Sestem, kde má úžina mořská toliko čtvrt míle šířky, zbudovány z korábů dva mosty, po kterých prý táhlo vojsko perské nepřetržitě plných 7 dní z Asie do Evrópy. Jako někdy Dareios proti Skýthům, tak provázal nyní Xerxes osobně válečnou výpravu s četným komonstvem a služebnictvem. Aby poznal pravý počet všech zástupů, kte-

*) Histaspes.		
1. Dareios I. 521—485.	Artabános	Artafernes.
2. Xerxes I. 485—465 (zavražděn od Artabána)	Artazostra (zasnoubena s Mardoniem)	(odpraven za Artaxerxa I. r. 456) Artafernes (známý z r. 491—490).
Dareios (zavražděn od Artabána r. 465).	3. Artaxerxes I. 465—424.	
4. Xerxes II. 424 (zavražděn od Sogdiana)	Sogdianos (zavražděn od Dareia II.)	Ochos = 1. Dareios II. Nothos 424—405.
	2. Artaxerxes II. 405—362 (zavražděn od Artaxerxa III.)	Kýros Mladší r. 400.
Dareios (pro odboj od otce odpraven)	? 3. Ochos = Artaxerxes III. 362—338 (od Bagóy zavražděn).	
5. Dareios III. 336—330.	4. Arsés 338—336 (od Bagóy zavražděn).	

rým bylo poskytovat pokrmu, zastavil se v rovině nad ústím Hebru i přikázal pak, aby sestouplo těsně 10.000 mužů a kolem nich aby učiněna byla ohrada, pak aby do vyprázdněné ohrady pouštěli se zástupové všech druhů tak dlouho po sobě, až by sečtení byli. I napočítáno prý takovýmto způsobem všech lidí na 1,700.000 (800.000 pěšího vojska, 80.000 jízdy a zbytek průvodců). Strach a hrůza kráčela před nesmírným vojem tímto, jemuž podobného svět nikdy nespatriil. Zvolna hrnuli se zástupové dále, rostouce novými ozbrojenci thráckými a makedonskými. Aby nezastihla loďstva pohroma Mardoniova, přeříznut ostroh athósský roku předešlého průtokem tak širokým, coby dvě veliké lodi vedlé sebe plouti mohly.

V Athénách byly zatím přípravy k obraně znamenitě pokročily. L. 484 zbaven Themistokles ostrakismem soupeře svého Aristaida, potom loďstvo pod dohlídkou státní po vůli Themistoklově vystaveno a rozmnoženo, že se spojeným lodím korintským, aigínským a kerkýrejským vyrovnalo. Zároveň opevněny přístavy kolem ostrožny peirajské, různice mezi Athénany a Aigínou pořádaný, ano i jiné mezi státy hellénskými trvajcí neshody přičiněním Themistoklovým odstraněny. Již l. 481 svolán na návrh Athénských obecný sjezd na isthmos, k němuž se však dostavili ze středního Řecka toliko Athénané, Plataiští a Thespitští; severní Řecko nebylo nikým zastoupeno. I učiněno za společným usnesením svolání ke všem Řekům, ano i k tyrannům sicilským, aby nedali zabynouti vlasti. Roku příštího měl se odbývati nový sjezd, na kterém by obrana společná zevrubně byla smlouvena. A však k sjezdu tomu nedostavil se nikdo nový a ze Sicílie donesena truchlivá zpráva, že obyvatelstvo tamní k Řekům přidati se nemůže, zapleteno jsouc do války s Kartháginou. Takž záleželo tedy jenom na spolku peloponnésském a na Attičanech, ustanoviti, jakých prostředků by se chopiti bylo; neboť i věšty delfské pozbyly odvahy, radíce k útěku neb k poddanství; sotva že se podařilo Themistoklovi podplacená slova věštkyně (o bezpečnosti Athénských toliko za dřevěnými zdmi) vyložiti ve prospěch obrany na lodích. Konečně zůstal sjezd na tom, aby se zamezila Peršanům cesta do Thessalie, a aby se postavilo spojené vojsko řecké v údolí tempeském. Když se však stalo podlé usnesení toho, shledáno, že postavení v Thessalii nebylo bezpečné skrze zbabělost

tamního obyvatelstva. Pročež vrátili se spojenci do Řecka středního a obsadili těsninu thermopylskou na východním úpatí hory Oity a Knémídy. Zde mezi mělčinou mořskou a příkrými skálami táhne se pruh nížiny tak úzký, že na dvou místech ani dvěma vozům vedlé sebe jeti nelze. Loďstvo řecké pak (počtem 280 lodí) rozložilo se kolem sv. mysu eubojského jmenem *Artemisia*, aby po ruce jsouc bojovníkům thermopylským, zavřelo Peršanům bránu k zálivu Eurípu. Bylo pak v Thermopylách hoplítův asi 7.000 pod velením spartanského krále Leónidy, jenž 1.000 mužů fókidských postavil dále na západ na jižní svah oitský, kde šla od severu k jihu přes hřbet hory ještě jedna klikatá, ačkoliv úzká a obtížná cesta. Loďstvu velel Spartan Eurybiades, ačkoli Themistokles hlasem svým rozhodně působil v radě vůdcův.

Zvolna přitáhl Xerxes a položil se táborem na rozlehlé rovině za ústím sperchejským, žádostiv jsa býti očitým svědkem zaslepené bojechtivosti řecké. Když pak se strany srazily, bojováno plné dva dni s takovým se strany perské neštěstím, že Xerxes, vida porážky lidu svého, sotva klidně dívati se mohl. Nic nepomohly luky řadám jeho, když jim vadily oitské skály; dlouhá pak kopí řecká pořídila více, než krátké meče perské. Zatím vyzařen jest Xerxovi řečený průsmyk přes Oitu, i vyslal tam oddělení vojska, které zahravši malý počet Fókidaňův, otevřelo bránu do zad Leónidových. To když uslyšel hrdina spartanský, propustil většinu soubojovníků, zůstav toliko s 300 Spartanů, 700 Thespiánů a 400 Thébanů na bojišti, aby Xerxes průchod do Řecka draze zaplatil. I pobito prý tam 20.000 mužů, než padli hrdinové řečtí, na jejichž památku postaven později za pomník kamenný lev a kámen s nápisem: 'Ὁ ξείν', ἀγγελὸν Λακεδαιμονίους, ὅτι τῆδε κελύματα τοῖς κελύων ῥήμασι περὶόμενοι.

Mezitím uchváčeny jsou lodi perské (na východní skalisté straně polouostrova pélického) tři dni trvající bouří a přes 400 jich ztroskotáno. (Již byl pojal strach námořníky řecké, když uslyšeli o počtu blížícího se nepřítel, i dali se na útěk; a však na zprávu o pohromě, která ještě přeháněla, vrátili se opět. Po nepatrném boji nastala nová bouře, která zase na východní straně eubojské 200 lodí perských rozrazil, jež měly Řekům zavřítí na jihu východ z Eurípu. Pohromy tyto dodaly Řekům srdnatosti, že se pustili do Per-

šanův opět. Bitva nebyla sice rozhodná, avšak škoda na straně perské byla mnohem patrnější než na straně Řecké. Když zatím obyvatelé eubojsí na pevnině se byli ukryli, odtáhlo loďstvo řecké do zálivu sarónského.

Xerxes zmocniv se těsniny thermopylské, nenašel již žádného odporu ve středním Řecku, neboť obyvatelstvo buď se podrobovalo, buď se rozutíkalo. Po nepatrném vzdoru padla v moc Peršanů také akropole athénská, kdež i hned obětoval bohům Peisistratos za pomoc k obnovení tyrannidy. Mezi tím panoval na isthmu a na Salamíně v řadách spojenců nesmírný zmatek; nevěděli, mají-li se dáti opět do boje u Salamíny, anebo mají-li couvnouti k Troizéně. Tedy Themistokles vida, že by pak Athéňanům nezbylo nic jiného, než vystěhovati se do Itálie, poslal rychle věrného otroka dítek svých k Xerxovi, vybízejí ho, aby obklopil honem loďstvem svým nesvorné Řeky v úžině salamínské; v skutku však nadál se, že spojenci, přinuceni jsouce k boji s udatností zoufalou na nepřitele se vrhnou. Brzy potom přichvátał Aristides, jemuž jako všem z Attiky vyobcovaným, dovolen byl návrat za nejvyššího nebezpečství, i oznámil nesvorným vůdcům v tajné radě, že již nelze odtáhnouti z místa, neboť že on za noci sotva se proplavil skrze loďstvo perské, které průliv salamínský již na jihu i na severu zavřelo. Příštího dne (23. září 480) strhla se bitva, která osud Řecka rozhodla; boj byl velmi krvavý a krutý, neboť dodával zmužilosti barbarům i podrobeným Řekům strach před mocnářem jejich, jenž osobně na pomoři attickém ze vznešeného trůnu bitvě se díval. Konečně spojenci svítězili nad nemotornými koráby perskými, které na zavřeném moři a ve velikém množství nekonalý služeb očekávaných. Porážka tak dojala Xerxa, že se bez prodlení odebral zase přes Helléspontos do Asie, zanechav asi 300.000 mužů k dalšímu dobývání krajin řeckých pod správou Mardoniovou. Praví se, že Themistokles také k urychlení útěku Xerxova přispěl opětnou po řečeném otroku králi donesenou zprávou, kterak prý zamýšleli Řekové předstihnouti krále a zrušiti helléspontské mosty. Mardonios opustiv Attiku, přezimoval v Thessalii.

Řekové *italští* v bojích proti Xerxovi se nezúčastnili; Řeky *sicílské* Kartháginští drželi na uzdě, a sice podobá se k pravdě, že se to stalo za přičiněním Xerxovým. V mě-

stech sicilských panovali tehdejší tyrannové, kteří proti sobě neustále válčili. Kdož pak koli z nich samovlády mocí jest zbaven, utekl se k Peršanům, jako to činili také Řekové polouostrovští. Xerxes znal tedy různice sicilské dobře, jakož i neméně řevnivost mezi Řeky a Kartháginou. Nejmocnější tyrann té doby byl Gelón ze Syrakús, jenž se vlády syrakúsanské byl zmocnil v roce nastolení Xerxova (485). Vojska a loďstva Gelónova byla tak četná, že se s nimi nesměl rovnati žádný jiný stát hellénský. (Panství jeho sahalo na pobřeží jižním k Agrigentu, na východním pak k Messáně.) Tyž Gelón tedy válčil v době bitev thermopylských a salamínských s Karthágiňany, kteří na jaře leta 480 vyslali *Hamilkara* s 3.000 loďmi válečnými a s vojskem (prý 300.000 mužů silným) proti městu Himere. Vojsko kartháginské skládalo se rovněž z rozličných národů, jako voje perské; na straně Kartháginy bojovali tyrannové řečtí, jako po boku Peršanů. Z čehož patrno, kterak málo vážilo v politice uvědomění národní i za nejslavnějších válek národních. Svedeno pak na Sicilii několik šarvátek mezi stranami; i zde vykonaly bouře na moři Řekům nad míru prospěšné služby, ztroskotavše téměř všechno loďstvo. Na suchu dosáhl Gelón konečného vítězství pomocí Isti. Zachytiv v ležení list Selfnuntských, kteří oznámili Hamilkarovi, že mu co nejdříve poskytnou posily svými jezdci, vypravil do tábora nepřátelského část jízdy své, tvářící se, jakoby přicházela ze Selfnunta. Když však ochotně přijata jest, způsobila v ležení schvalný zmatek, ano samého prý Hamilkara zabila. Té příležitosti použiv, rozprášil a zajal Gelón voje kartháginské a zapálil ostatek cizího loďstva. Tedy tyrannové smířivše se s Gelónem stali se spojenci jeho v ten způsob, jako stály krajiny peloponnéské ke Spartě; s Kartháginou pak uzavřen mír, když se uvolila zaplatiti náklad válečný summou 2.000 talentů. Zajatí vojáci za otroky rozdáni mezi osady, z kterých pocházeli vítězové. Porážku kartháginskou před Himero kladli Syrakúsané na den bitvy salamínské.

Na jaře r. 479 vyslal Mardonios do Athén *Alexandra I.* krále makedonského, aby domlouval Athéňanům, kterak on; kdyby se uvolili postaviti se pod vládu perskou, ochoten jest jim nahraditi všechny škody, které utrpěli roku předešlého a smířiti je s Xerxem, a že pak vespojení s nimi dokončí boj proti Peloponnéským, který by jinak se prodloužil, anižby

měli Athéňané jaké naděje, že by odolali tak ohromné moci, jako jest perská. A však dáno Mardoniu za odpověď, dokud slunce na dráze své nezmění dosavadního směru, že dotud neučiní Attika míru s Persií. Tedy vyřítila se vojska perská z Thessalie a osadila konečně opět celou Attiku, jejíž obyvatelé utekli zase na Salamínu. Sparťané jakkoli byli slavným slibem se zavázali, že v čas se na bojišti dostaví, váhali tak dlouho, až je přiměly k tomu státy spolkové. Vlastenectví osad italských a sicilských mlčelo dokonce. Za to postaveno do boje od spojenců domácích vojsko tak silné, jakého posud Řekové ještě nikdy nesebrali; vzrostlo totiž znenáhla na 110.000 mužů. Dostav o tom zprávy Mardonios a znamená, že roviny boiótské četnější jeho pěšině i jízdě lépe poslouží nežli pahorkatiny attické, zpustošiv zemi dal se na zpáteční cestu, kdež za Asópem se zastavil. Tedy postoupily voje řecké, vedeny jsouce spartánským králem Pausaniou k Platai. Poněvadž se spojencům nedostávalo jízdy, dal tedy Mardonios udeřiti na ně svým koňstvem; toto však pustivši se až na svah hory Kýchairónu rozehnáno, a sám vůdce zajat a zabit. Za nedlouho, když Řekové změnili vícekrátě ležení (což vykládal si Mardonios ve svůj prospěch), hnáno opět proti Řekům. Ačkoli pak svedena bitva krvavá, rozhodla se přece tak brzy, že ani s jedné ani s druhé strany neměly v ní všechny řady účastenství. Mardonios v seči uhozen byv kamenem do hlavy, zaplatil odvalu svou životem, větší pak část vojska jeho, jdouc jenom za rozkazem nenáviděného velitele, vrátila se do Asie. Bojovníkům spartánským, athénským za vůdce Aristeida a tegejským náležel hlavní podíl vítězství.

V době co se tyto věci sběhly, odvážilo se loďstvo řecké (110 lodí) znenáhla k ostrovu Samu, podněcováno jsouc k tomu neustále od ostrovanů asiatských, kteří strojili se shoditi jeho perské se sebe. Ale právě toho se obávaje, dal jich Xerxes pilně stříci. Na pobřeží maloasiatském stálo blíž řečeného ostrova 60.000 mužů, na moři pak bylo na stráž 400 lodí. Velitelé galejí řeckých byli tehdáž Leotychides, druhý král spartánský, a Xantippos, známý z osudu Miltiadaova. Ti pronásledovali loďstvo perské od ostrova Samu k mysu mykalskému, vyzvavše pak zjevně Řeky asiatské k odboji, aby alespoň nedůvěru vzbudili mezi Peršany, vy-

stoupili na pevninu, a spojivše se s odpadlými Řeky maloasiatskými, dobyli vítězství podobného tomu, kterého dosáhli Pausanias a Aristeides téhož dne u Plataie. Ostrované za příčinou toho od Persie odpadli, a na protější pevnině chystali se Řekové k témuž podniknutí. Hvězda moci perské patrně hasla. Po nezdařeném zbouření mílétském uplynulo teprv 15 let.

Stav věcí po bitvách platajské a mykalské byl takový, že nedal odpočinouti mečům řeckým. Podniknutím Leoty-chidovým vykročili totiž Řekové z obrany; neboť pomáhající ostrovanům maloasiatským ke svržení jha perského, octli se na moři cizím a na půdě, z které ještě před nedávnem vybíral Xerxes tlupy své. *Útok na pobřeží mykalské jest začátkem útoku na říši perskou vůbec.* Ujali-li se polouostrované řečtí bratři asiatských, nemohli pak déle trpěti posádek perských ani na severním pomoří aigajském, ani na východním pobřeží thráckém. Stíhajíce však Peršany po končinách těchto, dali válkám i ten obrat, že bojiště ze sucha přeneseno hlavně na moře. Odtud spočívala síla řecká v loďstvu, a okolnost ta musila míti za následek změnu v dosavadním náčelnictví vojsk řeckých. Když l. 481 hrozilo veliké nebezpečení, volali Athéňané Spartany sami na pomoc, sami o své vůli vyslavše posly na sjezd spolku peloponnésského; v očích pak i Sparty i spojenců rozšířeno náčelnictví spartanské na ten způsob i přes Attiku. Toto náčelnictví (*ἡγεμονία*) Athéňané během dvou let skutečně uznávali, podrobujíce vůdce své nejvyšším velitelům spartanským. Ale tehdejší počet bojovníků attických stál daleko pod silou spojenců; nyní tomu bylo naopak. Athéňané vysílali po r. 479 ročně největší část loďstva do boje, Spartané pak nejmenší; a k tomu účastnily se v nových podniknutích lodí ostrovanův, kteří ke spolku peloponnésskému nenáleželi. Také znalost věcí námořních nebyla v táboře spartanském a obyvatelstvo, o jehož osvobození déle bylo bojovati, nebylo dórické, nýbrž iónické. Bylo tedy postavení Sparty v čele loďstva řeckého již nepřirozené a na dlouho nemožné. Vedlé toho všeho dal také nejvyšší náčelník Pausanias novým spojencům dostatečnou příležitost k nespokojenosti. Dobýváje osady byzantské, vydal zajaté Peršany velkokráli o své ujmě, začal se šatiti podlé obyčejů perských, hrál si na náčelníka způsobů

perských a urážel pánovitostí svou ve všem počínání tak, že jej musili Spartané povolati domů, aby proti žalobám naň činěným se ospravedlnil. V skutku pak nabídl se králi Xerxovi, že uzná nadvládu jeho, dáli jemu dceru svou za manželku a bude-li jej podporovati v tom, aby se stal samovládcem řeckým. Poslali sice Spartané na místo Pausaniovo náčelníka jiného, ale zatím rozhodlo mužstvo na lodích ve smyslu svých státův jinak, vyvolivši za nejvyššího vůdce Aristeida, který i chováním i spravedlností svou pravý opak byl toho, čeho posud pozorovati bylo na Pausaniově.

Tak přešlo náčelnictví v boji proti Persii se Sparty na Athény l. 477, a když pak se Spartané ve výpravách více ani nezúčastnili, spořádán spolek námořských států a osad (*ἑννομαχία*) přičiněním Aristeidovým v ten způsob, že zůstalo nejvyšší velení Athéňanům, kteří posud nejstkvělejší vlastenectví byli osvědčili, kdežto obecné schůzky spolkové ustanovovati měly i náklad na loďstvo (460 talentů) i počet mužstva, kterým by jednotliví státové a osady ke společnému konci přispívali. Schůzky odbyvány na posvátném ostrově Délu, tam chována také obecná pokladnice. [Zatím co z osad chalkidických a thráckých a z rozdílných ostrovů Peršané jsou vytlačováni,] našli mnozí spojenci, že by bylo prospěšnější, dávatí příspěvky jediné na penězích, za které by Athéňané lodi i mužstvo ve schůzích spolkových ustanovené sami opatrovali. Také pokladnice do Athén přenesena. I měli spojenci všeliké příčiny býti spokojenými s náčelnictvím athénským. Války korunovány znamenitým výsledkem; l. 469 dobyl Kimón, syn Miltiadův, nad pamfýlskou řekou Eurymedontem tak zjevného vítězství, že svoboda všech asiatských Iónův tím byla pojištěna. Aristeides pak, zemřev léta potomního co nejvyšší správce spolkové pokladnice, zanechal po sobě památku tak slavné nezištnosti, že jméno jeho za doby téměř zobecnělé lakoty všude velebeno a za vzor kladeno.

Však Aristeides osvědčil poctivost povahy své v postavení nejen k spojencům, nýbrž i k spoluobčanům athénským. Jakkoli byl se protivil záměrům Themistoklovým po bitvě marathónské, pokládaje je za nebezpečné státu, tak naopak podporoval je vši mocí po bitvě salamínské, přesvědčiv se o jejich prospěšnosti. Když před bitvou platajskou Athéňané z ciziny opět se vrátili do Attiky, našli město z kořene vy-

vrácené. Jali se tedy domy soukromé i obecní znova stavěti, po bitvě pak platajské i *město novými hradbami* opevňovati. A však města okolní, která stála ve spolku peloponnésském, vedla proti tomu stížnost, tušíce, že by z pevnosti athénské mohlo vyjítí nebezpečnoství jejich svobodě. Tudyž protivili se řečenému opevňování s ochotou také Sparťané. Aby pak díla započatého násilně nepřerušili, protáhl Themistokles vyjednávání v té věci, jsa tolikéž podporován Aristeidem, tak dlouho, až byly hradby téměř dohotoveny a to nejen kolem města nýbrž i u přístavů peirajských. Podobně přijal Aristeides zámysly Themistoklovy za své, aby totiž o *námořnictví* všemožně bylo pečováno, sám pak nyní to spůsobil, že *vyloučení občanů čtvrté třídy z úřadů státních přestalo*. Takž aristokrat Aristeides dovršil demokracii athénskou. Ani Themistoklovi nesplácel tou měrou, kterou on jemu někdy měřil. Když totiž Themistokles po odtažení Peršanů z ostrovů řeckých vykonával úřad pořadatele občanů, maje vyhnanstvím potrestati přívržence perské a naopak povolati ty, kdokoli byli uprchli protivíce se Xerxovi, opět do vlasti, dopustil se hanebného stranění, řídě se v nálezech svých podplacováním. Jmení jeho ceněno byvši před válkami perskými na 3 talenty, obnášelo později přes 100 talentů. I vzneseny tedy proti němu stížnosti, v mnohých případech až přehnané. Tehdáž mírnil Aristeides Athéňany popuzené proti Themistoklovi ještě proto také, že ho měli v podezření, jakoby sám byl se klonil ke straně perské. Nicméně když vyšlo na jevo z vyšetření vykonaného ve Spartě ve věci Pausaniově, že Themistokles o zrádných záměrech tohoto muže věděl, ačkoliv vypověděn jsa ostrakismem, žil v cizině, obžalován od eforů spartanských na novo. Uprchl pak do Sús, kdež smířiv se s velkokrálem (Artaxerxem I.), kterého těšil osnovami proti vlasti, dostal na výživu příjmy tří okresů, z kterých magnétský nad Maiandrem byl nejvýnosnější, poskytuje ročně 50 talentů. Však Themistokles ^{u 67}zemřel brzy potom, nepodniknuv ničeho po chuti Artaxerxově. Pausanias byl ho smrtí již předešel, skonav hladem, zazděn jsa v železném chrámě bohyně Athény, kam se byl utekl před eforý jej stíhajícími.

Doba Kimónova (465—449). Po bitvě platajské uplynulo mnoho let, než nastal jakýs takýs pořádek společenský i státní na polouostrově řeckém. Jako bojovali proti sobě

téměř v každém městě zvláště středního Řecka strany aristokratická a demokratická, tak stíhala nyní i strana, která dříve poddání se pod moc perskou byla zrazovala, stranu, která s Peršany se byla spřátelila. A poněvadž strana protiperská jsouc slabší, musila prvé ustoupiti, kdežto nyní považujíc sebe za vítěze, chtěla ve všem rozhodovati, anižby byla měla vždy dostatečné moci hmotné: viděla se tedy nucenu, hledati podpory za hranicemi státečku svého, totiž v Athénách. Toho pocítily nejvíce Théby. Byvše hlavou Boiótie před válkami perskými, sklesly na roveň s krajinskými městy boiótskými po bitvě platajské. Spartané nesli tento obrat věci trpce. (Byloť sice vůbec předním snažením politiky jejich zevnější, aby krajiny řecké zůstaly rozdrobeny, netvoříce ani spolků státních, aniž uznávajíc nadvládu jakéhokoli města mocnějšího kromě Sparty; avšak nemohše zmařiti námořské hégemonie athénské, uchýlili se od pravidla svého, i toužili po tom, aby měly Athény po boku nějakého mocného soupeře, a byli by Thébám ochotně pomáhali, kdyby jim toho byly dovolovaly věci na Peloponnésu. Tam totiž opouštěli obyvatelé vesničtí, bojíce se návratu Peršanův, dosavadní sídla, shlukujíce se na slušných místech v obce městské, ve kterých domnívali se býti bezpečnými, kdyby se řečené války obnovily. I byli tudíž Spartané na Peloponnésu velice zaměstnáni, aby ve prospěch svůj počínání peloponnésanův zamezili.) K tomu zdvihli se proti nim heilóté a perioikové, svedení byvše samým Pausaniou, jenž na pomoci jejich stavěl zrádu svou, i obnovili třetí válku messénskou, zmocnivše se pevné Ithómy (465—455), (a to právě v takovém okamžení, když hrozné zemětřesení v nejbližším okolí spartském zhubilo 20.000 lidí.) Nebylo tedy příhodnější doby, kdeby byli tak snadno mohli Athéňané vedlé hégemonie námořské zaříditi také hégemonii na zemi za příkladem spartanským. Vždyť jich žádala za to nejen města boiótská, nýbrž i *Megara*, ačkoli původem dórická. Athéňané příležitosti takové vskutku se chopili. A však Korintští a Aigíňané jali se s nimi proto válčiti, nemohouce se dovolati pomoci spartské. Válka trvala opět mnohá léta, poněvadž moc athénská za řečenými příčinami tuze se rozdrobila. Také stála znamenitá část loďstva athénského až v Agyptě, kde podporovala proti Peršanům *Inara*, který byl v čele vzpoury dolnoaigyptské (460

až 455). Zatím byla Sparta v takové nesnázi, že musila obrátiti se sama do Athén s prosbou za pomoc proti povstalcům. Athéňané znajíce zámysly spartanské dobře, (ano jsouce i o tom zpraveni, kterak Spartané chystali se vtrhnouti do Attiky, když loďstvo athénské obléhalo Thasos, který ze spolku námořského hodlal vystoupiti,) neměli chuti býti Spartě povůli a jmenovitě Perikles činil na sněmě tuhý odpor, a však Kimón, krmě toliko zášť proti Persii, provedl to, že poslána přece pomoc proti povstalcům do Messénie, které velel sám Kimón. Ale když i sesílená vojska spartanská Ithómy dobytí nemohla, poslali Spartané bojovníky Athénské jako zbytečné domů. Věc ta rozhořčila Athéňany náramně, Kimón pak jako filolakón zachvácen ostrakismem. A poněvadž stálo město *Argos* na Peloponnésu v podobném odporu ke Spartě jako *Théby* k Athénám v středním Řecku, tedy spojili se s ním Athéňané na vzdor Spartanům. To poplašilo Spartu tak velice, že pod zámínkou, jakoby bylo hájiti krajiny Dóris před Fókajskými, vyslala vojsko do středního Řecka, které vyřídívši věc předstíranou, ná zpáteční cestě pomohlo někdejšími přívržencům perským potlačiti stranu protiperskou čili athénskou. I rokováno o tom v Athénách, nesvorných tehďáz skrze vyobcování Kimónovo, a usneseno na tom, aby se Spartanům zpáteční cesta zamezila. Ale vojsko k tomu konci vypravené poraženo jest v krvavé bitvě blíž *Tanagry* nad *Asópem* (l. 457). Nicméně měla porážka jediné ten následek, že mohli Spartané do Peloponnésu volně odtáhnouti. Za to smířily se strany athénské v neštěstí, a Kimón domů povolán. Hned pak léta potomního zakročeno proti Thébanským znova i dosaženo nad nimi blíž *Oinofyty* (východně od *Tanagry*) tak slavného vítězství, že hégemonie athénská po celé Boiótii a v Lokrech epiknémídských ze strachu, v krajině fókenské pak z ochoty uznána l. 456. Štěstí athénské pak tím dovršeno, že též doby konec vzala i válka aigínská úplným zničením loďstva nepřátelského. Moc athénská dosáhla tehďáz vrchole: z isthmů až po *thermopyly* rozhodoval hlas Athéňanů, na Peloponnésu byl dosti mocný spojenec *Argos*, Sparta zaměstknána s odbojem, námořní pak náčelnictví bylo zatím vzalo na sebe již povahu plného panství (*ἀρχή*). Neboť *xymmachové* (vlastně jenom oligarchické strany jistých ostrovů a osad), nevidouce během mnoho let žádného ne-

bezpečí ze strany perské, chtěli ze spolku vystoupiti, a přestali tedy dávatí zvyklé příspěvky, které znenáhla vystoupily nad původní výšku. Než Athéňané ostrovy takové pokorili a docela v poslušnost uvedli, anižby poplatní sumu byli smírnili. Stálo to ovšem mnoho bojů, ale moc athénská všechny nesnáze překonala. K tomu opevnili mezi tím Kimón a Perikles, za jehož radou město s přístavy peirajskými třemi dlouhými hradbami (téměř 1 míle délky) spojeno jest, Athény tak velice, že nebylo naděje uniknouti síle jejich. Utrpěli sice Athéňané pohromu velikou v Egyptě, kdež po pětiletém šťastném boji tak sevření jsou korábové jejich, že jen několik bojovníků do Kyrény uprchlo (Inarós ukřižován, Aigyptos pak až na nepatrnou část na moři, kde se Amyrtaios šťastně bránil po mnohá ještě léta, opět podmaněn), a však Kimón, l. 449 u *Salamíny na Kypru* svedl voje řecké proti perským tak dobře, že, ačkoliv sám zaplatil věc životem, dobyto konečného vítězství. I zavřen s Peršany mír na ten způsob, že také Řekové na pevnině maloasiatské z poddanství perského vypuštění jsou pod závazkem, aby ani na Kypru, ani ve Foinikii, ani v Egyptě odbojům proti Persii pomoci poskytováno nebylo. Hvězda athénská svítila v nejjasnějším světle, avšak jen po dvě léta (449—447).

B. Věk Periklův (440—431).

Třetí válka messénská dokončena v prvním roce po bitvě oinofytské způsobem pro povstalce dosti čestným; když totiž Spartané Ithómy ke vzdání se ani hladem donutiti nemohli, propustili obležence po jisté úmluvě, kteří pak zavezeni jsou od Athéňanů do *Naupaktu*, města nad úžinou korintskou v krajině ozólských Lokrů ležícího, jehož se před nedávnem zmocnily voje athénské. Sparta nemajíc důvěry v nijaké podniknutí proti Athénám, chovala se tiše po několik let. Zatím připravovaly se tajné bouře proti nadvládě athénskému v Boiótii a sice od vypovězenců, kteří měli v zemi značný počet přívrženců. Když vyšly přípravy ke vzpouře na jevo, vyslali Athéňané proti radě Periklově nedostatečné vojsko na rychlo do Boiótie, kteréž utrpělo hanebnou porážku u Korónie na západě od jezera kopaisského l. 447. Veliký počet mladíků athénských zajat; aby pak dosáhli Athéňané jejich

propuštění na svobodu, svolili tedy ke ztrátě nadvlády svého nad Lokry a Boióty, ano i věrné Fókidy z hégemonie museli vyloučiti. (Když pak též doby použili obyvatelé eubojské, aby se zbavili námořského panství attického, tedy Spartané znamenajíce dobrou příležitost zeslabiti moc nenáviděného soupeře, žádali, aby vydána byla Megara ze spolku athénské, by pak spojení jejich s Boióty přes isthmos nebylo dále vstupováno v cestu.) Takž jediná neprozřetelná bitva připravila Athéňany o nadvládu na zemi, a byla by měla ještě horší následky, kdyby Perikles podplativ krále spartanské, nebyl se domohl *zavření míru s Peloponnésany na 30 let r. 445.* Odvrátiv taktó nebezpečství se strany jižní, vytáhl proti Eubojským, jež potlačiv, zamezil pokusy k odbojům na jiných stranách. Zůstaly tedy Sparta a Athény nejmocnějšími státy řeckými, Sparta jsouc moc kontinentální, Athény pak námořská. *) Střední i severní Řecko polonostrovské rozdrobeno jsouc, nemělo žádného těžiště zvláštního. Tento stav věcí trval napořád až do války peloponnéské.

Pamětihodné je snažení Periklovo, položiti základ *k zjevnému panhellenismu politickému* i za takovýchto poměrův, a povýšiti domov svůj na přední město této jednoty. Na jeho radu vyslali totiž Athéňané 20 věkem zkušených mužů do všech měst jména řeckého, velkých i malých, aby volila si zástupce do všeobecného sněmu, kterýby se odbýval v Athénách, a kde by se konala platná snesení o obnovení chrámů zpustlých skrz války perské, o vyplnění svatých slibů z též doby a o všeobecný pořádek v obchodě námořském. Možná, žeby byl podobný návrh hned po bitvě oinofytské na mnohých stranách do-

*) Nicméně vedeny mezi oběma státy nepřímé boje po celém Řecku ano i ve státech spolkových. V každé obci byly totiž dvě strany, panská, aristokratická či *spartanská* a demokratická čili *athénská*. „V kterékoli obci prvá převládla, hned vůdce a přátele obecného lidu z vlasti vyháněla aneb je odstranila mečem a prodajem do poroby; převládli-li tak řečený démos, vyháněl a hubil pány a urozence, v jejichž domech a statcích se potom dělval. Nechybělo tedy v žádném městě vyhoštěnců téměř z každého města, kteří jen na příznivou příležitost číhali, aby nějakým povstáním svých přívrženců mohli se do vlasti navrátiti a zmocniti se zase nevolně upuštěné vlády, znovu pak ne jen panovati než i to samé páchatí nad svými odporníky“ (Lányi).

šel pochvaly; po bitvě korónejské zamítnut jest od znamenitějších měst za příkladem Sparty. Navržená jednota vyrostla v podstatě své zajisté z athénského paunství námořského, které podobně vykvetlo z posvátnosti ostrova Délu a z dobrovolného spolčení se roztroušených státeků a osad, octnouc se konečně na půdě athénské a pod výhradnou péčí Athéňanů. *Smírčí soudy spolkové*, které někdy konaly mezi spojenci osoby ode všech k tomu volené, a sice na Délu, s pokladnicí spolkovou přeneseny do Athén, a jako pak pokladnice sloužila nejvíce tomuto městu, tak i soudy řečené, jakkoli varovaly se strannictví, osazeny toliko Athéňany, kteří měli z nich užitek, nejen platy za nálezy berouce, nýbrž i těžíce z pohostinství sporným stranám poskytovaného. Nejtíže nesli zařízení to velmožové stran oligarchických, kterým *nálezy demokracické chudiny athénské* se protivovaly, třebaš byly sebe spravedlivější. I nedá se věc tato odloučiti ode změn, které zavedeny jsou za Perikla v Athénách v ústavě domácí.

Jakkoli změněna jest ústava Solónova Kleisthenem a Aristeidem ve prospěch malostatkářův a thétů v zásadě, ve skutečnosti nehověla přece ještě živlu ve státě nejčtetnějšímu tou měrou, kterou si toho přál Perikles, aby osudy státu šly směrem tím, který on pokládal za nejužitečnější. Právo státní nezamezovalo sice již žádnému občanu cestu k úřadům až i nejvyšším, avšak úřady, nejsouce placeny, ve skutečnosti byly přece jenom výsadou zámožných. Tedy Perikles sůživ na novo obor *archontův*, a sice jediné na věci správné, odňav jim všelikou moc soudní, rozmnožil *héliaii* na 6.000 údů, kterou rozdělil na 10 sborů soudních (*δικαστήριον*), z nichž každý rozhodoval ve věcech, které jemu *losem* byly přiděleny. Perikles chtěl na ten způsob zameziti podplacování soudců, kdyžby se netušilo, kterým stranám který sbor nálezy vynese. Soudcové sami ustanovováni tolikéž *losem ze všeho bezúhonného občanstva*, a aby pak i chudým bylo možno úřad slušně zastávati, zavedeno řádné *placení dikastů* z peněz státních. Archontové věci náležitě vyšetřivše, sborům předsedali. Tato dikastéria soudila také pře mezi spojenci a mezi občany athénskými a občany států spojených. Vedle dikastů zařízení však také *soudcové smírčí*, ke kterým se sporné strany obracely ve věcech malé důležitosti jakožto

k soudu nejnižšímu (první instanci). Také moc *areiopagu* ztenčena až na jediné soudy nad zúmyslnými vražedníky. Téhož času zaveden *plat sněmovničí*, a nejspíše také i vojský, ano i vstupné do divadla (*θεωρικόν*). Těmito zařízeními, jakož i neméně bezúhonnou svou povahou, neobyčejnou výmluvností, nedělanou vřídlostí a zvláště pečí o okrasu města athénského získal Perikles takovou nad lidem moc na sněmích i kromě nich, že mohl se o tom vyjádřiti Thukýdides vším právem v ta slova: *Ἐγγυετό τε λόγῳ μὲν δημοκρατία, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή.*

„Počítalo se tehdež v Athénách asi 10.000 domů, 20.000 občanů, 10.000 metoikův a skoro 40.000 otroků, vesměs okolo 200.000 obyvatelů. Co ve světě řeckém dobrého a vzdělaného bylo, neb vzdělaností a rozkošného života hledalo, všecko to se tehdež ubíralo do Athén, co do středu ušlechtilého obcování, co do učiliště umění a mudretví. *Feidias* jakožto velmistr spravoval práce stavitelů, obrazotvůrců a řezbařů; malby řídil a hotovil *Zeuxis* a j.; hudbu strojil *Damón*; na velikánských pak divadlech představovala se díla panenské músy *Aischylovy* a *Sofoklovy*; *Hérodotos* a *Thukýdides* psali staré a souvěké zprávy o dějích lidstva. V každém koutě Athén život a přičinlivost bez oddechu, ustavičný shon od rána do večera lidu tamto kupujícího a prodávajícího, tu obstávajícího nějakého novináře, který zvláště v čas vojny kreslenými na zemi neb na zdi obrazy přednášel noviny své; tamto se drží občanské porady a lid rokuje; zde soudům přistojí neb slavného nějakého učitele poslouchá atd. V těchto časích učili v Athénách oni pověstní rhétorové a sofisté hellénští, hrnouce se sem se všech stran světa, *Prótagoras* z Abdéry, *Prodikos* z Kea a j. Tehdež rozumoval výborný *Sókrates* před výtečnými mladíky, jako byl Platón, Xenofón a j. Pro umělství stály na akropoli nejvýbornější vzory, kdežto přes *Mnesiklovy* propylaie vcházelo se do chrámu Parthenónu, ježž *Piktinos* a *Kallikrates* bílým penthelickým mramorem v šíři na 100', zdějí na 22', zvýší 69' dvojím dórickým sloupením obroubený vystavěli; v němž *Feidias* postavil 37' vysokou zé zlata a slonoviny zhotovenou modlu Pallady-Athény. Za touto modlou schována byla státní pokladnice. Při Parthenónu strměla obrovská (70' vys.) socha Athény-Promachos, také dílo *Feidiovo*, již z moře viditelné; chrám Athény-Poliady, jinak *Erechteión*. Na severním boku akropole stálo *prytaneion*, hostinský to dům pro častování cizích vyslanců a zasloužilých athénských občanů.*)

*) Lányi.

C. Válka peloponnésská 431—404.

Hlavní příčina k záhubné válce peloponnésské ležela v nevyrovnané *řevnivosti mezi Spartou a Athénami*, která horlením malých státův jednoho proti druhému a pak ustavičnými sváry a rozbroji stran politických v každickém takovém státě neustále byla podpalována. Mír zavřený mezi oběma velmocmi a spojenci jejich za takového věci stavu bylo by lze bývalo zachovati jenom tehdáž, kdyby počet *panhellénských vlastenců* alespoň tolik mužů byl obnášel, kolik bylo států; ale však takových osob byl patrný *nedostatek*, kdežto *rozdíl mezi dórismem a iónismem* ve vzdělanosti čím dále tím více vycházel na jevo, neshody svrchu řečené podněcuje.*)

Příležitost k válce samé dali *Korintští*. Neshodnuvše se v jisté rozepři s ostrovem *Kerkýrou* a vidouce, kterak *Athéňané*, naklonivše se ke *Kerkýrským*, nabývali moci také na moři *iónickém*, jali se proti *Athénám* pobuřovati někdejší osadu svou *Potidaiu*, stojící tehdáž jako všechny osady *chalkidické* pod nadvládím *athénským*, nepořídívše však ničeho, ačkoliv i pochvaly i podpory došli u *makedonského krále Perdikkky II.*, vedli proti *Athénám* stížnost ve *Spartě*, vyzývajíce spojence do boje proti domnělému rušiteli míru. Ale počítí válku bylo povážlivé. *Athény* byly moc *námořská*, *Sparta* s *Peloponnésany* pak *kontinentální*; *Athéňané* berouce z poddaných ostrovů a osad ročně 600 talentů daně, měli v pokladnici zásobu asi 6000 talentů, jejich moc spočívajíc na panství, byla sestředěna; moc peloponnésská zakládala se na dobré vůli spojenců**) a jejich vytrvalosti, pokladu obecného nebylo. Bylo tušiti, počne-li válka, že neskončí brzy a že bude podstatně vedena jenom tak, aby stát státu škodil, peloponnésané pustošíce v *Attice* na pozemských statecích, *Athéňané* pak hledajíce pomsty na pobřežích peloponnésských.

*) *Μάλλον γὰρ παρόβηται τὰς οἰκείας ἡμῶν ἀμαρτίας ἢ τὰς τῶν ἐναντίων διανοίας* — tato slova na počátku války této prohozená od *Perikla* k *Athéňanům* mohl Řek bohužel pronesti o Řecích vůbec.

**) Na obecných sněmích peloponnésských zavíráno v ten způsob, že měla *Sparta* sama o sobě jeden hlas, kdežto většina států v ostatních za druhý hlas se pokládala; při tom však sluší pamatovati, že usnesení majoritou nevázalo států nesouhlasících s předmětem.

Důležitost hradeb athénských, spojujících město s přístavy, byla i málo bystrému oku patrna. Všeho toho dovolával se na sněmě spartanském král *Archidámos*, zrazuje choutky válečné, avšak důvody jeho přemohla rozhořčenost efora *Sthenelaidy*, předsedy sněmovního, kterýž získal na svou stranu většinu Spartanů, popudiv je proti Athéňanům, jakoby vládyčtivost jejich jižž hrozila novým podrobováním států dosud samostatných. Na sněmě obecném brzy potom držaném zvítězila taktéž strana bojechtivá. I žádáno ještě na Athéňanech po poslích spartských, aby z panství propustili všechny poddané; což když oni, poučení jsouce o stavu věcí převýbornou řečí Periklovou, neučinili, začali Peloponnésané válku, která tudy od nich vzala název.

Válka desíletá (431—421). Spůsob válčení týž byl, který předpověděl Archidámos, jenž voje peloponnésské nyní sám téměř každoročně vodil do Attiky, ovocné stromoví a osení hubě a obydlí lidská vypaluje a boře. Jemu pomáhali v tom vedlé Peloponnésanů *sousedé attičtí v středním Řecku*, někdejší spojenci athénští, t. Boiótané kromě Platajských, kteří trvali na straně athénské, pak Fókičané a Lokridští. Athéňané pak rozšiřovali zatím hrůzu po pobřežích nepřátelských, sami v městě a mezi hradbami jsouce bezpečni, ačkoli snášejíce nepohodlí a těžkosti veliké. Ale však již druhého léta zastihla je *morová rána*, která trvajíc po celé 3 roky, ohromné množství obyvatelstva vyhubila, zuříc zvláště mezi chudinou. V druhém roce pohromy této skončil Perikles na mzi. Ve válce pokračováno na obou stranách nepřetržitě, bída pak rostla touž měrou, kterou se šířilo bojiště. Sicilie sice nebyla Spartě po vůli, aniž pak velkokrál perský nevěšel s Peloponnésany ve spolek, (shledav v prosbách a osnovách jejich od-pory, ale za to chopil se *Perdikkas II.* král makedonský té příležitosti, aby uškodil Athénám v osadách chalkidických, šíře základy moci makedonské. Tehdáž posloužil Athéňanům dobře *Sitalkes* *), král odrýsský, jehož říše na krátký čas

*) Králové odrýsstí:

Téres kolem 450

Sitalkes

Médokos

Maisades

Seuthes

Kotys

Kersobleptes; Bérisesades; Amadokos
(král pontský).

vedlé osad řeckých prostírala se po obou stranách horstva balkánského mezi dolním Dunajem a mořem aigajským. Ten zajisté vtrhnuv do Makedonie, řádil tam tak barbarsky, že se jemu Perdikkas sötva uchránil.) Mezitím vzbouřili se proti Athéňanům v třetím roce morové rány (428) Lesbané, majíce v čele Mitylénské. Ale vzpoura pomocí města Methymny, odvěkého Mityléňanů soupeře, brzy potlačena, v Athénách pak, bojících se, aby nebylo příkladu Lesbanův následováno na jiných místech, rozhořčeny mysli tak velice, že na návrh prchlého jircháře Kleóna, 6000 Mitylénských k smrti odsouzeno; změněn sice nález tento již druhého dne, avšak i nově odsouzených počet (1000 osob) byl tak veliký, že, ačkoli pozdě, zmírněn opět; povstalcům pozemky odňaty a mezi osadníky athénské rozlosovány (*κληρονομία*). Podobným, ano mnohem ukrutnějším způsobem naložili Spartané a Thébanští s Platajskými, když konečně dobyli města jejich (427).

V sedmém roce vojny zmocnili se Athéňané messénského města Pyla, i jali se opevňovati je, dávajíce takto na jevo, že má sloužiti jim za stálé východiště dalších podniknutí athénských. (Tedy vyslali Spartané honem několik korábů na ostrov Sfaktérii, aby úmysly athénské zmařily. A však výprava jejich od loďstva athénského byvši obklopena, padla do zajetí, a Spartané tudy přinuceni, prositi za mír. Návrhy jejich však v Athénách bohužel zamítnuti.) A podobalo se, že se štěstí naklonilo rozhodně na stranu athénskou, neboť hned potom (1. 424) dobyli Athéňané také Kythér, území spartánskému jistou záhubou hrozíce. Než v takové nesnázi dali Spartané válce nový siněr, rozhodnuvše se k pobuřování podrobených osad athénských, na pobřeží makedonském a thráckém (za pozváním krále Perdikký II. a několika vyslanců z řečených osad.) Vytáhl tedy Brasidas, král spartánský, po suchu do severních těchto zemí, anižby byli Athéňané účelu výpravý jeho znamenali. Přijaly tedy osady athénské posádky spartánské, než byli Athéňané čeho proti nim podnikli. Dějepisce Thukýdides měl s loďstvem vyslaným z Thasa zameziti odpadnutí důležitého města Amfipoli nad ústím strýmonským, opozdiv se však poněkud, ač nevlastní vinou, vypovězen jest po návrhu Kleónové. Tedy vyslán Kleón, jenž zvýšiv plat v dikastériích z 1 na 3 oboly, stal se byl miláčkem chudého lidu, aby odpadlých měst dobyl, a však jsa lstí před Amfi-

polí od Brasidy donucen k bitvě, padl na útěku l. 422. Ale poněvadž i Brasidas bojechtivost svou zaplatil tehdež životem, zavřen l. 421 pokoj mezi Athénami a Spartou (bez svolení nejmocnějších spojenců peloponésských) pod vydáním všech zajatých a navrácením všechněch měst dobytých, i učiněna o něco později mezi smířenými jednota na 50 let. Tento mír po athénském svém původci nazván *Nikiovým*.

Na *Sicilii* smířily se válečné strany již před čtyřmi léty. Spartané pomoci sicilské sice nedostali, avšak boj peloponésský objevil se přece i na řečeném ostrově. Strany měly tam ráz národní, neboť veden boj mezi osadami dórickými a iónickými. Podobá se, jakoby tyto byly skutkem chtěly podporovati Athénany, proti čemuž pak močí zakročeno zvláště od Syrakúsanů. Tolik zajisté víme, že leontínský sofista a nejznamenitější tehdež učitel řecký na Sicilii *Gorgias* r. 427 do Athén přišel, aby krajanům svým vyprosil pomoc proti Syrakúsanům.

Syrakúsy zůstaly totiž i po vypuzení tyranů (466) předním řeckým městem sicilským, jehož příkladu v ústavě teprvnásledovaly obyčejně ostatní osady. (Řečené převraty politické měly však za následek mnohonásobné změny v držení pozemků, podobající se těm, které předsekonány na polouostrově řeckém a přilehlých ostrovech po vítězstvích nad Peršany. Tóto doby zmatků řeckých užili původní obyvatelé sicilští, majíce v čele odvážlivého *Duketia*, k soustředění sil svých, aby nejen odvrátili od sebe nebezpečí hrozící jim od Řeků, nýbrž také aby dobyli krajin již ztracených. Avšak podniknutí *Duketiovo* od Syrakúsanů zmařeno, a moc a území jejich ještě rozšířeny.) Nicméně nedovedli toho, aby se byli stali náčelníky všech Řeků sicilských, poněvadž jim v tom překážela druhá nejznamenitější osada řecká, t. *Akragas*. I podobá se, že žádost spartánská v příčině účastenství Sicilianův ve válce peloponésské skrze toto soupeřnictví nedošla svého konce. Teprv když Iónové italští jakési naděje kmene svého stavěli na šťastný obrat válčení athénského, zplanul lomoz váleční a donutil Leon-tínany hledati pomoci v Athénách.

Po tři léta (427—424) rejdlilo loďstvo athénské na pobřežích sicilských, jak totiž za dobré to měli jeho vůdcové *Laches*, *Eurymedón* a j., anižby bylo vyvedlo co rozhodného. Tedy svolán do *Gely* sněm obecný všech Řeků sicilských, na kterém když syrakúsaný řečník *Hermokrates* nadchnul shromáždění vlastenectvím sicilským, učiněn mír, do kte-

rého zavření jsou také Athénští na doléhavou žádost Leon-
tíňanů.

Jalový mír (421—415). Výmínky pokoje Níkiova ani od spartanské ani od athénské strany nebyly vyplněny, a poně-
vadž sousedé attičtí, zvláště pak Korintané, s řečenými vý-
mínkami zcela jsouce nespokojeni, v Argu o nové náčelnictví
peloponnésské vyjednávali, podporovala konečně i v Athénách
bojechtivá strana, nejvíce pak bohatý sice a důvtipový ale
nanejvýš lehkomyslný a ke všemu odvážlivý Alkibiades, zaří-
zení onoho nového spolku, ačkoli zjevně a přímo proti Spartě
nepodniknuto ničeho. [Jakož bylo totiž Athéňanům poháněti
odpadlé osady do starého k nim postavení, ačkoli ony tajně
proti úmluvě Níkiově od Sparty byly podněcovány v odporu
svém, tak zase Sparťané zaměstnání byli tím, aby zámysly
svých nespokojených spojenců zmařili, kteří však proti nim
podpichování jsou od Athéňanů nejen osobami vyslanými na
obecné sněmy, nýbrž i voji válečnými, nutčími jisté státečky,
aby se spojily s Argejskými.] Nicméně podobalo se, že mír
konečně zachován bude, zvláště pak klonily se věci k tomu od
té doby, co Sparťané v bitvě před Mantineí (l. 418) vrtkavé
spojence, když se strojili přinutiti (na svou stranu Tegeaty,
porazili a rozprášili: avšak události na Sicílii zatím zběhlé
roznítily válku z nova, dadouce jí netušený směr. V Leontí-
nách totiž vznikly po míru Hermokratově rozbroje mezi
stranou aristokratickou a démokratickou, Syrakúsané pak při-
táhše prvé na pomoc, vyhnali démokraty z města, kteří se
tedy utekli do Athén, dlouho, ač marně, za vykonání pomsty
prosíce. V tom přišlo do Athén také poselství sicilského města
Egesty, jehož obyvatelé, jakkoli nebyli původu řeckého, v předešlé
výpravě athénské k Athénám se měli a proto za jejich spo-
jence pokládáni býti mohli. Ti tedy vedli stížnost proti Selínútským,
že příce se s nimi o jisté polstvo, přemoci selínútské
ustoupiti museli; i slibovali Athéňanům znamenitou
podporu peněžitou, aby mohli válčiti nejen proti Selínútským,
nýbrž i proti Syrakúsanům, kteří spojence athénské ze Sicílie
vyháněli. Athéňané dali se po poslích o stavu věcí zvláště
přesvědčiti, a když pak poslové byvše v Egestě (klamně) po-
učeni o nesmírné nádheře a o velikánském bohatství i města
i občanů, přinesli do Athén 60 talentů, vydávajíce sumu tuto
za první příspěvek Egestanů k válce, vypraveno do Sicílie

l. 415 pět set korábů, (totiž 134 trojveslových galejí a ostatků nejvíce lodí špižných) jež vedli *Níkias*, *Alkibiades* a *Lamachos*.

Zrády Alkibiadovy (415—411). Ještě než opustilo loďstvo Athény, zpotvořeny jsou hermy čili poprsní sošky *Hermovy* po všem městě za jedné noci a nařčen Alkibiades ze zlomyslného tohoto činu, který všechněch obyvatelů mysl nábožnou nad míru pobouřil. Protivníci Alkibiadovi dopustili se činu toho sami, majíce v úmyslu překaziti výpravě sicilské, o které se domnívali, že mocné působení Alkibiadovo ještě znásobí. Když však pozorovali, že Alkibiadova nevina výmluvností jeho byla by snadno objevena, odložili žalobu, až by se z výpravy navrátil. Zatím když s loďstvem přistál na Sicilii, provedli to žalobníci, že ihned domů jest povolán, aby se hájil (za nepřítomnosti nejvěrnějších svých přívržencův). Ale Alkibiades opustiv loďstvo, prchnul do Sparty, hledaje msty ke zkáze svých protivníků. Domníval se, kdyby vlast za vůdcovství nepřátel jeho spadla do velikých nesází, že by strana jeho získala vrch moci a on, jakoby očištěn byl cestou práva, že by pak čestně se domů navrátiti mohl. I snažil se tedy nejen, aby výprava athénská se nepodařila, nýbrž také, aby vlasti nové nebezpečství zahrozilo. Dal tedy Spartánům radu, aby Syrakúsánům přispěli k pomoci, a do Attiky pak aby vpadli, Dekeleii opevnili a usadivše se tam stále, aby město sklřícili. Aby pak slova jeho neminula se konce, dodal, kterak prý pravý účel výpravy athénské ten jest, aby napřed pokořena byla Sicilie, potom Karthágo a konečně i Sparta se spojenci svými. Řeč ta účinkovala. I poslána tedy Syrakúsánům pomoc spartánská pod velením kořistivého Gylippa, l. pak 413 pustošení Attiky z Dekeleie zařízeno. Zatím loďstvo athénské skrze váhavost či spíše netečnost Níkiovu, jenž obléháje Syrakúsy, Gylippa přichozího od Himery do města pustil, úplně zničeno, vojsko pak brzy potom na zemi dlem potřeeno a dlem zajato (413).

V boji proti Syrakúsám pomáhalo Athéňanům také několik korábů tyrrhénských. [Byli totiž *Tyrrhénové* od tyranna *Hieróna*, bratra a nástupce *Gelónova* v Syrakúsách, (šíříce se na západě v jižní Itálii a obléhajíce osadu *Kýmu*,) poraženi l. 478, od které doby námořská jejich moc požívala nepatrné důležitosti. Nyní společivše se s Athéňany, doufali v příznivý obrat věcí, ale naopak

postavení jejich se zhoršilo. A však ani Řekové velikánskou touto pohromou Athéňanů z vítězství těšiti se nemohli, neboť Eggestané opuštění jsouce od nich, obrátili se ke *Kartháginským*, kteří přišedše (l. 409) na Sicílii pod vůdcem *Hannibalem*, Himery i Selinúnta rychle dobyli, a pak (po třech letech) i Akragas zbořivše, takovou brázu mezi Řeky vzbudili, že *Dionýsios Starší*, syn svrchu řečeného Hermokrata a od r. 405 (až do l. 367) tyrann syrakúsanský, ochotně mř s nimi učinil, ve kterém jim západní půle Sicílie postoupena.

Pohroma athénská na Sicílii a osazení Dekeleie dodali podrobeným ostrovanům srdnatosti k odpadnutí od Athéňanů. Sám pak Alkibiades posly nespokojenců ve Spartě výmluvně podporoval, služby své Spartanům nabízejce zvláště k výpravě na pomoc Chijanům a Milétanům. Což když jemu po vůli se stalo a *Chios* i *Miléto*s osvobozeni jsou, učiněna smlouva s *Tissafernem*, perským satrapou v části Malé Asie; tedy se Peršané zavázali poskytovatí Spartě proti Athenám peněžité pomoci na čas války, kdežto *Spartané* velkokráli přivřkli zase právo vrchního panství nade všemi osadami řeckými na pevnině asiatské. Takž zmařeny slavné památky po bitvách nad Eurymedontem (469) a na Kypru (449) skrze nsvornost domácí, Miléto s pak z ruky spartanské puštěn ihned pod panství perské. Ale však že výprava řečená nevykonala se tak rychle, jakož Alkibiades Spartanům činil naději, a že jemu přičítána vina toho, odsouzen jest za nepřítomnosti své k smrti, i přechnul tedy k *Tissafernovi*, kdež zase v perském smyslu strojíl úklady Spartanům. Poučiv totiž *Tissaferna*, kterak by Persii velice prospělo, kdyby Řekové mezi sebou válčice, stát státu škodili, provedl to, že peněžité příspěvky perské zprvu ztenčeny, potom docela zastaveny jsou. Mezi tím však projevíli Athéňané podivu hodnou vytrvalost i obětavost, všeliké ztráty namáhavě nahrazující a odpadlíky trestající. Alkibiades pak, dleje v Magnésii, kdež někdy truchlivý konec vzal *Themistokles*, začal opět vyjednávatí s vlastí, a sice zprvu s aristokraty athénskými, a když se mu to nepodařilo, tedy se stranou démokratickou, která tehdejší (krátkou vládu 400 oligarchů zrušivši) prohlásila za plnoobčany toliko ty, kteří honem s to byli aby sami se ozbrojili, platy pak za konání občanských služeb odstranila ve prospěch potřeb válečných. Po návrhu *Kritiově* povolán z vyhnanství Alkibia-

des, jenž mezi tím byv pro zrádu také nad Tissafernem vykonanou uvězněn v Sardech, z vězení prchnul, potom pak ve vojště athénském nejen dobrou radou pomáhal, nýbrž i skutkem přispěl blíž *Kyzyka* k velikému vítězství loďstva athénského nad Spartany (410), kteří přes Helléspontos a Propontidu pospíchali spojit se s Farnabazem, satrapou bithýnským.

Alkibiadova sláva (410—407). Podmaniv Alkibiades během dvou let některé helléspontské a propontidské osady, jmenovitě veledůležitá města při bráně do Černého moře *Byzantion* a *Chalkédónu*, vrátil se do Athén po sedmiletém vyhnanství, uvítán jsa slávou posud v Řecku nevidanou. Athéňané pak opojeni jsouce i slávou i laskavostí jeho, opatřili ho neobmezeným velitelstvím na moři i na suchu, ano i poklady státní položili v moc jeho, aby po vůli své užil jich k obecnému dobru. I zbrojeno co nejhorlivěji k novým podniknutím. Spartanský král *Ágis*, jenž z Dekeleie znepokojoval Athéňany, neodvážil se překážeti jim ve slavnosti eleusínské, zastavené již po sedm let, (a když Alkibiades s nově ozbrojeným loďstvem opustil Athény, aby harmosty spartanské s posádkami jejich z rozdílných ostrovů vytlačil, učinil *Ágis* nový pokus proti Athéňanům samým, který však se nepodařil. Podniknutí Alkibiadova šla před se zdlohavě, když pak, cítě nouzi na penězích, tichého spojence athénského, město *Kýmu* a okolí, loupežně překvapil a *Antiochos*, jemuž zatím nad hlavním loďstvem lehkovážně svěřil velitelství, proti zákazu pustiv se se Spartany do boje, hanebně poražen jest (407) blíž ústí *Kaystria*, tedy ozvavše se opět proti Alkibiadovi protivníci jeho, způsobili to, že sesazen jest. I neviděl Athén více, usadiv se na statcích svých na *Chersonnésu*.

Zkáza athénská (407—404). Obrat věcí ve prospěch Sparty způsobily hlavně dvě osoby, které potom staly se veledůležitými, t. Spartan *Lýsandros* a bojechtivý *Kýros* mladší jeden ze satrapů maloasiatských, oba osobně jsouce k sobě nakloněni. *Lýsandros* „nadšívaje liščí kůži, kde lví nedostačovala,“ získal opět Spartě peněžité příspěvky perské; jakkoli pak po vítězství svém nad *Antiochem* podlé obvyklého pořádku spartanského místo své postoupiti musil nově poslanému vojevůdci *Kallikratidovi*, provedl to přece, že po porážce *Kallikratidově* nedaleko *Lesbu* při ostrůvcích *arginúsských* (406) za vrchního velitele zase ne-li dle jména,

alespoň ve skutku ustanoven jest. Poklady perské, za velení Kallikratidova zmírněné, pro osobní přízeň Kýrovu Lýsandrovi hojně a neobmezeně otevřeny, nad loďstvem athénským pak v ústí Aigospotamů (kozích řek v Chersonnésu naproti Lampsaku) tak slavně zvítěženo, že ze 180 korábů toliko dvanácti možno bylo uprchnouti (405). Napomenutí Alkibiada, jenž z blízké pevnosti své velitele athénské na nebezpečné jejich postavení upozornil, potupně bylo zamítnuto, osud Athéňanů pak konečně rozhodnut. Lýsandros vytlačiv potom znenáhla posádky athénské ze všech měst, a přikázav jim navrátiti se domů, způsobil takové v Athénách přeplnění lidstvem, že když se jal město obléhati, obyvatelstvo pod nejtěžšími podmínkami k zavření pokoje donuceno. Žádali sice spojenci spartanští Korinthos, Théby a j. na obecném sněmě ve Spartě, aby Athény úplně vyhlazeny byly z tváře země, avšak Spartané tomu rozhodně odporovali, znamenajíce dobře, že by pak Théby zaujaly místo athénské proti Spartě, kdežto zeslabené Athény jim proti Thebám dobře sloužiti mohly. Protož učiněn mír toliko v ten smysl, aby všeliké hradby athénské spojující přístavy s městem byly zrušeny, loďstvo až na 12 korábů ztenčeno, všechna cizí města z panství puštěna, vypovězenci domů povoláni a se Spartou stále společenství zachovááno. Konečně vyvoleno 30 mužů (tyrannů), aby městu dali novou ústavu, zatím vládu sami vedouce (*κατὰ τοὺς πατρίους νόμους πολιτεύεσθαι*). Posádka spartanská bděla nad tím, aby podmínky řádně se vyplnily. Před dvěma roky vyvráceno jest Akragas, nejvzdělanější město na Sicílii, od Kartháginských, nyní pak bouráno na památkách moci athénské z nejslavnější doby řecké vůbec. Ve všem počínání jevila se bídná mysl Lýsandrova.

D. Nadvládi spartanské 404—371.

Následkové války peloponnésské. Účel války řečené byl postaviti jakési hráze rozvodňování se panství athénského aneb dokonce vybaviti z něho města podrobená. Za následek měla tedy míti rozdrobenost všeho Řecka na tolik samostatných státeků, kolik bylo znamenitějších měst; ale ve skutečnosti objevilo se na konci něco docela jiného. *Lýsandros* zbudil po bitvě aigospotamské takový strach před mocí

spartánskou, že uvolila se poslouchati příkazů jeho všechna města dříve athénská, a konečně že se vzdalijemu na milost samy Athény. Řekové ióničtí na pobřeží máloasiatském vyměnili mírné panství athénské za neobmezené perské. V ostatních pak městech zavedl *Lýsandros dekarchie* z nejdůvěrnějších svých přívržencův tak, že *triakontarchie* athénská činila jedinou výmínku. Všude po vůli těchto vlád změněna ústava, barbarsky pronásledování aneb vypovídání všelicí protivníci demokratičtí, a aby hrůzovlády byly bezpečny, rozestaveny po všech městech posádky spartánské, po jejichž boku ustanovováni jsou od Sparty *harmostové* za mírnitele a kojitele v nahodilých nepořádcích. Kromě toho uložena všem městům daň o 1000 talentech ve prospěch pokladnice spartánské. Na přechvatu dekarchův aneb posádek a harmostů spartánských, když dosáhly nejvyššího stupně, vedeny stížnosti ve Spartě, a však obyčejně bez účinku; což mělo za následek, že se všude rozhostily libovlády, jenom na udavačství (*συννοσηρία*) a hmotné moci založené. Nespokojenost s takovýmto bytem a rozhořčenost proti Spartě rostla a množila se na všech stranách, ale zvláště tam, kde za harmosty dosazováni jsou někdejší heilóte. Spartané tedy aby za takového věci stavu nevyvolali všeobecného zbourání, upustili od Lýsandrových dekarchií, nechajíce pak městům na vůli, jakým způsobem by se nově zařídila; avšak posádky a harmostové chování pořád. Tak veliká byla moc spartánská té doby, že i *Dionýsios* syrakúsanský ve Spartě hledal útočiště, když začav válku proti Kartháginským po krátkém štěstí v samém sídle tyranství svého sevřen jest.*) Byla-li kdy mezi Řeky příležitost položití základy k jakési domácí politické správě panhellénské, byla zajisté za nadvlády spartánského: ale nebylo ve Spartě ani Aristeidův ani Periklův, a to bylo té doby největší zlo. Křivdy v případech jednotlivých dały se hojně a často napravití; řečená však příležitost trvala jenom 10 let, i nevrátila se potom nikdy více. A však ani domácímu životu spartánskému neprospělo nadvlády města. Nakořistěné poklady (jediný Lýsandros přivezl 480

*) Za Dionýsia tohoto hotoveny ponejprv lodi čtyř- a pětiveslové (*τετρήρης, πενήρης*) a pak stroje k metání kamení na vojska a hradby (katapulty). V řečené válce odňato konečně Karthágiuě město Akragas s okolím.

talentů) a pak neobyčejné stálé důchody nakazivše rychle mravy občanské, podryly onu hodnost a skromnost, na kterých sláva spartánská spočívala, aniž by občany byly schopnými učinily k oné vzdělanosti, ve které i dále ještě vynikal pokořený soupeř athénský.

Triakontarchie athénská z r. 404. Tyrannové athénští řádili pod štítem Lýsandrovým způsobem hanebným, odsuzující k smrti nejen náčelníky protivných stávajících stran politických, nýbrž trestající nenáviděné občany na hrdle i na statcích tolikéž za činy z doby dávno minulé. Nad uprchlími vyřčeno vyhnanství, mezi něž zahrnut také *Alkibiades*, který proto uprchnul do Frygie, kde však na rozkaz Kýra Mladšího přepaden a zabit jest. Nejvíce zuřili sice tyrannové proti občanům zámožným, a však aby se nepodobalo, jakoby jim při tom běželo jenom o to, aby zbohatli ze statků obětí svých, sáhli i na životy několika lidí chudých. Než netoliko proti bohatství a svobodě politické zuřeno, nýbrž i sama vyšší vzdělanost vyhostěna. Pamětihodný jest zajisté zákaz z doby této, aby se řečnění nevyučovalo (*λόγων τέχνην μὴ διδάσκειν*), t. j., aby sofisté, aby Sókrates a j. učitelé upustili od tehdejšího obyčeje učiti mládež, která toužila ještě po vyšším vzdělání, než kterého nabyla v palaistrách a v gymnásiích. Nejzuřivěji počínal si ve všem bezohledný *Kritias*, nezdařilý žák Sókratův, jenž konečně zanesl hrůzu i do sboru spoluvladařův, dadá zajati a odsouditi *Thérámena*, který prodělav horlivě všechny změny ústavní z doby nedávno uplynulé (odtud řečený *ὁ κόθορρος*), nekonečnému k smrti odsuzování snažil se učiniti přítrž. Osm měsíců trvalo takovéto řádění triakontarchické, jemuž pak učinil náhlý konec *Thrasibúlos*, jeden z uprchlíků, jenž shromáždil kolem sebe značný počet jiných, přepadl Peiraios a vojsko tyrannův v bitvě porazil. Mezi zabitými byl také *Kritias*. Přikvapil sice ze Sparty *Pausanias* II. oligarchům na pomoc, ale však že Spartané tehdá proti Lýsandrovi již horlili, zavřen s Thrasybúlovou stranou mír, stará pak ústava athénská v podstatě obnovena s několika změnami.

Spartánské výpravy proti Persii (402—395). Právě toho léta, když se skončila válka peloponnésská, zemřel velkokrál perský Dareios Nothos. Tedy Kýros Ml., druhorozený syn jeho, satrapa v Lýdii, Frygii a Kappadokii, domnívaje se, že

by lepšího práva měl k trůnu nežli prvorozený bratr Artaxerxes II., (Bystrovtipný Mnémón), poněvadž přišel na svět, když otec již byl králem, což tento o sobě říci nemohl, jal se zbrojiti tajně proti bratru, aby jej s trůnu svrhnul. Nadál pak se, že se spoléhati může na pomoc spartánskou, kterou si zasloužil, podporovav Lýsandra znamenitými sumami peněz. Poslal tedy v té věci do Sparty; a však Sparťané tak málo důvěřovali v podniknutí Kýrovo, že se zavázali pomáhati toliko zakrytým způsobem, jakoby pomoc pocházela od osob soukromých. Zatím co Sparťané strojili k řečenému cíli loďstvo, sbíral Kýros po všem Řecku dobrovolníky, kterým slíbil důstojné platy, ačkoliv jim pravého účelu služby jejich neoznámil. Zjevně totiž činil, jakoby toužil mocí vyrovnati jisté nesrovnalosti nastalé mezi ním a *Tissafernem*, spolusatrapou v Malé Asii, v příčině správy nad Řeky maloasiatskými, (a pak jakoby potrestati chtěl horské obyvatelstvo v Písidii, které loupežemi znepokojovalo často jižní krajiny frygické.) Tak dokonáno do konce r. 402 ozbrojení 100.000 mužů domácích a sebráno 13.000 Řeků evropských, jednak zchudlých ve válce předešlé, jednak k válčení již obvyklých, jednak pak také z vlasti vypovězených. I opustil Sardy l. 401, vykonav však rychle předstíraný cíl výpravy, vydal se z Tarsu na cestu do Babylónie; jakkoli neočekávané podniknutí nebylo po chuti vojsku řeckému, uvolilo se přece po mnohých domluvách poslechnouti. V Issu propustil loďstvo své i řecké, obrátiv se přímo k Eufrátu. Překročiv však řeku, poražen jest v bitvě u *Kunaxy* (l. 400), kamž *Artaxerxes* II. sehnal honem, poučen byv od *Tissaferna* o zradě Kýrově, četná svoje vojska, která bitvu rozhodla svým počtem; sám Kýros neprozřetelně na bratra udeřiv, zůstal na bojišti. Asiatské vojsko jeho přešlo pak k *Artaxerxovi*, kdežto Řekové (zbylo jich ještě asi 10.000) lstně byvše připraveni od *Tissaferna* o vůdce své a neustále pronásledování a soužení jsouce od Asiátův, nastoupili zpáteční cestu po levém boku tigrském a přes Armenii k moři Černému a pak dílem na moři a dílem na suchu do Thrákie. *Xenofón* zúčastniv se ve výpravě této a nemálo přispěv radou svou na zpáteční cestě, že se šťastně dostali do Evrópy, kde z části vstoupili do služby thráckého krále *Seutha*, vypsal celou věc v mistrovském díle, řečeném *Anabasis*.

Za posledních let kralování Dareia Notha vznikaly v říši perské znamenité *vzpoury v satrapiích*; některé z nich ovšem jsou udušeny, ale *zbouření Agyptanů*, v jejichž čele stál posud *Amyrtaios*, tak šťastně provedeno, že většina země přes 60 let (414—350) řízena byla knížaty domácími a samostatnými. Události tyto, jakož i zkušenosti, jichž Řekové nabyli o slabosti říše perské, účastníce se v podniknutí Kýrově, a pak neshody mezi maloasiatskými satrapy Farnabazem a Tissafernem, vzbudily ve Spartě naději, že by prodaná za války peloponnéské svoboda Řeků maloasiatských obnoviti se dala. [Byliť Spartané v té věci také po zvláštních poslích požádáni;] i ujali se jí již r. 400 tím ochotněji, čím více je k podniknutí nějakému ponoukaly domácí rozepře, čím více vycházela tedy na jevo potřeba, aby nespokojeným živlům otevřely nějakou dráhu ke cti a k bohatství, a čím patrněji byli o tom přesvědčeni, že Artaxerxes II., zvítěziv nad Kýrem, neopomine hledati pomsty nad spoluvinníky jeho. Vyslali tedy rozdílná vojska do Malé Asie, a však vůdcové jejich nevyřídili tolik, kolik si Spartané přáli, kdežto zatím donesena do Sparty zpráva, která na pobřeží foinickém k 300 korábů proti nim se strojí. Tedy vypraven ve Spartě na sněmě obecném král Agésiláos s posilami vybranými ze všech znamenitějších států řeckých mimo *Théby, Korinthos a Athény*, které všeliké podpory odepřely, do Asie za nejvyššího velitele, kterýž pak tak šťastně bojoval, že brzy se zmocnil téměř třetiny Malé Asie. Ale loďstvo perské, řízeno jsouc Athéňanem Konónem, jenž proslul statečností svou již ve válce peloponnéské, avšak posud žil ve vyhnanství, spojivši se s několika koráby athénskými a řeckými vůbec, došlo nad loďstvem spartanským, kterému velel *Peisandros*, mezi ostrovem Rhodem a ostrožnou knidskou tak slavného vítězství v červnu l. 394, že *nadvládě spartanskému nad ostrovany řeckými hned učiněn konec*.

394 **Válka boiôtická (395—387).** Mezitím měla se podle návrhu Lýsandrova vykonati pomsta nad Thébany, kteří od skončení peloponnéské války stále rušili snahy spartanské. Ve výpravě tudy předsevzaté, čili v tak řečené válce boiôtické zúčastnili se opět všichni spojenci spartanští, kromě Korintanů, kteří zachovávajíce z počátku neutralnost, konečně s Athéňany vstoupili na stranu thébanskou. Mezi Athéňany

a Thébany panovalo sice odvěké nepřátelství, a však v nouzi se octnuvše, obrátili se tehdá Thébané do Athén s prosbou za pomoc, kterou jim Athéňané ochotně poskytli, majíce společnou k Spartě nechuť a pak i z vděčnosti za pohostinství, kterého požívali mnozí z nich po bitvě aigospotamské. Peršané pak podporovali odboj proti Spartanům příspěvků peněžítými, až strana thébanská tak znamenitě sesílala jest, že dobyla vítězství nad vojskem spartanským před severo-boiótickým městem *Haliartem*, kdež padl také Lýsandros (395). Tedy povolán Agésiláos z Malé Asie, aby porážku řečenou naprávil. Nemoha po moři, nastoupil zpáteční tažení, jakkoli nerad, po suchu, ale než ještě se dostal do Boiótie, došla ho zpráva také o porážce Peisandrově, kterou však vojsku svému zatajil. Přikvapiv tedy do Boiótie, zvítězil sice nad odpornými spojenci před *Koróneí* (394), nedosáhl však z vítězství ničeho, než že si otevřel cestu do Peloponnésu. V Asii vráceno zase vše ve starý pořádek perský, jakkoli válčeno mezi Řeky dále, nejvíce na Peloponnésu samém. Ve vojnách této doby bylo spojení řeckých nepřátelů spartanských s Persií tak úzké, že *Farnabazos*, satrapa bithýnský, provázeje loďstvo řecké, až do Korintu připlul. Z perských peněz obnovil *Korón* dlouhé hradby athénské, v stavění jich pak ochotně a horlivě pomáhali také spojenci, zvláště pak Boiótové; za půl roku dílo dokonáno (395). Však již léta potom následujícího vzniklo ve Spartě přesvědčení, že pouhou zbraní řeckou nelze válce učiniti konec, i dali se tedy do vyjednávání s Artaxerxem II., pod jakými podmínkami by lze bylo dosíci obecného pokoje. Prostředníkem v té věci byl Antalkidas. Vyjednávání táhlo se plných 5 let*) a ukončeno teprv, když dovedli Spartané získati na svou stranu také Athény. Tedy l. 387 svoláni do Sard poslové států řeckých, tam pak učiněna po malých překážkách se strany Thébanů přísaha na úmluvu Antalkidovu s velkokrálem perským, která ustanovila konečně, aby zůstali Řekové maloasiatští

*) Ve válkách doby této proslul athénský vojevůdce *Iphikrates*, zlepšiv zbraň a obuv lehkooděnců čili peltastů, řečených podle štítů lehkých a malých (*πέλται*), kdežto hoplité těžký a velký štít (*ἀσπίς*) nosili. Krátký thrácký meč o půli prodloužen a kopí k házení uspůsobeno; kamaše znova ve vojsku zavedené nesly název po původci svém, t. *ιφικρατίδες*.

v poddanství perském a pak aby všechna města řecká, malá i veliká, požívala plné samostatnosti; (jediným Athénám přirknuto právo k ostrovanům na Lémnu, Imbru a Skýru, kteří stáli při Athéňanech dříve již z doby vítězství marathónského dříve z původního zařízení hégemonie jejich;) Spartané pak zplnomocnění jsou bdíti nad tím, aby výmínky řečené vešly v život („προσάται γὰρ γινόμενοι τῆς ὑπὸ βασιλείας καταπεμφθείσης ειρήνης.“) Válka peloponnésská vlastně teprv tímto mírem Antalkidovým vyrovnána. Avšak již z úvodních slov smírčí listiny („Ἀρταξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον“) a z vyhrůžky připojené na konci („ὁπότεροι δὲ ταύτην τὴν ειρήνην μὴ θέλονται, τούτοις ἐγὼ πολεμήσω,“) vyšlo na jevo, jak hluboko kleslo politické vlastenectví řecké během jediného století či spíše od té doby, když Spartané ponejprv žebrali za pomoc perskou proti Athénám (str. 133). Co věci se týče, zastavení toliko dlouholetý boj, ostatně schváleno jenom to, co skutečně již platilo; nejbolestnější rána zasazena Thébanům, kterým bylo odříci se nadvládní boiótického.

Spartané rušitelé míru, pokoření jejich (383—371). Kterak si Spartané účel míru Antalkidova vykládali, vyzradili brzy sami, nešetříce vymíněné samostatnosti měst. Vystavě vše proti Thébám zaniklou někdy *Platai*, chovali v ní posádku svých lidí i proti vůli Plataianů. (Podobné posádky měli v boiótickém Orchomeně a v Thespiách. Ostrovany kykladské uvádějí v starou poplatnost,) a nejneslušněji zachovávali se proti Mantinejanům. Poněvadž tito občané ve válkách předešlých tytýž ke straně Spartě nepřiznivě náleželi, tedy žádáno nyní na nich, aby hradby města svého zničili; když oni toho však učiniti se zpěchovali, obleženi jsou a donuceni vzdáti se na milost. Tedy jejich město zbořeno, a oni do pěti nových vesnic pod dozorcí spartanskými rozsazeni, jakkoli proti všemu tomu počínání nevole spojenců peloponnésských byla patrná. Bylo na jevě, že Spartané samostatnosti měst, čili rozdrobenosti řecké toliko užívají zamýšleli k zařízení nového nadvládní asi pod ochranou perskou. A však jednak věc tato, jednak loupežení na moři, po válkách od hojných dobrodruhů provozované, přimělo záhy mnohé ostrovany, že žádali za ochranu athénskou, zavírajíce s Athéňany spolek pod příznivými výmínkami s náboženským

středem v Délu. Počet měst takových vzrostl znenáhla na 70. Takž proti spartánské vystupovala nová hegemonie athénská, založená na pouhé odhodlanosti měst, samostatnosti jejich nerušící. Jiný poněkud znamenitý politický spolek (*συμπολιτεία*) vyvinul se též doby kolem zálivu thermaického pod náčelnictvím města Olyntu. Byl totiž král makedonský *Amyntas II.*, zakladatel nového rodu panovníčího, *) ze země vypuzen národem illyrským, jenž použil zmatků o posloupnost na trůně makedonském, do země byl vtrhl. Utkaje tedy ze země, postavil Amyntas makedonská města na pobřeží řečeného zálivu pod ochranu Olyntanů, kteří pak, aby se proti vpádům severních národů thráckých, vždycky kořisti chtivých, s prospěchem brániti mohli, ke spojení se s nimi také okolní řecké osady vyzvali. Osady malé učinily tak dílem z ochoty, dílem z obavy, aby nebyly donuceny k tomu, k čemu by nesvolily. Olyntané pak chovali se ke spojencům tak šetrně a spravedlivě, že získali lásku všech, zvláště pak podrobených někdy měst makedonských. A však když znamenité obce na východě polouostrova chalkidického (*Akanthos* a *Apollónia*, kladouce Olyntanům odpor ve snažení jejich a obávajíce se proto vyhrůzek olyntských, spartánskou ochranu si vyprosili, poslala Sparta (l. 383) honem 2000 těžkooděnců

*) Znamenitější králové ze starého rodu makedonského byli:

Amyntas I. + 493

Alexandros I. — 436

Perdikkas II. — 413

Archeláos Nothos — 399

Orestes — 396

Pausanias Argaios + 360

(zavražděn l. 395 od Amynty II.)

Nový rod makedonský:

Amyntas II. 393—369

Alexandros II. Perdikkas III.

Filippos

+ 368

+ 360

+ 336

Amyntas III.

Archidaios, Keraunos

Alexandros Veliký

+ 336

(zavr. 316) (zavr. 336)

+ 323

Alexandros

(zavražděn 311).

do Chalkidiky, kteří pak, spojivše se s vojskem Amynty II. (jenž po odtažení Illyrů domů se vrátil, propuštěná města nazpět žádaje) Potidaii pohnuli k odpadnutí od řečeného spolku, k podobnému podniknutí i jiná města vybízějce. Poněvadž však na rychle vyslaná posila spartanská nebyla dostatečná, vedl Foibidas na pomoc nové pluky. Ale na cestě zastaviv se před Thébami, přepadl Kadmei ve prospěch zařízení oligarchického. Oligarchové, nemohouce udržeti se u vlády silou vlastní, vyprosili pak si posádku spartanskou (1500 mužů), démokraty potom vypovídajíce. Útočištěm vypovězenců byly nyní Athény, splácejíce na ten způsob pohostinství poskytnuté vyhnancům svým v Thébách po bitvě aigospotamské. Po 4 létech spiknuvše se vypovězenci, v jejichž čele stál odvážlivý Pelopidas, s několika tajnými přívrženci v Thébách, vloudili se za zimního počasí do města a povraždili vůdce oligarchické. Posádka spartanská musila Kadmei opustiti, vláda démokratická pak obnovena (379). Zatím dokončena výprava proti Olyntanům téhož roku, ačkoli po tuhých bojích (a opětovaných posilách spartanských) Amyntas II. uvedl někdejší města makedonská zase v poddanost, ostatní pak přistoupila ke spolku spartanskému. Pozdě teprv poznali obyvatelé polouostrova, že pomoc spartanská podkopala svobodu řeckou ve prospěch moci makedonské, jako byla před desíti léty posloužila panství perskému na ujmu Řeků maloasiatských a dříve ještě samovládě Dionýsiově proti městům sicilským.— Po vyřízení těchto věcí obrátili Spartané zřetel svůj k Thébám. Král Kleombrótos vtrhl do Boiótie, aby démokraty thébanské potrestal. Ale když jeden z podřízených vůdcův jeho pokus učinil, aby zmocniv se Peireia přístavu, i nad Athéňany vykonal pomstu pro ochranu vypovězencům poskytnutou, nastal neočekávaný ruch v Řecku proti Spartě. Poslové athénští, jezdíce od ostrova k ostrovu a od města k městu, rozšířili výše řečený spolek k účelu obrany proti Spartě tak zdařile, že harmostové spartanští s posádkami na mnohých městech ihned vytlačeni jsou. Naproti tomu vyslali Spartané ještě zletilého Agésiláa s velikým vojskem do Boiótie, tolikéž i na moři postavení své bráníce. Avšak Agésiláos nepořídil proti Thébám ničeho, na moři pak přemohl Athéňan Chabrias blíž Naxu loďstvo spartanské úplně (376). V Thébách řídili věci válečné Pelopidas a

Epameinóndas s takovým štěstím, že se k nim za nedlouho přidala téměř všechna města boiótská, ano i Plataie, a tak tedy obnoven zase starý spolek boiótský pod náčelnictvím thébanským. To pak, jakož i nové pokusy Spartanův, aby se vložili do všech těchto rozbrojů řeckých také Peršané, pohnulo konečně Athéňany k tomu, že vyzvavše i spojence své i Thébany k tomu, učinili ve Spartě na obecném sněmě návrh ke smíření všech stran. Smíření učiněno l. 371, avšak z něho vyloučení Thébané, poněvadž vyslanec jejich Epameinóndas jediné jmenem vši Boiótie na výmínky míru přisahal se uvolil, poukázav k tomu, nepřičknouli Spartané Thébanům práva k náčelnictví nad městy boiótskými, žeby si sami, jsouce sobě důslednými, podobného práva neměli osobovati nad městy lakedaimonskými. Tedy pokračováno ve válce proti Thébám, již osamotnělým. Ale nade všeliké nadání poražení jsou Spartané před Leuktry na prameništi asópském dvacátého dne po rozejití se řečeného sněmu, ačkoli spojenců v bitvě nebylo užito, tak náramně, že velmoc jejich od té doby přestala. Vítězství Thébanů spůsobil hlavně Epameinóndas, sešikovav (jsa velitelem vojska) levé křídlo o hloubce 50 mužů, kterými pak začav bitvu šikmo, prorazil přímou řadu vojsk spartanských na pravém křídle. Však i jízda boiótská a tak řečený *ισπός λόχος* Pelopidou vedený statečností svou vynikli. Kdekoli ještě dleli harmosté spartanští, vyhoštění jsou po bitvě leuktrické, vlády oligarchické, na kterých spočívala síla Spartanů, vyvráceny, ano podobalo se jakoby náčelnictví samého Peloponnésu se Sparty na Athény přeneseno býti mělo, když se několik států peloponnéských seřadilo kolem Athéňanů k tomu konci, aby mír Antalkidův nebyl dále přerušen.

E. Náčelnictví Thébanů 371—362.

Hned po bitvě leuktrické začalo v Arkadii povážlivé hnutí proti Spartě. Mantineiané vystavěli vyvrácené někdejší město opět i jali se rozšiřovati vlastenectví panarkadské, jakého dosavadní rozdrobenost politická neznala. Větší část měst arkadských chopivši se myšlenky této, vyháněla odpůrce ze země, a když Spartané majíce opět kmeta Agésiláa v čele, válečně zakročili, došli Arkadové nejen podpory ze zemí sousedních, nýbrž, když oslyšeni jsou v Athénách, také od Thé-

banův a spojenců jejich. Agésiláos nepořídív ničeho, vrátil se domů. Zatím přitáhl Epameinondas do Arkadie, byv pak uznán zde za nejvyššího velitele proti Spartě, vtrhl do Lakónie, již protáhl až k samému zálivu lankónskému, nepodniknuv však ničeho proti hlavnímu městu. Vrátiv pak se do Arkadie, aby nevyvolal řevnivost mezi dosavadními městy, přivedl obyvatelstvo k tomu, že vystavěli za panarkadické středisko uprostřed jižních hranic opevněnou *Megalopoli*. Zároveň vyzval roztroušené po Řecku Messénany, aby vrátivše se domů, na zříceninách Ithómských vystavěli město *Messénu*. Veliký počet heilótův a perioiků dosáhnuvše plnoobčanství, usadili se v Messénii, ze které majetníci spartanští jsou vypuzeni. Takž obmezena moc Spartiatů na jedinou téměř Lakónii. Jméno thébanské stalo se odtud nejslavnějším. Kdekoli na polouostrově objevily se rozbroje, všude voláni na pomoc Thébané. Tak rozšířeno náčelnictví jejich až do severního Řecka, kdež po několika bitvách nejmocnější v Thessalii tyrannové Feraiští (Alexandros l. 368—358) přinuceni jsou pokořiti se. Ano meč thébanský rozhodoval na krátký čas i v Makedonii, odkud (l. 368) pro rukojemství míru v zajetí do Théb odveden jest 15letý Filippos, který pobyv zde čestně po tři léta, příležitosti nabyt zasněžení se vůbec do věcí řeckých, zvláště však do věcí vojenských. A však vzrůst moci thébanské vzbudil konečně obavu Athéňanův, jakoby jim z ní hrozilo nebezpečství; kteříž tedy nesrovnávajíce se s novým řádem od Thébanů na Peloponnésu zavedeným, přidali se k Spartě. A tak svedena mezi stranami krvavá bitva u samé Mantineie, kde Epameinondas vítěze, kopím do prsou smrtelně raněn jest (362). A poněvadž věrného přítele jeho Polopidu podobný osud již před dvěma roky byl zachvátil v Thessalii, tedy Théby zbaveny jsou jediných výtečníků svých, pozbyly hned potom oné politické důležitosti, ke které těmito muži na krátký čas povýšeny jsou. Nicméně však měla bitva mantinejská přece ten velevýznamný následek, že zařízení Epameinondova v Arkadii a v Messénii zachránila. Po neustálých bratrovražedných válkách, které vedeny jsou téměř 70 let, unaveni a zeslabeni jsou státní řečtí konečně tak, že bez jakéhokoli prostoty zjednána skutečná platnost míru Antalkidovu. Athéňané však nešetříce úmluv s členy nové hégemonie, vyvolali proti sobě odboj, kterého již ne-

zmohli. Vzalo tedy za své i druhé jejich náčelnictví, a sice již po 20 létech (377—355).

F. Vzdělanost.

Jakékoli zásluhy mají hrdinní skutkové Řekův o slávu, kterou připisujeme době svrchu vypsané, a však nejvyšší v též věci zásluha zajisté náleží oněm plodům ducha řeckého, z kterých posud béře lidstvo mnohonásobný pokrm vyšší vzdělanosti. Následky bitev marathónské, salaminské, platajské atd. zmařili Řekové sami, vraždíce se vespolek v domácích válkách přes 60 let; následky však umění řeckého jeví se posud blahodárně u národů vzdělaných po vsí zemi, aniž bude kdy konce jejich ušlechťujícího působení.

Nejrozhodnější pokrok k lepšímu učiněn v básnictví dramatickém, *) a sice v *Athénách*. „Krátká ovšem ale věčně slavná doba tato svrchovaného rozkvětu řeckého národu v Athénách nemá snad co do dokonalosti a bohatství plodů duševních sobě rovné v celých dějinách; toť alespoň je jisté, že duch umělecký a vědecký tu poprvé s takovou silou a čistotou se projevil, jíž dosáhnouti těžko je. Zajímavý a významný v tom ohledu úkaz je též to, že řecké drama vrchole svého došlo u kmene iónického, u kterého se i epika zrodila a také nejvyššího stupně dosáhla. S druhé pak strany vzalo dramatické umění původ svůj ano i prvotní svou formu z chorické lyriky, tedy z druhu básnictví, kterýž kmenu dórskému přináležel.“

„Hrálo se jen o svátcích *Bakchových*, k jichž obřadům náboženským dramatické hry náležely. Jako vůbec veškeré umění řecké těsně s náboženstvím souviselo, tak i zvláště dramatické. Řekové si nemohli ani mysliti drama své odloučeno od slavnosti Bakchické; Dionýsos byl a zůstal jim bohem divadla, a herci se nazývali *Διονυσιακοὶ τρυφίται* ještě v dobách posledních; zřízení choru na vlastní náklad náleželo mezi posvátné povinnosti zámožných občanů athénských a rušení příprav ke hrám aneb jich

*) Viz o předmětu tomto důkladně i obšírné rozpravy v Čas. muš. čes. ročn. XXVII. seš. III. str. 532; IV. str. 789; ročn. XXVIII. seš. II. str. 284 a III. 414; pak také ročn. XXIII. seš. I. str. 3., seš. II. str. 45 a ročn. XXIV. seš. III. str. 364, seš. IV. str. 596.

provozování považovalo se za rušení náboženství samého a přísně se trestalo. — Před Aischylem hrál jen jediný *herec*, on přidal *druhého* a ztenčil převahu sboru; Sofokles pak uvedl *třetího* herce. Při lyrické povaze starší tragédie řecké není snad ani *třeba* podotknouti, že v ní *obyčejným hlasem se nemluvílo*, což se ani později v dobách nejslavnějšího rozkvětu tohoto umění *nestávalo*. Podobala se prvotní tragédie řecká poněkud naší *opeře*, tak že rozmluva *obyčejným hlasem* v ní žádného místa neměla, *nýbrž* jen tanec, mímika, zpěv a jakýsi snad recitativ v částech jejích epických a dramatických. Frynichos uvedl *poprvé ženské role* na divadlo, které však i po něm jenom *od mužských osob* se hrály. *Divadelní oblek* lišil se úplně od všedního a nelze v něm poznati oné prostoty a volnosti, kterým se v *plastice řecké* obdivujeme. Upomínal na svůj původ z roucha *obřadového* při kultu Bakchově, ježto mnoho asiatského do sebe mělo. *Nejhlavnější* a *nejobyčejnější* částí oděvu divadelního bylo *dlouhé až na zem* padající volné krzno barev pestrých, *obyčejně pruhované*, na to svrchní roucho barvy *purpurové* neb jiné *křiklavé*, s *rozličným* pestrým broubením a *zlatými* ozdobami. K *rozličným* stavům, stářím a pohlaví náležel ovšem i *zvláštní oblek*. *Tragická osoba* na jevišti řeckém *presahovala* i *zevnějším svým zjevem* přirozené rozměry lidské. Chodila na *kothurnu*, a *kromě* toho *prodloužením larvy* do výšky *přidalo* se jí i *shora* *velkosti*. V tom samém poměru *též vycpáním údů* nabyta *postavy obrovské*, již ovšem *přirozené volnosti* se *nedostávalo*. *Tragický herec* musil tedy *ohromností* nahraditi, co mu tímto *přestrojením* ubylo na *útlém* provedení. *Řecký herec* *kromě* toho *nemohl* *použití* *nejvýznamnějšího prostředku* při svém umění, *totiž své tváře*. Zvyk při *svátcích Bakchických* *choditi v kulcích* udržel se *pořáde* na divadle řeckém. *Herec* *dle* *potřeby* *při* *jedné* *a* *též* *roli* *larvu* *svou* *měnil*, *čímž* *ovšem* *tváření* *se* *poněkud* *nahrazeno* bylo. *Samo* *sebou* *se* *přece* *však* *rozumí*, *že* *při* *těchto* *okolnostech* *povahy* *v* *tragédiích* *řeckých* *jakéhosi* *stálého* *rázu* *nabývaly*, což se ovšem *hodilo* ke *zvykům* *starých básníků* *tragických* *vážiti* *své látky* *z* *všec* *známých* *dějin* *mýthických*, kde každá *osoba* *měla* *povahu* *peynou* *a* *traditionální*. *Zakuklení* *sloužilo* *také* *k* *sesílení* *hlasu* *hercová*, *při* *němž* *se* *nejen* *mohutnost* *ale* *neobyčejná* *zvučnost* *požadovala*, *jak* *to* *k* *obrovským* *postavám* *a* *k* *rozměrům* *nadlidským* *náleželo*. — *Řecká divadla* *byla* *ohromná* *stavení*, *a* *za* *příčinou*, *že* *jen* *několikrát* *do* *roka* *drámata* *se* *provozovala*, *k* *tomu* *zřízená*, *aby* *se* *jich* *použití* *mohlo* *i* *k* *jiným* *potřebám*. V *Athénách* *stálo* *na* *jižní* *straně* *pod* *akropolí* *v* *tak* *nazvaném* *lénaii*. *Spůsob* *jeho* *zřízení* *upamatoval* *na* *původ* *drámata* *samého*. *Jako* *toto* *z* *choru* *se* *vyvinulo*, *tak* *byla* *i* *prvotní* *část* *a* *střed* *divadla* *samého* *orchestra*, *místo* *totiž*, *kde* *chor* *své* *tance* *prováděl*. *Oltář* *Dionýsův*, *kolem* *něhož* *se* *druhdy* *dithyrambos* *zpíval*, *představovala* *v* *této* *orchestře* *tak* *řečená* *thymelé*, *vyvý-*

šené místo na způsob oltáře do čtverhranu ze dřeva vystavené. Tato orchestra stála jako v našem parteru, s nímž řecká *konistra* (vlastně prachoviště) přirovnati se dá. Obecenstvo nesedalo při zemi, nýbrž *v řadách sedadel v poloukruhu postavených a po stupních výš a výše se povznášejících*, na ten způsob, jako v našich arénách, s kterými řecká divadla i tu podobnost měla, že žádnou střechou přikryta nebyla. Křídla tohoto poloukruhu byla o něco prodloužena, tak že řecká divadla jako obyčejně i naše obdlouhlou formu měla. *Jeviště* samo se svým příslušenstvím bylo nad konistrou o 10—12' vyvýšeno. K obecenstvu obrácená zeď této vyvýšeniny byla ozdobena sloupy, sochami a jinými plastickými okrasami. Byl však i z orchestry přístup nahoru na jeviště, neboť někdy bylo i choru na jeviště vystupovati. Do orchestry vcházel chor branami na obou stranách divadla vystavenými, a sice pravou, když jako z ciziny přicházel; levou pak, když představoval lidi podlé obsahu dramatického domácí. Tento zákon platil i při hercích na jeviště vycházejících. Zakládá se pak zákon ten na místnosti divadla athénského, které tak položeno bylo, že obecnstvu na pravo město, na levo pak venkov ležel. Jeviště bylo velmi široké a jen málo hluboké. Zadní jeho stěna jmenovala se *σκηνή*, od něhož naše scéna pochází. Znamenáť slovo to vlastně stánek, představující obydlí hrdiny v drámatě jednajícího. Děj však nikdy nekonal se uvnitř toho stánku, nýbrž před ním venku. Hrdina tragédie musel tedy pokaždé ze stánku svého vyjít; i měla tedy skéné tři vchody, Prostředním („dveřmi královskými“) chodil první herec, řečený *πρωταγωνιστής*; pravým druhý herec, *δευτεραγωνιστής*, levým třetí herec, *τριταγωνιστής*. Tito tři herci hráli všechny role v drámatě, musel tedy každý více než jednu na sebe vzít. Jeviště při provozování jednoho a téhož drámatu nemuselo se proměňovati, protože básníci řečtí až na nepatrné výminky přísně zachovávali pověstný zákon *drámatické jednoty*. V širším smyslu nazývala se celá zadní část jeviště řeckého skénou; místo před ní jmenovalo se *proskénion*, a jeho prostředek *logeion*, t. j. řečniště, protože tu herci stojíce hráli. Na obou stranách proskénia stály tak řečené *perialkty*, hranoly trojstrané, ježto otáčeti se mohly a rozličnými stranami k proměňování jeviště sloužily. — Co se zřízení drámatu samého týče, skládalo se, jako toho původ jeho z chorické lyriky požaduje, ze dvou žvlů, z chorických zpěvův a z rozmluv osob jednajících. Z počátku měla lyrická část převahu, potom důležitost choru víc a více se tratila, ačkoli on z tragédie řecké nevytřel nikdy úplně, ale ovšem v kómódii. Chor měl své místo v orchestře, jen zřídka na jeviště vystoupil. Pohybování jeho se dělo obyčejně podlé přísně vyměřených forem tanečního umění (*ὀρχηστική*). Do orchestry vstupoval v řadách po třech neb po pěti, pak se postavil mezi thymelu a jeviště. V první řadě k obecenstvu stál uprostřed vůdce jeho (*χορευταῖος*,

ἤγεμόν). Zpěv, jež chor do orchestry vcházejí zpíval, nazýval se *πάροδος*; zpěv pak, jež na svém stanovišti v orchestře zpíval, *στάσιμον*. Oboje zpíval celý chor, čímž se zpěvy tyto lišily od některých jiných písní od jednotlivých osob choru neb s jeviště od herců přednášených. Úkol choru jevil se v dvojím způsobě. Chor byl jednak prostředníkem mezi obecnstvem a dramatem provozovaným, tedy jakýmsi ideálním obecnstvem, ježto sice s dějem drámata úzce spojeno jest, jehož se však osudy osob jednajících přímo nedotýkají; jednak ukazoval chor na pořádek přirozený a mravní v domácím životě, kdykoli héróové, v tragódiích jednající, meze tohoto pořádku překročili. Tuto úlohu vykonával chor nejvíce v stasimech. Jeho účastněním dělilo se dráma na více částí. Část před parodem jmenovala se *πρόλογος*; části mezi parodem a prvním i ostatními stasimy slouly *σπεισόδια*; část pak po posledním stasimu *ἐξοδος*. Zpěvy provázely se *hudebními nástroji*, kitharou, lyrou neb fletnou. Pravý živel dramatický soustředěn byl ovšem v osobách na jevišti, proto jim také hlavně rozmluva náležela, ačkoli chor též v ní se účastnil, ač v míře mnohem menší. S třemi tragódiemi provozováno obyčejně jedno *dráma satyrské* od téhož básníka, což dohromady celek, tak řečenou *tetralogii*, činilo.“*)

„K zenitu dostupovalo dramatické umění *Aischylem*, *Sofoklem* horovalo v něm a *Euripidem* znenáhla sestupovalo již s něho, zároveň s mocí a slávou attickou a i řeckou vůbec. *Aischylos* (z Eleusíny, 525—456) v plném rozkvětu své síly mužské bojoval statně proti Peršanům u Salamíny; *Sofokles* (z Kolónu, 495—406) jsa jinoch nadobyčejné krásy tělesné, vedl průvod a zpíval chvalozpěv vítězní při slavení porážky barbarů v bitvách těchto, a *Euripides* (480—406) narodil se na Salamíně právě prý v den osudné bitvy.“ Ve skládání dramát kómičkých nejdokonalejším mistrem byl *Aristofanes* (Attičan z okresu Kydathénské, 456—376).|

Ze 70—90 dramát Aischylových zachovalo se toliko *sedm*: *Prometheus upoutaný*, *Sedm před Thébami*, *Peršané*, pak *trilogie Oresteia*, totiž: *Agamemnón*, *Choeforoi* a *Eumenidy*, a konečně *Prosebnice*.**) Ze 113 dramát Sofoklových zbylo nejzda-

*) Podstatu poesie dramatické vyslovil Aristoteles v ten smysl, že to jest *μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης δι' ἔλεον καὶ φόβον παραινουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν*.

**) O stichické responsi v dialogu tragódií Aischylových viz Krok I. str. 23—27, od pr. A. Ludwiga.

řilejších *sedm*, totiž *Antigoné*, *) *Élektra*, *Trachiňanky*, *Oidipus král*, **) *Aias* a *Oidipus na Kolóně*. Z 75 dramát Euripidových zachováno *sedmáct*; nejlepší jsou: *Médeia*, *Ověněný Hippolytos*, *Ifigeneia v Aulidě*, *Ifigeneia mezi Taury* a *Ión*. Proslulý jest z dramát Eur. tak řečený *deus ex machina*, přetínající děj dramatický. Aristofanes složil prý 54 komédií, z kterých nás došlo však jenom 11. Nejznamenitější jsou: *Acharňané*, *Rytíři*, *Oblaka*, *Ptáci*, *Thesmoforiazúsy* a *Žáby*. Předmětem komédií Ar. jest *veškeren tehdejších časův život politický, mravní i duševní*, proti jehož převrácenostem staví Aristofanes upřímnost a hodnost věků předešlých. *Vlyoné vyvířil jediný Bořislav Ben-Larou (522—442)*.

Vedle umění dramatického nejstkvěleji pokročeno za též doby v dějepisectví. Po boku Aischylovi, Sofoklovi a Euripidovi vynikali důstojným způsobem dějepiscové *Hérodotos* (z Halikarnassu, 484—408), *Thukýdides* (Athéňan, 471—402) a *Xenofón* (Athéňan, 445—356). *Hérodotos* ***) procestovav země předoasiatské až do Médie, pobyv v Agyptě asi 6 let, poznav Kýrénu, pak Thrákii, Makedonii a celé Řecko, žil krátký čas v Athénách, odkudž pak vystěhoval se do nově založené osady Thurií, kde dílo své o devíti knihách sestavoval a spisoval, aniž jemu dopřáno bylo je provésti v tom rozměru, v kterém si byl umínil. Střediskem a těžištěm díla toho jest líčení válek řeckoperských, do kterého uměle vpleteny jsou dějiny všech známých národů. Vypravování jest poctivé podávání všeho toho, o čem Hérodotos zpráv došel. Celým dílem táhne se jistý názor náboženský, jmenovitě pak domnění o závisti bohů (*φθόρος τῶν θεῶν*). Od Ciceróna nazván jest *H. pater historiae*. Vzorem dějepisectví však stal se důmyslný státník *Thukýdides*, jenž zanechal po sobě osm kněh, popisujících nestranným a bystrookým pérem prvních 20 let války peloponnésské, (*ἔγγραφή*). I v jeho velkolepém díle jeví se šlechtný duch a nábožný, a však naproti Hérodotovi vedený přesvědčením tím, že bohové jediné za skutky lidskými osvědčují buď přízeň neb nepřízeň. Z hojných spisů *Xenofónových* náležejí sem *Ἑλληνικὰ* o sedmi knihách, doce-

*) O charakteru Ismény v Sofoklově tragédii *Antigoné* viz Krok II. str. 65—71. Od pr. J. Kvíčaly.

**) O charakteru Kreonta u Sofokla viz Krok II. str. 5—13. Od pr. Fr. Svobody.

***) Viz bibliothéky klasiků řeckých a římských seš. I. str. 1—19.

lujících výpravování Thukýdídovo a jdoucí až po bitvu mantinejskou. *Κύρου Ἀνάβασις*, tolikéž o sedmi knihách (viz str. 123). *Κύρου παιδεία*, obsahující v osmi knihách na způsob románů život Kýra staršího, a *Λόγος εἰς Ἀγισθλαον*, chvalopis o králi spartanském Agésiláovi, kterého si X. tak zamiloval, že s ním l. 394 před Koróneí až i proti vlasti bojoval. Vyobcován byv z Athén, skončil X. brzy po bitvě mantinejské dobrodružný život svůj blíž Skillu (nedaleko Olympie) na statečích, které mu tam dala obec spartanská. V dějepisectví řeckém zajímá X. totéž postavení, které má Euripides mezi domácími básníky dramatickými. (Ze spisů *Περσικά* a *Ἰνδικά*) *Ktésia*, souvěkého dějepisce a lékaře u dvoru Artaxerxa II., zbylo několik zlomků, ne dosti bezpečných.

Ve filosofii učiněno mnoho kroků ku předu, ačkoli nejslavnější mudrc starověký teprv době makedonské náleží. A však spisy filosofů mnohých zachovaly se jenom po nepatrných zlomcích. I v této době bylo zprvu bádání po původě a podstatě světa hlavním předmětem filosofování řeckého. *Hérakleitos* (z Efesu, kolem 500) stavě na počátcích iónických předků svých a hledě zároveň ke zkušenosti, že vše stále se mění, představoval si podstatu světovou v podobě jakéhos ohně, slepou zákonností se roznécujícího a věčně žijícího; ale pro nesrozumitelnost učení svého již záhy jmenován jest temným (*ὁ σκοτεινός*). Akragantán *Empedokles* (kolem 450) učil, kterak prý všeliké věci povstávají z jakési směšeniny čtyř živlů, rozprostřené kulovitým obměrem (*σφαῖρος*), a to působením dvou sil sobě protivných, totiž síly přitažlivé (*φιλία*) a odpudivé (*νεῖκος*). Klazomenský *Anaxagoras* (500—428) poněkud podobně domníval se, že svět povstal ze směsice, kterou skládaly nerozlučitelné všech věcí částičky (*ὁμοιομέρειαι*), jež spořádal duch (*νοῦς*), v podstatě rozdílný od řečených částíček. Učením tímto položen v Řecku základ k dualismu, který pak potom jednak popírán, jednak obšírně objasňován jest. Té doby však počato již, stíhati filosofy, jakoby zapírali jsoucnosti bohů; také Anaxagoras, jakkoli důvěrný přítel Periklův, skrze asebeii od obce athénské stíhán jest. *Leukippos* a *Démokritos*, vrstevníci Anaxagorovi, měli za to, že jest svět zjevením jednoduchých bytností čili prvků (*ἡ ἄτομος*), které tak neb onak k sobě samy se řadíce, rozmanitost věcí působí; ano Démokritos i duši lidskou pokládal za takové

složení z atomů, které pozorováno prý jsou, veselost vzbuzuje. Kolikero však pokusů učiněno, aby se vysvětlila rozumu lidskému podstata a měnivost světa, žádný z nich nevedl k cíli. Tedy povstali mužové, kteří docela popírali možnosti, aby se nabylo pravého v těch věcech poznání, a kteří tudý k jiným předmětům i pochopitelnějším i prospěšnějším zřetel obraceli. Mužové tito nazýváni jsou *sofisty*, kterýžto název však zprvopočátku nezahrnoval v sobě nic opovrhlivého. O sofistu *Gorgiovi* stala se zmínka na str. 115. Pověstný byl také *Prótagoras* Abdéřan, jenž vypovězen byv z Athén, zahynul na cestě z Épeiru do Italie, pak nejpořádnější ze všech sofistů *Prodikos* z Kea a j. Popíravost svou v příčině poznání pravých bytností spojovali však sofisté se vzděláváním mládeže ze škol výrostlé v umění řečnickém, za učení to platy berouce. A však rozsévajíce pochybnost ve vědění lidské, pokládáni jsou, ovšem často vším právem, za kaziče lidí mladých, a proto i pronásledováni. K nim počítán tolikéž *Sókrates*, jakkoli podstatně byl jiný než oni. Jeho učení mělo tu krásnou pozitivní stránku do sebe, že kladlo váhu na poznání povahy lidské (*περὶ τῶν ἀνθρώπων*) a na prozřetelné tříbení pojmů. Jeho *γῶσι σαυτὸν* ozývá se podnes. Jeho spůsob hledati pravdu stal se vzorem ve mnohonásobném vyučování. Obsah však jeho učení známe toliko od žáků jeho, zvláště pak Platóna a Xenofóna. Sókrates narodil se rok před smrtí Aristeidovou, skončil pak život svůj v žaláři l. 399. Obžalován byv totiž pro kažení mládeže, nevěru a vymyšlení nových bohů (daimonií), ačkoli mistrovskou řečí nevinnost svou objevil (o daimoniu mluvil toliko jako o jakémsi daru vniknutí božího), uznán za vinna většinou 3 neb na nejvýše 31 hlasy (mezi 500 héliasty). Když pak po nespravedlivém nálezu tomto na vůli mu necháno, aby sám volil, máli pokutou, neb vyhnanstvím aneb doživotním žalářem trestán býti, nechtěje, přesvědčen jsa o nevinnosti své, přivoliti k žádnému z těchto trestů, tak popudil héliasty proti sobě, že 360 hlasy proti 140 k smrti odsouzen jest. *) Stoupenci Sókratovi stali se původci rozdílných „škol.“ Athéňan *Anti-sthenes*, chopiv se výroku Sókratova, že božské jest ničeho nepotřebovati, založil školu *kynickou*, tak řečenou po Kyno-

*) Viz bibl. klass. ř. a ř. seš. XV. str. 1—22.

sargu, na němž bydlel. Kýréňan *Aristippos*, kterému se líbil poklid a stále veselá mysl mistrova, učil nevyhýbati se rozkošem rozumným, stal se pak proti úmyslu zakladatelem školy *Kýréňanů*, hédonistů či eudaimoniků. Megařan *Eukleides*, proslulý odvážlivostí svou, že i tenkrát každodenně k večeru v ženských šatech k Sókratovi chodíval, když Megařanům vkročiti do Attiky bylo zapovězeno, pokládá se za otce *eristiků* (hašteřivců) čili za původce dialektické školy megarické. Za docela zvrhlé žáky mají se Kritias (str. 122), Alkibiades (str. 117) a Thérámenes (str. 122). *Xenofón* proslavil milovaného učitele svého v apomnémoneumatech, nejvíce však důmyslný *Platón* (Athéňan, 423—348) původně prý Aristokles řečený. „Kdežto druzí žáci Sókratovi všímajíce si toliko jednotlivých stránek učení mistrova, vytvořili soustavy jednostranné, vykládal jediný Platón zásady mistrovy tak dokonale, jak je byl vyložil sám Sókrates. Procestovav značnou část Řecka, Aigypta a Italie, zastavil se v Syrakúsách, kdež působením přítele svého Dióna dostal se ke dvoru Dionýsia St. (viz str. 121). Popudiv však na sebe tyranna svobodomyšlností svou, vydán Spartanům tehdež válčícím s Athéňany, aby byl prodán na Aigině do otroctví; byl však vykoupen, a vrátiv se do Athén r. 388 otevřel školu na své zahradě blíže Akadémie, kdež učil filosofii. Navštívil ještě jednou Sicilii, pozván byv od tyranna Dionýsia Mladšího l. 367, brzy vrátil se však opět do otčiny, vida tyranna býti neschopným k šlechtnému vzdělání. Jádrem filosofie Platónovy tají se v jejím učení o ideách, kterým připisoval skutečnou věcnost (kolik druhů pojmů, tolik ideí). Jakým však způsobem vykládati sluší poměr mezi jednotlivými věcmi a těmito věcnými ideami, toho nedovedl Platón vyložiti. Spisy jeho byly oblíbeny nejen u pohanů, noprž i u křesťanů, a zachovaly se v podivuhodné úplnosti a neporušenosti textu. Psány jsou vesměs v podobě dialogů. Podlé místa, kde Platón učil, slove filosofie jeho *akadémičkou*.“

V lékařství proslul vědeckými spisy jediný *Hippokrates* z Koa ostrova (470—364). Část jeho spisů přeložena do češtiny v XV. století.

V řečnictví vynikal znamenitý počet mužů vycvičených ve škole veřejného života. Ve vědeckém pěstování řečnictví předčil Athéňan *Isokrates* (436—338), od něhož máme vedlé

několika zlomků 20 řečí a pak některé zbytky ze spisu řečeného *τέχνη ἱστορικὴ*.

(O umění výtvarném viz této knihy str. 111.)

Jakkoli však dostoupila za této doby vzdělanost řecká velmi vysokého stupně, jevila se přes to přese všechno nejen na nižších vrstvách společenských, nýbrž i u lidí postavení vysokého podivuhodná pověrčivost, která překazila dosti často obecným podniknutím a sice důležitým. Zvláště zatmění slunce neb měsíce naplňovalo myslí lidské strachem, i mělo se za to, že za takových událostí nelze zdárně ničeho podniknouti. Nejtruchlivějším toho důkazem byli vrstevníci Alkibiadovi, zvláště pak *Nikias*, který moha se v Syrakúsách zachrániti, kdyby byl opustil přístav, než ještě byl docela obklopen koráby spartanskými, současné zatmění měsíce dal si od hadačů vyložiti v ten smysl, že potřebí jest vytrvati v nebezpečném postavení, ažby uplynul celý měsíc čili 3×9 dní.

IV. Doba makedonská 359—323.

Věk Filippův (359—336).*) Na mnohonásobně rozčleněném povrchu trupu polouostrova řeckothráckého (str. 57 a 58) žili četní národkové podčeledi thrácké (str. 60) po mnohá století způsobem prvotinným a jednotvárným. Vynikli-li kdy jeden národek nad ostatní, jakoby chtěl položit základy k nějaké mocné říši obecné, bylo to vždy více následkem osobní povahy domácích králů než spůsobivosti národní. Proto také bylo působení jejich v dějinách řeckých velmi málo kdy pozorovati, ano paměti hodné zajisté jest, že vyšší vzdělanost Řeků, jakkoli se řečení národkové s osadami řeckými na velmi mnohých místech stýkali, nezanechala mezi nimi žádné blahodárné stopy. (Kdyby se o Térovi, Sitalkovi, Seuthovi atd. (str. 113) nebyly zachovaly zprávy u souvěkých dějepiscův a řečníků řeckých, památky domácí nebylyby zvěčnily jmen jejich.) Podobně měly se věci také v Makedonii až po Filipa II. Že však nížina nad ústím řek *Haliakmonu* a *Acia*, t. j. krajina řečená *Émathia* čili pomoří nejen hledí-

*) Viz bibl. klass. ř. seš. 6. a 7. str. 28—81. — Srovn. této knihy str. 127 a str. 130.

me-li k poloze její v nejbližším sousedstvu vlastního Řecka nýbrž i za nahodilými příčinami v době Foibidově (str. 127) a Pelopidově (str. 128) do dějin řeckých úžeji než kterákoli jiná byla zapletena, vzaly tudy dějiny makedonské na sebe ráz zvláštní, ráz to poněkud řecký a poněkud perský. Jakkoli pak podobalo se i po smrti *Amynty II.*, že se říše makedonská rozpadne, poněvadž nejen *Illyrové* vpadše do země zmatky způsobili, nýbrž i proto že také ode dávna již podrobení horalé (Paionové a j.) opět pokus učinili svrhnutí se sebe jho makedonské: dovedl to přece i rázný i bystrotipný Filippos II., ačkoli teprv mladík jsa 23letý, že jmenem *Amynty III. vzbouřu* tak rychle potlačil, že mu pak lze bylo s důrazem opřítí se i proti nepřátelům cizím. Ve smyslu *Lýsandrově* „nadšívaje liščí kůži, kde lví nedostačovala,“ přivábil hojnými dary na stranu svou thráckého krále *Kotye*, Athéňany pak, kteří zmatky makedonské tehdaž zvláštním vojskem podporovali, naklonil k sobě chytrou velkomyslností, vydav jim přátelsky všechny jejich vojíny, které se mu podařilo zajati. (*Bardylis* král illyrský v poli zabit blíž jezera *Lichnidu*); Filippos pak, dav se prohlásiti za skutečného panovníka, zřídil a zdokonalil pěší voje makedonské podlé vzoru falangy *Epameinóndovy*, které přidal po stranách lehkooděnce *Ifikratovy* a pak i jízdu z nejzámožnějšího velkostatkářstva domácího. [A však i z národů podmaněných uměl výborně sestavovati šiky lukostřelecké a jezdecké podlé toho, jak se kde k tomu hodili.] Mezi tím zmocnil se Istí a vojskem důležité *Amfipole*, o kterou brojili zároveň *Olyňané* s Athénskými, [zapletenými tehda také do války s *Thébany* o *Euboi*.] Potom podrobil si krajinu mezi *Strýmonem* a *Nestem*, kdež na blízku bohatých stříbrodolů *pangajských* založil město svého jména, t. *Filippy*. Po smrti krále *Kotye* použil rozbrojů mezi syny jeho k rozšíření panství svého až po řeku *Hebros*; [že neprorokl ještě dále na východ, to překazili Athéňané, s kterými smluvil se o pomoc *Kotyův* syn *Kersobleptes*, postoupiv jim *Chersonnésa*. Za to však odňal Filippos obci athénské *Methónu* nad zálivem *thermajským*, již i na moři koráby athénské znepokojuje loupežením.]

Mezi tím rozpadla se hégemonie athénská (str. 131) a vznikla zákázonosná svatá válka proti *Fókidánům* (355—346), která dala *Filippovi* vítanou příležitost míchat se do věci

řeckých. Byl pak původ řečené války tento. V době Epameinónově jalo se husté obyvatelstvo fókidské vzdělávati posvátné pustiny Apollónovy (str. 80), však za to (l. 362) odsouzeno jest od amfiktyonie delfské k velikánské pokutě. Když pak po několika létech Thébané naléhali na to, aby Fókidané mocí donuceni byli pokutu zapraviti, zmocnili se tito, vedeni jsouce smělým spoluobčanem *Filomélem*, chrámu i pokladu delfického, najímajíce žoldnéře k obraně (l. 356). Cena všeho zloupeného pokladu páčena na 10.000 talentů. Lokrové chopivše se meče proti Fókidánům, bez obtíže poraženi; když však s Lokry spojili se všichni sousedé (fókidští), sevřen jest *Filomélos* tak těsně, že zoufaje o zdaru dalšího válčení, sám se usmrtil. Avšak bratří jeho *Onomarchos* a *Fayllos* získavše na stranu svou i Spartu i Athény, že proti nim ničeho nepodnikli, bránili se tak udatně, že se nepřátelé jejich viděli nuceny Filippa na pomoc zavolati. Po několika tuhých bojích v Thessalii porazil *Filippos*, pod jehož ochranu dali se před nedávnem také Thessalové, Fókidány rozhodně, i zamýšlel již vtrhnouti do středního Řecka, a však Athéňané, rychle obsadivše Thermopyly, zmařili jeho zámysly (352). Nicméně rozšířena moc Filippova v Thessalii tak velice, že panoval od té doby v zemi této pořádek který on ustanovil. Ano i v *Épeiru* jevílo se od té doby působení Filippa, který asi tehdá pojal za manželku *Olympiadu*, dceru krále épeirského, matku potom pověstného Alexandra. Co zatím ve válce svaté mezi Fókidány a Thébany vlašně pokračováno, vtrhl *Filippos* do Thrákie, kde (jednotlivá knížata v rozbroji byla s *Kersobleptem*, krále tohoto přinutil odevzdati mu vlastního syna za rukojmě, a zemi po vůli své spořádal. Osady (*Perinthos* a *Byzantion* vešly s vítězem ve spolky přátelské. Athéňané, neteční jsouce k řeči *Démostenově* proti Filippovi, opominuli zakročiti v těchto věcech mocí dostatečnou, *Filippos* pak činil již i přípravy k zařizení námořstva. Brzy potom padl pod moc makedonskou polouostrov chalkidický, jakkoli se tomu protivili Athéňané, stále jsouce rozpalováni proti Filippovi řečmi *Démostenovými*, které však docházely obyčejně slušného ohlasu v občanstvu athénském, když již bývalo pozdě. *Olynthos* a 32 jiných osad řeckých lehlo popelem (348); s Athénami pak učiněn mír.

O splnění výmínek míru tohoto vyjednáváno mezi Athéňany a Filippem dlouho, jmenovitě běželo Athéňanům o to, aby v míru zavření byli také Fókidaňé, by pak tím způsobem odňata byla Filippovi další příležitost rozšiřovati moc svou mezi Řeky. Ale poněvadž mezi vyjednávači athénskými byli mužové jednak od Filippa podplacení, jednak zdvořilostí a sliby i přísahami jeho omámeni, nečinili Athéňané proti němu ničeho, ani když povolán jsa od Thébánů na novo proti Fókidě, Thermopylů se zmocnil a s Thébany se spojil. Naopak Athéňané důvěřující ve velkomyslnost Filippovu, radili pak Fókidským, aby se na milost nálezů amfiktyonie vzdali, domnívajíce se, že nález ten vyneszen bude příznivě. Pozdě přesvědčili se o opaku věci. Filippos přijat byv do spolku amfiktyonie a podělen v něm náčelnictvím, vyvrátil města fókidská, obyvatelstvo pak, pokud na domácí půdě a sice ve vsích zůstalo, k dlouholeté pokutě odsouzeno (346). Za takového věci stavu radil již i sám Démosthenes, aby se Athéňané s Filippem konečně smířili.

Filippos však uměl kořistiti i za doby obecného míru pod rozličnými zástěrami nepořádků thráckých; (a však pokusy jeho, aby dobyl Perintha a Byzantia, zmařeny hlavně přičiněním Démosthenovým (340). Ale Filippos pokořiv části Illyrie a podniknuv tažení až za Dunaj proti Skýthům, za kterého spřáteliv se s Gety, Médu dceru krále jejich pojnal za druhou manželku, vyvolal novou svatou válku proti městu Amfisse za týmiž příčinami, za kterými vznikla řečená válka fókidská. Přikvapiv tedy do Řecka, zmocnil se *Elatérie* i dal tudy na jevo, že nevede se válka proti Amfisse toliko, nýbrž i proti Thébám, které rovněž jako Athény účastenství ve výpravě proti Amfissanům odepřely. I zbrojeno tedy rychle proti Filippovi v Athénách, Thébách, Megarách, Korintě, Achaii — a však po menších šarvátkách zbita na *planině chaíronejské* část spojenců, (při čemž prý zvláště se vyznamenal mladý Alexandros), část pak v útěku hledala spásy. Do Théb položena posádka makedonská, Athéňanům odňaty osady námořské, nadvládí pak Filippovo od Peloponnésu (kromě Sparty) za platné uznáno. Na obecném sněmě v Korintě schváleno prý podniknutí války proti Persii. Mezi přípravami k tomu cíli předsevzatými však zavražděn jest Filippos, jakož se podobá k pravdě, přičiněním Olympiady, matky Ale-

xandrový, která nepožívajíc při dvoře královském skvělého postavení, obávala se, že by jinak po choti jejím na trůně nenásledoval řečený syn její.*) Podobně odstraněny jsou ještě některé osoby, které stály Alexandrovi v cestě.

Zřízení říše makedonské mělo v podstatě své povahu říší předasiatských, ačkoli nedosáhlo nikdy tak pevného ústrojí jako za Dareia I. říše perská.***) Říše mocí jsouc zbudována, nezakládala se na potřebách národních a přirozených, aniž oživena jest jakýmikoli zájmy vyšší vzdělanosti lidské. Části říše stály k celku ve velmi rozdílném postavení. Vůbec nesmely proti Filippovi a závislým od něho zemím ničeho nepřátelsky podnikati; mezinárodní nesváry jejich jakož i domácí vyrovnávány na dvoře královském, nedovedly-li strany samy shodnouti se. Za pořádek Filippem zavedený ručily osoby vzaté do zástavy, aneb i posádky z žoldu makedonského chované. V Řecku středním byly podobné posádky dvě, v Ambrakii totiž a v Thébách. Nejdůraznějším však rukojemstvím nadvládí makedonského bylo jednak stále vojsko žoldnéřské, jednak pak veliký počet osob vydržovaných od krále na místech důležitých, které řídily směr veřejného mínění ve prospěch jeho. V příčině Řecka kromě toho konalo Filippovi dobré služby jeho postavení v amfikyonii delfské. Hranice říšské tratily se po rozloze v šeru dálky.

Věk Alexandrův (336—323). Podobně jako v říších předasiatských byly i v Makedonii změny v osobách královských, zběhlé velmi zhusta způsobem násilnickým, provázeny vzpourami závislých a podrobených zemí. I po zavraždění Filippa II.***)) bylo tomu tak. Alexandros tedy uchopiv se vlády a pojistiv si věrnost vojska, z části již chystajícího se překročití z Evropy do Asie proti Persii, Makedonům prominul daň, odbojné pak krajiny mocí pokořil a v poddanost uvedl; ano v pozdějších dobách se vypravovalo, kterak prý honem až za Dunaj do země getské válečně pronikl. L. 335 potrestal Thébany, kteří po zavraždění Filippově posádku ma-

*) Alexander Veliký. Sepsal Dr. Gabler. Památky, Dílu V. seš. 1—5.

**) Viz této knihy str. 41—42 a 51.

***)) Podobá se, že asi tehdá národ getský z pravého poříčí dolnodunajského přešel na poříčí levé, jakož i že národkové keltičtí za též doby vtrhli na polouostrov řecko-thrácký od severu moře siného.

kedonskou vyhnali a městu svému demokratické zřízení dali. Proto Alexandros město zbořil, 30.000 obyvatelů pak do otroctví prodal. Zaplašiv takto odbojné pokusy v ostatním Řecku, vytáhl proti velkokráli perskému, v němž rovněž jako otec jeho spatřoval ne-li nebezpečnějšího, tedy alespoň škodlivějšího nepřítele nežli ve státech řeckých, jejichž odpor neměl trvanlivého základu bez peněžitých podpor se strany perské. Jakkoli však území říše této před nedávnem opět i přes Aigyptos bylo rozšířeno, když se podařilo Artaxerxovi III. zahrnutí do Aithiopie krále Nektaneba (l. 350), jevila se přece nepřirozenost velikánského (tohoto spojení) přerozdílných živlů národních (tím patrněji, čím hnusněji řáděno v rodě a při dvoře královském (str. 97)). Věrnost satrapů dávno již podkopána pletichami dvorskými. Na tomto věci stavu vykvétala Alexandrova naděje, že lze ve válkách proti Persii nejen dobytí slávy, nébrž i pojistiti a snad i rozšířiti moc makedonskou. Ustanoviv tedy Alexandros za místodržitele svého v Evrópě vojevůdce *Antipatra*, přepravil se na jaře l. 334 s vojskem prý 30.000 mužů pěších a 4500 jezdců přes *Hellésontos*, kdež pak nad říčkou *Graníkem* svedl první bitvu s *Dareiem III.*, který rovněž jako Alexandros teprv před půl druhým rokem po zavraždění řádných velkokrálů dosedl na trůn. Bitva rozhodnuta ve prospěch Alexandra, jehož život v seči zachráněn od *Kleita*. Zmocniv se potom Sard, podmanil si Řeky maloasiatské, město *Halikarnassos*, které se hrdinsky bránilo, zbořil, obyvatelstvo pak po vsích rozsadil; potom [zmařiv s Antipatrem pokusy o spojení polouostrovů řeckých s Persií a sesílen jsa novými voji, táhl přes *Gordium* a *Halys* do *Tarsu*, kdež neprozřetelným koupáním bez mála života by byl pozbyl; zachráněn však lékařem *Filippem*. Zatím postavil *Dareios* proti němu nová vojska blíž *Issu* na rozhraní mezi *Malou Asií* a *Syrií*, a však znova poražen jest tak, že toliko život svůj zachránil útekem, kdežto stan i dvůr královský stal se kořistí Alexandrovou (l. 333). Tehdáž jal prý se *Dareios* prositi za mír, podáváje Alexandrovi část zemí svých, avšak oslyšán jest. Pokračováno tedy ve válce. V *Damašku* zajal *Parmenión*, vojevůdce makedonský, tajné posly z Řecka ke dvoru perskému, s kterými prý Alexandros mírně naložil. *Týrus*, hlavní středisko námořské moci perské, po sedmi měsíčním odporu (332) ztečen,

obyvatelé pak prodáni za otroky. (Podobně naloženo také s *Gazou*. *Aigyptané* podrobili se ochotně, Alexandros pak od kněží Ammónových vyhlášen za syna nejvyššího boha (srovn. str. 27). Jemu ke cti založena *Alexandria* na nejzápadnějším ústí nilském, kterýž přístav za pozdějších samostatných králův aigyptských učiněn hlavním městem země. Vrátiv se do Asie (l. 331), přešel bez obtíže přes střední Euphrát a horní Tigris, mezi Gaugamély pak a Arbély na východě staroslavného Nínive zvítězil nad Dareiem po třetí a konečně. Potom zmocniv se v Súsách pokladu o 50.000 tal. a ještě mnohem bohatěji kořistě v Persepoli, zapálil v městě tomto palác královský, jakkoli mu to zrazoval Parmenión; potom protáhl severní země iránské, stíhaje Dareia, který však zatím zavražděn jest na útěku od bakterského satrapy *Bessa* (l. 330), jehož za to brzy potom Alexandros dal ukřižovati.

Zatím co vítěz nad očekávání šťastný přešel přes Oxos, nesa slávu jména svého až k Jaxartu, *vzbouřila se Thrákie*, hrozíc přerušiti spojení Alexandrovo s Makedonií, a odpadli od Antipatra také *Peloponnésané*, vedeni jsouce opět Spartany, v jejichž čele byl král *Agis II.* A však Antipater učiniv s Thráky příměří, Řeky porazil v Arkadii blíž Megalopole. Než nechuf k Alexandrovi a vladařům jeho jevila se mezitím nejen v Evropě, noprž i v Asii, ano nejvíce v samém tovaryšstvu králově. Po bitvě u Issa přijal totiž Alexandros na sebe mnohé spůsoby dvorů asiatských, z čehož veliké pohoršení brali hrdinové evrópští a společníci jejich. A však král jsa vůbec povahy nad míru prchlé, ačkoli tytéž horoval také u věcech ušlechtilých (ovšem způsobem mnohdy přepodivným*), vykonáváje trest neb pomstu, nešetřil již ani zásluh ani slušnosti: Kleita zavraždil sám, Parmenión padl úkladně, synu jeho Filótas zabit od vojska, Kallisthenes, sestřenec Aristotelův, umořen v okovech a. t. d.

*) Svědčí o tom ku př. bolest nade smrtí přemilého přítele jeho Héfaistióna, které dal průchod na tento způsob. „Héfaistiónova lékaře, jakéhoš maga, rozkázal ukřižovati, chrám Asklépiův rozbořiti a posvátný perský oheň po celé Asii vyhasiti, zdi ekbatanské, sídla magů, zrušiti, a hradby babilónské svaliti, cihel z nich pak potřebovati k vystavení ohromného spáleniště Héfaistiónovy mrtvolky. Roční daň nejbohatších 20 okresů (12.000 tal.) a 10.000 obětíních zvířat naloženo na posmrtnou tohoto velitele slavnost.“ Lányt.

Ve vojstě spočívala moc potom již nejvíce na bromadách Asiatů, které Alexandros sbíral asi po dvě léta, chystaje se vtrhnouti do Indie. Z jara l. 327 vytáhl tedy z Baktrie, překročiv pak vysoké horstvo Paropanisos, táhl údolím kabulským, podrobuje národky po západní straně Indu. Potom spojiv se s *Taxilou*, jehož říše rozkládala se mezi Indem a Hydaspem, vešel v boj s *Pórem* (str. 18), který však brzy smířiv se s Alexandrem, získal si lásku jeho tak, že pomocí jeho rozšířil panství své až k Hyfasi. V bojích indických naučili se vůdcové Alexandrovi válčící uživatí slonův, ačkoli novota tato pohyblivosti šiků makedonských více škodila než prospěla. Konečně když nenašlo dobrodružné vojsko v zemích indických pokladů, po kterých, svedeno jsouc všelijakými pověstmi, velice toužilo, zpěchovalo prý se táhnouti dále na východ, a tudy (lán výpravě směr jižní. Alexandros tedy neustále bojuje s národky bydlicími podél řeky Indu, dostal se až do moře erythraiského, kdež rozdělil vojsko (l. 325). S částí táhl po moři *Nearchos* podél severního pobřeží, až se octnul v ústí eufrátském; ostatek vedl Alexandros sám jižními končinami iránskými. Po celé tažení, které přes půl roku trvalo, snášely oba díly bídu nad pomyšlení velikou, ano tři čtvrtiny vojska docela zahynuly. Mezi loďstvem a oddělením táhnoucím po suchu nebylo žádného spojení, i byl prý Alexandros již domněni, že loďstva více neuzří. Teprv v bráně do zálivu perského dostal zprávy o osudech jeho.

Zatím vládli rozdílní satrapové neobmezeně, netušíce, žeby se Alexandros kdy z Indie vrátil. Jeho objevení se v Karmánii překvapilo je tedy velmi nemile. Znameníť jich počet potrestán smrtí; (Óxathra, satrapu paraitakénského v severní Persii, probodl Alexandros sám; Harpalos, nejvyšší pokladník Alexandrův v Babylóně, utekl s 5000 tal. do Attiky. Z těchto a jim podobných úkazů vysvitá, že tak řečená říše Alexandrova ve skutečnosti daleka byla pevného ústrojí, jakož pak vzala za své i moc jeho v Indii již za doby bloudění jeho po pustinách gedrössských.

Avšak i po návratě do Sús a do Babylóna záleželo Alexandrovi více na dobrodružných výbojích nežli na spořádání říše a zvelebení blahobytu obyvatelstva jejího. Ale když se strojíl dobytí Arabie, zachvátila ho a přes 40 osob jiných v měsíci červnu l. 323 náhlá smrt, následek to nestříditého

hodování, věšlého při dvoře v obyčej. Válečné štěstí Alexandrovo působilo mu mnoho obdivovatelů, že jej až Velikým nazývají. Dobrodružné a hrdinské skutky jeho poskytovaly pak vítanou látku mnoha básníkům a dějepiscům v rozličných dobách, zvláště pozdějších, kde skutečnost na mnoze z paměti vyšlá nestála nepohodlně v cestě bujné obrazotvornosti.

Vzdělanost. Jakkoli šířila se u Řeků známost zemí, přírodnin, průmyslu a způsobů i nauk asiatských již za rozdílných časů předešlých zvláště působením obchodníků a osad řeckých, i jakkoli naopak sami Asiaté, poskytující pohostinství vystěhovalcům řeckým a pak přijímající Řeky za žoldnéře, za lékaře ke dvorům, za tlumočnický a za otroky, řeckým obyčejům a řecké řeči se přiučovali, jmenovitě již z doby mladšího Kýra: působeno přece v obou řečených směrech vzájemného pronikání se živlů evropských s asiatskými měrou posud nevidanou teprv z doby Alexandrovy, ačkoli ani dobrých ani zlých z toho následků nelze přímo připisovati králi samému. Dvanáctileté i sebe spořádanější a přičinlivější a to zúmyslné působení v té věci nebylo by zajisté ani s to, aby se těšilo z velikého úspěchu, poněvadž prostředků k řečenému cíli, nepřirozených *) a dělaných, na mnoze se nedostávalo. Nebylť ani národ řecký počtem tak veliký, aby mohl tolik osob na východ vysílati, kolik by jich bylo bývalo zapotřebí k řečenému cíli. Nicméně upevněny a rozneseny přece všelijaké základy, na kterých hned potom a ještě později na ujmu vzdělanosti původní a samorostlé stavěl a šířil se tak řečený *hellénism*, t. j. užívání jazyka řeckého ve věcech státních a vědeckých, zakládání měst dle vzoru života řeckého, zvláště pak rozvoj náboženského synkretismu, jenž vycházejí z domnění, že bohové všelikých náboženství v podstatě se srovnávají, jednak k nevěře vedl, jednak pak mimovolně cestu připravoval nové víře v jediného a pravého Boha. Též doby zvelebeno v Evropě *zahradnictví* za příkladem perským. „Peršané uměli totiž pěkné zahrady a utěšené sady nejen v Súsách, Persepoli, Ekbatanách a Baktrách, nobř i v Sardech a jinde po Malé Asii pořádati, kdež se tomu naučili Helléné, kteří pak umění

*) Všim právem ptá se Seneca: Quid sibi volunt in mediis barbarorum regionibus Graeciae urbes? quid inter Indos Persasque Macedonicus sermo?

to provozovali a šířili po Evropě, berouce z perských sadů pomoranče, citrony, mandle, granáty, dyné, břesky a jahody, krásné topoly, vrby, anemóny, jasmíny a. t. d.“ A však ustavičné války doby makedonské, nejsouce příznivy mnohostrannému pěstování věd a umění, pokazily důkladně *mravy řecké*, které již nikdy více k lepšímu se neobrátily. Toliko v *umění výtvarném* a v *řečnictví politickém* vynikali ještě velikáni hodní doby klassické, (ano i počet i působiště jejich znásobeny, když středisko politické nebylo více v Athénách.) Nejvyšší slávu získali si stavitelé a sochaři Skopas a Praxiteles, sochaři a kovolitcové bratři Lýsippos a *Lýsistratos*, mincovník *Pyrgoteles*, malíři *Prótozenes* a *Apelles*; pak řečníci *Aischines* (393—317) a nejslovatnější ze všech *Démostenes* (385—322). Ve vědách překonal i předchůdce i vrstevníky své nejdůmyslnější filosof Aristoteles. Narodil se l. 384 v makedonských Stageirách nad zálivem strýmonským, v Athénách byl žákem Platónovým; v době pak Alexandrově vyučoval v lykeii, a sice zhusta procházející se s posluchači po cestách tam spořádaných; odkudž nazývání filosofičtí stoupenci jeho *περιπατητικοί*, ano i učení jeho peripatétické jmenováno. Řádným posluchačům (*ἀκροαταί*) vykládal přebohatý obor vědění svého v podobách přísně vědeckých (*ἐσωτερικός = ἀκροαματικός*), nejvíce prý za dob ranních, kdežto před obecnstvem obyčejným o večerech míval výklady prostonárodní čili exóterické. Učení jeho zachováno v hojných ač nikoli neporušených spisech, [které však k sobě tak samostatně se řadí, že podnes jest velmi nesnadnou úlohou sestaviti mnohonásobný obsah jejich v přesnou soustavu podle způsobů filosofů novověkých. Jako v těle lidském, tak představoval si Aristoteles i ve světě vůbec jakousi od celku nerozlučitelnou stále měnivou čili tvůrčí moc, která jím samým *ἐνέργεια, ἐντελέχεια* aneb i *πρωτον κινουῦν* nazývána. Všelikou bytnost (*οὐσία*) pokládal za složení (*σύνολον*) z podstatí a podobý, a však v tom smyslu, jakoby se neslušelo mysliti ani podstatí bez podoby (*πρωτη ὄλη*) ani podoby bez podstatí (*πρωτον εἶδος*). Podle toho, jak prý se mají v které bytnosti tyto věci k sobě a k entelecheii, stavěl pak Aristoteles předměty světové do nepřehledné řady tvorů od sebe rozdílných nikoli podstatí noprž jediné stupněm.] V logických jeho spisech řečených vůbec *ὄργανον* vyloženy druhy a zákony myšlení a poznání lidského tak důkladně a zevrubně,

že řečená jich sbírka platila po celé tisíciletí za nejvýbornější soustavu téhož druhu. Zemřel pak Aristoteles I. 322 na ostrově Euboi v Chalkidě, kam se utekl před nedávnem, obžalován jsa pro asebeii.

Současných básníků a dějepisců doba makedonská neměla.

V. Kleslost' Řeků, vznik a doba velestátů hellénistických.

323—190.

A. Dějiny politické v nější.

Zmatky po smrti Alexandra Velikého (323—301). Dříve ještě než učiněny nějaké začátky k slušnému opatření mrtvoly Alexandrovy, povstala mezi vojevůdci královskými hanebná o to táhanice, kterak by bylo naložiti se správou domnělé říše. Mrtvoly královny mezitím zmocnil se *Ptolemaios*, syn Lagův, i dal ji tajně odvésti do Aigypta, jehož vlády se rychle uchopil. Brzy pak přece jakž takž umluveno, aby platil *Perdikkas* za nejvyššího správce říše a pak aby se alespoň západní země, když dosavadních satrapů z krajín severních a východních nebylo možná vytisknouti, rozdělily mezi soudruhy královské. *Antipater* zůstal tudy na svém místě v Evropě, *Ptolemaiovi* ponechána země aigyptská, *Antigonos* Kyklóps dostal jižní polovici západní Malé Asie (Lykii, Pamfýlii, a větší díl Frygie), *Lýsimachos* Thrákii a. t. d. Avšak zařízení toto jsouc neupřímné, neuspokojilo ani vojevůdcův ani národův.

Řekové zajisté, (popuzeni jsouce ještě za živobytí Alexandrova příkazem, aby vyhnance povolali domů, někdejší pak jich statky jim vrátili,) sotva že dověděli se o smrti králově, vzbouřili se téměř po všech krajích za příkladem *Athéňanů*, kteří majíce v čele statečného *Leósthena* pokladů Harpaloových (viz str. 146.) vžili k sebrání hojného počtu žoldnéřů. *Leóstheneš* tedy poraziv v poli thermopylském *Antipatra*, obléhal město *Lamii*, kam poražený se utekl. Když však *Leóstheneš* dobýváje města padl, *Antipater* pak z Asie pomoci dostal a Makedoňané na moři nad loďmi athénskými vítězili, podrobili se státové řečtí po různu jeden (za druhým za příkladem *Thessalů*.) *Athéňané* přijali posádku makedonskou do

přístavu Munychie, vzdali se všeho panství nad podrobenými posud ostrovy a změnili demokratickou ústavu svou ve smyslu tímokratickém. Řečníci *Démostenes* a *Hyperides*, kteří vydáni býti měli vítězi, uprchli; *Hyperides* divadelním hercem *Archiou* lapen na *Aigině* a později hanebně odpraven, *Démostenes* pak na ostrově *Kalaurii* sám se otrávil v chrámě *Poseidónově* (322.). Na sochu jemu k počtě později v *Athénách* postavenou, napsali toto distichon: *Ἐλπες ἴσην δάμνην γνώμη, Δημόσθενες, εἶχες, — Οὐποτ' ἄν Ἑλλήνων ἤρξεν Ἄρης Μακεδών.*

Zatím činil v *Asii* *Perdikkas* přípravy, aby se stal skutečným samovládcem, povraždil některé osoby z rodiny královské; když však *Antigona* pro neposlušnost jeho zamýšlel potrestati, *Antipater*, smířiv se s *Řeky*, přitáhl do *Asie* *Antigonovi* na pomoc proti přívržencům *Perdikkovým*; *Perdikkas* pak sám vtrhnuv do *Aigyptu* proti *Ptolemaiovi*, opuštěn jest od vojska a zavražděn (r. 322.). Tedy následovalo poněkud nové spořádání říše, kterým přirčena správa *babylónská* *Seleukovi* (*Nikátorovi*): ve válkách však proti straně *Perdikkové* pokračováno. Zatím vyvolala smrt *Antipatrova* (319) v *Evrópě* o správu a nadvládu *makedonskou* znova krvavé pře, mezi nimiž vyhuben jest rod *Alexandrův* dokonce (str. 127) [nejvíce návodem syna *Antipatrova*, *Kassandra*.] V *Asii* *Antigonos* rozšířiv panství své po *Malé Asii* a roztouživ se pak po nadvládě *asiatském* vůbec, *Seleuka* z *Babylónie* vytlačil. [To způsobilo, že *Ptolemaios*, ke kterému se *Seleukos* utekl, s *Lýsimachem* se spojil proti *Antigonovi*, ano že i *Kassandra*, jenž dříve byl za dobře s *Antigonem*, na stranu svou získal. V bojích tudy vzniklých vyhnal *Démétrios*, syn *Antigonův*, *Makedoňany* z přístavu *athénské*ho, začež od *Athéňanů* jako vysvoboditel zbožňován jest. Potom poraziv vojsko *aigyptské* na ostrově *Kypru*, a zvítěziv slavně nad loďstvem *aigyptským*, dobyl (306) města *Salamíny* po dlouhém obléhání (odtud nazýván jest *Poliorkétes*). I hned přijal *Antigonos* název krále, kterým počtil tolikéž řečeného syna svého.] Tohoto příkladu následovali pak také *Ptolemaios*, *Lýsimachos*, [*Kassander*] a *Seleukos*, [jenž již r. 312 *Babylónie* opět se zmocnil (aera *seleukidská*).] Ve válkách však pokračováno, až l. 301 *Antigonos* blíž města *Ipsu* u prostřed *Frygie* v bitvě se spojenci *svedené* ztratil život i říši. Od té doby zůstala říše *Alexan-*

drova nepopíratelně rozdrobena. Vyvinulyť se z ní vedlé několika malých státův (republiky Rhodu, království Bithýnie, Kappadokie, Pontu a. j.) čtyři velmoci, a sice jedna námořská, totiž Agyptos, a pak tři kontinentální, totiž Makedonia, Thrákia a Syria.

Thrákia (301—213). Nejkratšího bytu požívala říše Lýsimachova, kteráž (po rozdělení zemí Antigonových) prostírala se po obou stranách helléspontských mezi Haimem a Maian-drem. Složení její bylo skrz na skrz nepřirozené. Nejen že se bouřili *národkové thráci* proti vetřelému králi, noprž i *města řecká* na pobřeží černomořském vyhnavše posádky makedonské musila znova násilně v porobu býti uváděna. Když pak Lýsimachos až ke *Getům* (viz str. 143 ***) zanesl válku, aby je potrestal za podporu, které poskytovali řečeným vzbouřencům, poražen jsa upadl v zajetí, z něhož toliko velikomyslností krále getského (Dromichaitea) vyvázl. (Podařilo se sice Lýsimachovi zmocniti se na čas (287—281) *Makedonie*); ale však zapleten jsa pletichami ženy své do války se Seleukem syrským a pak smrtelně byv raněn, přispěl sám k roztržení nezřízené říše své, jejíž asiatské části zmocnil se Seleukos, kdežto západní čili evrópská z většího dílu již po roce padla za obět Keltům, plenicím tehdáž polouostrov řeckothrácký. Přes 60 let (280—213?) zůstali Keltové v Thrákii; královským sídlem a středem jejich stálého kořistění po krajích byla *Tyle*, kdesi na úpatí haimovském. Po vypuzení Keltů rozpadla se říše opět v droby, z kterých vlastně se skládala.

Makedonie (301—[168]). O *trůn* makedonský a *nadvládě řecké* s ním na díle jen domněle spojené vedeny i po bitvě ipsenské téměř nepřetržitě boje jednak mezi rodem Antipatrovým a Antigonovým, *) jednak i mezi Lýsimachem thráckým, pak Pyrrhem épeirským a Ptolemaiovcí agyptskými; ano nenedostávalo se tolikéž kandidátů domácích (Sósthenes). Zatím vtrhli

*) Antigonos Kyklóps † 301.

Démétrios I. Poliorkétes † 283.

Antigonos Gonatás † 239.

Démétrios † 250.

Démétrios II. † 229.

Antigonos Dosón † 221.

Filippos III. 221—179.

Démétrios

Perseus — 168.

(od otce zavražděn.)

sem Keltové r. 280 a 279, loupíce též v městech a chrámech po severním a středním Řecku. Na štěstí prý pomáhali se bránit Řekům živlové přírody. Nadobyčejné vichřice zimní spojené se záhubným zemětřesením zastavily prý proud keltický při hoře Parnassu, jehož část zničena jest okamžitou svorností Řeků samých. Zbytkové Keltů dílem v Thrákii se rozhostili, dílem přešli do Malé Asie, kdež jich užil bithýnský Nikomédes proti Antiochovi I.; jiní vzali žold, odkudkoli se jim podal. Teprv po tomto vpádě keltském, když počet soupeřů již znamenitě se ztenčil, podařilo se *Antigonu Gonatovi* upevniti se 275 na trůně makedonském, (který pak dovedl si zachrániti také před Pyrrhem.) Ale v bojích o nadvládu v Řecku pokračováno ještě přes 50 let. [Časem docházeli totiž Řekové podpory v odboji svém ode dvora aigyptského, obávajícího se, že by králové makedonští, zmocníce se Řecka úplně, jali se hráti si na dědice Alexandra Velikého.] Sami pak Řekové, utvořili v řečených nesnázích makedonských dvojí foederaci, totiž aitólskou a achajskou, k obraně své. Spolek achajský vznikl kolem r. 280, když několik měst achajských, vyhnavše posádky makedonské, se sestoupilo k obraně vzájemné. K zvláštní však znamenitosti dospěl též spolek teprv po r. 251, když Sikyónan Arátos, učiniv náležitě přípravy ve vyhnanství, z rodinného města svého, tyranna vypudil, obyvatelstvo pak, aby je před zakročením makedonským zachránil, k tomu pohnul, že vstoupilo do spolku achajského. Za to volen jest Arátos i. 245 za strážníka spolkového. Jeho působením vytlačeny posádky makedonské brzy potom také z Korintu, Megar, Argu a jiných znamenitých měst peloponnésských, až i samy Athény (l. 229), pak ostrovy Aigína a Salamis ke spolku se přidaly. Zahrnovala tedy v sobě moc spolková důležitější severovýchodní polovici polouostrova Peloponnésu, pak Isthmus a Attiku, zaručíc nový rozkvět svobody řecké. Ale tak mocné zmáhání se spolku achajského vzbudilo jednak žárlivost nevzdělaných a bojechtivých Aitólů, jednak pak popudilo proti sobě spartanského krále Kleomena III., jenž touže po obnovení staroslavného postavení rodiště svého, [a mocí vyvrátiv domácí ústavu oligarchickou ve prospěch na novo zavedeného zřízení Lykúrgova a rozmnožení plnoobčanů ze středu perioiků, po r. 225] spolku achajskému několik měst vyrval, tak mocně naň naléhaje, že se dali Achajští s ním do vyjednávání v tom smyslu,

aby jemu ponecháno bylo nejvyšší vůdcovství vojsk spolkových. Avšak Arátos, nemoha toho snést, aby mocné působení jeho vzalo za své, povolal, jsa opět vrchním stratégou spolkovým, Antigona Dosonta na pomoc. I obrátilo se tudy znenáhla štěstí válečné, v krvavé pak bitvě svedené severně od Sparty blíž Sellasie poražen Kleomenes tak rozhodně, že uprchl do Aigypta. Nevčasné dílo Kleomenovo ve Spartě zrušeno, oligarchové pak uchopivše se opět vlády obecni přijali posádku makedonskou. Avšak jho makedonské snášeno v Řecku s nevolí. Když tedy v době druhé války púnské Filippos III. se strožil vystoupiti proti Římu, vyvolali Římané desítiletý odboj proti němu, který však kromě zpusťování Řecka neměl žádných následků. Ale čeho nedosáhli Řekové tenkrát, to opatřil jim Filippos politikou svou proti Aigyptu. Dříve totiž, než ještě skončena druhá válka púnská, zemřel v Alexandrii Ptolemaios IV., zanechav trůn nedospělému synu svému Ptolemaiovi V. Té příležitosti chopili se Filippos III. a Antiochos III., jakkoli neměli k tomu nižádné příčiny právní, aby se o země aigyptské mezi sebou rozdělili. Ihned zmocnil se Antiochos III. zemí syrských, pokud náležely k Aigyptu, kdež zatím Filippos III. Aigyptany z ostrovů kykladských a z jižního pobřeží maloasiatského vytlačoval. Poněvadž však zámysly Filippovy tolikéž čelily proti bezpečnosti republiky rhodské a království pergamského, chopili se zbraně i títo oba státové tak, že se válka protáhla, až Římané púnské boje šťastně skončili. Ti tedy znamenajíce pak, kterak by vzrůst moci makedonské obchodu jejich s východními zeměmi na škodu býti mohl, a zavoláni jsouce ode všech stísněných na pomoc, vtrhli r. 199 do Makedonie, odtud pak do středního Řecka, kde přivedli také spolek achajský na stranu svou. Filippos tedy, pohrdaje mírem jemu nabízeným, v jihovýchodní Thessalii u pahrbků Kynoskefalí r. 197 od konsula T. Quinktia Flaminína na hlavu poražen jest i donucen, vzdáti se všeho panství nad zeměmi vedlejšími; Řekové potom od vítěze při hrách isthmických za svobodné vyhlášení. Takto učiněn konec velmoci makedonské; Filippos stál od té doby v čele státu toliko druhé třídy, vázán jsa v politice vnější docela svolením římským. Ano i síla vojska a loďstva jeho přísně mu vyměřena. Flaminínus spořádav Řeky mezi sebou, opustil zemi jejich se všim vojskem římským.

Syrie (301—[64]). Seleukos I. Nikátór *) zvítězil nad Lýsimachem, ačkoli za řečené války Filetairov v Pergamě (na pravém břehu řeky Kaystria) zařídil říši samostatnou, panoval větší částí Malé Asie a pak všem zemím mezi mořem středozemským a Indií (viz str. 18). Města *Seleukeia* nad Tigridem a *Antiocheia* nad Orontem zastínila slávu sídelních měst někdejších králů perských. Dvaasedmdesát satrapů civilních a vojenských drželo pořádek v říši, obmezujíc na vzájem vlastní moc ve prospěch celku. A však říše skládala se z příliš mnoha a to nejrozdílnějších částic, než aby se byla dala spravovati způsobem jednotvárným a k tomu ještě cizím. (Tedy viděl již Seleukos I. býti za dobré, aby se o vládu rozdělil se synem svým Antiochem I., jemuž postoupil za živa západní země, které více byly se počítati daly než východní.) Za téhož Antiocha však ztraceny jsou jihozápadní země syrské (Palaiština, Foinikie a Koilosyrie), ano za Antiocha II. i jižní pobřeží maloasiatské (Pamfylie, Lykie a Karie), vše to ve prospěch aigyptský, kdežto Kelové (Gálové, Galaté) uprchli z Thrákie, podporováni jsouce bithýnským králem Nikomédem uprostřed Malé Asie se rozšířili, a Parthové a Baktrové kolem r. 250 od říše odpadli. I na severovýchodě i na jihozápadě staly se změny řečené nejvíce následkem nešetrného odnárodňování zemí se strany vlády antiochejské. *Seleukos II.* měl v držení již jen polovici těch zemí, které před půlstoletím náležely pradědovi jeho. *Antiochos III.* tedy snaže se obnoviti někdejší nadvládu předků svých v Asii a šťastně bojovav proti Parthům i Baktrům, dal se do výbojů také na straně západní. Po několika marných v té věci pokusích spojil se tedy proti říši aigyptské s Filippem III. makedonským za nezletilého krále Ptolemaia V., i dobyl rychle zemí syrských a Kilikie, kterých jemu dvůr alexandrejský ihned ponechal. [Nešťastných bojů Filippa makedonského uměl neméně dobře užiti, zmocniv se všech zemí a měst maloasiatských, kterých Filippos, vytisknuv z nich Aigyptany, odřici se musil skrze zakročení Říma.]

*) Seleukos I. Nikátór 312—281.

Antiochos I. Sótér — 261.

Antiochos II. Theos — 246.

Seleukos II. Kallinikos — 225.

Seleukos III. Keraunos — 222. *Antiochos III. Veliký.* 222—187.

Avšak též země, jakož přinesly záhubu velmoci makedonské, zlomily i velmoc syrskou. Neboť i Pergamos i Rhodos volaly Římany opět na pomoc, a když pak se dal Antiochos od Aitolů svésti k tomu, že i v Řecku překážel zařízením Flamini- novým, přikvapili Římané do Řecka, kdež získavše pro sebe spolek achajský (rozšířený mezitím i přes Spartu a brzy potom přes všecek Peloponnésos), Thessaly a jiné východní obce, Antiocha ne dosti k boji připraveného v těsnině thermopylské (r. 191) tak potřešili, že sotva do Asie utekl. Ale vojsko i loďstvo řeckofímské učinilo i zde útok na Antiocha, který špatně se řídě radou Hannibala, jehož na vzdor Římanům ve vojště svém choval, brzy (na moři před íónským mysem *Myon- nésem* (r. 190) a nedlouho potom) na úpatí sipylském blíž Magnésie rozhodně jest poražen. Porážkou touto vytlačen jest Antiochos z Malé Asie (až na Kilikii, která jemu ponechána,) pak z moře středozemského, i zapovězeno jemu míchat se dále do věcí států západních. Jelikož pak též doby také, 1870 Armenie od něho se odtrhla, dělí se potom na dva rozdílné státy samostatné, totiž Malou (západní) a Velkou (východní) Ar- menii, přestala tedy Syrie již tehdaž býti velestátem. Z malo- asiatských měst mnohá za svobodná jsou prohlášena, o osta- tek rozdělili se král pergamský a republika Rhodos. Náklad válečný zaplatil z větší části Antiochos sám.

Aigyptos (301—[30 př. Kr.]). Ptolemaios I. *) spojil s Ai- gyptem *Kýrenu* a *Kypros*, které, jakkoli veledůležité v pří- čině obchodu a moci námořské, považovány jsouce za země vedlejší, požívaly zvláštních správ, svěřených obyčejně osobám z rodiny královské. V říši samé šetřeno národního zřízení až na to, že na místo někdejší kasty vojenské zavedeny voje žoldnéřů, sestavené z Řeků, Thráků, Galatů a t. d. V původ- ním rozdělení země nezměněno ničeho; dozorství však nad řádem zemským konali Řekové (epistratégové, nomarchové a epistaté). Hlavní sídlo přeneseno do Alexandrie, nejslavnějšího

*)

Ptolemaios I. Sótér 323—285, † 283.

Ptolemaios Keraunos
(král maked. 280).

Ptolemaios II. Filadelfos 285 — 246.

Ptolemaios III. Eurgetes — 221.

Ptolemaios IV. Filopatór — 204.

Ptolemaios V. Epifanes — 181

potom středistě vzdělanosti hellénistické. Pokud na zřeteli jest jediná zeměpisná povaha nové této říše aigyptské, byly základy její zajisté mezi všemi státy hellénistickými nejpřiznivější; hledíc však k obyvatelstvu podobalo se postavení říše příliš velice tomu, ve kterém byla před dvěma sty let, když vládl Amásis (viz str. 27). Budoucnost její spočívala v osobních povahách králův a rodin jejich. Obezřelý *Ptolemaios II.*, jemuž otec, vyloučiv z dědictví dobrodružného Ptolemaia Kerauna, ještě za živa postoupil trůn, připojiv k němu jižní pobřeží maloasiatské a jihozápadní syrské a ostrovy kykladské, přivedl Aigyptos na vrchol slávy, námořské moci a obecného blahobytu, na kterém vrcholi se udržela říše přes půl sta let. Zvláště o rozšíření a zvelebení obchodu bedlivě pečováno. [Na moři Rudém vystavěno za touž příčinou město Berenika (na jihu země) s přístavem (k severu ležícím) myším (*Myoshoromos*).] Avšak již za Ptolemaia IV., jenž vstoupil na trůn otráven otcem svého, bledla hvězda aigyptská; po jeho pak smrti zničena Filippem III. a Antiochem Velikým, jakož výše vloženo, námořská moc říše ztratou zemí vedlejších. Římský senát jakkoli jsa poručníkem Ptolemaiovým skrze legáta *M. Aemília Lepida* mezi Agyptem a Syrií vyjednával, nepřičinil se nikterak, aby země odcizené jemu vráceny byly. *A tak též doby, kdy kolem západního středomoří Řím téměř výlučně v ruku svých všechnu moc soustředil, rozdroben jest východ na veliký počet ochromených států druhé a třetí třídy.*

B. Ústava.

Výboje Alexandra Velikého smazaly z dosavadní politiky říši jednotlivých *ráz národních*; osudy říšské řídily se pak jenom choutkami *osobními* aneb osudy panovníka. [Po smrti Alexandrově stavěno v popředí snažení zachovati říši *rodinně královské* a podobně i po vyhlazení rodu Alexandrova rozhodovaly se osudy zemí politickým směrem *dynastií*, mezi sebou o přednost téměř ustavičně zápasících.] Vyvinula pak se tudy jistá soustava států I, II. a III. třídy, ve které státové malí chráněni jsou nejvíce soupeřením stávajících velmocí. [U těchto rozeznávala se v zásadě ovšem ještě země hlavní od zemí vedlejších, jako druhdy v říši perské; avšak ve skutečnosti rozdíl tento málo prospěl obyvatelstvu, mezi nímž panovníci

sídleli; ano nezdědka byla poroba zemí vedlejších, aby se od říše neodtrhly, mnohem snesitelnější než jho zemí hlavních. Vláda sama v monarchiích byla všude absolutní, nejsouc mnoho vázána ani obyčejí náboženskými, které hellénism spíše hleděl vyrovnati, tedy změnití, než zachovati. V té pak míře, kterou se vlády národův odcizovaly, skládáno i úřednictvo i vojsko z cizinců, sloužících toliko za žold. V odvislých obcích řeckých panovali buď tyranové buď tímokratie pod ochranou posádek královských. [Spolky aitólský a achajský šetřily rovného práva všech obcí spojených i ve vykonávání domácí samosprávy i v řízení věcí spolkových, které se dalo na sněmích obecných odbývaných do roka jednou neb dvakrát. Spolkoví úředníci (stratégové, písaři a vyslanci [démíurgové]) byvše na rok od řečených sněmů vyvoleni, vykonávali obecnou správu a činili přípravy ke sněmování rozhodujícímu o věcech na sněm vznešených jednoduchým ano neb ne.] Aristokratická republika Rhodos, ležíc na rozhraní velestátů, ke kterým uměla zachovávatí neutrálnost, soustřeďovala v sobě nejen všecken obchod mezinárodní, noprž byla i ochranitelkou malých svobodných osad řeckých, kdekoli ležely, vůbec pak útočištěm všelikých kapitalistů, kteří buď z donucení buď samovolně opouštěli země obecné poroby.

C. Vzdělanost.

Obzor světový jednak za neustálými válkami jednak za bedlivým pěstováním obchodu se znamenitě rozšířil. Obecné názory lidské panující mezi Pataliputrou na nížině ganžské a mezi Sagúntem na východním pobřeží ibéřském, mezi severopontskou Olbií a aithiopskou Meroí od učenců hellénistických pilně sbírány, váženy a urovnávány. Pole jazyka řeckého nebylo nikdy tak rozsáhlé jako během III. století před Kr. V řádech a spůsobech dvorských rozhostila se hýřivá nádhera a pak příkladná sice uhlazenost, která však nikterak nepohrdala rozpráváním hanebných pletich, zhusta spojených s naruživým proléváním krve i mezi příbuznými. Králové, tyranni, satrapové a velkoobchodníci oplývali nesmírným bohatstvím, vyrostlým z potu nesčíslných stád otroků, kterých čím dále tím více přibývalo. V této věci obcovala hellénismu i sousedka aigyptská v Africe, totiž Karthágo. Avšak nejen

svobodného obyvatelstva ubývalo, noprž lidnatosti vůbec. Vědy a umění pokládány za důležitou okrasu života při dvorech královských, i jsou tedy v sídelních městech jednotlivých říší mnohonásobně a štědře podporovány. A však plody literární, jsouce sepisovány jazykem řeckým, sloužily dílem jenom Řekům, dílem toliko vyvoleným osobám mocným řečtiny; nejvíce stávaly se majetkem mrtvých knihoven, ze kterých ovšem váženo mnoho i v dobách pozdějších. Knihovny zakládány v rozměrech velikánských, nejuádherněji v Alexandrii a v Pergamě. Knihovna alexandrejská vzrostla na 700.000 svitků. Z věd nejvíce pěstovány jsou řecká filologie čili grammatika, pak matematika, fysika a astronomie. Výskumů mathematických a silozpytných užíváno bedlivě ve válečnictví, jmenovitě při stavění ohromných dobývacích věží a podobných strojů. Pěstování řeči a literatury řecké stalo se potřebným ovšem již pro samý směr politický té doby; avšak nicméně bylo ono následkem i bohatosti i výbornosti řeckého písemnictví. V oboru tomto filologickém proslavili se Aristofanes Byzantský, jemuž se připisuje vynalezení přízvučných znamení řeckých; (a pak Aristarchos Samothrácký.) Oba vytkli z básníků i prosaiků dob předešlých jistý počet vzorných spisovatelů (kanón alexandrejský), probírali kriticky a vykládali mnohé z nich, jako Homéra, Pindara, Sofokla, Aristofana a j., i vyučovali v téuž směru velký počet žáků, kteří pak učenost filologickou dále rozševali. V *mathematice* a *silozpytu* dobyli si věčného jména. Eukleides, otec vědy mathematické, Archimedes Syrakússký (viz str. 10); a Eratosthenes Kýrénský (viz str. 10); ve hvězdářství vynikli Aristarchos Samosský (a o něco později Hipparchos z Bithýnie.) *Filosofie* měla i za této doby přední domov v Athénách. Zde hloubáno na základech Platónových a Aristotelových ve *školách* akademické a peripatétické nejen o podstatě věcí, nýbrž, a to hlavně, i o věcech mravovědeckých čili ethických, neboť i filosofie hleděla tehdaž více k praktické než k theoretické části života. Téhož rázu byly také obě nové školy filosofické, t. stoická a epikúrská. Zakladatelem prvé byl Zénón z Kypru (362—264), jehož *κατὰ φύσιν ζῆν* stejného smyslu jsouc s *ὁμολογουμένως ζῆν* ctnost za nejvyšší dobro (*τέλειον ἀγαθόν*) mělo, jehož lze dosáhnouti nejvíce zapíráním tělesných žádostí. Epikúros z ostrova Samu (342—270) podobně jako hédonisté kladl váhu na blaho živo-

bytí rozkošného, které však více spatřoval v rozkošech ducha než v rozkošech světských. (Ostatně i Zénón i Epikúros soustavy své eklektické vystavěli na výskumech rozličných filosofů předešlých.) Mimo Athény proslavil se Pyrrhón z Élidy (376—288), původce školy skeptiků, uče, že vše co jest, v pravé bytosti své nemůže býti rozumem lidským pochopeno ani poznáno, a protož že všechno vědění lidské pochybné jest. Ačkoli pak všichni filosofové této doby náboženství polytheistickému více méně byli nepřítelny, překonal je v té věci všechny Euhemeros (kolem 300) v Pelle, jenž cituprázdným rozumováním ve zvláštním spise dovozoval, kterak prý bohové toliko lidé jsou, kteří stavše se kdysi dobrodinci ostatního člověčenstva, z vděčnosti jako bohové ctěni jsou. Není divu zajisté, že v době podryté důvěry i v rozum lidský i v učení náboženská *sebevražda* schvalována, zjeví pak *otcova bratrovrahové*, seděli-li kde na trůně, názvy *filopatorů*, *filadelfův* ano i *theů* počtění bývali. Bylatě zjevná potřeba nastala učení takového, kteréby člověčenstvo z oné pustoty vědy i mravů vysvobodilo a povzneslo. A vskutku obrácen také již tehdaž zřetel k onomu zákonu, jehož doplnění se blížilo: na radu totiž Démétria Falérea, peripatétika, posledního řečníka athénské a knihovníka královského v Alexandrii zhotoven od 72 učenců překlad židovského textu Pisma sv. St. Z., tak řečený Septuaginta, zajisté velezajímavý to úkaz hellónismu. Jako zasvěcení jsou hellénističtí učení dílem tímto do věci židovských, tak seznámení jsou s náboženstvím a s dějinami babylónskými a aigyptskými (dvěma) souvěkými muži vzdělanými podlé vzorů řeckých, ačkoli Řeky nebyli. Manethón, aigyptský kněz z Héliopole, (kolem r. 260) sepsal v té věci o Agyptě dvě, Beróssos, kněz při chrámě Bálově, o Babylónii jedno dílo jazykem řeckým. Nás ovšem došly z těchto spisů, jako z přemnohých jiných doby této, jediné nepatrné výpisky u spisovatelů pozdějších. Podobně psali i v Římě o dějích římských jazykem řeckým Q. Fabius Píktor, L. Cincius Alimentus, K. Atilius a A. Postúmius Albinus. Působení hellónismu nejevilo se však v Římě jediné v těchto spisech, nýbrž i ve vědeckém pěstování domácího jazyka, v přijímání řeckých pověstí o původu Římanův od Řeků, v překládání spisů Homérových a vůbec v nápodobení literárních i obecných forem řeckých. U Řeků samých zůstalo však *dějepisectví* daleko pozadu za vzory domácími z doby dřívější, ano i za řečenými vzory cizími. Také

v básnictví jeví se skoro všude žalostný úpadek. Básníci chtěli se jen úzkému kruhu mužů učených zalíbati, kteří by v plodech jejich důkladné učenosti mohli se obdivovati. (Za zvláštní známku této doby považuje se pěstování básnictví *didaktického*, v němž proslul jmenovitě *Arátos* z Kilikie. Vyšší básnické ceny jsou plody tak řečené nové kómédie, neberoucí látku z veřejného, noprž toliko z rodinného života, a neužívající choru. Za vzor v tomto druhu pokládán Athéňan *Menandros* (342—290), z jehož 100 veseloher však jenom zlomky se zachovaly. Neméně dařil se nový druh básnický, totiž *eidyllský*, který uvedl do literatury v nářečí dórském *Syrakúsan Theokritos* (kolem 250). V umění *výtvarném* nápodobovaly se plody starší, avšak v rozměrech kolossálních. Nejvíce proslula škola v městě *Rhodu*, jmenovitě pak *Lýsippův* žák *Chares*, původce pověstné kovové sochy *Apollónovy* v přístavě *rhodském*, a pak *Agésandros*, *Polydóros* a *Athénodóros*, kteří společně zhotovili mramorové skupení, představující bolestný *osud Láokoontův*, nyní jednu z ozdob *vatikánských*.

III. Ř í m a n é,

(*Národ creitský.*)

Země. Za Siným a Iónickým mořem prostírá se na západě Itálie, jejíž plocha, rovnajíc se polovici plochy polouostrova řeckothráckého, zaujímá vůbec 5500 □ m. Všechna tato země, ležíc mezi 36° a 46° s. š., pak mezi 25° a 36° v. d., rozkládá se, hledíme-li k *horizontální členitosti* její, na čtyři v příčině rozlehlosti ne mnoho k sobě nerovné části, totiž 1. na *Itálii kontinentální* čili *severní* na severu od 44° s. š. (1600 □ m.), 2. na *polouostrovský trup* čili *střední Itálii*, končící na západě mysem Čircellským (promontorium Circaeum) a na východě u polouostrova Garganského (1350 □ m.), 3. na *členitý polouostrov jižní Itálie* (1250 □ m.) a 4. na *ostroví italské*, k střední a jižní Itálii na západě přiléhající (1300 □ m.). *Členitost nadmořská* jest neméně rozmanitá.

V Itálii severní obklopují *nížinu padskou* na z. a na s. *Alpy* a na východě *planiny krasové*; jižní část probíhají *Apenнины*.

Alpy západní počínají při moři a průsmyku řečeném *Col di Tenda* (5600'), táhnou se pak směrem severním k průsmyku (6700') *Malého Bernharda* (9120'). Rozeznáváme v nich: 1. *A. Mořské* (*Alpes maritimae*), jakožto nejjihozápadnější část onoho vápencového pruhu, jenž *A. prahorské* na z. a na s. obklopuje mezi mořem středozezemním a Vídní. Oblast této části rozkládá se mezi řekou Varem a průsmykem tendským. Za prameniskem varským zdvýchají se *A. prahorské* a sice 2. *Kottské* (*A. Cottiae*) s horou *Visem* (*M. Vesulus*, 11,821') až k pramenisku menší Dory (*Doria minor*) čili k průsmyku (6258') *Geneverskému* (*M. Matrona*, 11,058'). Mezi menší a větší Dorou jsou 3. *A. Grajské* (*A. Graiae = Graecae*) s vrcholy *Cenisem* (11,100') a *Malým Bernhardem* (*M. Jovis*). Za prameniskem Dory větší rozkládají se *A. střední* ve směru od z. k v. Z nich činí severní hradbu italskou: 1. *A. Penninské* (*A. Penn.*) nejvyšší část alpská, s vrcholy řech.

Montblanc (14.810') a *Monte Rosa* (14.400'), 2. A. *Lepontské* (A. Lepontiae) s horským uzlem sv. *Gottharda* (M. Adula, 6593'), 3. A. *Tellínsk*é, osamotnělé, a 4. skupina *Ortelesská* (Orteles 12.390'), jižní to odnoží Alp Rhaetských. Na východě řečené skupiny počíná jižní vápencový pruh alpský, jehož díly, ohraničující Itálii, jsou: A. *Trentské* (A. Tridentinae) a *Karnské* (A. Carnicae), jediná to část Alp východních. Svah alpský na straně italské všude jest příkrý.

Apenníny táhnou se za průsmykem tendským ve stejném směru s vypsanými A. středními majíce však svah opačný, povolný na sever a příkrý na jih, a zůstávající daleko pod výši alpskou (kolem 3000'). Náleží k horstvu vápencovému. Na z. při moři slovou *Ligúrské*, na v. uvnitř země *Etrúrské* s nejvyšším vrchem *Monte Cimone* (M. Ciminus, 6500').

Nížina severoitalská na západě jest přeúrodná buď pahorkovina aneb rovina, na v. však, t. za osamotnělými sopečnými vrchy *Euganejskými* (největší vrchol 1800' vys.), nížina kamenitá a písčítá a při moři bařinatá.

Střední Itálii vyplňuje ve *východní* a sice menší polovici prodloužení Apennínů Etrúrských, nižší v severní, vyšší, roklinaté a divoké v jižní části; ono slove Ap. *Římské*, toto pak *Abruzzy* (Gran Sasso t. j. Veliký kámen 8900'). Svah západní jest příkřejší východního. Západní díl střední Italie tvoří na severu řeky Tiberi suché a roklinaté planiny, nade které hmotná vulkánská skupina *Amiatská* (Monte Amiato 5300') a jiné oddělené homole se zdvihají; na jihu řečené řeky vystupují ze stepní nížiny římské hory *Sabínské* (1300—4000'), tolikéž sopečné. Pobřeží západní jest mělké a bařinaté (Maremny, Pomptínské bařiny).

V jižní Itálii táhne se Ap. *Neapolský* téměř středem polouostrova, znenáhla tratě na výšce. K němu pak přiléhají na jv. stepní *planiny Apulské* a na z. úrodná *nížina Kam-pánská*, na které sedí několik vrchů vulkánských, mezi nimiž nejvyšší jest živá sopka Vesúv (3700'). Horstvo Garganské jest odnožím Ap. Neapolského. Ode všeho horstva apennínského lší se, jsouce původu prahorského, dvě mocné skupiny horské na polouostrovním výběžku *Kalaberském* s výšší 4000' a 7000', vedle nichž na východní straně rozkládají se úrodné pahorkoviny a nížiny k moři íonickému.

Ostroví italské jest rozdílného původu a tvaru. *Sicilie*

(498□ m. *Σικελία, Σικανία, Θουρακία*), oddělena jsouc od polouostrova italského toliko úžinou $\frac{1}{2}$ m. širokou, jeví i ve složení svém geologickém nejbližší příbuznost s polouostrovem tímto, tvoříc skalistou a planitou *hornatinu vápencovou*, jejíž štíty na s. dosahují 6000', a ke kteréž na z. a na jv. pěkné *pahorkoviny* a úzké pomorské nížiny se přidávají. Na v. vypíná se nejvyšší evropská sopka *Aetna* v objemu 15 m. a zvyší 10.260'. Ostrovi *Aegadské* a *Maltské* mají ráz západního pobřeží sicilského; ostrovi *Liparské*, druhdy *Aeoliae*, nyní po největším ostrově *Lipari* (5□ m.) jmenované, jsou vulkánské (proto také *Vulcaniae* zvané). Ostrovy *Sardinie* (439□) a *Korsika* (160□ m.) skládají se z prahorských hornatin, které v sardinském *Genargentu* 5500', v korsickém *Rotondě* pak 8500' výše dosahují. Pahorkatiny a pobřežní nížiny jsou úrodné, avšak místy i bařinaté a nezdravé. *Elba* (Iva) má povahu planin etruských.

Nejznamenitější řeky italské jsou tyto. V Itálii severní

1. *Padus* (*Ἠριδάριος*) s více než 30 přítoky z velké části splavnými. Vznik na Visu, prostá délka 60 m.; směr toku podél 45° s. š. Na levém boku přítoky: *Doria minor* a *major*, *Sessites* (*Sesia*), *Ticinus* (*Tičin*) protékající jezero *Dlouhé* (*L. Verbānus*), *Addua* (*Adda*) s jezerem *Kómským* (*L. Larius*), *Ollius*, *Mincius* s j. *Gardským* (*L. Benācus*); na pravém boku: *Tanarus*, *Trebia*, *Rhenus*.
2. *Athesis* (*Adiže*).
3. *Plavis* (*Piave*).
4. *Tilaventus* (*Tagliamento*).
5. *Timavus*. Vtékají vesměs do moře *Siného*.
6. *Varus* a 7. *Macra*, pobřežní říčky na z. a v. konci zálivu *Janovského*.

V Itálii střední na západní straně: 1. *Arnus*. 2. *Umbro*. 3. *Tiberis* (*Tevere*) o prosté délce 30 m., Pamětihodné přítoky v pravo: *Clanis* (*Chiana*), spojující dolinu *arnskou* a *tiberskou*, a *Kremera*; v levo: *Nera* s přítokem *Velínem*, *Allia* a *Anio* (*Teveróně*). Na východní straně: 4. *Rubiko*. 5. *Metaurus*. 6. *Aesis*, 7. *Aternus* (*Peskára*). 8. *Frento* (*Fortore*).

V Itálii jižní na západě: 1. *Liris* (*Garigliano*) (v levo s přítokem *Trérem*) a 2. *Vulturinus* (*Volturino*), oba podobný majíce směr, ustí v zálivě *Gaětském*. 3. *Silarus*, ustí v z. *Salernském*. 4. *Laus*. Na jihu: 5. *Casuentus* (*Busiento*). 6. *Bradanus*. Na východě: *Aufidus* (*Ofanto*).

Kromě svrchu jmenovaných jezer říčních zasluhují povšimnutí etruská jezera, t. L. *Trasiménus* (l. di *Perugia*),

L. *Volsiniensis* (l. di Bolsēna) L. *Sabatinus* (L. di Bracciano) a pak v Abruzzích L. *Fucinus* a v Látii malé jezero *albanské*.

Při vši členitosti i podoby horizontální i povahy nadmořské, která nejen chovu dobytka, nýbrž i orbě mnohonásobně jest přízniva, nejví však území italské tolik rozmanitosti, jako polouostrov řeckothrácký. Pobřeží italská jsou příliš jednotvárná. *Moře Siné* tvoří jediný znamenitý záliv *Terstský* (Sinus Tergestinus), moře Iónické tolikéž jediný (předšlému podobný) záliv *Tarantský* (S. Tarentinus); moře *Tyrrhénské* (τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος, čili jak Římané je jmenovali, řídíce se tokem tiberským, mare inferum, naproti moři Sinému, které tudyž slulo mare superum) počítá tři zálivy: *Gaičský* mezi čirčellským a misénským mysem, *Neapolský* (S. Cumānus) mezi mysem misénským a surrentským, a *Salernský* za mysem posléze uvedeným. Zvláštní člen samého moře středozezemského činí záliv *Janovský* (S. Ligusticus). Podobně jako hledíme-li k členitosti pobřeží, zůstává Itálie daleko pozadu za polouostrovem řeckothráckým, pozorujeme-li rozestavení ostrovů jejich. Ostrovy italské řadí se až na nepatrné výjimky vesměs kolem jediného moře Tyrrhénského; jejich počet není veliký; rozlehlost pak nejznamenitějších z nich jest taková, že je spíše činí spůsobilými k životu samostatnému aneb zvláštnímu, než aby je vydávala v nepopíratelnou služebnost polouostrova. Ale přílišná rozmanitost země východního polouostrova európského vadila snažení politickému po řádném utvoření mocného jakéhos státu z různých prvotních obcí; jednotvarnější členitost Itálie takové překážky a v tak vysoké míře nepostavila. Či jest to pouhá náhoda, že leží Řím uprostřed mezi Ajacciem a Manfredonií, mezi Nizzou a Tarantem, Trapanem a Padovou, ve středu nejdůležitějšího pobřeží západního, blíž ústí nejvýznamnější řeky polouostrovské a při moři, které výlučně náleží Itálii? Důležitost Padu, jakkoli nejdelšího i nejbohatějšího toku italského, jest neméně místní, než důležitost k. př. Arnu: naproti tomu má Tiberis i skrze položení své na polouostrově, i skrze ústí své krom významnosti místní ještě jinou vzácnější, totiž politickou. V dějinách římských stékají se tudy proudy dějin italských vůbec.

Obyvatelstvo. Má se za pravdu, že Itálie zalidněna jest znenáhla proudy, tlačícími se po suchu od severu k jihu. A tudy pokládáni jsou za nejprvotnější obyvatele její Japygové,

kteří před návalem od severu jdoucím konečně (za řeky Frento a Bradanus) ustoupiti museli. *Apulia* mezi Frentem a Aufidem, *Méssapia*, východní pomohí iónické za Brandanem, a *Kalabria*, pomohí adriatické na jihu apulském zůstaly stále v držení Japygův, kteří však dali se poréčtiti během V., IV. a III. století před Kr.

Hlavní proud národní, který v nedohledné době Itálii zalidnil, bydlil kdysi v patriarchálním spojení s Řeky, od kterých pak se odloučil asi na nížinách sávských (viz str. 60.). Dává se proudu tomu název Italův. Ještě pak domnění, že národ ten, ještě než vkročil na polouostrov, na dvě větve se rozštěpil, totiž na větev latinskou a umbrickou. Latinská překročivši Apenníny (asi nedaleko prameniska tiberského) zalidnila největší část západní strany polouostrova, odkudž přešla také do Sicílie. Avšak i *Sikulové* (viz str. 115.) i *Italové* (v užším slova smyslu), sídlící na západě zálivu Tarantského, i *Ausonové* (Opici čili Osci) mezi Silarem a Gariglianem záhy poréčtění jsou (viz str. 88.). Jediným *Latínům* dopřálo štěstí, že i před návalem řeckým z jihu, i před ostatními proudy severními, všelijak se spolčujíce, v *Látii* se ubránili, až jim dobyli Římané světových vítězství. Větev umbrická měla dlouho v držení východní díl nížiny padské, jakož i severní část trupu polouostrovského; jsouc však tlaštěna novými do Itálie přichozími, vyslala mladší větev sabellskou do krajin jihovýchodních, sama pak vnikla až do *Látia* (*Rutulí* a *Volsci*). K národům sabellským počítali se *Picentes*, jejichž hranice značila na s. říčka Aesis a na j. Aternus, *Sabini* na z. svahu Abruzzů (po obou stranách Velina mezi Nerou, Tiberem a Anionem, *Marsi* při jezeře Fucinském, *Peligni* a *Marucini* v jihovýchodních končinách abruzzských, *Aequi* a *Hernici* východně od *Látia*, *Frentáni* (na jihov. pomohí středitalském až k řece Frentu, a konečně *Samnites*, *Campāni*, *Lukāni* a *Bretti* čili *Bruttii*). *Brettiové* sotva že dobyli jižního cípu polouostrovského, podlehli docela hellénismu; *Lúkáni* a *Kampáni* zachovali sice domácí jazyk, přijali však obyčeje a písmo řecké, (jakkoli naopak dali název podmaněným zemím mezi Gariglianem a Silarem a zálivem Tarantským.) *Samnité* prý pomíchavše se s *Opiky* mluvili jazykem *oskickým*; sídlem jejich (*Samnium*) byl severní střed jižní Itálie a pak jižní svah Abruzzů. *Japygové* stáli asi v takovém stupni příbuznosti jazyka k *Italům*, jako *Thrákové* k *Řekům*. O příbuznosti

Italů samých mezi sebou dává jasný příklad postavení jazyků slovanských jednoho k druhému.

Umbrové v neznámé době dílem podrobeni jsou od zvláštní čeledi areitské, totiž od nově (tuším ze severozápadu) příšlých Rasenů (Tyrrhénů neboli Etrusků), dílem na onu část Italie stěsnáni, kterou [obmezuje na z. horní Tiberis, na s. Rubiko a na jv. Aesis a Nera.] Avšak po r. 600 vrazili z Gallie Gálové mezi Raseny, kteří pak dílem [se obmezili zeměmi na západě tiberském] ležícími, dílem ucouvlí do hor rhaetských. Podobně jako Rasenové obmezení jsou v sídlech svých Ligúrové, původu prý ibérského, jejichž území [pak zavíraly Alpy mořské a řeky Padus, Trebia a Macra.] Na východ rozšířili se Gálové až po řeku Adiži, za kterouž bydleli Venetové, illyrského (ne-li slovanského) původu. Římané pak rozeznávali *Gallii cisalpínskou* od Gallie původní čili transalpínské, a dělili ji opět na *transpadánskou* a *cispadánskou*.

Obyvatelé Sardinie a Korsiky činili od nepaměti směsici národní, ve které měli znamenité podíly Ibérové, Foiničané, Rasenové, ano i Řekové a podrobení od Karthágiňanů Koptové. Pověstní byli svým loupežnictvím.

O osadách řeckých viz str. 87—89.

Italové tlačeni a svíráni jsouce od Etrusků, Gálů, Foiničanův i Řeků, zvláště však větev latinská, jejíž zbytky v jediném Látii se zachovaly, osvědčili zajisté podivuhodnou, ano téměř zázračnou sílu životní, nejen překonavše útoky z tolika stran na sebe činěné, noprž vtisknuvše nad to ještě všem řečeným národům vlastní svou povahu, a to během několika málo století.

D ě j i n y.

I. Prvotiny dějin římských.

(Doba králův — 510 př. Kr.)

Původ a poloha Říma. Obyčejně klade se založení Říma k r. 753*), tedy do doby hromadného zakládání osad řeckých, avšak není pochyby, že počátkové světového tohoto města do starších věků padají a že se na nich volněji dále stavělo, než

*) Římanům platil 21. duben za den založení města; toho dne slavili svátek Palilia ke cti pastýřského boha neb bohyně Pales.

tomu chtějí zachovalé různorodé pověsti *) domácí a řecké. Podobá pak se velice k pravdě, že první příbytky římské pokrývaly (severní svah) pahrbku *Palatinského*, ke kterým pak znenáhla (kolem vrcholu ve směru západním a východním) nových přibývalo až na pahrbek *Esquilinský*; bylať to tak řečená *Rōma quadrata*, vždy přední čtvrt městská, čili obec *Ramnů* (*Rammes = Romanes = Romāni*.) Naproti této čtvrti vznikla na severním pahrbku *Quirináli* podobným způsobem obec *Titiů*; obce srostly kdysi v jediný stát, jenž nesl pak název přední čtvrti, totiž *Rōma*. Společné příkopy a násypy kolem města kryly obyvatelstvo jednotlivých částí, které poutány jsou k sobě také uvnitř posvátným dvouvrcholím *Kapitóliem*, na jehož severov. chlumu vystaven společný hrad a na jz. společný chrám *Jovův*, kdežto v prohlbi mezi oběma bylo obecné shromáždění při posvátném háji. Občané provozovali orbu v nejbližším okolí, (zvláště východním a jižním,) avšak hleděli neméně pilně obchodu, kterého, mosty spojivše oba břehy tiberské a opanovavše *Janiculus* na pravém břehu, tak se zmocnili, že plavbu na dolní řece ostatním obcím docela zavřeli. Podporovala je v tom výborně povaha půdy, kteráž, padajíc na straně etrúrské k Tiberi příkrým svahem, nedopouštěla tam stavěti měst u samé řeky. K tomu bylo ústí tiberské, (poněvadž okolní pomoří, jsouc nejvíce mělké, nemělo přístavů,) jedinou dráhou spojující obchod námořský s obchodem po suchu. Toto postavení Římanů vedlo k zařizení přístavu *Ostie*, jehož obyvatelé, ačkoli téměř 4 míle od města žili, nikdy nečinili zvláštní obce, noprž toliko údy byli obce římské. Plocha území jejího obnášela pak již 50 m.

Dějiny vnější. Ale moc římská, zvláště pak překážky, které činila obchodu měst sousedních, jmenovitě těch, která ležela na východě podél řek Tiberi a Anióna, měly za následek mnohé a tuhé boje, jejichž pořádku nyní ovšem již určití nelze. Avšak tolik vychází na jevo, že Římané vůbec vítězili. Města *Antemny* a *Kollátia*, pak za Aniónem *Krustumerium*, *Fikulnea*, *Caenina*, *Kornicubum*, *Medullia* a *Kameria* zaplatila podnikání svá proti Římu ztrátou původní samostatnosti; o

*) Pověsti těchto zákům gymnasiálním na mnoze v původním znění přístupných, ve stručném pak výpisu málo zajímavých, zúmyslným mlčením pomínuto.

Fidény při ústí kremerském válčeno s Vejenty často sice, ale bez trvalého výsledku. Panství římské rozšířeno na ten spůsob o 4□ m., když sveden zápas se spolkem latinským. Spolek ten zařízen prý jest k ochraně a ke vzdoře od 30 obcí samostatných, jejichž občanům navzájem přálo se *connubia* a *commercium*. O věcech spolkových konaly se porady v posvátném háji *Ferentinském* při říce Tréru; každá obec zastoupena byla zvláštním vyslancem z rodu šlechtického; porady řídil *král albanský*. Předním náboženským střediskem spolkovým byl chlum albanský, kde měl svůj stánek obecný bůh *Jupiter Latiaris*. Avšak králové albanští postavení svého tytéž nadožívali, čínice ze spojenců státy podřízené. To vedlo ke vzpouře, kterou zaplatili Albané vyvrácením města. Jakož se podobá, ujali se Římané šlechty albanské, kteráž pak usadivši se v Římě na vrchu *Caelii*, činila novou čtvrť městskou, totiž čtvrť *Lucera*. I zdá se, že potom Římané se spolkem latinským po vyvrácení Alby majícím v čele vůbec vyvoleného diktátora, dali se do válčení nejspíše o polnost albanské. Boje trvaly dlouho; výsledek jejich není sice zevrubně známý, ale podobá se, jakoby byli Římané tolik dovedli, že učiněn s nimi mír, který jim zjednal takové k latinským obcím postavení, které držela téměř téhož času Sparta na Peloponésu [viz str. 76. a 112 **)]. Spolek takto rozšířený měl kromě prvotních středisk ještě nové v Římě na pahrbu *Aventině*, kdež vystaven chrám spolkové bohyni *Dianě*. Asi tehdež obehnáno jest vítězoslavné město, nyní již velmoc latinská, novými hradbami, které zavíraly v sobě na levém břehu tiberském 7 světoznámých pahrbků, totiž Kapitólium, Palatínus, Quirinális, Viminális, Esquilinus, Caelius a Aventínus. Avšak i uvnitř města mnoho se mezitím změnilo. Nové hradby hájily vchodu na hlavní most (pons sublicius) i řadily se tudy dobře k opevněnému nyní Janikulu. V dolinách pak v rozměru velikém provedeny vodní stavby klenuté (cloacae). Na souši tudy získané pod posvátným Aventínem připraveno závodišť pro hry jezdecké (circus maximus) v podobě přímoúhelného obdélníka, ukončeného na vyšším konci polokruhem a na nižším obloukořezem; uprostřed mezi oběma konci táhla se zeď, později řezbami ozdobená; kolem ní byla área, a podél této na dolních 3 stranách sedadla. V cirku mohlo se směstnati přes 300.000 diváků. Mezi Palatínem,

Kapitóliem a východními pahrbky bylo potom hlavní středisko veřejného života římského, užší na východní či horní straně (*comitium*) a širší na západním či dolním díle (*forum*); na rozhraní stálo řečniště (*rostra*). Než i Kapitólium ozdobeno na jihozápadním pahrbě novým chrámem (207½' dlouhým a 192½' širokým), jehož průčelí hledělo k městu. Ve střední schránce chrámové stála socha Jovova, představující boha na trůně sedícího, s bleskem v jedné a se žezlem v druhé ruce. V celích pobočných stály Júno a Minerva. Zatím však dívali se spojenci závistivým okem rozvoji hlavního města i pokoušeli se někteří z nich vystoupiti ze spolku, z kterého neměli tak mnohoplošného užitku jako Římané. Pokusy podobné hleděli tito zmařiti, kdekoli pak zvítězili, trestali přísně: obec *Gabii* na rovině mezi Aniónem a vrchy albanskými ze spojení učiněna podrobencem; *Suessa Pométia* ve Volscích při bařinách pomptínských docela zničena. Ale rozšiřování panství římského po venku přispívalo krok za krokem znamenitě k utužení moci králů, kteří čím dál tím zjevněji pohrávali si na neobmezené samovládce. Za představené vojsk spojencův ustanovovali Římané a podobně nákladali nešetřně i s velmoži římskými; jmenovitě prý *L. Tarquinius Superbus* tak pánovitě se choval, že přední Římané, používše jeho přítomnosti při dobývání odpadlého města *Ardee* v Rutulích, obecnou proti němu i nešlechtnému rodu jeho bouři způsobili. *Tarquinius* jakkoli rychle se vrátil, Říma zmocniti se již nemohl, i přinucen jest opustiti zemi. V městě *Caere* na pomoří mezi jezerem *Sabatinským* a mořem *Tyrrhénským* objeveno za dob našich hrobiště královských vypovězenců. Zrušení království (*regifugium*) kladli Římané ke dni 24. Februária a k r. 240 až 243 po založení města (A. U. C.). *)

*) Chronologie římská jeví v hlavních rysech patrnou dělanost, která má za střed vpád Gálů do Říma, jenž uděl se zde o plné občanské *saekulum* (totiž 110 let) dříve, než v Řecku. Od tohoto vpádu uplynulo až do zařízení císařství (totiž 30 let před Kr. podle našeho počítání) 360 let; právě tolik pak přeneseno jest na dobu před vpádem Gálů do založení města, tak že vydá náš letopočet před Kr. $360 + 360 + 30 = 750$. Doba první rozdělila se o řečoných 360 let tak, že se dostalo králům dvou, republice pak jedné třetiny, tedy 240 a 120 let. Doba prvních dvou králů, tak zvaných za doby naší *mythických*, totiž *Rómula* a *Nумы* obsahuje v sobě plné

Ústava. Zjevněji než kdekoli jinde zakládala se římská budova státní na rodině. Hlavou vši rodiny (ženy, dítek, vnuků a t. d.) byl po celé živobytí své bez výminky a bez odporu otec rodiny čili *pater familias*. Souhrn jeho práv v rodině značila ruka, *manus*, [kteráž v užším slova smyslu dále zahrnovala v sobě soubor všech práv *patris familias* naproti choti jeho.] Manželství (*matrimōnium*) zavíráno více méně slavnými obřady (*nuptiae: confarreatio, coemptio*) neb obyčeji (*usus*); rozdíly tyto měly za následek rozdíly v právech buď muže k ženě, buď dítek k dědictví a k hodnostem kněžským neb státním. *Connubium* bylo stavy obmezené, i nebylo tedy na vůli vstupujících v manželství užiti obřadů jakéhokoli spůsobu. Soubor práv *patris familias* naproti ostatním údům rodiny (*filii, filiae familias*, jejich ženám a dětem) činila *patria potestas* (*jus vitae necisque, j. mancipio dandi, j. arrogationis, j. adoptionis, j. manumissionis*), a naproti jmění rodinnému *dominium* (*j. emendi et vendendi* [res *mancipi*, které prodány býti neměly, lišily se od věcí prodajných, *nec mancipi*], *j. nexūs* [pignoris et obligationis], *j. testamentifactionis & hereditatum, j. dominii* v užším smyslu naproti otrokům, kteří nejsouce pokládáni za osoby osobních jmen neměli rovněž jako obyčejné věci neb dobytek, kteří však *manumissione* [vindictá, *censu, testamento*] na svobodu puštění býti mohli [liberti]). Smrtí otcovou nabyli toliko synové práv, kterých požíval otec; žena (matka) a dcery (sestry) přešly z ruky otcovy do ruky synů (bratrů), kteří tudy stali se *patres familias (patricii)*. Tito dědicové jmění rodinného (*res familiaris*) zůstali pak buď v nedělnosti (*communio hereditatis*), buď rozdělili se jenom částečně, totiž o jisté zboží movité a o polstvo, pokud se dobře

římské *saculum fyzické* čili 78 let, která téměř na rovno mezi oba krále jsou rozdána; smrt třetího krále *Tulla Hostilia* položena na konec prvního občauského *sacula*. Letopočty králův ostatních s *Tullem Hostiliem* řečených nyní *mýthicko-historických* v základech svých nejsou poznány. Poněvadž pak mezi první tři neb čtyři krále kladena *interregna* po 1 roce, tedy připočtěna k oněm 240 ještě 2 až 3 léta, odkudž pak náš letopočet 752 neb 753 A. U. C. do narození *Spasitelova*, tudy konec doby králův římských asi r. 510 př. Kr. t. j. týž rok, který učinil v Athénách konec vládě *Hippiově* (viz str. 85).

rozdělení dalo (*ager privatus*), kdežto pastviny, lesy a p. zboží zůstaly v nedílném držení členů původní rodiny (*ager gentilicius*). Na ten způsob rozšířila se rodina v rod, *gens*. Osoby k témuž rodu náležející slouly *gentiles*, a hledíce k příbuznosti po témž praotci (k příbuznosti po meči) nazývání jsou *agnāti*, naproti *cognātūm* příbuzným po meči neb po přeslici do šestého kolena (*jus osculi*). Z příbuzenstva po meči odvozováno právo *poručníctví* (tutěla neb *cūra*), neboť agnáté byli v případě odoumrti osiřelých osob ženských aneb nedospělých siroteků mužských praví dědicové osiřelého zboží. Jim tolikéž příslušelo *cooptatione* zachrániti rod svůj před vymřením a *clientēd* (přijetím cizinců neb propuštěnců na svobodu a p. pod ochranu rodu) rozmnožiti moc i bohatství rodu svého. V postavení ke klientům nazývání jsou *patres patrōni*, matky pak *matrōnae* *).

Od té doby, co se spojili Ramnes i Tities v jednu obec, bylo však vedlé *přirozeného* rozdělení na rodiny a rody zapotřebí vyššího jakéhos *umělého* roztřídění národa. Takovým byly ovšem již samy čtvrti, avšak mezi nimi a rody byla veliká mezera; tu vyplnily *cūriāe*³⁰, místní to okresy. Občané na kúrie roztřídění slouli vůbec *Quirites*, v kúriích samých pak, jakožto údové jejich, *cūriales*. V čele kúrií stáli jmenovaní od krále starostové, *cūriones*. Zařízení to rozšířeno i na Lúcery, když byli přijati do obce. Čtvrť římská, vlastně třetina města, jmenována *tribus*.

Na vrchu zařízení římského stála *osoba králova*. Poněvadž nevzniknul stát přirozeným způsobem z rodin a z rodů, noprž povstal spojením se obcí již hotových v jeden celek, nebylo králů dědičných. Byli tedy voleni. Volba, *creatio*, byla obmezená. Ustanovený k tomu *interrea*, šetře tuším ve-

*) Z vypsaného rozvoje rodiny vyloží se snadno rozdílní druhové jmen u Římanův užívaných. Jmeno osobní stálo na prvním místě, tudy jeho název *praenōmen*. Jmeno původní rodiny čili v pozdějším rozvoji jmeno rodu pokládáno za nejdůležitější, tedy řečeno jednoduše *nōmen*, a kladeno na druhém místě. Rozeznávaly-li se pak ještě rodiny zvláště, přidáváno k oběma jmenům *cognōmen*. *Agnōmen* vyznamenávalo proslavené muže. Ženy měly toliko jmeno rodu; klientům, jakož i na svobodu puštěným mužům dávána podobně jmena rodu, pod jehož ochranou žili.

řejného hlasu soukromým způsobem poznaného, shromáždív otce rodin a rozestaviv je po kúriích (*curiatis*), navrhl za krále osobu, která pak jednoduše přijata jest. Volbou touto ustanoven státní rodině pater, jehož moc však zahrnovala v sobě pouze právo, řídití obecné potřeby, ale jediné potud, pokud by se tím nerušila soukromá práva *patrum familias*. Toť objem oné moci královské, již nazývali *regia potestas*. Vyvolený rex, veden jsa knězem sběhlým ve věštbě z letu ptactva, totiž augurem, odebral se pak před hrad na Kapitólium, kdež na posvatném augurákulu, před očima dole na foru shromážděného lidu, učiněna k hlavnímu bohu prosba: Jupiter pater, si est fas, hunc cujus ego caput teneo, regem Romae esse, uti tu signa nobis certa adclarassis inter eos fines, quos feci! A potvrdili-li ptactvem domnělí nebešfané vykonanou volbu, tedy nastoupil král úřad svůj diis auctoribus. Obřad ten slove *inauguratio*. Avšak *regia potestas* národem a bohy na krále vznesená nedostačovala k udržení pořádku a k ochraně státu. K tomu cíli bylo třeba, aby patres familias ještě jisté části svých práv králi postoupili, a to stalo se opět zvlášťím po kúriích vykonaným na foru svolením, *auctoritate patrum*. Souhrn na krále takto přenesených práv, totiž *impērium*, obsahoval v sobě právo ke sbírání (*delectus*) vojska, k ukládání daně (*tribūtum*), k přiřkání (*addicere*) sporného zboží, k vyměřování pokuty (*multa*), k vykonávání trestu tělesného (*jus vitae necisque, j. vinculis et verberibus castigandi*) a t. d. Za znaky (*insignia*) královského impéria, sloužilo 12 pŕihončích (*lictōres*), kteří kráčivali před králem nosíce vztýčené metly (*fascēs*), z nichž vyčnívaly popravní sekery (*secūres*); znakem *potestatis regiae* byla *sella curūlis*, *toga picta* a *scīpio eburneus*. Jakkoli přenesená, byla moc královská přece téměř neobmezená; záleželo na vůli krále, pokud by zvyklostí starobylých a jiných obyčejů šetřiti měl; nešetřil-li jich, nebylo nikoho, kdo by ho k zámluvě poháněti byl směl, jako ve Spartě (viz. str. 68 a 73). Pomocníky (úředníky) ve věcech, které osobně vykonati nemohli, ustanovovali se králové sami. Tolikéž i sestavovati obvyklou radu státní čili senát (*lectio senatus*) neobmezeně jim náleželo. Úředníků politických bylo málo, totiž kromě tribúna jízdy, jenž krále nepochybně málokdy zastupoval, ustanovován jest *praefectus* čili *custos urbis* v dobách válečných za nepřítom-

nosti krále v městě; pak *duumviri perduellionis*, kterým král samovolně přenechával nálezy vynášeti nad zrádci země aneb nad vražedníky, kdykoli připustiti zamýšlel, aby se vinníci odvolali k nálezu národa (*provocatio*); *quaestores parricidii*, stálí pomocníci královští, jejichž úlohou bylo slídití po osobách ve zločinu podezřelých.

V nejdůležitějších věcech státních (týkajících se vypovědění války, zavření míru, učinění mezinárodní smlouvy aneb vkročení do spolku se státy jinými) užívali králové *rady nejzkušenějších občanů* (*regium consilium*), které si vybírali z rodů, (šetříce však, pokud toho sami uznávali za dobré, přirozeného i umělého rozřídění občanstva.) Počet takto vybraných mužů, nejspíše již vysokého stáří, (odtud název rady *senatus*) obnášel v zásadě 300 osob. Snesení rady této (*senatus consultum*) vyhledávalo se po hlavách (*viribus*), nemělo však nikdy takové platnosti, že by nebyl směl král proti němu, třebaš po radě menšiny, záměry své ve skutek uváděti.

V jistých věcech svolávají *schůze národní* buď toliko k tomu konci, aby se jim vůle králova aneb zástupců jeho oznámila (*contiones*), aneb aby k návrhům královským (*rogationes*) ochotu svou prostě a bez rokování na jevo daly (*comitia*). Ve schůzích těchto sbírali se hlasové jednak po kúriích, jednak po hlavách; právo účastniti se v takových hromadách po kúriích (*comitia curiata*) náleželo však jenom svrchovaným otcům rodin. Bylo v obyčeji, že v případě nedostatku přirozených poručníků nad osobami, které nebyly *sui juris*, jediné v hromadách těchto o poručnictví rozhodnuto jest (*arrogatio*); podobně nepřijímali se cizí rodové do obce leč se svolením kúrií (*cooptatio*). Kromě toho náleželo, jakož svrchu pověděno, hromadám těmto krále vyvoliti a pak *impérium* na něho přenesti.

Vojsko (*populus*) skládalo se z jízdy (*celerēs, equites*) a z pěchoty (*peditēs*). Král si vybral z každé čtvrti po stu jezdců (*centūria*) a po tisíci pěších (*mille — ire*); počítal tedy celý sbor (*legio*) 300 jezdců a 3000 pěších, kterým veleli 1 *tribūnus celerum* a 3 *tribūni militum*.

Ale v původní této podobě obce římské sběhly se dílem za příčinou šťastných válek Říma s vůkolím, dílem za příčinou ethnografických převratů v severní Itálii a za řekou Tiberem veliké změny. Rozdíly v obyvatelstvu rozmnoženy to-

tiž o stav *plébejů* čili o onu stále rostoucí část obyvatelstva státu římského, která podlehnuvši v boji, třetinu svého území Římanům vydati (*ager publicus*), jakož i všelikých politických práv obce samostatné zřici se musila, aneb která na území římském útluku hledala před mocným nepřitelem severním. Plébejové tito nejsouce přijati do svazku obecného na způsob Lúcerů, aniž vstoupivše pod ochranu jednotlivých rodů jako klienti, nejspíše pro odpor králů, kteří nesměli dopustiti, aby moc gentilů příliš se zmohla, požívali naproti ciziné ochrany státu, sami však pokládáni jsouce v obci na polo za cizince. V příčině práva soukromého stáli úplně na rovni s patry *familias*, ano nelišili se od nich ani před soudem; avšak ať sídlieli kdekoli, na venkově neboli v městě, nikde nebyli postaveni do řad vlastních občanů římských. Za ochranu platili ovšem daň (*aerarii*), ano konali tolikéž zvláštní služby vojenské podlé ustanovení královských; ale ani v senátě, ani v kúriích neměli hlasu (*cives sine suffragio*). Nýbrž i v tom dělili se od vlastních Římanů, že neměli práva obcovati obecným obřadům náboženským, ačkoli se jim nebránilo modliti se týmž bohům, kteří vzývání jsou v Římě vůbec. Znenáhla měl se počet plébejů k počtu patriciů tak nepřirozeně, že samým králům na tom záleželo, aby alespoň z nejzámožnějších rodů plébejských utvořily se nové tribue: avšak patriciové toho nedopustili, svolivše jedině k tomu, aby *cooptatione počet rodu stávajících čtvrtí se zdvojnásobil*. Tak povstali *Ramnes, Tities a Luceres minores*, jejichž práva nebyla sice špatnější nežli rodů starších, ale původu méně starožitného. Na základě zařízení toho zvýšen počet jezdců ze 300 na 600. Avšak prostředkem tímto nepřirozený poměr mezi oběma stavy nikoli se nevyrovnal. Tudyž předsevzata později v ústavě nová změna, kteráž, jakkoli samostatně byla provedena, nicméně jaksí následovala příkladu Solónova (v. str. 80—81). Připisuje se králi *Serviu Tulliovi*, i slove proto Serviovskou. Servius tedy zařídil prý všeobecné popsání občanstva i jmění jeho (*census*), chtě tomu, aby popisování podobné opakovalo se po vypršení každého pětiletí (*lustrum*), i vřadil pak obyvatelstvo římské do V tříd. Nepochybně týkal se *census* v podstatě své nejvíce zboží neprodajného (*res mancipi*), aniž by si byl všiml toho, byli-li kdo zadlužen čili nic. Rozdíl mezi první a druhou třídou položen úmyslně tak nízko, že

zahrnovala v sobě první třída téměř polovici občanstva. *Předním cílem* ústavy Serviovy bylo co nejužší *spojení vojska plébejského s patricii*, pak co možná *rovné vyměření daní*, za to však i *spravedlivé účastenství ve věcech na sněmy* všeho občanstva *vznesených*. Na řečeném roztržení obyvatelstva zakládalo se tedy především ústrojí vojenské, to jest již z jednotlivých sem hledících pojmenování patrné. Slovo *populus* nabylo nyní širší významnosti vztahující se i na plébeje spůsobilé k službě vojenské. Pro snadné pochopení věci stůj zde přehled tento :

Třída.	Odhadnutí majetku na			Počet centurií pěchoty		Důležitost vojenská.
	penězích		jugerech (2 jugera = 1 jitro à 3 měř. vid. výš.)	seniorum	juniorum	
	čísla staršího (před I. válkou pánskou.)	č. pozdějšího				
I. (classici.)	20.000 assů (lib. mědi)	100.000 assů (lib. mědi)	20	40	40	principes triarii hastati velati.
II.	15.000 „	75.000 „	15	10	10	
III.	10.000 „	50.000 „	10	10	10	
IV.	5.000 „	25.000 „	5	10	10	
V. (accensi.)	2.000 „	asi 11.000 „	2	15	15	

§ V třídách těchto nebyli obsaženi *řemeslníci (opifices, sellulārii)*, nejsouce pokládáni za usedlé občany (*assidui*), pak *osoby pod poručnictvím* (vdovy, nedospělci) a lidé, kteří ačkoli byli usedlí, neměli dvou juger, a tudíž k nedospělciům jsou připočtēni (*proletārii*). Tito druhové občanů, jakož i zjevní zločinci stáli i mimo centurie, platíce však za to vyměřenou daň, byli-li zámožní (proto také řečeni jsou *aerarii*). Výmínku činili v příčině služeb vojenských a tedy i v příčině práva k hlasování *tesaři* (*fabri lignārii*), *zámečníci* (*f. ferrārii*) a *hudebníci* (*cornicines, tubicines, liticines*), kteří ačkoli do tříd nebyli vřadēni, tvořili přece zvláštní 4 centurie (2 řemeslnické a 2 hudeb-

nické). Bylo tedy všech centúrií pěchoty 174. Nejzámožnější občané I. třídy, byli-li k tomu spůsobilí, konali službu jezdeckou, činíce 18 centúrií, 6 patrických a 12 nejspíše smíšených. Setniny jezdců seniorů neměly; centúrie seniorum pěchoty (mužů mezi 45. a 60. rokem stáří) netáhly do boje; jejich úkolem bylo hájiti města. Počítaly kolem 150 osob, z kterých však se ozbrojilo v čas potřeby toliko 100 mužů, ostatní (nejstarší) teprv, nastala-li potřeba vyšší. Obyčejný počet vojska starců obnášel tedy 85 centúrií čili na nejméně 8500 mužů. Setniny mladých vojnů (mezi 17. a 45. rokem stáří) byly celkem dvakrát tak silné jako centúrie starců (asi přes 300 mužů), nevytáhly však v tomto počtě do boje, nýbrž vybráno zprvu toliko po 100 do každé centúrie, potom pak, jak toho kdy potřeba kázala. Podlé toho bylo za doby posledních králů k boji spůsobilých Římanů mladých (85×300) přes 25.000 pěších. Obyčejný výběr však nepřesahoval počtu 8500 čili dva sbory po 4200 m. Sborové vytáhli do boje v podobě falangy kokopinníků (hastati); řady byly 500 mužů dlouhé a 7 mužů široké. V prvních 4 řadách bojovali těžkooděnci I. třídy, opatření jsouce kromě kopí a meče přílbicí (galea), brněním (lōricā), železným holením (ocreis) a kovovým štítem (clipeo). Pátou řadu tvořili občané z II. třídy, nemajíce brnění a nosíce štít jenom dřevěný, koží potažený (scūtum); v šesté a v sedmé řadě stavěla se III. a IV. třída, opatřená tak jako řada pátá, ale bez hnátlic a konečně i bez přílbic. Lehkooděnci (velati), 15 setnin, užívali vedlé praku (funda) sudlice (verūtum), stojíce však pod velením magistra equitum (slovoucího druhdy tribunus celerum), bojovali po stranách legionářů. Jízda měla štítý lehké (parmae) a meče dlouhé. Koně dostávala od obce (equus publicus) i obrok pro ně.

Bylo-li potřebí daní (t. j. nemohl-li náklad válečný opatřen býti z kořistí obcí pokořených), ukládány jsou na základě řečeného censu, a vybírány po čtvrtích nově spořádaných; odtud název jejich tribútum. Skončila-li válka šťastně, nahradila se daň prvé zapravená. Nové čtvrti, počtem čtyři, rozšířeny i na venek, a líšily se od starobylých tím, že zahrnovaly v sobě i patricie i plébeje, jsouce jenom povahy okresů správních.

Jako den vybírání vojska, které před se šlo na Kapitólíi, tak ohlašován (edicere, edictum) i den *sněmů po centúriích* (comitia centuriata) 30 dní napřed. Schůze odbývaly se, nebyly-li

přerušeny nepříznivými auspícií, na poli Martově (campus Martius); hlasy sbírány po setninách (centuriatim), ve kterých hlasovati měl právo, kdokoli byl spůsobilý k službě vojenské. Napřed hlasovaly setniny jízdy (centuriae praerogativae), potom 80 setnin I. třídy, a tak dále po třídách, nedocílilo-li se většiny hlasů již při první třídě. Ostatně není známo, o kterých věcech v hromadách těchto zprvopočátku rozhodováno.

Vzdělanost. Že Římané již za nejdávnějších věků vedlé orby provozovali také řemesla, vysvítá sice ze zpráv o 9 ceších řemeslníků (opificum collegia), avšak průmysl římský našel se pouze všedními a nejpotřebnějšími prvotinami; vzácnější výrobky dováženy jsou z jihu, nejvíce ze Sicílie od Kartágiňanův a od Řeků. Námořský obchod římský byl celkem jenom trpný; domácí trhy (nundinae, mercatus) záhy byly dosti znamenité. Cifry římské a duodecimální dělení měr jsou sice italské*), avšak váhy a míry těles podlehly brzy živlu řeckému. Kdy se dostalo řecké písmo do Říma, není známo. Ve stavitelství a v řezbě jeví se mocné působení z Řecka ale užívání klenutí podobá se býti nálezem italským, ne-li etruským. Také v oděvu nelíšili se mnoho Italové od Řeků. Tunica (kratší na mužích, delší na ženách) podobala se ke košili řecké (viz str. 65); toga (obyčejně bílá, pak jako znak krále picta a jako šat kněžských zástupců jeho praetexta) rovnala se se svrchníkem řeckým. Na místě togy užívaly ženy ozdobnější a delší stoly s dlouhýma rukávama aneb i pláště řečeného palla. Za obuv sloužily soleae aneb calcei (ozdobné u žen, černé u mužů). Šperků čím dál tím více přibývalo.

Náboženství italské a zvláště římské utvořilo z jistých názorů o přírodě a pak o společenství bohy zosobnělé, nemající však onoho života k lidskému podobného, kterým se významávali bohové řečtí. Rozeznávali se bohové domorodí (indigetes) od přistěhovalých (novensides). Nejvyšším bohem římským byl odvěký bůh Ramův totiž *Jupiter*, s nímž *Mars* sabínský a pak *Quirinus*, bůh znázorňující obec Quirítů, nejvyšší úcty požívali. *Janus* znamenal všelikého druhu počátky, *Vesta* živila posvátný plamen na ohnisku státní rodiny, *Faunus* a *Pales* byli ochráncové stád na pastvách; *Saturnus* a chof

*) O míře času viz str. 5.

jeho *Ops* byli bohové úrody polní, *Pomōna*, bohyně zahrad; *Diāna* zosobňovala spolek s Latíny a t. d. *Jūno*, *Minerva*, *Aperta* čili *Apollo*, *Venus*, *Neptūnus*, *Vulcānus*, *Aesculapius* a t. d. jsou původu cizího. Při slavnostech konaných ke cti bohů (sacra) přinášeny jmenem národa od krále, jmenem čtvrtí, kúrií a rodů patrických od tribúnů, kúriónů a starostů rozdílné oběti, nikdy však lidské. Mimo oběti obsahovaly řečené slavnosti modlitby a tance; hry v cirku a pak tělocvičně nestály k bohoslužbě v tak úzkém spojení jako u Řeků. Pro mnohonásobnou činnost svou dával se král ve věcech náboženských zastávati kněžími; i bylo tedy v Římě již od starodávna více druhů kněží. Žertvy podpalovali *flāmines*; flāmen *Diālis*, *Martiālis* a *Quirinālis* požívali jakožto flāmines majores vyšší vážnosti než podpalovači ostatní. Dvanáct svatých tanečníků (*salii*) Martových, majících v čele *prae-sula*, provozovali v měsíci martii ozbrojené tance; *fratres arvales* oslavovali v květnu úrodu polní; *luperci*, v únoru nápodobující odhánění vlků na pastvinách, slavili *lupercālia*. Sbor *augurů* (6) pěstuje tajemství zkoumati vůli bohů, zdali schvalují předsevzetí lidská čili ne, kdykoli úřadem světským vybidnut aneb od osob soukromých požádán byl, vykonával se zahrnutou holí (*lituus*) buď *auspicia*, buď vykládal blesky *Jovovy* (*auspicia ex coelo*), buď pozoroval žraní a třepetání svatých slípek (*ex tripudiis*, *trepidare*) a p. *Fétiales* (20) jsouce znalci obyčejů mezinárodních, vysílali posly k národům jmenem obce římské, kdykoli bylo žádati za jakési zadosť učinění (*res repetere*), ohlašovati stížnosti obce (*condictio*) aneb vypovědíti válku (*indicere bellum*). Obce válkou pokořené v porobu (*deditio*) římskou nepřijímány, úmluvy a spolky státní (*foedus*) nezavírány leč podlé obřadů *fétialů*, které přední posel (*pater patrātus*) vykonával jmenem národa římského. *Pontifices*, jsouce původně dozorcové nad stavbami, zvláště pak nad stavbami mostů, jakožto znalci všelike míry a posloupnosti časů, tedy i střídání svátečních i všedních dní (*dies festi et profesti*) rozšířili obor působení svého, bdíce nade vším pořádkem bohoslužeb ano i nad spůsoby kněží. Jim příslušelo tolikéž ustanoviti dni, za kterých podlé práva bohů dovoleno bylo vyřizovati věci občanské čili nic (*dies fasti et nefasti*). Oni opravovali a pořádali kalendář. Představeným jejich byl *pontifex maximus*. Sborové *fétialův*, *augurův* a *pontifikův* při-

jívali cooptatione potřebné údy do středu svého sami. *Panny vestálské* voleny bývaly z předních rodin od pontifika maxima, který byl jejich představeným.

Pověsti římské všelijak rozšířené za dob pozdějších rozdělily vypsání rozvoj státní mezi sedm králů a sice v tento způsob. *Rómulus*, *Numa Pompilius* a *Tullus Hostilius* zosobňují posloupné spojené se Ramně, Títiů a Lúcerů v jednu obec. *Rómulus*, jehož jméno jakož patrno odvedeno jest od jména města, pokládán za zakladatele nejen místního, noprž i společenského řádu politického, který rozšířen pak o ústrojí náboženské za nástupce *Rómulova*, (*Numa dictus est ἀπὸ τῶν νόμων*; *pompa* = slavný průvod). *Tullus Hostilius* zakončil zařízení obce patriciů. *Ankus Marcius* (*ancus* — *ancilla*, *marceo*) jest zosobněná představa o původu podřízeného občanstva plébejského; za něho obec, majte již všechny důležité živly v ústrojí svém, vykročila z mezí států uvnitř souše položených, a stala se mocí námořskou, založivši přístav v Ostii. *L. Tarquinius Priscus* znamená první pokus o opravy společenské a počátek velikých staveb a okras městských, které potom provedli dle *Servius Tullius* (v příčině ústavy i postavení Říma ke spolku měst latinských) a dle *L. Tarquinius Superbus*, za něhož moc královská, zbujnivši na způsob tyrannidy řecké, podobným také způsobem vzala za své.

II. Doba republikánská.

(510—30 př. Kr.)

A. Zařízení aristokratické (510—366).

Obnovení a popravení ústavy *Serviovy*. *L. Tarquinius Superbus* zařízení *Serviovy*ch si nevšiml; hlavní toho příčinu spatřili náčelníci národa římského v tom, že nebylo nikoho, kdo by měl právo proti libovůli králové řádně zakročiti, čili moc královskou blahodárně obmeziti. Za *interrégna* tedy, nastalého po vypuzení rodiny královské, nedáno již více vyvoliti jednoho, noprž *dvě vlády, praetores consules* *), na které

*) Srovnej význam slova *praesul*, *exsul*, *insula*.

vznesena téměř plná někdejší *regia potestas* a po vykonané inauguraci všeliké a celé impérium královské, s tím toliko velkým rozdílem, že úřad praetóráský obmezen na jeden rok a že právo páliťi bohům žertvy jmenem obce přeneseno na zvláštní osobu, kterou jmenoval pontifex maximus, a která práva řečeného pak požívala do smrti. Byltě to *rex sacrorum* či *rex sacrificulus*, jenž ačkoli vyloučen jsa z úřadování politického a podřízen dozorství nejvyššího pontifika, nicméně pokládán za předního kněze státního (srov. str. 78). Volbu praetórá prvňích, *L. Junia Brúta* a *L. Tarquinia Kollatina*, vykonal sněm po centúriích, i náležela jemu tudyž napořád. Volba v hromadě kúrií (*lex curiata de imperio*) schválena. Praetórové v úřadování se třídali, po měsíci v městě, ob den v poli; liktóráv užíval, kdo úřadoval. *) Avšak praetóru neúřadujícímu příslušelo překaziti (*intercedere*) ustanovením svého konsula, kdykoli jemu byla nějak podezřelá. Léta nesla jména obou vladařů, jako v Athénách (str. 78) jméno prvňího archonta. Za praetóra navržen býti mohl jedině muž z rodů patriciů; týž obyčej nedopustil, aby byl kdo z plébejů ustanoven za krále obětního. [Aby pak patriciové také plébeje, podobnými zařízeními z úřadů státních je vylučující, připoutali ke straně své a tedy roznítili proti Tarquiniovi, jenž zajisté neoddal se tiše do vále Římanů, dopustili chudině plébejské loupežiti na zboží královském, kdežto patrnu část osob zámožných přijali do počtu senátórá. Za vlády Tarquiniovy vymřela prý větš polovice senátu (164 osob), a ta tedy za úřadování jednoho z nejprvnějších praetórá, totiž *P. Valéria*, nahrazena, zajisté však na ten způsob, že většina údů složená zůstala z patriciů. Od té doby seděli v senátě *patres (et) conscripti*. Řečený *P. Valérius* ztenčil pak impérium praetóráské návrhem *de provocazione*, aby totiž praetórové v městě a v nejbližším okolí povinni byli dopouštěti odsouzencům odvolati se z jejich nálezů na tělesné tresty k sněmům po centúriích. A poněvadž návrh tento (*rogatio*) na sněmě téhož druhu přijat za zákon (*lex, jussus populi*), tedy rozšířen obor práv řečených

*) V dobách pozdějších, když jeden vladař v Římě, druhý pak v poli byl zaměstknán, užívali oba po 12 půhoncích; zdržovali-li pak se oba v Římě, nechodili půhonci před vladařem neúřadujícím, noprž za ním.

sněmů také na *zákonodárství*. Na znamení platnosti zákona o provokaci nenosili pŕihončí potom již v metlách sekyr, leč na venku (v době válek); metly samy pak spouštěly k zemi před shromážděným národem. Jiný zákon Valériův *) ustanovil, aby správu finanční měli *quaestores parricidii*, kteříž pak tolikéž *quaestores aerarii* byli. Zůstavše pomocnicky vladařů, byli *quaestorové* dále od nich na čas úřadováni jejich jmenování. Valérius vyznamenán čestným přijmením *Publicola*.

[Smlouva s Kartháginou (r. 508). Brzy po zařizení republiky učinili Římané smlouvu s Karthágijskými. Římané zavázali se slibem, že moři na jihu a na západě krásného mysu (C. Bon) nenavštíví, leč kdyby byli tam zahráni bouří aneb nepřátely; v těchto pak případech že nakoupíce, čeho by potřebovali, během 5 dní domů se vrátí. Naproti tomu otevřeli Kartháginané Římu všechny ostatní přístavy africké, sicilské a sardinské, slibující, že v Látii pevností nezaloží, že obcím latinským, dokud budou ve spolku s Římem, neukřivdí, válčice pak proti těm, které by ze spolku vystoupily, že přes noc na souši neprodlí a města dobytá že Římanům vydají (viz str. 65).]

Porséna. Asi tehdá stáli *Etruskové* na vrchu své národní slávy. Na moři Siném nemajíce soupeře, rozdělili se s Kartháginany o vodstva západní, v Itálii pak doráželi až na osady řecké. *Nóla* na východě vesúvském, *Kapua* při dolním Vulturnu a jiná města v Kampánii byla v držení jejich. Na severu za Tiberem činili spolek 12 obcí aristokratických, i pokusili se o to, aby kampánské osady se severním domovem uvedli ve spojení. V skutku pak vypravují pověsti mnoho o králi Porsénovi z *Klúisia* při řece Clanis, kterak zmocniv se (v čele jsa vši Etrúrie?) římských hradeb na Janikulu, na nějaký čas slavné město v poddanství držel. I dosti možná jest, že zařizení Valeriova pocházejí z doby, kde se bylo mladé republice nejen brániti proti Tarquiniovcům, noprž i svaliti se sebe jho etrúrské. Budiž však tomu jak buď, tolik spočívá na pravdě, že se postavily proti Etruskům kromě Římanů brzy také obce řecké, zvláště *Kýmé*, přikvapivše Látii na pomoc, kdež voje Porsénovy před *Aricií* potřely. A tak Římanům uleveno, že svobody opět dobyli (kolem r. 506).

*) Zákony pojmenovány bývaly podle navrhovatele, k. př. *lex Valeria de provocatione*.

Genus Claudia. Nedlouho potom Sabínan Attus Claudus čili podle vyslovení římského *Appius Claudius*, nedohodnuv se jaksi v otčině své (kdesi v Régillu) se spoluobčany, přesídlil do Říma, kdež přijat mezi rody patriciů a podělen 25 jugery. Jeho 5000 klientů dáno po 2 jugerech a vřadění jsou do V. třídy občanstva. Potomkové Appiovi prosluli však i v dějinách římských hrдостí a zlou kázní.

Lex de dictatore creando (kolem r. 500). Z těchto dob na mnoze temných pochází *dictatura*, původu nejasného. Podobá se však k pravdě, že někdo z vladařů tehdejších, pokládaje střídavé úřadování v době nebezpečství za zákaznosné, provedl to, aby v takovém případě (*rei gerundae, seditionis sedandae causa*) příslušelo senátu naporučiti, aby jeden z praetorů, vykonaje auspicia, jmenoval diktátora, na kterého by na čas hrozícího nebezpečství aneb nejdéle na 6 měsíců oba praetórové své impérium, avšak *sine provocazione*, vznesli. Mimořádného úřadu tohoto (*magistratus extraordinarius*) užívalo se však záhy k rozdílným úkolům (*comitiorum habendorum, ludorum faciendorum, latinarum feriarum, clavi figendi causa* a j.), kdež pak plnomocenství diktátorů bylo zmírněno.

Secessio plebis r. 494. Republika Římská prožila v počátcích svých velmi trpkou školu, ačkoli nejsme dostatečně poučeni o všech svízlech, které ji tížily. Vedlé bojů proti Tarquiniovi a kromě neštěstí, které na ni uvalil Porséna, bylo jí hájiti neméně také postavení svého k městům latinským, která buď ze spolku s Římem vystoupila, buď se pokoušela, aby jej roztrhla. A v nekonečných proto svedených válkách zpuštěno často území římské tak, že málo zámožná část obyvatelstva, nejvíce plébejové, nad míru chudla. Ano mnozí padali do dluhů (*nexus*), nejsouce s to, aby válčíce s nepřítelem, vzdělávali náležitě polstvo, nemajíce otroků aneb s dostatek dítek dospělých. Zákony dlužní byly pak i v Italii (srovnej str. 76, 80) tak přísné, že měly v zápětí až i nejvyšší nelidskost. Dlužník tytýž nejsa s to, aby alespoň úroky (*usurae, 8 1/3 %*) zapravil, pozoroval s hořem, kterak dluhy vzrůstaly, až se vyrovnaly jeho majetku, ačkoli neméně poznával, že bídy své sám nezavinil. Nezaplátil-li pak v čas, anižby bylo potřebí jakého zakročení úřadu, od věřitele lapen a odveden jest, i nakládáno s ním potom jako s otrokem,

ačkoli nepřestal býti občanem římským, nejsa tedy ani povinností zbaven konati služby vojenské, kdykoli toho kázala potřeba. A konečně i on i údové rodiny jeho mohli docela podle práva od věřitelů do ciziny za otroky prodáni býti. Naproti tomu těžili věřitelé, nejen patriciové nobrž i mnozí zámožní plébejové, všelijak na útraty obecné nouze. Příjmy státní vybírány od nájemníků z rodin zámožných za dobrý užitek obecné polstvo pak, jehož za doby králův užívati dovoleno bylo také plébejům chudým, nejvíce rozdělováno mezi velmože, ovšem za jisté nájemné (*vectigal*), kterého však quaestórové opomjeli žádati. Za takového věci stavu množila se v chudých vrstvách lidu rozhořčenost proti vládě, i vypukla ve zjevný odpor, když praetór *Appius Klaudius*, nepoživající přízně v lidu, l. 495 vybíral bojovníky do války s *Volsky* (viz str. 165). Podařilo se sice konsulovi *Appiovu P. Serviliovi* uchlácholiti bouři, když na čas války působení zákonů dlužních zastavil: ale když po válce slavně skončené *Appius Klaudius* opět přísnosti řečených zákonů vši uzdu pustil, nic nedbaje na přimluy *Serviliovy* a brzy potom válka s *Volsky* se obnovila a nové sebrání vojska potřebným učinila, opakoval se odpor a sice prvého mnohem zpuřnější. I bylo zapotřebí voliti diktátóra, kterýby věc narovnal. Jmenován pak *M. Valérius*, bratr *Publia Publikoly*, muž povahy smířlivé, k jehož hlasu lid opět vytáhl do boje. Když však zvítěziv a vrátiv se z pole, ležel táborem před městem, an zatím *Valérius* se senátem vyjednával o změny dlužního zákona, by se dlužníkům doprálo úlevy, došla ho zpráva, kterak návrhy diktátórový v senátě jsou rozhodně zamítnuty. *Valérius* tedy vzdal se úřadu svého, plébejové pak za městem, nevšímajíce si rozkazův opět úřadujících vladařův, opustili tábor, i odtáhli, aniž by jasně věděli čeho počítí, vedeni jsouce vojenskými náčelníky svými k ústí aniónskému, kdež se rozhostili na jistém pahrbku. Zatím rozmyslili se senátorové k lepšímu, i vypravili za vystěhovalci 10 spoluúďů s *Meneniem Agrippou*, aby učinili narovnaní. Tedy uvolili se plébejové vrátiti se, jestliže zaručí se jim prominutí trestu z provedeného právě činu a jakási úleva na dlužích; dále žádali, aby směli míti *sourodé* úředníky, kteří by, sami jsouce *sacrosancti*, poskytovali jim *ochrany* v čas nespravedlivých nátisků. Když pak v podstatě žádostem vyhověno, zavřen mezi stranami mír (*foedus*) na způsob mezi-

národní. Vymínky míru tohoto slovou *leges sacratae*, a pahrbek, na němž mír zavřen jest, nazývávan potom *mons sacer*.

Tribuni plebis Dříve ještě než opustili plébejové svatý pahrbek, vyvolili si *dva* ochranné úředníky, tribúny řečené, kteří pak v Římě *cooptatione* přibrali k sobě ještě *tři* asi v ten smysl, že měla každá ústavní třída ve sboru tribúnů jednu osobu. Vedlé práva ochranného (*j. auxilii a j. intercedendi*) příslušelo plébejským těmto úředníkům od prvopočátku také svolávati hromady plébejů k obecným stavu svého snešením (*j. cum plebe agendi*). Z té doby pochází proto dle pravděpodobnosti nové rozdělení území řínského na 21 tribus, neboť hromady plébejské odbývaly se pak na foru tributim a sice v čas trhu (*nundinae*). Jednání bylo obmezeno na jeden toliko den, a nebylo-li před západem slunce vyřízeno, neslušelo se v něm dále pokračovati, leč jako o věci nové za nové hromady, která jsouc řádně ohlášena, teprv třetí trh sejtí se mohla. Hromady řídili ovšem toliko tribúnové. Snešení jejich nazývána *plebiscita*, která teprv znenáhla dobyla si platnosti zákonů. První plebiscit známý jest z r. 492, kterýž stanovil, kdokoliby tribúnům překážel v jednání s hromadou, že pokládán bude za proklatého (*sacer*), nedostavili se před soud tribúnský (*plebiscitum Icilium*). Právomocnost svou rozšířili však tribúnové na svou pěst, osobující si právo zatýkati (*jus praesensionis*), kdykoli jim kdo odpor kladl v jich úřadování. Za pomocníky měli *dva* aedily (*aediles plebeji*), kteří vzali název odtud, že při chrámě (*aedes*) Cereřině úřadovali, bdíce nad listinami, týkajícími se práv plébejů, vedouce péči o pořádek trhový, zvláště pak o slušné prodávání obilí (*cura annonae*), vůbec zamezující všeliké rušení pořádku na veřejných místech v městě (*cura urbis*) a tudy obstarávající i obvyklé slavnosti a hry veřejné (*cura ludorum*) na které slušný náklad vedl buď stát, byly-li hry obecné (ku počtě bohů, lidí *magni*, *maximi*; lidí *plebeji*), buď jednotlivé rodiny, byly-li hry soukromé (lidi *funebres*). Jmenování byli po několik let od tribúnů, kdežto volbu tribúnů samých vykonávaly rok po roce sněmy všeho národa v centúriích. Pokládání jsou za sakrosankty, jako představení jejich. Zařízení tribunátu a aedility učinilo z plébejů takoržka zvláštní obec v obci římské a mělo ten následek, že tribúnové *ze zvyklosti* obor moci své rozšířili o právo jednati se senátem (*j. cum patribus agendi*), před jehož dvěře,

důvěřující v nedotknutelnost osob svých, o své ujmě si zasedali, aby přímo poučení byli o jeho snešeních, kterým se protivili (veto), kdykoli čelila proti dobru plébejské obce. Tedy senát chtěje předejít horší zlo, záhy uvykl nenamítati ničeho proti tomu, povznesli-li tribunové hlasu svého (j. *sententiam dicendi*) již mezi poradami a dopustil potom tribunům místa i ve středu svém, ačkoli proto žádný tribun nestal se senátórem. Všechna však moc tribunská (*potestas tribunicia*) měla zákonnitou platnost jediné *v okrese provokačním*, a proto neměl se nikdo z tribunů přes den vzdáliti z města a nikdy, ani času nočního, zavíratí domu svého.

Koriolánus (491). Zařízení tribunátu čelilo sice na pohled proti nespravedlivým aneb nelidským nátiskům na plébeje se strany patriciů, ale v podstatě zrodilo zápas tribunů s právomocností praetóřů a senátu, a popouzelo pak obec proti obci, kdykoli užil někdo z tribunů svého práva *intercedendi*. Tedy byli mezi patricií lidé, kterým zrušení tribunátu vidělo se býti nevyhnutelným, neměla-li se obec docela rozpadnouti. Pověsti vypravují zvláště o Koriolánovi, kterak prý neúrody zemské a povstalé potom drahoty se chopil, navrhuje, aby velkoobchodníci neprodávali plébejům obilí, dokud se nevzdají tribunátu. Ale úsilím tímto vyvolal tribuny do boje, kteří ho pohnali před soud. A však Koriolán volil raději podrobiti se vyhnanství, nežli soudu plébejskému; z pomsty pak postavil se prý v čelo Volsků, kteří právě tehdá válčili s Římem, a vlast svou tak sevřel, že donucena konečně obrátiti se k němu s pokornými prosbami; nobrž Koriolán ničehož nedbal, až teprv přmluvou matky Vetúrie a choti své Volumnie pohnouti se dal k tomu, že zradil Vosky podobným způsobem, jako prvé vlast svou.

Sp. Kassius (492, 486). Války s Volsky byly Římanům příznivé, a sice nejenom proto, že Volskové z území římského šťastně jsou vytlačeni, nobrž ještě více za tou příčinou, že odpadlá města latinská zastavivše nepřátelství mezi Římem a *Latíny*, donucena jsou opět spojití se s obcí římskou ke společné obraně proti výbojům volských přistěhovalců. Obnovení latinského spolku uskutečnil Spúrius Kassius. V řadě výměnek spolkových také ta byla, aby na půle rozděleno bylo mezi Latíny a Římem, čehobykoli dobyla společná vojska. Pod tímiž výmínkami a tolikéž za příčinou nebezpečností hrozí-

ciho od Volsků stali se i Hernikové za Spúria Kassia, když r. 486 po třetí praetóroval, z nepřátelů spojenci římskými. Řím, Latíni (30 měst) a Hernikové (16 měst) činili od té doby foederační trojici, která trvala ve svornosti téměř po 1 1/2 století. Nejpopověstnějším však stal se Sp. Kassius, že roku svrchu jmenovaného spůsobil první zákon v příčině obecného polstva (*lex agraria*) v ten smysl, aby jistá část polí bezplatně mezi chudé plébeje rozměřena (*assignatio*) a toliko ostatní v nájmu patriciů ponechána byla. Nepochybně směřoval zákon Kassiov k tomu, jednak aby zamezil zmaňání se proletariátu, jednak aby usnadnil plébejům službu vojenskou, kdyžby přísné dozorství se vedlo nad tím, aby nájemné quaestórkým zlozvykem neodcizovalo se pokladnici státní, z které by se pak mohl náklad válečný v jisté míře zapravovati, aniž by bylo potřebí obtěžovati chudiny zvláštními daněmi. Ale když vypršel rok úřadování Kassiova, zastavili patriciové zákon jim nepohodlný, původce jeho pak obžalovali, jakoby byl toužil po tyrannidě. I odsouzen a usmrčen jest, jakkoli znějí zprávy o všem tom velmi zmateně.

+ Zlořády patriciů (485—452). Nebyl Sp. Kassius jedinou obětí sobectví a krátkozraké politiky patrické; hned po něm upáleno prý devět tribúnů, kteří přičiňovali se jaksí o to, aby zákona o dělení polstva slušně se šetřilo. Avšak i jinými spůsoby uměli velmožové odkládati plnění zákona. Projevil-li kdo z praetórá ochotu práv býti chudině, navedli konsula jeho, že *jure intercedendi* věci překazil, aneb dovedli získati na svou stranu někoho z tribúnů, který taktéž se zachoval po vůli jejich. [A byli-li tribúnové svorní, nedopouštějíce sbíratí vojska, kdykoli se obnovily boje s Volsky aneb s Aequi, kteří tehdaž dobývali Látia: přenesli praetórové místo impéria svého za čáru provokační, kde právomocnost tribúnů jim nikterak nevadila.] Ano patriciové znamenajíce, kterak vedení válek hlasy plébejské oněmovalo, rozličné spory s okolními národky sami vyvolávali. Zatím však dostalo se chudině neočekávaných obhájcův i ve středu patrickém. Po sedm let totiž navrhován za praetóra vždy jeden z rodů *Fabiův*, když pak vidělo se senátu od zvyku toho upustiti, aby řečený rod nedomníval se míti zvláštního práva k jednomu z míst vládařských; popuzeni jsou Fabiové tak, že přeskočili na stranu chudiny, o provedení agrárních zákonů se zasazující. Avšak

záměry jejich nepodařily se. Tedy vystěhovali se z Říma, jako druhdy z Régilla rod Klaudiů, a usadili se (306 gentiů s 4000 klientů) při říčce Kremera, kde však brzy od Vějentů všichni zahlazeni jsou až na jedno pachole, které zůstaveno v Římě. (Ale chudina římská znamenala ve zkáze Fabiů hlavně jenom zášť proti sobě, i obořovala se proti velmožům čím dál tím rozhodněji.) R. 473 pohnal T. Genucius praetory z předešlého léta před soud, vině je veřejně zrušení agrárních zákonů; když se však přiblížil den soudní, nalezen jest tribún doma na loži mrtev. Událost ta zastrašila tribúny tak, že po nějaký čas chovali se tiše, ano že neodvážili se chopiti se svého práva ochranného ani v případech takových, kde běželo o čest a svobodu osob plébejských. R. 472 praetorové vybírajíce vojsko, vřadili Voléra Publilia, muže vůbec váženého, jenž v několika válkách jsa setníkem se vyznamenal, mezi vojíny sprosté; když však Voléro proti tomu stížnost vedl, nařizeno liktóřům, aby neposlušného potrestali metlami. Voléro volal tribúny na pomoc; ale oslyšán jsa, skolil liktóra, strojíc ho se ho zatknouti, i ušel v davu přítomného lidstva, které vzbouřivši se, přinutilo praetory na útěk. Dvě léta po sobě volen Voléro za tribúna; nevyhledávaje však osobní pomsty, působil po mnohém namáhání plebiscit, aby tribúnové již ne v centúriích, noprž v hromadách po čtvrtích voleni byli, rovněž jako aedilové, kteří tudy z pomocníků tribúnův učinění jsou samostatnými úředníky. Pobídnouti dali se plébejové k snešení tomu nejspíše úmyslem, aby z voleb tribúnů, kdyžby nebyly vázány působením patrickým, vycházely osoby, stojící odhodlaně na straně plébejů.

Plebiscit Volerův, ačkoli nebyl potvrzen ani v centúriích, ani v kúriích, nenašel odporu i pokládán tedy za zákon (*lex Publilia* r. 470). Má však plebiscit tento také tu důležitost v sobě, že dvojíto v obci římské dovršil. Bylo patrné, že nebude v obci klidu, dokud úřadové jednoho stavu úřadům druhého stavu podlé osobních náklonností právně mohou překážeti. Ale kdežto v táboře patriciů prostředky k odstranění dobře tušeného nebezpečení pouhá naruživost a zášť diktovala, vytasila se strana plébejská s návrhy v pravém smyslu slova vlasteneckými a podivuhodnými. Domnívalať se, žeby nebezpečný tribunát zbytečným se stal, kdyby postavení plébejů k obci patriciů slušnými zákony bylo vyměřeno, zvláště

pak kdyby *impérium praetórské* řádně bylo obmezeno. I učinil tedy K. Terentilius Harsa v hromadách tribúnských l. 462 návrh „*ut quinqueviri creentur legibus de imperio consulari scribendis.*“ Ale patriciové nedopřáli návrhu tomu schválení. Když pak plébejové na svém pevně stojíce, rok po roce volili tribúny, kteří řečený návrh stále opakovali, [zmírnivše a rozšířivše jej toliko v ten smysl, aby kommisse složena byla z 5 patriciů a z 5 plébejů, kdežto dříve jenom o kommissi plébejské řeč byla: rušili patriciové hromady tribúnské násilně, ano někteří připravili prý až i vpád cizího vojska do Říma, aby provedli po chuti změnu v ústavě. Nýbrž plébejové nedali se nikterak obломiti. Přijali sice nabídnuté jim zvýšení počtu tribúnů z 5 na 10 osob (nadělení to málo prospěšné, poněvadž mezi 10 osobami spíše dal se kdo najíti, kdoby zradil věc strany své), přijali také i assignaci na polstvo aventínské a rozšíření práva provokačného i z nálezů na pokuty; ale od návrhu na sestavení kommisse *legibus scribundis* nepopustili.] Konečně uvolili se patriciové býti jim po vůli, avšak pod tou výmínkou, aby v kommissi byli jedině patriciové, [poněvadž v příčině práva sakrálního jim jediným uděleno mohlo býti *impérium.*] Zvoleni tedy l. 452 údové kommisse (*decemviri consulari imperio legibus scribundis*) ode všeho národa v centúriích, kteří po celý rok budoucí vedlé hlavního úkolu vládli neobmezeně bez tribúnů neb jakýchkoli jiných úředníků samostatných a bez provokací.

Decemvirát (451, 449). Vláda decemvirů za prvního roku byla lidúmilá a všeobecně uspokojivá. Také pravidla *juris publici, sacri et privati* v podstatě ovšem založená na dosavadních zvyklostech, která v desíti oddílech decemvirů mezitím sepsána jsou, od sněmu v centúriích ochotně přijata a od kúrií schválena. Poněvadž však úkol decemvirátu ještě nebyl zcela uskutečněn, tedy vláda jejich na všeobecném sněmě ještě na jeden rok prodloužena a nové volby v tom směru vykonány. Tedy přidány k oněm desíti částem dvě nové, které tolikéž, ačkoli v době neznámé, slušného schválení došly. Vyryty byvše všechny části na 12 měděných deskách (tudy název *leges XII tabularum*) a veřejně vystaveny, pokládány jsou pak za základ všeho práva římského, a ještě za mládí Cicerónova, ačkoli podlé rozvoje života římského i práva se rozvíjela a množila, odříkávaly dítky obsah 12 desk nazpaměť.

Ale Decemvirové i po dokonaném díle ano i po vypršení roku zůstávali na křeslech vládních, zamýšlejíce dáti ústavě ráz oligarchický. Kromě toho nešetřily ani svých zákonů. Nej-urputněji počínal si v tom ve všem *Appius Klaudius*, hlava sboru, jemuž již vyčítáno bylo, že volbu po druhé konanou sám řídil, k svému prospěchu obrátil. Nyní pak jsa na soudě a libovolně *Virgínií*, dceru L. Virgínia, jakoby klientu jeho, M. Klaudioví, jsouc otrokyní, byla ukradena, za skutečnou otrokyni vyhlásiv, takovou v městě bouři spůsobil, že *plébejové na novo se vystěhovali* (r. 449) na posvátný pahrbek. I donuceni jsou tedy patriciové, jimž se vláda decemvirů neméně zprotivila, poněvadž porad senátních si nevšúmala, dáti se opět do vyjednávání s vystěhovalci. Domluvily pak se strany na tom, že ústava, jak byla před decemvirátem, nově se zařídí a že nikdo z vystěhovalců pro odboj potrestán nebude. Na ten způsob dvojitost státní obnovena. Pontifex maximus dal vykonati volby tribunů, poněvadž jiné k tomu oprávněné osoby nebylo, interrex pak podlé starobylých spůsobů dal voliti dvě vladařů, kteří nyní pořad jednoduše *konsuly* jsou nazýváni. Potom pohnali tribunové decemviry před soud, avšak většina z nich volila raději vyhnanství, dva (také *Appius Klaudius*) sami se zavraždili.

Leges Valeriae (et) Horatiae z r. 448. Noví konsulové *L. Valérius* a *M. Horátius* obnovivše dávný řád v obci, smířily plébeje docela zákony: 1. ne quis ullum magistratum sine provocatione crearet a 2. ut quod tributim plebs jussisset, populum teneret. Zákon první učinil nemožné, aby se jakákoli násilná vláda vrátila, i odvozováno z něho tolikéž právo, odvolati se k centúriím i z nálezů diktátorských. Podlé zákona druhého vykonávalo se potom zákonodárství obce dvojím spůsobem, t. za předsednictví konsulů na sněmeh obecných, jejichž snešení schvalována byla v hromadách po kúriích (*leges consulares*) a za předsednictví tribunů v hromadách po tribuích, jejichž zavření dalšího schválení nepotřebovala (*leges tribuniciae*) Moc tribunů cestou touto dosáhla tak vysokého stupně (*telum acerrimum*), že postavení obou stavů v obci vyměnila: tlak obce patrické ustoupil tlaku plébejských tribunů. Jakési přerušení dvojitosti státní počalo novým plebiscítem z téhož roku, ustanovujícím, aby pokladnice válečná z rukou konsulů přešla do správy *quaestorů*, kteří napořád, ačkoli

z patriciů, přece však v hromadách po tribučích (za předsednictví tribúnů či konsulů?) voleni jsou.

Svolení konnubia mezi patricii a plébeji (444). Všelike boje dosavadní, které vedli plébejové s patricii, směřovali k obraně stavu plébejského aneb k polepšení bídy chudiny (*infima plebs*). V bojích těch zhusta stáli podlé patriciů velmožové plébejští (*principes, primoris plebis*), kdežto patriciové naopak tytýž šli se stranou potlačovanou; byly to tedy nezřídka boje mezi chudobou a bohatstvím. Po zrušení decemvirátu zápasili také plébejové s patricii, ale povaha zápasu je podstatně nová. Plébejští velmožové sedíce v senátě, bojující v poli v řadách jízdy rázu patrického, a držící při pěchotě místa tisícníků (*χιλίαρχοι, tribuni militum*) rovněž tak jako patriciové, nesli to velmi těžce, že byli vyloučení z kurúlských úřadů, nejčestnějších v obci (*honores*). Tedy učinil tribún *K. Kanulejus* v plébejské hromadě návrh, aby sňatky manželské mezi oběma stavy se podlé práva dopouštěly a kollegové jeho dodali výslovně, ut *alterum ex plebe consulem liceret fieri*. Návrhy byli ovšem v hromadě přijaty, avšak patriciové zpěchovali se uznati zákonnitost těchto plebiscitů, a teprv po tuhém odporu mlčky podrobili se zákonu Kanulejově, kdežto platnost dodatku tvrdošijně popírali, (předstírajíce rušení práva sakrálního.) I podobá se, že velmožové plébejští, znamenajíce, že by od sourodáků svých, ve věci tak málo obecné, nedošly důsledné podpory, konečně vděčni tomu byli, že patriciové zprostředkovací návrh nabídli, buď totiž aby vláda svěřena byla sboru tribúnů *militum consulari protestate*, tedy nikoli s plným impériem, aneb aby ponecháno bylo senátu na vůli, mají-li konsulové (neb konsulští tribúnové) k vládě voleni býti. (Strany dohody se také v tom, kdykoli by se rozhodl senát pro konsulské tribúny, aby voleni byli *promiscue ex patribus et plebe*.) Tak málo záleželo na věci této nižším vrstvám plébejským, že mlčky konaly volby toho neb onoho druhu podlé toho, jak kdy senát ustanovil.

Tribuni militares consulari potestate (443—367). Sbor konsulských tribúnů nepočítal vždy stejný počet osob; někdy byli vyvoleni toliko tři, jindy čtyři, obyčejně však šest tribúnů; avšak bylo jich tytýž osm. (Má se za to, že patriciové postavivše prvopočátečně toliko tři kandidáty ze středu svého, šťastně pronikli při volbě, kdežto velmožové plébejští nedostávali potřebných hlasů. Svědčí to zajisté o tom, že patriciové citíce

se v postavení svém v též příčině slabými, dobře znali prostředky získati si přízeň voličů; také povšímnutí hodno, že za této doby na přechvaty patrických věřitelů nenaříkáno. Bije věc ta tím více do očí, čím jasněji na jevo vychází z podrobných zpráv, že uplynulo přes 40 let, než se stal (r. 399) tribunem s konsulskou mocí P. Lucinius Kalvus, první to muž z plébejů v tomto úřadě. Roku potomního počítali sice plébejové pět osob rodu svého na křeslech vládních, patriciové pak jenom jedinou; ale věc ta se opět zvrhla. (Neméně důležité jest, že v první polovici celé této 80leté doby počet let, za kterých vládli konsulové, převyšuje počet roků konsulských tribunů, kdežto v druhé polovici tomu bylo naopak.)

Právomocnost nových úředníků nebyla tak rozsáhlého objemu, jako právomocnost konsulů; což dobře naznačil název sám, vzatý z úředníků jindy konsulům podřízených, jakož i přídavek „*consulari potestate*“. Potestas konsulů (*jus cum patribus, populo, senatu agendi, j. edicendi*) a pak *impérium militare* slušely oběma druhům konsulských tribunů; ale *custodia urbis* čili hlavně *soud* v městě svěřeny jediným patriciům.

Také prý rozdíl byl v *auspiciích*, které konal tribun patrický (*auspicia maxima*), a které plébejský. Kromě tohoto vyňata z moci tribunů konsulských *cenúra*, a svěřena obyčejně dvěma zvláštním *cenóráům* patriciům, kteří úřadování svá před nikým zamlouvati povinni nebyli. Voleni jsou na sněmích obecných; úřad jejich trval (zpočátku 5 let, však již v třetím lustru) jenom 1 1/2 roku, (a při tom zůstalo pak napořád.) Povinností jejich bylo řídití popis občanstva dle stavu, rodu, rodin a zámožnosti a ustanovovati tedy do které třídy, *centúrie*, *tribue* kdo náleží, tedy i vyměřiti, jakých práv komu požívati sluší; sestavovati senát bylo jejich úlohou. Záhy položeny do jejich rukou také „*regimen morum disciplinaeque Romanae*“ a nejvyšší dozorství nad financemi státními a stavbami veřejnými. Plných 90 let dovedli patriciové jediným sobě zachovati důležitý tento úřad, k němuž navrhovány jenom osoby, které úřad konsulský měly již za sebou (*consulares*). Proto pokládána *cenúra* za „*sanctissimus magistratus*“ a za vrchol služeb státnických. Již-li ze zařízení konsulského tribunátu patrno, kterak patriciové, nemohouce zachovati sobě výlučné vladaření, jali se rozdrobovati právomocnost úřadu, tedy jeví se snažení toto nejokázaleji opatřením *cenúry*. A tímto směrem, nepřilíš státnickým, pokračovali naproti plébe-

jům, až dokonce k rovnoprávnosti mezi stavy přiznati se museli. První krok k tomu, ovšem opět velmi zdráhavý, učinil se 22 let po zařzení konsulského tribunátu a 22 let dříve než se dostal do kollégia tribunů první plébej. Tehdáž totiž zdvojnásoben počet quaestorů a zase jenom teprv po tuhém boji schváleno, aby úředníci tito voleni byli promiscue ex patribus et plebe. Avšak ačkoli volby děly se v hromadách plébejských, uplynulo ještě 12 let, než se výhovělo velmožům plébejským, že se do kollégia úředníků patrických skutečně dostali. Od té doby, co byli 4 quaestorové, činil se rozdíl mezi městskými (qu. urbani) a vojenskými (qu. militares.)

Vyvrácení Vej (396). (Během pátého století podvrácena jest moc Etrusků tak znamenitě, že z ní již jen drobtý zůstaly. Po porážce před *Aricii* (str. 181) a po osvobození *Ríma*, přinuceni jsou od *Hieróna syrakúsského* (str. 117) ustoupiti z moří sicilských a sardinských, ano před *Massalióty* (str. 88) sotva se udrželi na vodstvu při Korsice.) [A k tomu všemu tlačili se tehdá *Sabellové* do *Kampánie*, kdežto *Gálové* v *Popadí* všechny krajiny etruské si podrobovali, aniž by se Etruskové při nebezpečství jim odevšad hrozícím pod ústřední nějakou vládou byli srotili. Tohoto stavu věci použili tedy Římané k výbojům, i vytáhli proti odvěkému nepříteli t. Vějům, s kterými o *Fidenu* téměř neustále válčili (str. 168), až ji v popel obrátili. Po tuhých bojích, (proti kterým se plébejští tribunové všelijak opírali, až patriciové usnadnili plébejům cestu k tribunátu konsulskému,) sevřeli Římané Věje se všech stran a obléhali je 10 let. Ponejprv rozšířeny služby vojenské přes časy zimní a konány za žold. Konečně pevné město dobyto a zničeno. Velitel vojska patrický diktátor *M. Fúrius Kamillus* tak prý nešetrně naložil s kořistí, že odsouzen jest k pokutě; avšak on ušel raději do vyhnanství. Zatím pokračovali Římané ve výbojích proti městům jihoetruským, která se byla jala *Vejentům* v nouzi pomáhati. Ale výboje římské zastaveny jsou mečem *Gálův*.

Vpád *Gálů* do *Ríma* a jeho okolí (389—350): V nedohledné době dostali se *Gálové* (Keltové Vlachové) po dráze dunajské z *Černomoří* do nejzápadnějších končin evropských a osadili znenáhla i ostrovy brittské. Hlavními však sídly jejich byly nížiny a pahorkatiny (mezi ústím rýnským a horstvem pyrenejským.) Když však lidnatost vysoko vzrostla a *Gálové*, ne-

jsouce orby příliš milovní, dostatečné výživy doma neměli, opouštěly četné roty zděděnou vlast, a nemožouce na západ se dáti, hledali nových sídel dletem na poloostrově pyrenejském (Celtibérové), dletem v hornatinách východních, t. v zemích alpských a v lesích Herkýnských. Takovým prý způsobem vnikli *Bojové* do Čech, *Tektosagové* do Moravy, do východních krajín alpských *Tauriskové*, a do Meziříčí drávského a sávského *Skordiskové*, kdežto jiné větve gálské, západní Alpy překročivše v Popudí se rozhostily, Rasenny dletem do Alp rhaetských dletem do krajín umbrických tlačíce (str. 166); *Insubrové* a *Cenomani* zmocnili se zemí po levém, *Bojové* a *Lingóni* pak po pravém boku padském; *Sennóni* vnikli až do střední Italie a l. 390 obklopili *Klúsiim*. Klúsiané neznajíce jiné pomoci, obrátili se k Římanům. Ale na místě posily vojenské vypraveno z Říma poselstvo, aby roje celtické k sníflivosti napomenulo. Když pak slovy ničeho nepořfzeno, vmíchali se poslové mezi bojovníky klúsiické a v seči prý zabili jednoho z vůdců gálských. Tedy žádali Gálové na Římanech, aby poslové jakožto rušitelé práva mezinárodního vydání byli. Ale Římané spravedlivou žádostí pohrdli. Protož vytáhl *Ibennus* (vůdce) se 70.000 mužů proti Římu, léta pak 389 (na den 18. července porazil nad *Alli* část hotovosti římské, a způsobil mezi Římany tak hanebný zmatek, že není podobného v dějinách římských. Většina vojska hledala spásy v útěku, a teprv když Gálové již Kapitólíum obléhali, sbíraly se rozemané zbytky v okolí vejentském. Zatím však lehlo město popelem tak, že potom ani prvých ulic městských nebylo lze poznati. Sedm měsíců zůstalo Kapitólíum sevřeno, ana mezi tím hejna gálska po láti pustošila s více méně šťastnými překážkami i se strany Římanů, po bitvě se poněkud spamatovavších, i se strany ostatního obyvatelstva latinského. A již by prý za doby noční byli Gálové zmocnili se pevnosti kapitólské, nepatrnou toliko posádkou hájené, kdyby nebyly pověstné husy ku potupě rozestavených strážů na místo nebezpečenství vyhlákalý *M. Manlia*, který šťastně zabránil, že Gálové hradby kapitólské nezlezli. Nieméně sužovali barbari Římany tak dlouho, až se vyplatili. A však taková prý byla po odtažení Gálů v Římě zkáza, že plébejové raději ve Vejích se usaditi zamýšleli; čemuž však po mnohém domlouvání se překazilo, zvláště když stavení nových domů na útraty státní mnoho-

násobně jest podporováno. Vejeťtům pak a jiným Etruskům, kteří za nešťastné doby při Římanech stáli, uděleno plébejské právo občanské, za kterouž příčinou počet okresů z 21 vzrostl na 25. Ale Gálové opakovali loupeživé vpády za let pozdějších ještě několikrát, avšak s malým štěstím. Léta 369 porazil je *L. Fúrius Kamillus*, který v čas obecné bídy opět někdejší lásku národa si získal, jsa po páté diktátorem, neda-leko Alby, a po 18 letech ještě jednou v též krajině při hoře albanské. Také o jiných hrdinách z doby této zachovaly se zprávy (o Títu Manliu Torquatovi, jenž jakéhos Goliáše gálského skolil, o M. Valérii Korvovi a t. d.), ale nelze pověditi, co pravdy se v nich zavírá. Tolik však vychází na jevo, že Římané nebojovali již jenom za sebe, nýbrž i za všechny spojence své. Tedy byla po vpádu gálském obec římská ještě mocnější nežli před tím.

Konečné podrobení jižní Etrúrie (388no—350). [Mezitím kořistil *Dionýsios St.* (str. 118) ze sklíčení zemí tyrrhenských, obsadiv *Ankónu*, *Hadrii* a jiná místa na moři Siném a pleuě také na západním pobřeží etruském, až se viděli Etruskové nuceny zaříditi symmachii s Kartháginou (384—322).] Než ani Římané nelenili, země před vpádem gálským dobyté pokrývajíce plébejskými osadníky, zvláště pak opevnili (*Sutrium* a *Nepete*) (na severu jezera sabatinského). Osadníci krajin těchto vřadění jsou do *nových čtyř tribuů*. Když však *Tarquini*, *Caere* a *Falérie*, spolčivše se, výboje římské snažily se přerušiti, poražení jsou Caerité tak rozhodně, že polovici polstva Římanům vydati museli, s druhou polovicí vstoupíce v poddanství římské v podobě bezhlasých občanů (*civites sine suffragio*), t. j. občanů, kteří činili sice zvláštní obec na základě domácího zařízení, avšak práv politických jsouce zbaveni. A když pak i Falérie do spolku římského vstoupily l. 350, zasa-hovala moc římská na sever až k lesu cimínskému*) a na jih přes Látium a země Herniků do krajin Volskům, kteří vytlačeni byvše z *Antia* brzy po vpádu gálském, již jenom slabě se bránili proti přesile římské. Také po těchto krajinách měli Římané své osadníky, jmenovitě pak v pevnosti *Sétii*.

*) Podobá se, že Karthágo následkem řečené symmachie tyrrheno-kartháginské l. 348 Římanům zapověděla navštěvovati přístavy sardínských, stcílských a afrických.

Ze spojených měst pokusila se mezitím ovšem některá o odpadnutí, když Řím ze spojence dosti rychle pohrával si na pána: ale pokusy všechny byly zmařeny, odpadlíci pak tytýž přinuceni vzdáli se zvláštního občanstva a vstoupiti do obce římské (k př. Tuskulum) jako civites cum suffragio.

Změny v zařizení vojska. V těchto dobách neustálých válek neprokázalo se dosavadní málo pohyblivé složení legií býti vhodným, i změněno jest tak, že učinilo voje spůsobilými k rozmanitým druhům bitev. Změna jakkoli se vyvíjela zajisté znenáhla, připisuje se nejslavnějšímu těch dob hrdinovi, t. *Kamillovi*. On prý falangu rozestavil na tři voje, (počet kopinů obmeziv.) Přední voj byli *hastati* (1200 m.), prostřední *principes* a třetí *triarii*. Všichni byli těžce oděni, nejtíže principes. Ke kterému by voji kdo z těžkooděnců náležeti měl, o tom rozhodovalo (kromě zámožnosti) stáří; nejmladší bojovali v předním voji, nejzkušenější činili zálohu. Triarii měli místo kopí házeci oštěpy (pilum), kterými však záhy opatřování i oba vojové přední. Z dálky 20 neb 10' metány oštěpy proti nepříteli; pak nastal boj mečem. Bylo tedy všech těžkooděnců dohromady 3000 m. Lehkooděnci, 1200 m., provázeli zprvopočátku triarie; byli však záhy i k předním vojům přidělováni, ano i samostatně postaveni do boje. Počet legií se zdvojnásobil. Poněvadž pak každý voj těžkooděnců na 10 manipulů rozdělen byl (u hastatů a principů po 120, u triariů po 60 mužích), dělila se tedy legie na 30 manipulů. V zařizení jízdy ničeho se nezměnilo, leč že ke každé legii jenom po 300 koních stavěno a že vedlé služby equo publico za žold konána také služba equo privato. Vedlé legií římských bojovali pod velením vůdců římských v rovném počtě spojenci, kterým mnohdy ani nenechávali Římané na vůli, chtějí-li válku vésti ve spolku s Římem čili nic. Pode jménem foedus aequum skrývalo se skutečné panství římské.

Leges Liciniae Sextiae (376—366). Ačkoli po celou dobu válek proti Etruskům, Gálům a Volskům jistá část chudiny plébejské opatřována jest podíly z dobytých polstev a dílem i v podrobených městech osazována, i ačkoliv usuadněno konati služby vojenské po zařizení žoldu: byla přece mezi plébeji někdy bída náramná, kterou cítili zvláště dlužníci, kdykoli jich věřitelé na zapravení dluhů doléhati museli, sami

jsouce v nesnázích jmenovitě po vypálení Říma od Gálův. (Ano i berně v obyčej vešlá na vyplácení žoldu měla v též příčině svou slabou stránku.) Bylo tím hůř, poněvadž velikomyslně proukazovaná dobrodiní tytýž uvalila na původce podezření, jakoby toužili po oblíbenosti v lidu, aby se dodělali tyrannidy. Neboť i *M. Manlius*, obhájce Kapitólia, stal se již v 5. roce po osvobození Říma obětí takového podezřívání zlomyslného. Také návrhy na obecné podělování chudých z polstva obecného nedocházely náležité podpory, poněvadž velmožové plébejští v takových věcech nešouhlasili s chudinou. Tedy tribúnové *Licinius Stolo* a *L. Sextius Lateranus*, znamenajíce, kterak by i velmožům plébejským, nemohoucím se dopracovati konsulátu, i chudině, toužící po úlevě na dlužích a po assignacích na pole obecná, vyhověti se dalo, kdyby lze bylo obě strany při veřejném hlasování sloučiti, učinili v hromadách tribúnských složený (per saturam) návrh, o kterém po částech hlasovati nedopustili, a který zněl takto: 1. Aby zaplacená lichva z jistiny věřitelů se srazila a ostatek jistiny aby pak dlužníci povinni byli po třech ročních lhůtách splatiti. 2. Aby nebylo nikomu dovoleno držeti v nájmu více než 500 juger obecných polí. 3. Aby volby tribúnů konsulských se nekonaly, ale aby napořád konsulové se volili a sice vždy jeden plébejský. Všechny tyto části návrhu čelily proti patriciům, i hašteřeno o provedení věci plných 10 let, neboť získali patriciové vždy někoho z tribúnů, jenž proti návrhům intercedoval, ano užívali v témž směru i diktátury. Avšak navrhovatelé mocí úřadu svého zabránili volby tribúnů konsulských a diktátorů, že konečně nastala anarchie v obci. Tedy nezbylo patriciům jiného, než aby povolili; i učinili to podle dosavadního způsobu, t. neměli ničeho proti tomu, aby konsulát se obnovil a vždy aby jednomu plébeji nejvyšší tento politický úřad svěřen byl, avšak vyměnili si, aby vyšší soudnictví z impéria konsulského bylo vyloučeno a na patrického praetóra vzneseno, kterého v městě dva a kromě města 6 púhončích provázelo *). Zároveň odevzdáno soudnictví nad velkoobchodníky

*) Nejvyšším soudcem v *hrdelním* právu byla obec shromážděná po centúriích na základě zákonů provokačních. Z nálezů úřednických na *vysoké pokuty* šlo odvolání k hromadám po tribúnech. Ve přech občanských rozhodoval konečně sám praetór, přibíraje si však na

do rukou dvou aedílů kurúlských, tolikéž patriciů, kteří však s aedily plébejskými jediné kollégium činili. Bylo již v soustavě zařízení obecních, že i na tyto úřady nové volily se osoby ročně. Ale vyloučení plébejů z censúry, praetórátu a aedility kurúlské, jakož i z úřadů sakrálních nedalo se hájiti napořád, jak brzy nejvyšší úřad ve státě zastávati mohli; vskutku pak než vypršelo IV. století zúplna, byli plébejové všude v obci patriciům rovni. Jus honorum a jus imaginum, které se k zásluhám, dobytým v úřadech státních, přirozeným spůsobem řadilo, nedělilo po r. 300 patricie od plébejů, nobrž zámožné rodiny vůbec od chudého obyvatelstva vůbec, ovšem ne podle práva, nobrž podle obyčejného běhu věcí.

B. Doba demokracie římské (366—190).

a) Podmanění Itálie (366—266).

Srážka Říma se Samnity (342—340). Jako *Galové* (podvrátivše postavení národa tyrrhénského a pak v hrdinském boji od Římanů jsouce odrazení) neuměli na severu zaříditi spořádaného a mocného státu, tak nedovedli také *sabellští národové* spolčiti se ke vzájemné obraně, [když se jim bylo podařilo zničiti moc osad řeckých v jižní Itálii *) během IV. století před Kristem.] A byli tedy Římané již na začátku druhé polovice téhož století nejmocnější národ italského polouostrova, i neběželo již o to, *kdo*, nýbrž o to, *kdy* bude nejmocnější stát panovati celé Itálii. Otázka tato rozhodla se během prvního století římské republiky demokratické na prosto. [Podobalo se sice na čas, jakoby Samnité ve výbojích Římany předstihnouti chtěli, v Kampánii město za městem osazující; avšak nesvornost mezi větvemi samnitskými na nížině i

pomoc po své vůli radu č. consilium, (a zvláště pak v příčině vynášení nálezů ustanovuje jistý počet soudců, nejvíce senátorů (arbitri, judices) dorozumiv se o osobách se stranami, neb užívaje stálých sborů soudců (decemviri, centumviri). Právomocnost praetórskou značila slova: dare, dicere, addicere.)

*) Dionýsios St. zradil věc řeckou, kořistě z neštěstí svých krajanů na pobřežích jihoitalských, jako byl činil v zemích etrúrských v čas vpádu galského.

v horách působila to, že počtělí Samnité v *Kapui* a na mnohých jiných místech proti pokrevencům horským zavolali Řím na pomoc, sami nabízejíce se, že vstoupí pod vrchní vládu římskou. Chtíce Samnité to přerušiti, podstoupili prý s Římany několik bitev, ve kterých poraženi jsou; jistého jest tolik, že jsouce zároveň od Tarantských znepokojováni, s Římem se smířili *Kapue* mu ponechavše.)

Bouře latinské (340—337). *Města latinská* majíce nenepatrný podíl ve mnohých vítězstvích a výbojích římských, nesla to konečně velmi těžce, že Římané do dobytých měst kladli posádky ne ve smyslu spolku latinského, z půle latinské a z půle římské, noprž jediné ze spoluobčanů svých, dávajíce takto dosti zřetelně na rozum, že zamýšlejí panství, které již provozovali, na ten způsob utužiti. [Také *Volckové* znamenali, že jim od Římanů, zvláště po osazení *Kapue* hrozí nebezpečství.] Tedy spojili se nespokojenci proti Římu (v obecné vzpouře,) ve které se účastnili také *Kampáné*, jimž se nadvládí římské, jakkoli teprv krátce trvalo, již bylo znechutilo. [Jediné *Laurentum* zůstalo Římanům věrné, jakož pak i všichni *osadníci římské*, vyjmouc jediné *Velitrejské*, proti vzpouře zbraně se chopili.] Již během prvního roku války porazil *T. Manlius Torquátus* odbojné vojsko zúplna u *Trifana*, potom pak během dvou let pokořena i nejvzpurnější města. Římané prohlásivše spolek s Latíny za zrušený, naložili s pokořenými rozdílně. Některá města vřaděna do obce římské, jako druhdy se stalo s *Tuskulskými*, a utvořeny z nich *dvě nové tribue* (r. 332); [osada *Velitrejská* spořádána a) postavena na roveň s *Caerity* (*tabulae Caeritum*); ostatním obcím část polstva odňata, a podle zvláštních úmluv rozdílná svoboda zaručena.] Osady římské (*Antium* *, *Terracína*), jejichž občané údy jsouce obce římské, díly odňatého polstva dostali, držely po krajích mír a Latíny odtrhly od moře, kterého Římané bedlivě střežili. Podobně ve *Volscích* a v *Kampánii* mnohá města na listy *Caeritů* zapsána a opevněné osady římské (*Cales*, *Fregellae*) zařízeny; občané osad takových později rozděleni opět na *dvě nové tribue* (r. 318). V *Kapui* velmožové výsadami

* Čela někdejších lodí antiatských (rostra) zdobila potom již jenom řečniště římské na foru.

nadání a pod zvláštní ochranu vzati. Zařízení tato dosvědčila, že Římané nejen zemí dobývati, noprž je v poddanosti nad jiné národy v Italii lépe i zachovati uměli.

Boje samnitské 325—290. Šíření se moci římské znepokojilo jednak *Samnity*, jednak i *Tarantany*, dosavadní společné nepřátely. I znamenajíce tito, kterak Římané se snažili zmocniti sesterských osad řeckých Palaiopole a Neápole, spojených v jednu obec, jedinou na pobřeží západním, která před národky sabellskými posud uchránila samostatnost, umínili se záměrům římským překaziti. Rychle tedy vložena posádka samnitská do Palaiopole. Ale Římané vytýkajíce proto Palaiopolitům, jakoby strojili úklady proti Římu, vypověděli jim válku. Aby pak Tarantany jinde zaměšknávali, spojili se s loupeživými Lukány. Potom oblehli Palaiopoli a Neápoli. Pozorujíce však, kterak Řekové, těžce nesouce škody nastalé z přerušení obchodu, mysle brzy proti Samnitům obrátili, dali se s obcí do vyjednávání, kladouce tak příznivé výminky, spojili se s Římem, že od obce ihned přijaty jsou. Samnitská posádka tedy za noci Římanům zrazena; s obcí pak umluven věčný mír, a zaručeno jí, že k vojenským službám římským potahována nebude. To pohnulo i jiná města kampánská (sabellská) k tomu, že buď slíbila zachovati v čas bojů římsko-samnitských neutrálnost, buď se přihlásila k Římanům. Samnité zůstali na ten způsob o samotě. Tedy vtrhly voje římské do Samnia, plence kamkoli přišly, a zkrušily nepřátely tak, že prosili za smíření. Když však Římané v té příčině činili výminky, které by Samnity byly uvedly v podřízenost, odvážili se tito boje zoufalého, i podařilo se jim za vůdce *Gavia Pontia* hrdoست římskou na velikánský způsob pokořiti. Když totiž konsulové *T. Vetúrius Kalvinus* a *Sp. Posthúmius*, ležíce táborem jihovýchodně od Kapue doslechli, že by Samnité důležitého města severoapulského t. *Lúcrie* velikou mocí dobývali, zaměřili si ihned přímo přes zemi nepřátelskou na řečené místo. Tu pak zašedše vedlé *Kaudia* do pahrbiny samnitské, octli se v bařinaté těsnině, jejíž východ zárubami zamezen byl. Chtíce pak se vrátiti, pozorovali totéž u vchodu do těsniny. Vidouce tedy, kterak se dali nebezpečně svěsti, a nemohouce nepříteli nikterak zniknouti, vzdali se šmahem po nepatrném odporu. Zbraň jim odňata, oni pak propuštěni jsouce pode jhem od táhli. S konsuly zavřen mír, který však měl býti teprv od

senátu schválen; do té doby podrželi Samnité 600 jezdců za rukojmí. Opevněné osady Cales a Fregellae měly byti zrušeny a se Samnity spolek učiněn, ve kterém by požívaly obě strany rovného práva. Kdyby byl Pontius nejsa velikomyslným tehdá vtrhl do Kampánie a do Látia a podrobené národky proti Římu pobouřil, bylo by se nebezpečství se Samnity svalilo na Římány. Ale Pontius domníval se, že velikomyslným skutkem dotčeným co nejrychleji učiní válce konec. Zklamal se však v Římanech, kteří neměli již v úmyslu, v Itálii stavěti koho sobě na roveň, aniž obětovati dobro státní blahu svedeného vojska. Když tedy senát římský zavřený mír zamítl, ztekli Samnité Fregelly a obsadili Lucérii, do které schovali rukojmě římské na jejichž životy nesáhli. Zatím vybrali Římané nové vojsko, kterému velel *L. Papirius Cursor*. Velitel znamenaje odpor, který kladli Samnitym Apulové skrze obsazení Lúcerie, zaměřil si přímo na město toto, i svedena před městem bitva, ve které Římané Samnity přemohli. Popirius svaliv na zajaté Samnity potupu jha kaudického, vzal Lúcerii, rukojmě pak římské, vysvobodil. Ale Samnité našli v neštěstí svém spojení v některých obcích kampánských, které by jim byly ovšem lépe posloužily po události v těsnině kaudické, kdyby byl Pontius obezřeleji jednal. Nyní Římané rozdílne vzpoury kompánské znenáhla potlačili, po osmi pak létech vzali také Fregelly. Dvě stě čelných občanů pro nevěru do Říma přivedeno a zde na foru na postrach jiným osadám, které by jevily chuť odpadnouti, veřejně státo. Potom posádky římské na mnohých místech znásobeny, zvláště pak Lúceria opevněna. To hnulo konečně Tarantany, kteří tedy jali se po poslech žádati hrozivým způsobem, aby Římané se Samnity se smířili. Ale když zůstaly žádosti tyto bez povšimnutí, neměli Tarantané tolik cti a odvahy, aby byli válku skutečně vypověděli. Za to však přišla Samnitym pomoc od severu. *Etruskové* hnali na římské osady útokem a některých se zmocnili; Římané tedy přinuceni, vojsko své rozděliti. I bojováno po tři léta (310—308) na obou bojištích bez výsledku. Konečně *Q. Fabius Rullianus* odváživ se překročiti les ciminský a vtrhnouti do krajin Římanům zcela neznámých, dobyl nad jezírkem vadimonským, nedaleko od vtoku Nery do Tiberi tak šťastného vítězství, že část obcí etrúských zbraň složila. Ostatní města etrúská totéž učiniti přinucena léta potomního po nové porážce před

Perúsií. Zároveň i v Samnii obrátilo se štěstí válečné ve prospěch Římanů, když *Papírius* opět jsa vojevůdcem přemohl Samnity blíž *Longuly*. Přidali se sice v též době k Samnitiům národkové sabellští *Hernici, Marsi, Peligni, Frentáni, Maruoini, Picenti* a *Umbrové*, avšak neprozřetelností svou dali Římanům dávno očekávanou příležitost, zmocniti se krajin sousedních, které Etrusky od Samnia dělily. Když se tedy Římanům (l. 305) podařilo dobytí *Boviúna*, předního města v Samnitech, pospíšili si učiniti se všemi řečenými národky na oko příznivý mír, kterým, nedotknuvše se samostatnosti pokořenců, toliko nepatrné části území od jednotlivých národků dali si postoupiti. Jediné *Herniky* potrestali přísně, jakož toho žádala tehdejší politika římská. *Společ mezi městy hernickými zrušen, obce pak přinuceny spojiti se s bezhlasým občanstvím římským.* Potom hned přikročeno k opevnění pauství římského v horských krajinách středoitalských. Kvapem zakládány na půdě nově získané osady římské a spojeny *vojenskými silnicemi*, z kterých zvláště byla důležitá ona, která vedla k jezeru fucinskému. *)

Tedy Samnité znamenajíce, kterak Římané na překot činili přípravy, které jim měly pojistiti nadvládu v Itálii, odhodlali se ještě jednou, choutkám římským překaziti; a jsouce toho domnění, že neštěstí jejich z bojů předešlých zavinula nejvíce Lukánie, znepokojováví Tarantany, snažili se zmocniti se obcí lukánských, poselství pak římskému, které ve věci té mělo zakročiti, vypověděli válku již v šestém roku míru. A poněvadž před hrozícím nebezpečenstvím i v sousedních i odlehklých krajinách severních národkové sotva pokoření tolikéž k odboji proti Římu hotovi byli, čekajíce jenom na příležitost, tedy obnoven s nimi spolek k obraně vzájemné a usneseno, aby hlavní voj všech spojenců shromáždil se v Umbrii. I podařilo se Samnitiům jednou částí vojska svého do Etrúrie vraziti anižby tomu Římané byli mohli překaziti, kdežto jiná část vtrhla zároveň do Kampánie, a třetí chránila domov. Avšak i v Římě napiaty všechny síly. Kromě dvojí zálohy kryjící

*) Asi tehda zřídili Římané obchodní smlouvu s republikou rhodskou, zachovávající za nekonečných válek (viz str. 157) rozumnou neutrálnost. Tichý proud hellénismu otevřel si na ten spůsob přímou dráhu do moře tyrrhénského.

město a jižní Etrúrii, postaveno do pole 60.000 mužů, mezi nimiž víc než třetinu činili plnoobčané římské. V čele stáli nejoblíbenější vůdcové *Rullianus* a *P. Decius Mús*. Zálaha vyslaná do Etrúrie měla dobrý účinek, neboť Etruskové, bojíce se o domov, nezúčastnili se dále ve výpravě do Umbrie. Méně štěstí mělo hlavní vojsko, táhnoucí proti spojencům po obou březích tiberských, neboť levé křídlo utrpělo od Keltův a Samnitů patrnou škodu. Avšak spojivši se, překročilo Apennín. Blíž *Sentina* strhla se půtka krvavá, nerozhodná na pravém křídle, kdežto levé jižjiž ustupovati počalo. Tedy Decius Mús, zasvětiv se bohům, vrhnul se s takovým hrdinstvím do nepřátel, že cestu otevřel krajanům, příkladem jeho k nejdohodlanějšímu boji nadšeným. V seči padlo 9000 Římanů, avšak vojska spojenců jsou rozehnána a spolek tedy roztržen napořád (l. 295). Jediní Samnité v boji vytrvali, ano *Gavius Pontius* (syn předešlého?) dobyl ještě jednou jakéhosi vítězství nad Římany (292), kteří ho však za to, když později padl do jejich zajetí, v žaláři odpravili. Konečně přinutil *M. Kúrius Dentátus* Samnity k pokoji (l. 290). Samostatnosti jejich sice šetřeno, avšak území samnitské osadami římskými obklíčeno; zvláště pak do *Lúcie* a do *Venúsie* veliké posádky položeny; jediná Venúsia obsazena 20.000 Římany. Na pobřeží picentském vystavena nedaleko moře římská pevnost *Hadria*; *Sabínům* odňata politická samostatnost; vojenských silnic konečně přibylo a délka jejich prodloužena. Římané nebyli již jenom přední mocí italskou, noprž skutečným vrchním pánem vlastního polouostrova.

Války s Tarantany a s Pyrrhem épeirským *) (282—272). Obec tarantská tvářila se sice často, jakoby se chopiti chtěla meče proti zmahání se moci římské, avšak za doby rozhodné nedostávalo se občanům (nejvíce průmyslníkům, lodníkům a rybářům) potřebné odvahy. Také uměli Římané držeti je na uzdě Lukány proti nim poštvávající. Za poslední pak války samnitské báli se Tarantané *Agathokla* tyranna syrakúsského (317 až 289), jenž jsa tehdež na výši slávy své, znepokojoval italské osady řecké. Ale když Římané, spolehajíce na pevnost Venúsi a Lukánů proti Tarantu již nepotřebující, ujali se Thúrií

*) Viz str. 151—152.

proti nadvládě lukánskému, spůsobili Lukáni nový spolek proti Římu (285), ve kterém se účastnili opět *Etruskové*, *senonští* a *bojští Galové*, ano i *Samnité*, a ke kterému se hlásili také Tarantané. A však spojencům nedostávalo se rychlé a současné odhodlanosti k činu. Nejvážavěji počínali si opět Tarantané. *P. Kornélius Dolabella* zajisté po dvouletých půtkách *Senonzy*, pokud nebyli pobiti v bojích, ze sídel jejich docela vyhnal *); *Bojové* k pokoji potom za nedlouho donuceni a zároveň i *Lukáni* přemoženi (282). Města řecká *Thúrie*, *Krotón*, *Lokry* a *Rhéigion* ochotně přijala posádky římské. Léta pak 282 vypravili Římané loďstvo z moře tyrrhénského do moře siného, aby bylo tam ku podpoře nově založeným osadám občanů římských na pobřeží senonském (Séna = Sinigaglia). Ale když se koráby římské objevily před Tarantem, s kterým posud nepřátelství válečné nezačalo, ztečeny jsou od lidu, mužstvo pak zajato, (ano i *Thúrie* od Tarantanů vzaty.) Akdyž Římané žádali za mírné zadosťučinění, hrdě oslyšeni jsou, neboť Tarantané doufali v pomoc krále épeirského *Pyrrha*, kterému přiřknuto vrchní velení nad vojskem tarantským a spojenci, a pak i právo, chovati v Tarantě vojenskou posádku. Náklad válečný převzal původce války. Přeplovil se tedy *Pyrrhos*, (předeslav l. 281 na podzim 3000 *Epeirótů*,) l. 280 s 25.500 bojovníky a 20 slony do Itálie, nepatrně jsa slabší, než byl před 50 lety *Alexandros Vel.*, táhna na *Peršany*. Boj Tarantanů s Římem vzal na sebe podobu boje národního mezi Římany a Řeky. Zatím tedy co Římané postavili do pole 60.000 mužů, (velených konsulem *P. Laevinem*,) přinucen byl *Pyrrhos* zbabělé Tarantany vojensky vychovati. Tak se stalo, že dorazili Římané až k *Hérakleii*, kdež, setkavše se s *Pyrrhem* v nejtěžším boji, teprv pomocí slonů (boves *Lucas*) na útěk zahrnutí jsou (280). Vítězství toto přivedlo několik jihoitalských obcí a sabellských národků na stranu *Pyrrhovu*,) avšak bylo tak draze zapláceno, že král uznal za dobré, dáti se s římskými hrdinami do vyjednávání. Poslal tedy *Kineu*, důvěrníka svého, do Říma, aby městu nabídnul pokoj, vypustí-li všechny obce řecké ze svého panství a vrátí-li odňatá spojencům jeho území, (zvláště pak vydá-li jim *Lúcerii* a *Venúsií*.) Avšak *Kineas* nepořídil ničeho,

*) Části jejich hledaly se soukmenovci jinými náhrady na polouostrově řeckém. (Viz str. 148***, 152.)

neboť slepý *Appius Klaudius* dovedl v senátě ohnivými slovy popuditi hrdost římskou proti všelikému povolování. Tedy válčeno dále, aniž pak se podařilo Pyrrhovi zastrašiti Římany zaměřením na jejich město. Přezimovav tedy opět v Tarantě, vytáhl podruhé proti Římanům, i strhla se mezi stranami l. 279 dvoudenní bitva blíž *Asculu* (mezi Lúcerií a Venúsií), která opět skončila vítězstvím Řekův, ale Pyrrhos, sám poraněn jsa, utrpěl opět málo menší škodu než Římané. Tedy znamená, že proti Římu třeba soustřediti více sil a domnívaje se, žeby toho dosáhnul, postavě se v čelo Řeků sicilských, sjednal s Římany příměří, dosavadní spojence konejše šťastnější blízkou budoucností.

Na Sicílii *) stálé mezi tyranny a demokraty táhanice o vládu v obcích a pak nekonečné třenice města s městem podřývaly svobodu Řeků, kolikrátkoli se zotavila přede tváří Kartháginy. Poštěstilo se sice *Syrakúsanům*, když pomocí statečného Korintfana *Timoleonta* (r. 343) vyhnali tyranua Dionýsia Ml., že Karthágiňany na nepatrné území na západě ostrova obmezili; ale nevázanost politických stran v Syrakúsách vítězství řecká opět zmařila, usnadnivši to l. 317, že *Agathokles*, syn jistého z Rhégia sem se přistěhovalého hrnčíře, pomocí vojska městského a podporován jsa od chudiny městské, vlády se zmocnil, 4000 občanů bohatých dal odpraviti a 6000 k útěku donutil, statky jejich poděluje přívržence své. Aby pak na vrchu se udržel, jal se Agathokles výbojů, podmaňuje si tedy města sicilská. I došlo toho, že Karthágiňané záměry Agathoklovy po opanování vši Sicílie tušíce, Řeků se ujali. Byli pak zprvu tak šťastni, že vítězice pořád samy Syrakúsy obklíčili (309). Ale Agathokles ukryv se s loďstvem svým před koráby kartháginskými, přeplavil se v 6 dnech do Afriky, dobyl téměř celého území nepřátelského, spojil se s Kýréňany a vyhlášen konečně od vojska za samovládce. Potom vrátil se honem do Sicílie a rozehnal vojska Syrakúsy obléhající; avšak po několika dobrodružných útocích na Karthágiňany smířil se s nimi, slíbil jim nedotýkati se panství jejich. Zasnoubiv pak dceru svou s Pyrrhem épeirským, hrozil Tarantanům nebezpečím na moři iónickém. V 72. roce věku svého však otráven jest od jednoho z otroků svých l. 289, (rok po míru zavřeném mezi Římany a Samnity.) Vojsko

*) Viz str. 55., 88., 100.—101., 115—118., 121., 138.

Agathokleovo, složeno jsou nejvíce z kampánských Mamertínů, pustošilo potom po krajích sicilských, a toho užili Karthágiňané, aby moc svou rozšířili. Když se blížili k Syrakúsám, zavalán od Syrakúsánů na pomoc Pyrrhos l. 379. [Naproti tomu však zařídily Řím a Karthágo mezi sebou obranný spolek ještě téhož léta.] Úloha Pyrrhova byla důležitá, ale také neméně obtížná nejen skrze mravní kleslost Řeků vůbec, noprž i skrze nespůsobilost Pyrrhovu zaříditi mezi soukmenovci nadvládu takové, které by dostatečně šetřilo svobody jednotlivých obcí.

Zanechav Pyrrhos v Tarantě posádku, přepravil se do Sicílie (278), i dařilo se mu na novém bojišti tak výborně, že vytlačil Karthágiňany na úzké krajiště, při západním mysu *Lilybati*, kdežto Mamertini jedinou *Messánou* (str. 75) omezení jsou. [Tak velice byla Karthágo pokořena, že zapominajíc na spolek s Římany, kteří zatím až na Rhégion a Tarant vši jižní Itálie se zmocnili, jala se samostatně o mír vyjednávat s Pyrrhem, nabízejíc mu válečné lodi i peníze, ovšem k přepravení do Tarantu. Ale Pyrrhos neměl v úmyslu trpěti Karthágiňany na Lilybati, odkudž jim možná bylo, výboje v čas příhodný obnoviti; míru tedy nepřijal.] Avšak jakkoli osvědčil král skvělé nadání válečné, na Sicíli nejzjevněji okázal, že vládnouti nedovedl, řídě se docela způsobem hellénistických samovládců v Syrii a v Agyptě, a neobmezeně se míchaje i do čistě obecních záležitostí jednotlivých měst, která podobné poroby nikdy nepoznala. A neméně ránu zasadil věci své, že nedokouav úlohy sicilské, dal se prosbami Lukánův a Samnitů pohnouti k nečasnému návratu do Itálie (276). Již na cestě utrpělo loďstvo, které Pyrrhos dal vystavěti, [aby Syrakúsy, Tarant a Épeiros udržel v mocném spojení námořském] znamenitou škodu od Karthágiňanů; když pak obnovil boj proti Římu, odpadla od něho města sicilská i byl tudy v horším postavení, než když polouostrov před dvěma roky opustil. Římané leželi táborem v Samnii. Vytáhl Pyrrhos tedy proti nim; poněvadž však část vojska jeho za noci v lesích zabloudila, poražen jest u *Maleventa* (t. Beneventa) od *M. Kúria Dentata* tak rozhodně, že ihned opustil Itálii, zanechav opět toliko v opevněném Tarantě dostatečnou posádku, aby sebral pomoc v Řecku. Ale zde pustiv se dobrodružně do nových bojů (str. 152),

ztratil život v Argu (272). Ještě téhož léta vydal velitel posádky tarantské město Římanům, [znamenaje, že mu hrozí nebezpečnost od Karthágiňanů, stojících na moři přípravy, aby je obklopili.] Brzy potom zmocnili se Římané všech osad řeckých tak, že do r. 266 kromě málomocných několika hord samnitských, které již jen loupežnický v odboji marném na čas pokračovaly, všecek vlastní polouostrov italský byl v moci římské. Nové vojenské silnice a nové pevnosti a posádky římské byly i znakem i podporou této moci. Sabínům pro zvláštní jejich věrnost v těchto bojích uděleno plnoobčanství římské (268).

Nadvládí římské v Itálii. Obec římská nečinila celku ani zeměpisně zaokrouhleného ani vůbec souvislého. *Plnoobčané* sídlili nejen v Římě a v Látii, noprž i tu a tam (v Etrúrii a Kampánii, v Sabínsku, ano i v některých odlehlých osadách, jako v Séně, v Hadrii a j.) Počet tribuí vzrostl (do r. 241?) na 35 a zůstal potom stále na této výši. Postavení obce římské k obcím ostatním bylo velice rozmanité a v tom toliko vůbec se srovnávalo, že *právo vypovídati války, zavíratí mezinárodní úmluvy a raziti peníze příslušelo jedinému Římu*. Práva tato činila zárodek *majestatis populi romani*. Hledíc k čestnému názvu „civis romanus“, byli *občané sine suffragio et jure honorum*, tolikéž v roztroušených obcích obývajíce, plnoobčanům římským sice nejbližší, avšak ve skutečnosti požívali ze všech obcí pod nadvládím římským stojících nejméně samostatných práv, jsouce zavázáni řídit se římskými zákony a římským právem, nad kterým bděli od římských praetóřů ustanoveni „praefecti“ z plnoobčanstva římského. Samostatnosť takových obcí čili municipií záležela toliko v obyčejné obecní správě a ve volbě správních úředníků. (Census těch obcí vyřizovali římscí censórové.) V příčině skutečných práv řadily se k Římu nejbližše „*coloniae latinae*“, t. j. takové osady římské v Látii, (*coloniae praesae*, t. j. založené před r. 337) aneb v krajinách odlehlých (*coloniae novae*), jejichž občanům nebráněno přesídleti se jinam, jmenovitě do Říma, kteréhož práva ostatní s Římem spojené aneb jemu podrobené obce nepožívaly. Přesídlení toto zahrnovalo v sobě právo suffragia, nikoli však právo k úřadům (*jus honorum*). Všechny ostatní obce italské pokládány za *spojence* (*socii*) římské na způsob spojení s někdejsím spolkem s Latiny neb Herniky s tím však zna-

menitým rozdílem, že [ve společenství nebyly obsaženy spolky kmenových obcí, jako druhy, noprž jednotlivé obce, mezi kterými nebylo ani konnubia ani komercia a kterým] jmenovitě odňato právo společných komitíí a koncilií. [Ve velikém množství takových spojenců měly *obce latinské* zprvopočátku, jsouce téhož kmene s Římem, před jinými, *nelatinskými*, přednost, neboť byla i v postavení spojenců veliká rozmanitost podlé toho, slušelo-li obci právo exsilní, kooptační a p.] Všichni spojenci povinni byli dávatí pomocná vojska, a sice opět rozdílným způsobem. Obce hellénské obstarávaly nejvíce službu námořskou. Zvláštním prostředkem k pojištění nadvládí římského bylo obezřelé šetření pověstné zásady „divide et impera“, která vedla Římany nejen ke zrušení výše řečených kmenových spolků, noprž i k tomu, že kdekoli toho za dobré uznali, spůsobili v obcích strany rozdílně oprávněné a brojící proti sobě. Též doby vešel v užívání obecný název římský, zahrnující všeliké údy státní na polouostrově, t. název *togati*, jenž však ustoupil později řeckému jmenu od též doby zobecněnému, *Ἰταλοί* (*Italia*).

Postavení senátu *) v obci římské. Během jediného století, ve kterém plébejové nejen podlé slov zákona, noprž i skutečně domohli se rovných práv s patricii, rozšířil se objem politiky římské v takové míře, že nejvyšší vladaři, obávající se, aby složivše úřad nebyli stíháni skrze škodlivé vladaření, rady senátu ochotněji než prvé užívali. [Nutila je však k tomu také třenice, kterou mívali s tribúny; ano tribúnové sami tytéž se senátem jednali, konsulské úředníky mocí svou obmezující.] Tak se stalo, že v senátě pravidelně zavíráno o všech důležitých věcech náboženských, zevnější politiky, financí státních, zákonodárností a voleb na úřady a že hlas senátu nabyl rozhodné váhy. V druhé polovici IV. století vešlo pak v platnost (*lex Ovinia*), vybírati senátory *zvlášť* ze zachovalých úředníků kurálských (počnouc od aedílů), a poněvadž na úřady na sněmích voleni byli nejvíce mužové v skutku stateční, stal se senát chloubou národa. Rokování jeho, jsouce odbývána (v kúrii Hostíliově nedaleko komitía na straně severní) při otevřených dveřích pokládána za veřejná, aniž pak tajena byla před lidem. Sněšení senátu, pokud se týkala voleb konsulských a censórských,

) Viz str. 173. 180, 182, 184—185, 190, 191, 196.

vznášena na sněmy po centúriích, pokud hleděla k zákonodárství a volbám úředníků ostatních buď na tytéž sněmy a neb na tribue shromážděné. [Hromady po kúriích jsou zákonem Publilia Filóna (z r. 338) zavázána schválení svá k zákonodárným snešením centúrií dávati napřed, obmezeny jsou v týž způsob v příčině voleb zákonem Maenioým (r. 298) a] zanikly pak docela. [Proti rušení plébiscitů se strany senátu zostřen zákon z r. 448 novým opatřením Hortensioým (lex Hortensia 286); avšak čím širší bylo území, na kterém bydleli plnoobčané, ze znamenité části jsouce nezámožni, tím více na váze tratilo osobní účastenství sněmovníků.]

b. Řím v řadě velmocí (266—190).

Během jediného století povznesla se přední obec italská na stupeň velmocí; tato velmoc potřebovala pak toliko 70 let, aby strhla okolní velestáty, totiž i jižní republikánskou velmoc púnskou i východní veliké monarchie Makedonii, Syrii a Aigyptos, na stupeň států druhé třídy, slovem aby se stala pánem osudů zemí středomořských. Velikánských těchto účinků dosaženo jednak následkem rovnoprávnosti stavů, prostoty a statečnosti mravův a neobyčejné obětavosti a neohroženosti vlastenecké, jednak však neméně následkem obezřelé, ano tytýž i schytralé politiky.

První válka púnská (264—241). Již za posledních let války tarantské zanevřeli Římané na Kartháginské skrze jejich lstné chování k Pyrrhovi a záměry zmocniti se Taranta. Vypuknutí zjevného nepřátelství nedalo na sebe čekati. Z nepořádků zběhlých na Sicilii po odtažení Pyrrhově kořistili *Karthágiňané* vrchovatou měrou, uvedše *větší polovici ostrova v poddanost*. Na *severovýchodě kolem Messíny panovaly roty mamertínské*, dorážejice i na *Syrakúsy*. Zde postaven tehdáž v čelo vojska *Hierón*, který, jsa s Pyrrhem příbuzný, v předešlých bojích proti Karthágiňanům mnohé slávy si dobyl; i uměl si nalíčiti věci tak, že uznán za samovládce l. 270 (Hierón II., srovn. str. 117). Pokoje s Kartháginou zamýšlel užiti k zahlazení Mamertínů, které poraziv v poli, oblehl v jejich opevněném sídle. V této nouzi hledala většina Mamertínů pomoci v Římě; ale Karthágiňané, znamenajice, kterakby touhy jejich po panství sicilském se zmařily, kdyby se Římané na ostrově usadili,

podporu římskou předešli v dorozumění s menšinou Mamertínův a jiným obyvatelstvem messánským. Když pak se vojsko římské blížilo k Sicilii, dána jemu zpráva, která Hierón s Mamertíny se snífil skrze přičinění kartháginské a která Karthágo Messánu do své ochrany vzala. Než velitel římský *K. Kladius*, na věc tu nedbaje, přepravil se na ostrov, Messány se zmocnil a Karthágiány vytlačil. A tak počala válka l. 264. Již roku potomního přijat Hierón II., jemuž Římané méně nebezpečnými býti se podobali než sousedé púnští, za spojence římského, a než uplynul druhý rok války, dobyli Římané, porazivše Kartháginské před *Aleragantem*, celého území púnského na ostrově kromě pevností námořských. Brzy přesvědčili se Římané, že proti osadám těmto nepořídí ničeho, pokud nebudou s to, aby zakročili v cestu loďstvu kartháginskému, pevností zásobujícímu. Měli ovšem znamenitý počet korábů, které vybírali do vojny ze spojených a podrobených obcí řeckých; avšak triéry řecké nemohly se měřiti s pentérami púnskými. Tu posloužila Římu náhoda: bouře na moři vrhla jednu pětiveslovou loď na pobřeží italské. Tedy dle vzoru toho utesali římská Řekové během dvou měsíců 120 lodí, které však opatřili pohyblivými můstky se zábradlím, které můstky v čele přídý tak upevnili, že nejen na boky, nýbrž i ku předu spuštěny a zvláštním hákem do paluby nepřátelské lodi vraženy býti mohly. Opatření toto, učinivši přechod vojinů římských na loď nepřátelskou možným, dalo bitvám námořským jakýsi ráz sečí pozemských, ve kterých nebylo vycvičeno námořské vojsko púnské. Vešlo pak se na takovou pentéru až 120 bojovníků. Spůsobnost nového nálezu římského osvědčila se skvěle hned v první znamenité bitvě námořské při *Mylách* na jihu od ostrovů liparských, kdež konsul *K. Duilius* téněř polovici loďstva púnského buď vzal buď potopil (r. 260). Římané poznavše na ten způsob sílu svou a počet loďstva pořád rozmnožující, odhodlali se tedy, aby válku dříve ukončili, než kdyby na Sicilii pevnosti za pevností dobývali, přeložiti bojiště za příkladem Agathoklovým do Afriky. K tomu konci vypraven přes moře *M. Attilius Régulus* s 330 lodmi. Na jihu Sicilie setkal se s loďstvem púnským o 20 korábů četnějším, ale dobyl tak plného vítězství, že bez odporu se přepraviv na pobřeží africké (256), u města *Aspidy* č. Klúpee přistál. Za nedlouho podryv nadvládí púnské nad podrobenými Kopty, strojil se

oblehnutí Kartháginu; ano takovou měl jistotu konečného vítězství, že podržev 40 lodí a 15000 mužů s 500 koní, ostatek nazpět do Říma poslal. Vskutku pak žádali sami Púnové za učinění míru. Ale Římané postavili takové podmínky, že nemohly býti přijaty. Tedy Púnové sebravše veliké vojsko z žoldnéřů a 100 slonů, učinili velitelem *Xanthippa* ze Sparty, který blíž *Tuněty* *Régula* (255) porazil a zajal. Od té doby stříhalo Římaný neštěstí za neštěstím; dvakrát zničila bouře mořská přes polovici válečných jejich lodí, a po třetí před bouří a útokem nepřátelským sotva mužstvo a špiže ochráněny, kdežto porážka, kterou v zálivě u *Drepan* l. 249 obdržel lehkomyšlný konsul *P. Klaudius Pulcher*, Karthágiňanům nové srdnatosti dodala. Po škodách těchto tak zmálomyslněli Římané, že se odřekli lodnictví, vedouce potom 6 let válku toliko na suchu. Byly pak příčiny pohrom řečených hlavně ty, že vůdcové vojska věcí námořských byli neznalí a že v senátě odporové strany dle toho, jak která kdy přišla na vrch, válečný směr měnily. Karthágo byla s prostředky svými na dně; pročež vedena válka z obou stran beze slávy a bez výsledku. Teprv když mladý *Hamilkar Barkas* usadiv bojovníky své nedaleko *Drepan* na svahu hory *Eryx* loupeživým způsobem pobřeží italská týral, vystavěno z *vlasteneckých darů* nové loďstvo římské o 200 lodí, které vedl proti *Hamilkarovi* konsul *K. Lutátius Katulus*. Avšak i Púnové se vzchopili ku podpoře *Hamilkara*; ale *Katulus* slabě obsazené koráby jejich při *ostrovech aegatských* obklopil, 50 jich potopil a se 70 vítězoslavně vtáhl do přístavu *lilybajského* (241). První válka púnská skončena. Karthágo zaplatila Římanům válečné útraty ve výši 3200 talentů a opustila Sicílii s ostrovy aegatskými a liparskými; v *Lilybaji* pak usadiv se římský úředník, jenž jménem obce římské jako jakýsi král řídil na rok všechny záležitosti území někdy púnského. K podpoře měl posádky vojska římského, a hojné úřednictvo, které si volil sám. Podrobenému obyvatelstvu neslušelo právo ozbrojití se, a nekonalo tedy ani vojenských služeb. Za to vybíráno od něho desátky, kterými bylo zapravovati náklad na správu země. Panství takto založené podstatně bylo jiné, než které vykonávali Římané na polouostrově, a podoba jeho, jakož patrně, vzata od Púnův. Úřad i země toho způsobu nazývány *provincia*; provinciálové měli tedy k obci římské zvláštní posta-

vení. *Hieron II.* jsa upřímným spojencem římským, vládl v Syrakusách samostatně a moudře, celkem 54 let (270—215). *Messána* ustoupila hned z počátku války do řady malých spojencův italských.

Oprava sněmování po centúriích r. 241. Sněmové po centúriích scházeli se původně na základě povinnosti k službě vojenské ve falangách; ale od té doby, co Kamillus skládání legií změnil (str. 195), bylo složení sněmu ve smyslu starodávných centúrií již nespravedlivé; nespravedlnost ta pak objevila se tím patrněji, čím více obyvatelstvo chudlo následkem nepřetrženého válčení, čili čím menším stával se počet rodin do I. třídy občanské náležejících, kdežto týž počet v ostatních třídách rostl, aniž by se byly hlasovací centúrie rozmnožily. Tomu vyhověno teprv na konci I. války púnské, kdežto sněmování po klassec a centúriích ve zvláštní spojení uvedeno roztrříděním po tribuích. Tedy (prý) každá z 35 tribuí rozdělena na 5 tříd podle starodávného způsobu, a každá třída toliko na 2 centúrie, 1 seniorum a 1 juniorum. Vedlé těchto 350 centúrií pěších zůstaly (prý) však starodávné centúrie equitum (18) a fabrum (4), a přidána centúria capite censorum, tak že tedy počet všech centúrií byl 373. O praerogativě rozhodovalo se potom losem. A poněvadž chudina občanská počítána jenom do 4 tribuí městských, zachován sněmům po centúriích původní démokratický ráz obyvatelstva usedlého.

Vzetí Sardinie a Korsiky (238). Karthágiňané nevyplativše žoldněrům ze Sicilie do Afriky převezeným rádného žoldu, povolali doma vzpuru, s kterou zápasili plná 3 léta. Tehdáž posádky jejich v Sardinii jsouce bez podpory a nemohouce se před obyvatelstvem ostrova zachrániti, podrobily se Římanům, kteří pak držíce Korsiku (pobřeží) ještě z předešlé války v moci, z obou ostrovův učinili *druhou provincií*. Když však Karthágo vzpuru přemohši na Římanech žádala zadostučinění, vypovězena jí válka, kterou ona nemohši podniknouti, zaplatila novými 1200 talentů. Od té doby přestalo býti *západní středomoří* vodstvem kartháginským, neboť *Římané otevřeli je všem národům*.

Opanování moře siného (228). Na východě moře siného vládl v *Illyrii* král *Agrón*, sídle ve *Skodře* (Skutari) nad Bjanou; jeho říše zasahovala na jih k mysu akrokerauskému, na v. k pohoří šarskému a na s. až po Kerku. Obyvatelstvo

živilo se rádo z loupežení, které za první války púnské a potom zvláště na moři siném provozovalo. Řekové zaneprázdění jsouce třenicemi domácimi (str. 152) loupežem nemohli překaziti. Tedy Římané jsouce od loupežníků týráni zvláště po založení důležitého *Brundísia*, vedli stížnost ve Skodře; ale dáno jim za odpověď, kterak zemské právo illyrské provozování loupežnictví osobám soukromým nezapovídá. Vypraveno tedy 200 lodí proti Illyřům a loupežnictví bez obtíže zrušeno. Ovdovělá královna *Teuta* donucena vzdáti se panství nad osadami řeckými a odlehlými krajinami a zavázati se k ročnímu poplatku. Města *Kerkýra*, *Apollónia*, *Epidamnos* a j. na pobřeží illyrském vstoupila do řady spojenců římských, Římané pak za osvobození moře siného připuštěni k účastenství ve hrách hellénských na isthmu a přijati tím způsobem mezi údy národa řeckého.

Nadvládí v Itálii severní (225—218). Obě moře po stranách italských náležela Římu, nad ostrovy západními vládli úředníci římstí, všecek polouostrov řídil se podlé obce římské, jediné v s. Itálii kontinentální žili národkové samostatní. Obávajíce se tuším vzrůstající moci římské, umínili si někteří národkové gálští útokem Římany předstihnouti, i vyhrnuli se neočekávaně na země etrúrské v nepřehledných houfech a vnikli až před Klúsium. Avšak i Římané selhali znenáhla veliká vojska, [hotovost etrúrskou, posily z posádek sardinských a voje vlastní i spojenců. Gálové zprvu vítězivše, když římstí konsulové moc svou uprostřed Etrúrie sestředili,] tak náramně potřeňi jsou u *Telamóna* nad ústím umbrónským, že 40.000 zůstalo na poli a 10.000 zajato. Hned potom přenesli Římané bojiště do krajin gálských, i vzali po několika krvavých bitvách *Mediolánium* a *Komum*, zařídili posádky *Placentii* na pravém a *Kremónu* na levém Popadí, (majíce pak *Cenomany* a *Venety* za spojence již z doby válčení samého,) stali se pány vsí nížiny mezi hradbami alpskými a pohořím apeunínským. *Arimínium* ležíc na rozhraní mezi polouostrovem a Popadím, bylo odtud hlavním městem *třetí provincie* římské, t. Galliae cisalpinac. Gálové záalpští kmenovců předalpských nepodporovali. A však podmanění řečených zemí gálských nedokouáno; poněvadž proti Římu povstal nepřítel všech předešlých nejnebezpečnější, t. Hannibal.

Druhá válka púnská (218—201). V Karthágíně, po celou

tuto dobu na dvě sobě odporné strany t. panující oligarchy a vlastenecké demokraty roztržené, připisovali oligarchové i ztrátu ostrovův italských i vzpouru najatců vojenských zaslepeným způsobem *Hamilkaru Barkovi*, jakkoli všemu tomu bylo skutečně naopak. Když tedy Hamilkar bouře najatců po třech letech potlačil, dostala vrch strana vlastenců, která vznesla na Hamilkara jakýsi způsob diktatury, které on však použil k tomu, aby náhrady za ztracené země dobyl v Ibérii č. Hispanii *). I přivedl v skutku během 9 let celou polední část řečeného polouostrova dílem úmluvami dílem branou rukou pod vládu púnskou. Po smrti Hamilkarově pokračoval v témž směru zeť jeho *Hasdrubal*, za něhož založena na jv. pobřeží *nová Karthágo* č. Kartagena jakožto střežiště moci púnské. Ale Římané znamenajíce nebezpečné pokroky Karthágiňanů a jsouce do národního svazku hellénského již přijati, ujali se řecké osady *Sagúnta*, která vstoupila do řady jejich spojencův, i způsobili to, že se Hasdrubal zavázal nepřekročiti Ibéru. Když však l. 220 Hasdrubal zrádným jakýmsi úkladem zavražděn, dáno nejvyšší velitelství ibérské od vojska se svolením lidu v Karthágině do rukou 28letého syna Hamilkarova Hannibala, který již za dětinství svého na otcovu žádost přísahou se zavázal, že vši silou pracovati bude na záhubě Říma. Jsa toho přesvědčen, že mezi velmocmi západními dříve později o přednost a byt válčiti se musí, jal se týrati Sagúntany, aby měl příčinu chopiti se zbraně. Když však Sagúntané obezřele sporům se vyhýbali, v Římě hledajíce prostředníky, vedli Římané na Hannibala stížnost v Karthágině. Ale Hannibal nedbaje na vyjednávání, vzkázal krajanům domů, že Sagúntané ibérským spojencům jeho křivdy činí a že je tedy za to pokárati mívá. I jal se město obléhati, a než se Římané konečně rozhodli, Sagúntum ztečeno a vyvráceno jest. A tak počala „válka Hannibalovská“ č. druhá púnská. Osnova Hannibalova proti Římu byla velikánská. Zamýšlel po suchu vraziti do severní Italie, kde podrobení Keltů ještě nebylo dokonáno, popuditi proti Římanům nespokojence italské a illyrské a vstoupiti ve spolek s velmocmi východními, jmeno-

*) Při této příležitosti buďž opakováno ze zeměpisu vše, co sem sluší. Viz v Erbenových počátcích zeměpisu, vyd. II. str. 65, 30, 43.

vitě s Filippem III. makedonským. Loďstvo púnské mělo mezi starou i novou Kartháginou a vojskem do Italie vpadlým zachovati spojení a Hannibala opatřovati zásobou. Provedení osnovy záleželo tedy neméně na podmaněných národech římských a na podpoře velmocí východních než na skutcích Hannibalových. Bez odkládání tedy Hannibal, zbořiv Sagúntum a ustanoviv za nástupce svého v Ibérii bratra *Hasdrubala*, vytáhl na jaře l. 218 s 50.000 m., 9000 k. a 37 slony do Gallie, kdež koncem měsíce června přešel přes Rón, dobře kořistě z váhavosti konsula P. Kornélia Scípióna, jenž v Massalii na cestě jsa proti Hannibalovi do Hispanie, dlouho se radil, kterak jemu v cestu s vojskem zaskočiti. Mezi tím co se vrátil řečený kousul do Italie, přešel Hannibal přes Alpy, jejichž výšky v Hispanii ovšem netušil. Vedly pak v těchto krajinách přes Alpy tehdá jediné dvě cesty; jedna, a sice kratší, šla údolím duranceským, které však jsouc těsné a na mnoze divoké, nehodilo se za průchod četných vojáků; druhá ačkoli delší táhnouc se dolinou iserskou, ve velikých podnikáních válečných má přednost, poněvadž probíhá kraje úrodné, vůbec pak pohodlnější jest, třebaš nebyl konečný přechod přes M. Bernhard tak nízký jako na oné cestě přes prohbí genèvreské. Hannibal tedy volil dráhu přes M. Bernhard. Nicméně potýkaje se neustále s okolním obyvatelstvem, kterému bylo opatřovati vojsko púnské zásobami a pak skrze neschůdnost východního svahu alpského během 35 dní utrpěl tak veliké škody, že toliko 20.000 pěšáků a kromě slonů 6000 koní šťastně do Popadí převedl. Na štěstí však nepřekáželi jemu ani zde váhaví Římané; i mohl tedy nejen plných 14 dní odpočinouti, nòbrž i posíliti se pomocmi Gálův. Ještě pak téhož léta porazil P. Kornélia Scípióna na rovině (mezi *Sesii*, *Padem* a *Ticinem*) a brzy potom mnohem rozhodněji druhého konsula *Tib. Semprónia* nad *Trebií*. Následkem bitev těchto opanoval Hannibal celé předalpské Gálsko: přes 60.000 bojovníků rozmnožilo pak voje jeho. L. 217 přešel přes Apenníny do Etrúrie, (při které příležitosti ztratil zrak na jednom oku) a přilákav konsula *K. Flamínia*, jenž marně byl střehl silničného přechodu přes řečené horstvo, do těsniny při severní straně jezera *Trasimenského*, 15.000 Římanů pobil a tolikéž 15.000 jich zajal. Tedy přidali se i Etruskové k Hannibalovi. Nemínil však hrdina púnský zničiti velmoc římskou válkami, nòbrž *politickými osno-*

vami; i netáhl tedy na Řím, ale do zemí podrobených národů jihoitalských, které z podmanění římského rovněž tak zamýšlel vysvoboditi, jakož učinil s Gály a Etrusky. A však města jihoitalská zavírala před ním brány, více důvěřujíce v moc římskou než v jeho. Zatím co tedy Hannibal překročiv opět Appenníny, Umbrii, Picénium, Samnium a okolní země prostupoval, aby obyvatelstvo proti Římu pobouřil, střežil podniků jeho diktátor *Q. Fabius Kunktátor* nepouštěje se do zjevného boje, jakkoli reptáno všude proti tomu, že dopouští vydírati spojence římské jsa v čele znamenitého a bojechtivého vojska. To znamenaje Hannibal, položil se konečně táborem v severní Apulii, zásoby sbíraje na zimu. Zatím postavili Římané 8 legií do boje, počet mužstva znamenitě zvýšivše; veliteli byli noví konsulové *L. Aemilius Paullus* a *K. Terentius Varro*. Ale v jistý den, kdy vrchní velitelství bylo v rukou Varrónových, podstoupena (216) s Hannibalem u Kanen nad řekou Aufidem osudná bitva, kterou Římané zaplatili 40.000 mrtvol a 10.000 zajatých; Varro ovšem zachoval se útekem, ale mezi zabitými bylo kromě Aemilia 80 mužů senátorských. Neočekávaný tento konec spůsobil, že kromě námořských obcí řeckých a kromě pevností římských téměř všechna města jihoitalská, jmenovitě *Kapua*, po Římu nejmocnější tehdejší město na polouostrově, spojila se nyní s Hannibalem, ke kterému přistoupil konečně i Filippos III. makedonský i nástupce syrakúsského Hieróna, neschopný Hierónymos, jemuž rozšíření území jeho slíbeno. A však postavení Hannibalovo přes to přese všechno málo se polepšilo. V Karthágině samé stále brojeno proti němu, i nechán téměř bez podpory. Do *Sicilie* vypravili Římané vojsko proti Hierónymovi, který již po roce úkladně od svých zavražděn; k makedonskému pak králi od Hannibala vypravení poslové dostali se do zajetí římského, Filippos sám neměl dosti odvahy, a když se skutečně jal připravovati Římanům obtíže, odvrátili oni od sebe nebezpečení popudivše Řeky proti Filippovi (viz str. 153). Takž Hannibal přese všechno štěstí válečné konečných záměrů politických nedosáhl, samým pak spojencům svým znenáhla stával se obtížným, poněvadž vedl válku hlavně na útraty jejich. Naproti tomu Římané trpkou školou předešlých let mnohemu se přiučivše, nehrozili se nijakých obětí, berouce útěchu z věrnosti obcí stredoitalských, jmenovitě latinských, a z odporu měst

řeckých, s kterým zápasil Hannibal. Důležitost roztroušených pevností římských neméně se objevila. Také vojsko římské, které proti Hasdrubalovi bojovalo v *Hispanii* již od r. 217, od Keltibérů dobře jsouc přijato, statečně si počínalo. Nad to pak podařilo se *Markovi Marcellovi*, jenž do boje se pouštěl toliko na blízkou pevností, zvítěziti nad Hannibalem (l. 215) před *Nólou* (na východě sopky Vesúvia). Od té doby Hannibal, ačkoli dobyl ještě *Taranta*, důležitého pro spojení s Kartháginou, i ačkoli přímo Římu zahrozil (Hannibal ante portas) nepořídil v Itálii již ničeho. Naproti tomu vzali však Římané *Syrakúsy* (l. 212) a *Akragas* (210), tak že potom první jejich provincie celou Sicílii v sobě zavřela. Mezitím zmocnili se také *Kapue* (211), kterou na postrach nevěrným spojencům nemilosrdně potrestali, obyvatelstvo rozprodavše; ano brzy potom i *Tarant* Hannibalovi odňali, který pak vši naději skládal již jediné na pomoc, kterou od bratra očekával z *Hispanie*. Ale i zde pronásledovalo Karthágiňany neštěstí. Byli sice bratři *Scípiónové* *), *Publius* a *Knaejus*, když těžice z dobytých vítězství, moc svou rozdělili, kdežto Hasdrubal posily nabyt od Masinissy krále numidského, poraženi a zabiti, že celá Ibérie až po Ebro byla opět bez odporu v moci Kartháginy; avšak v nouzi našel se v Římě muž, který válce púnské dal nejen rozhodný obrat, noprž i netušený konec. Byl to 27letý *P. Kornélius Scípio*, syn padlého vojevůdce téhož jména, muž, který vyznamenav se v mnohých válkách (zvláště nad *Trebií* a u *Kanen*), lásky a důvěry vojska požíval, kdežto ho zase hellénská vzdělanost jeho a důkladná zběhlost ve věcech politických nad jiné působilejším činily, aby si získal náklonnost Ibérův a podryl v *Hispanii* nadvládu púnskou. Proti všemu nadání vrhl se mladý velitel ihned na *Kartagénu* (210), kterou vůdcové púnští, jsouce jinde zaměstnání, nedostatečnou posádkou opatřili. (Osmnáct lodí válečných a 63 korábů špižních, veliké zásoby vojenské a 600 talentů padlo do rukou odvážlivého vítěze. Rukojmí podrobenců ibérských, které Púnové drželi v *Kartagéně*, Scípio vydal na svobodu,

*)

L. Kornélius Scípio

Kn. Kornélius Sc.

P. Kornélius Sc.

P. Kornélius Sc.
(Africanus major)L. Kornélius Sc.
(Asiaticus).

vymíniv si, aby spojenci přešli na jeho stranu.) Potom vytáhl proti Hasdrubalovi, strojčímu se v Andalúsií na pomoc Hannibalovi. Oba vůdcové setkali se bitvou nedaleko *Baekuly* na jižním úpatí siery Morény; Scípíó zajal sice 10.000 bojovníků púnských, ale Hasdrubal otevřel si přece dráhu do Itálie. Než se však dostavil na místo, zastoupili mu cestu konsulové *Livius Salinátor* a *Klaudius Nero*, nad *Metaurem* pak vojsko jeho zničeno a on sám zabit (207), anižby byl Hannibal měl tušení o tom, kterak jemu byl bratr na blízku. Po porážce této obnovováno opět panství římské v Itálii; Hannibal pak obsadiv Bruttium bránil se hrdinsky, aby alespoň uhájil návratu do vlasti své. (V Hispanii zvítězil Scípíó podruhé nade vším vojskem púnským a numidským u *Baekuly* (206), a) když třetí bratr Hannibalův *Mago* s pozůstatky vojska i loďstva přeplavil se do Itálie, aby početí války zase obnovil, začal Scípíó z *Hispanie* zařizovati novou provincii římskou. Potom vrátil se do Říma, za konsula vyvolen. A poněvadž panovalo obecné přesvědčení, že válku Hannibalovskou jediné v Africe skončiti lze, svěřena Scípíónovi správa Sicílie, aby tam vykonal potřebné přípravy. Již pak r. 204 přepravil se hrdina španělský do Afriky, kdež položil se táborem na pobřeží blíž *Utiky*. Na jaře léta potomního zapáliv stany napřed Numidův a hned potom i púnské, zmatek spůsobil mezi nepřátely na něho se strojícími, a tak je porazil, že se dali s ním do vyjednávání o mír. Ale ačkoli kladl Scípíó podmínky velmi mírné, zavrhla je strana vlastenců v Karthágíně, povolavši i Hannibala i Magóna domů. Mago zemřel na zpáteční cestě na moři, Hannibal však postaviv se proti Scípíónovi, který zřídil přátelství s Masinissou, nedaleko *Zamy* tak poražen jest, že jenom s nepatrnou částí vojska ušel do Hadrumétu (l. 202). Ten byl konec války Hannibalovské. Karthágo vydala všechno loďstvo (asi 500 l.) kromě 10 triér, zavázala se zaplatiti náklad válečný po ročních lhůtách (o 200 tal., celkem) v summě 10.000 tal. a nesměla dále počínati válek bez vědomí a svolení Říma, zkrátka z velmoci klesla na stát druhé třídy. *Masinissa*, sídle v *Cirté* (a) panovav dříve toliko nad západní Numidií, rozšířil území své i přes Numidii východní a) vzal Karthagiňanům některé krajiny na jihu a jihovýchodě. Jsa spojencem římským měl Kartháginu držeti na uzdě, nesměl však zmociti se tolik, aby naproti Římu převzal roli Púnův,

Hispanie, které dobyli Římané nezatouživše po ní, rozdělena na dvě provincie t. na H. přední (H. citerior) a H. zadní (H. ulterior) čili na oblast středomořskou a atlantskou. Ale Ibérové bouřili se neustále proti nadvládě římskému, i byla tedy Hispanie stálou školou hojektivých Římanů. V Itálii starý pořádek vůbec obnoven; ale věrným občanům sine suffragio pro jejich zásluhy ve válkách plné občanství uděleno; jejich pomocí zajisté opanovali Římané Itálii podruhé. Jinak zase nevěrným spojencům statky odňaty*), které pak buď pode jménem ager publicus připadly k obci římské, buď rozděleny jsou mezi sestárlé ve válkách bojovníky, aneb dány novým osadníkům. Počet římských osad na ten způsob se znamenitě rozmnožil; *zlatinisování Itálie* šlo před se rychlým krokem; úpadek námořských obcí řeckých teprv z této doby pochází. Bojové téměř vyhubení. Na severu moře siného založena *Aquileja*, majíc jednak hájiti plavby, jednak hradbou býti proti barbarským přistěhovalcům z východu. Západní středomoří poslouchalo Římanův.

Opanování východního středomoří (200—190). Jako do Hispanie, tak jsou Římané i proti velmocem východním zaváběni, nemajíce prvotně v úmyslu šířiti panství své na ujmu jejich. Hniloba monarchií hellénistických prokázala jim v tom nad očekávání dobrou službu. V bitvě u *Kynoskefalé* l. 197 pohřbil T. Quintius Flaminius velmoc makedonskou (str. 153). V *těsnině thermopylské* r. 191, kde nad Antiochem zvítězil M. Porcius Kato, a (pak před Myonnésem) a blíž *Magnésie* r. 190, ve které výpravě podpíral L. Kornélius Scipióna bratr jeho P., přefaty žily velmoci syrské (str. 154—155). Vyvrácení velmoci aigyptské Římané přímo sice nezavinili, avšak ani neodvrátili (str. 156). Od té doby byla obec římská jediným velestátem kolem moře středozemského.

C. Doba šlechty úřednické (190—133).

Nobilitas. Čím více se šířil obzor politiky římské, jejíž známosti nabytí nelze bylo bez důkladné zběhlosti v jazyku řeckém, tím menší byl počet osob spůsobilých k vedení nej-

*) Srovnej na str. 105—106 Dobu Kimónovu.

vyšších úřadů, poněvadž obecná vzdělanost za dob stálých válek a skrze nedostatek vzdělávacích prostředkův a ústavů daleko pozadu zůstala za pokroky velestátu do všech úhlů světa rostoucího kvapem nadobyčejným. Ale za týmiž příčinami nebylo ani mnoho mužů takových, kteří by, náležitě jsouce zasvěceni do všech věcí domácích i mezinárodních, se byli hodili na sedadla v senátě. Nad to pak synové senátorů zhusta provázejíce již od mladosti otce své do senátu, užívali politické školy, která je pro senát a úřady přímo vychovávala. Vedlé toho vyvinul se za doby předešlé obyčej, že v postupování z úřadu na úřad šetřilo se jistého pořádku (*certus ordo magistratum: quaestura, [tribunatus], aedilitas, [tribunatus], praetura, consulatus, [dictatura], censura*). Na samém pak rozhraní mezi dobou předešlou a touto (199—180) uvedena do života *lex annalis*, která na základě onoho pořádku stanovila, kolik let komu býti mělo, aby se směl o jisté úřady ucházeti, a kolik let musilo vypršeti mezi ucházením se o úřad toho a onoho druhu *). Nebylo však zapotřebí, aby, kdokoli se státi chtěl konsulem, skutečně ve všech nižších družích byl úřadoval, noprž bylo dosti na tom, ucházeli-li se o tyto úřady v létech zákonnitých. Za dávných časů nic tomu nevadilo, aby kdo též úřad zastával vícekrát než jednou, ale již r. 341 ustanoveno plébiscitem, ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet. Úchytky od tohoto zákona dovolily se jen za dob nebezpečných. Ale poněvadž kdykoli kdo o úřad se ucházel, velmi mnoho na tom záleželo, aby u lidu oblíben byl, tedy aedilové užívajíce v tomto směru postavení svého, strojili veřejné hry tytéž tak nádherné, že k nim obecný náklad nedostačoval, který tedy ze svého jmění nahražovali. Na ten způsob nelze bylo chudým v příčině spůsobivosti k úřadům zápasiti s boháči, a tak se stalo znenáhla, že úřadové se střídali jenom v nejzámožnějších rodinách, které pak i v senátě rozhodovaly, poněvadž se vybíral senát (str. 207) nejvíce z vysloužilých úředníků. Tak tedy *jus honorum* a *jus imaginum* nikoli vý-

*) Quaestúry dosáhnouti mohl, kdo 10, aedility, kdo 20 let služby vojenské za sebou měl, tedy komu bylo 27 a 37 roků. Mezi úřadováním na vyšších stupních předepsána byla nejméně dvouletá mezera; tedy připouštěn k praetúře, komu bylo 40 r. a na konsulát, kdo 43 let počítal.

slovným zákonem ale samou praxí obmezeno na novou šlechtu, která pak i zevnějšími znaky v oděvu (*tunica laticlavica*, *ocreae*, *annulus*) od ostatních občanů se lišila. (Sluší připomenouti, že šlechta z rodů patrických rozkolnictví mezi sebou a novým přírůstkem plébejským netrpěla, ochotně přijmouc zaplatné plebiscitum *Ogulnium* z r. 300, které i k pontifikátu i k augurátu plébejům cestu otevřelo, neboť nebyli úřadové tito již *cooptatione* osazováni, noprž v komicích udělováni.) Noví šlechticové (*nobiles*, *optimates*) bdíce nad řečenou praxí a řídíce v senátě návrhy k volbám na úřady, nepotřebovali sice výslovné kooptace, aby počet svůj rozmnožili osobami z rodu posud nevynikajícího (*ignobiles*), ale zachovávaný obyčej nahradil docela kooptaci staré šlechty urozenstva. Mužové (na ten způsob) (ovšem toliko za dob nebezpečných a válečných) z rodin neznámých na úřady povýšení nazývání *homines novi*. Počet jejich byl nepatrný. Úředníků samých přibýlo málo. Až na sklonek první války púnské dostačil jediný praetór, potom voleni dva, z kterých přední (*praetor urbanus*) vykonával právo v Římě, druhý pak kromě Říma (*praetor peregrinus*). Do provincií (5) vysíláni od senátu *propraetórové* a *prokonsulové* (*provinciae praetoriae* [upokojené], *pr. consulares*). Nebylo-li bojiště za doby velkých válek zaokrouhlené, postaveni v čelo jistých dílů vojska také praetórové, jejichž počet proto někdy nad dva vzrostl. Demokratický ráz sněmů i po tribuích i po centúriích výlučnému postavení nové šlechty na ujmu nebyl, panovala-li mezi údy jejími svornost; jenom za doby nesvornosti v senátě aneb mezi senátem a úředníky vznášeny věci sporné na sněmy, ve kterých však většina občanů obyčejně nejsou s to, aby samostatný úsudek si utvořila o věcech příliš zamotaných, uchvátiti se dala hlasy směšých *démagůů* (*populares*).

Rozdíly politické v obyvatelstvu obecném. Za věrnost, kterou v předešlých válkách, zvláště ve válce Hannibalovské, prokázala většina obcí *sine suffragio*, uděleno jim plné římské právo, kdežto obce nevěrné docela zrušeny jsou. Děliho se tedy potom italské obyvatelstvo, nehledíme-li k cizincům a k otrokům, toliko na *plnoobčany* a *spojence*. Za *cizince* pokládáni obyvatelé mimoitalští, požívající občanského práva ve státech II. neb III. třídy, kteří tedy patrně se rozeznávali od *provinciálůů* čili osob svobodných pocházejících z podřízených provincií

římských. Poněvadž by pak plnoobčanům bydlícím v odlehlých obcích obtížné bylo bývalo domáhati se práva ve všelikých přech až v Římě, vysílání k nim od praetóra na jeho místo praefecti juri dicundo. Právo hlasovací vykonávati lze bylo ovšem jenom v Římě, proto také nemělo u občanů vzdálených obcí ve skutečnosti vysoké ceny, neboť způsob přenášeti toto právo na poslance čili tak řečený systém representativní ještě známý nebyl. Ale přes to váženo účastenství v právě římském přece vysoko, zvláště naproti spojencům, poněvadž plnoobčané z polstva nevěrným obcím odňatého většinou úděly podarování bývali než obce spojencův, na které však nicméně služba vojenská čím dál tím více svalována.

Nadvládí římské na východě (189—146). Spůsob vykonávání nadvládí římského byl celkem dosti mírný, zvláště z prvopočátku. Senát zajisté dbal nejvíce o to, aby žádný ze států nevzmohl se tak velice, že by buď sám o sobě aneb spojen jsa s jinými s to byl, aby proti Římu provedl nějakou vzpouru. Římané nemíchajíce se tedy přímo do vnitřních věcí jednotlivých států neb spolků, aniž mnoho si vážíce toho, zdaliž mezi stranami šetřeno vždy nálezů, které oni požádání jsouce za rozsudí byli vynesli; překáželi toliko tomu, aby žádný stát území svého znamenitě nerozšířil. Zjevný odboj aneb jakkoli projevenou nevěrnost trestali rozdrobením země, znamenitá města vyhlášujíce za svobodná, jiná v přímou poddanost uvozujíce. Uvnitř států nejráději podpírali oligarchy aneb nedospělé neb nestatečné krále. Nezbyvalo tedy státům podřízeným nic jiného, než aby vzdavše se vši politiky zevnější, jednak se sousedy dobře se snášely, jednak toliko péči měly o domácí rozvoj tělesného i duchovního blahobytu. Naproti tomu však snaha Římanů zachovati zděděné nadvládí vadila jim mnohonásobně v tom, aby náležitě odměnili věrnost, kterou k nim prokázal nějaký stát, kdykoli jim pomohl pokořiti zpupného souseda svého. Ano mnohdy naplnil Římany již i pouhý rozkvět státního hospodářství sousedů podřízených velikou nedůvěrou. Neuměli tedy který stát neb spolek vpraviti se do úlohy jemu takto vyměřené, tehdy ovšem dříve později zahynul v nerovném boji i učiněn provincií římskou. Stalo se na ten způsob, že bylo nepohodlné nadvládí vůbec mostem k tuhé porobě.

A) Nejdříve podlehlí osudu svému suroví Aitolové. Neboť znepokojujíce spojence římské v Řecku, když Římané proti

Antiochovi bojovali v Asii, popudili senát tak proti sobě, že l. 189 vypravil konsula *Fulvia Nobiliora*, který spojiv se s Akarňany, Makedoňany, Illyry a Achaii, Aitólům ostrovy Kefallénii a Zakynthos odňal a Římu podrobil, Ambrakii za svobodnou vyhlásil a nepatrná jiná města Achajským a Akarňanům přiděliv, se 40 rukojměmi a 500 talentů co vítěz domů se vrátil. Od té doby živořil spolek aitólský bez hluku, nezdárně se tlačiv v popředí dějin řeckých téměř po plné století.

B.) Nejšetruěji měli se Římané k spolku achajskému. Příčinou toho byla úcta, kterou nejznamenitější jejich mužové chovali k vzdělanosti řecké, čím dál tím více se rozhošťující v Římě. Nicméně byl spolek achajský i za této doby dalek spořádaného rozvoje. Na sněmích panovala nadutá chvástavost o úkolech spolkových, které kladeny nejvíce v šíření moci spolkové. Naproti tomu odvěká nevázanost Řekův a nechuť jednotlivých obcí obmeziti samosprávu ve prospěch obecné vlasti nepřestala bourati na zařízení spolkovém; což vedlo zase nejen k bratrovraždujím válkám domácím noprž i ten následek mělo, že ústavy obcí pořád mčnčny a přemoženč vrstvy občanstva na životech a statečh trestány. Na Římany vznášena proti domnělému nadužívání moci spolkové stížnost za stížnosti; ale nálezy senátu římského obyčejně stranám nevyhovčly, a rozhodoval konečně přece meč. Na ten spůsob pokořil (l. 188) stratčgos *Filopoimčn* odbojnou Spartu, jejíž sláva navždy vyvrácena. Když však vytáhl proti zpupným Messčňanům do polč (183), zajat a otráven jest*). Avšak po roce zvítězil spolek i nad odbojem messčnským, popel pak Filopoimčna, kterého pokládali Řekové za posledního domácího reka, v Magelopoli, z které pocházcel, pochován jest. Bylo však již na jevě, že Řekové nebyli

*) Téhož léta rozloučili se se světem oba velikáni nepřátelští Hannibal a Scípio. *Hannibal* jsa po válce púnské zvolen za šofeta, vládu oligarchč svrhl a na její místo démokratii zavedl; zadržené peníze pak odevšad sehnav, finance státní rychle spořádal, všimaje si pilně válek římských na východě. Když však Římané, o nepřátelských zámyslech Hannibalových od svržených oligarchč zpraveni jsou, žádali, aby jim vydán byl, zbavil Hannibal rodáky své všelikých rozpakč útekem k Antiochovi syrskému, u něhož radou i skutkem pomáhal proti Římu. Po míru s Antiochem utekl na

schopni, požívati domácí svobody; měl-li mezi nimi zachován býti jakýs takýs řád, bylo zapotřebí, aby vynešení senátu římského opírala se o zvláštní moc hmotnou, které by Římané ovšem nevydržovali ze své pokladnice, t. j. blížila se doba, která území achajské vřaditi musila mezi provincie římské.

C.) V Makedonii vládl zatím Filippus III. obezřele. Za služby Římanům v syrských taženích prokázané uleveno mu sice na poplatku dosud docela nezapraveném, avšak nedopuštěno, aby království své rozšířil. Tedy Filippus tím více dbal o rozkvět vnitřního blahobytu, o pořádek ve státním hospodářství a vycvičení svého vojska. Ale Římané pohlíželi na Filipa nedůvěřivě, ve stížnostech pak, které proti němu na senát římský vznesli Thessalové a Eumenes král pergamský, tak nešetrně k němu se zachovali, že i nepříznivé nálezy vydali za milost, kterou prý jemu prokázali jedině z úcty k *Démétriovi*, synu jeho, jenž v Římě byl otcovým obhájcem. Nešťastný otec pak, dav si od druhorozeného syna svého *Persea* namluviti, jako by starší bratr nemoha se dočkat vlády, proti otcovi s Římany se byl spiknul, kázal nevinného *Démétria* odpravit; než však, poznav ošemetné oklamání, vinníka potrestati mohl, sešel hořem.

Perseus dosednuv na trůn, zbrojné přípravy počaté otcem neohroženě vedl dále, s králem pak *Gentiem* illyrským (a *Kotyem* odrýsským) se spolčiv, část Řeků na stranu svou přilákal. Ale Eumenes pergamský, kterého *Perseus* také proti Římu popuditi se snažil, záměry makedonské senátu osobně vyzradil, a než došla věc rozhodného činu, přepraveny jsou legie římské do Illyrie. Nicméně bránil se *Perseus* šťastně po tři léta, zuaje hornatých krajin thessalských užiti lépe než vojevůdcové

Krétu a pak do Bithýnie ke králi Prúsiovi. Když však *Flaminius* i zde ho pronásleduje, na králi vyžádal, aby vydán byl, *Hannibal* vida jednoho dne, kterak nepřátelé hrad, ve kterém obýval, obklíčili, otrávil se jedem chovaným prý v prsteně. Avšak ani slavný vítěz nad *Hannibalem*, *P. Scipio*, s Římem se neshodl. Sám nešetře vždy republikánských obyčejův, od jiných pak mnoho jsa osoučován, ano i obžalován od *Katóna Staršího*, jako by byl nevěrně naložil se státním pokladem, opustil Řím, i odebral se do *Kampánie*, kdež umíraje (l. 183) na statku svém, záповěď dal, aby popelnice jeho nebyla přenesena do nevděčného města.

římsští; avšak když potom r. 168 proti němu postaven *L. Aemilius Paullus*, rozhodnut boj během 15 dní krvavou bitvou nedaleko Pydny nad zálivem thermajským. Na nerovné půdě roztrženy falangy makedonské a zničeny; [od té doby sešikovány voje již jenom podlé způsobů římských.] Perseus sebrav poklad svůj (6000 tal.), hledal spásy v útěku, ale konečně obávaje se osudu Hannibalova, vzdal se Římanům na milost. Skončil pak život svůj v Albě blíž jezera Fucinského, kdež chován byl v zajetí. Gentius uvězněn kdesi v Umbrii; [Kotyovi odpuštěno.] *Makedonie* roztržena na čtyři svobodné spolky republikánské, Římanům poplatné; podobně rozdrobena také *Illyrie* na tři části, nad kterými vedli dozorství správce cisalpské provincie. V *Épeiru* rozbořeno 70 měst, 150.000 obyvatelů prodáno za otroky, země pak římskému státu podřízena. Z ostatního Řecka mnoho přívrženců Perseových do Itálie přesazeno, zvláště pak také 1000 Achajů, mezi kterými byl i Polybios z Megalopole, nejdůkladnější potom znalec a zpravodaj dějin římských, (ale i prostředník mezinárodní mezi Hellény a Římany. [V prvních letech odboje Perseova dala se nadšením protirímským zachvátiti také republika *Rhodos*, nyní zastihl i ji tedy hněv senátu římského: její podíly na pevnině maloasiatské v Lykii vyhlášeny byvše za svobodné, vzaty do ochrany římské, na ostrově *Délu* pak zařízen svobodný přístav, který obchodu rhodskému znamenitě škodil, hned potom však neblahé slovítkosti nabyt, stav se velikanským tržištěm na otroky, kde prý se nešťastných těchto lidí za jednoho dne prodalo tytýž až 10.000.] Kořist a poplatky podrobených států po bitvě pydenské takové výše dosáhly, že Římanům potom již nebylo potřebí vybíratí daní v Itálii.

Avšak ani Makedoňané ani Achajští nezmoudřeli z přešlých událostí. Když Římané po 17 letech Řeky ze zajetí italského domů pustili, vyvolen *Diaios* z Megalopole, jeden z propuštěnců a skrze nenávisť svou proti Římu vůbec proslulý, za starostu spolku achajského, kterýž pak ihned římskou stranu v Řecku všelijak potlačoval. To vedlo ke stížnostem do Říma, a když prozatimní nálezové senátští od obou stran ve prospěch svůj vykládání, sáhlo se opět k meči. Zatím však vzbouřila se Makedonie. Jistý dobrodruh jmenem *Andriskos*, vydávaje se za syna Perseova Filipa i docházeje podpory v Thrákii, vpadl do Makedonie, spojiv pak se s ne-

spokojenými vrstvami v lidu, potlačil a vyhnal stranu odpor-
nou, ano i první voje římské v Thessalii porazil. Ale kralo-
vání jeho netrvalo ani rok. Praetór Q. Caecilius Metellus
vyslán jsa proti němu (r. 148), užil příležitosti, kdy Andriskos
brannou moc svou rozdělil, i zvítězil v poli, dobrodruha pak
do Říma odvedl, aby zdobil vítězoslavný průvod jeho. Potom
proměněna Makedonie v provincii římskou, ke které připo-
jeny nyní i ostatní země západní při moři Siném (a ve vodách
iónských, pokud Římanům již podrobeny byly. Takž zanikla
hvězda makedonská prvé, než se vyplnilo druhé století
od Filippa II. Z Apollónie a z Dyrrhachia (Epidamnu) ve-
deny silnice do Thessaloníky, nejzjevnější to znak přímého
panství římského. Zatím chovali se Achajští k Římanům tak
nešetrně, že v přepychu svém posly senátské zneuctivše,
zrovna i válku vypověděli. Vytáhl tedy Metellus do Řecka,
Achajské (před Skarfou) nedaleko úžiny thermopylské dílem
potřel, dílem rozehnal a celé střední Řecko pokořil (l. 146).
Avšak Daios postavil honem na Isthmu nové vojsko achajské,
které rozmnožil 12.000 propuštěných otroků. Tedy konsul
L. Mummius, na kterého tehdá přešlo velitelství římské,
obrátiv se k Peloponnésu, více bojechtivá nežli statečná vojska
po krátkém boji ve zmatek uvedl a odporu konec učinil.
Daios usmrtiv ženu svou, otrávil se; města pak řecká ničeho
již dále nepodniknuvše, vzdala se šmahem; ke všem zachovali
se vítězové šetrně, jediný Korinthos, kde protirímské pikle
za poslední doby měly své středisko, podle nařízení senátu
římského nemilosrdně vyvrácen, polnost jeho za římský ager
publicus vyhlášena, mužské obyvatelstvo povražděno, a ženy
a dítky do poroby prodány. Památky umělecké z Korintu a
z několika jiných měst do Říma neb jinam do znamenitých
chrámů přeneseny. [Spolek achajský rozdroben, městům pone-
chána sice obsáhlá autonomie, avšak za to uloženo jim dávat
roční poplatek a poslouchati každoročního správce římského
v Makedonii.] Tak učiněno Řecko pode jménem Achaia pro-
vincii římskou (146), ačkoli zvláštního správce provinciálního
nedostalo. Samostatnost hellénská vzala sice za své, ale za
to ustoupila nesmyslná nevázanost bezpečnosti svobody osobní
a obecnému pořádku, který alespoň tělesný blahobyť kleslých
Řeků probudil.

rozhodl Darius v Syrii a z toho částí panovaly inordaj inověre on je on
 v rodině Akralovské, inobřídil ve spásobech vlnaření, on posly-
 tovaná R. vlnám) hojná příležitost inchiati sel. do tv. oci osly sly. je.
 Avšak p. s. b. n. i. j. e. j. i. h. o. p. n. i. z. o. v. a. b. l. s. e. p. o. u. h. y. m. i. m. o. z. a. z. y. s. l. e. b.
 zápořádání, které, i. h. e. j. v. e. d. i. s. t. a. c. i. l. y. h. o. h. e. j. z. m. o. n. e. n. i. t. e. j. s. i. n. o. d. e. p. e. m.
 itelidějším jest *obouřena* v. e. l. z. e. d. i. t. i. z. i. b. o. s. e. b. a. d. i. 167) b. p. r. o. t. i. h. e. l. l. e. n. i. s. t. i. c. k. e. m. u. k. p. ř. e. p. y. e. t. e. v. k. r. a. l. e. s. v. a. n. t. i. o. c. h. e. z. i. s. t. o. b. h. p. l. a. n. a. u. s. i. k. t. e. r. e. h. o.
 však i. d. e. r. a. d. o. j. i. n. á. z. y. v. a. l. i. k. i. p. m. a. h. e. n. a. s. i. h. o. z. s. i. n. y. s. t. a. y. i. m. i. n. u. d. o. b. y. i.
 e. j. i. n. e. s. a. n. o. s. i. l. n. á. s. i. k. t. e. s. i. r. e. n. i. h. e. l. l. e. n. i. s. m. u. m. a. z. i. l. Z. h. y. l. o. n. e. l. o. v. a. z. a. m. i.
 is. l. d. e. k. z. d. u. s. t. r. a. n. e. l. i. p. h. a. v. o. v. e. r. e. n. i. k. r. a. h. d. i. s. t. i. c. e. o. b. r. u. n. e. b. e. z. e. n. z. a. h. o. p. i. l. a.
 -m. a. j. t. e. u. p. r. v. i. z. a. v. i. d. e. e. *Mattatav* a. s. i. n. o. h. v. e. e. p. o. j. e. h. o. q. u. i. k. i. s. m. r. t. i.
 t. r. e. t. i. r. o. z. e. n. h. o. s. y. n. a. j. e. h. o. v. *Uziro* (167) u. l. e. o. y. k. t. e. r. y. p. r. o. p. o. r. á. z. e. j. e. j.
 j. e. z. m. e. l. o. k. k. á. t. e. p. ř. i. p. r. v. i. l. o. m. a. b. i. r. o. n. y. s. i. n. e. j. s. i. m. o. v. o. j. s. k. o. u. i. m. k. r. á. l. o. v. s. k. y. m. v. y. b. e. c. k. l. a. d. i. v. o. č. i. l. o. *Makkur* n. a. z. y. v. a. n. i. j. e. s. t. Š. t. a. t. u. e. j. e. j. e.
 J. d. o. d. p. o. c. a. t. e. l. i. v. e. d. i. v. l. u. b. e. s. p. i. r. i. t. y. o. p. o. s. t. a. t. o. p. n. o. s. t. i. l. a. t. r. u. n. e. v. s. y. s. k. o. u. h. o. b. e. z. r. e. t. e. n. i. s. t. a. t. e. n. e. d. a. l. e. i. n. e. m. l. a. d. s. i. b. r. á. t. r. j. e. h. o. *Jónichin*
 (180—184) v. a. k. d. y. z. v. z. h. j. e. h. z. á. v. r. á. z. e. n. j. e. s. t. j. a. d. v. r. s. i. l. (187) o. d. a. r. t. a. l. i. b.
 d. r. a. h. o. t. e. z. o. n. y. *Mattatav* s. y. n. *Simon* z. a. l. e. j. v. y. s. t. i. l. o. k. n. e. z. e. k. a. k. i.
 ž. e. t. e. v. l. u. b. e. l. u. z. i. n. o. j. s. a. i. h. v. s. t. a. n. o. u. j. e. h. o. z. á. s. t. a. t. o. v. z. e. z. i. t. a. j. e. s. t. e.
 p. h. y. e. l. i. 100. l. e. t. v. v. l. s. t. o. v. n. i. e. *Jónichin* v. a. z. *Simon* v. a. p. l. a. t. s. k. ý. k. o. u. *Mattatav* s. y. n. (174—185) p. o. t. i. m. a. v. z. e. k. a. r. m. i. n. a. s. y. r. s. k. ý. m. v. i. e. d. i. i.
 H. e. r. s. i. l. v. B. a. b. y. l. o. n. i. i. h. o. y. i. r. á. t. e. *hellénistické* z. a. k. l. a. d. y. n. a. z. v. y. h. o. d. e.
 v. i. s. t. o. v. s. k. e. m. z. i. k. a. r. e. s. t. o. m. n. e. s. i. l. h. e. s. t. a. v. e. n. y. v. y. h. o. d. e. m. z. a. p. o. 200. l. e. t.
 o. d. t. e. d. o. b. y. o. č. i. n. i. l. a. v. o. k. a. l. *Egyptos* s. y. r. s. k. ý. m. "m. e. z. i. z. e. m. e. m. i. p. o. d.
 s. i. d. e. v. l. á. d. n. i. m. i. s. t. y. m. b. a. p. ř. i. s. t. i. p. a. r. t. s. k. o. u. č. i. l. i. m. e. z. i. z. á. p. a. d. e. m. z. a. r. i. z. o. v. á. n. i. p. o. d. l. e. v. z. o. r. n. a. a. n. á. z. o. r. ů. e. v. r. o. p. s. k. ý. c. h. a. v. ý. c. h. o. d. e. m. č. i. r. e. n. a. s. t. a. t. s. k. ý. m. i. M. o. n. a. c. h. i. e. m. a. l. o. a. s. i. a. t. s. k. é. a. a. r. m. e. n. s. k. é. č. i. n. i. l. y. p. ř. e. v. o. d. s. z. p. r. v. é. s. o. u. s. t. a. v. y. p. o. l. i. t. i. c. k. é. i. k. u. l. t. ů. r. n. i. d. o. d. r. u. h. é. R. í. š. e. s. y. r. s. k. á. n. e. b. y. l. a. j. i. ž. m. o. c. n. ě. j. s. i. n. e. ž. k. r. á. l. o. v. s. t. v. í. p. e. r. g. a. m. s. k. é. D. o. ř. í. m. s. k. é. p. o. l. i. t. i. c. k. y. s. e. t. o. t. o. d. r. o. b. e. n. í. h. e. l. l. e. n. i. s. t. i. c. k. ý. c. h. s. t. á. t. ů. d. o. b. ř. e. h. o. d. i. l. o. a. p. r. o. t. o. t. a. k. é. r. o. z. h. o. d. l. i. s. p. o. r. o. v. l. á. d. u. a. i. g. y. p. t. s. k. o. u. m. e. z. i. b. r. a. t. r. y. P. t. o. l. e. m. a. i. e. m. F. i. l. o. m. é. t. r. e. m. a. P. t. o. l. e. m. a. i. e. m. E. u. e. r. e. t. e. m. v. e. p. r. o. s. p. ě. c. h. r. o. z. d. ě. l. e. n. í. ř. í. š. e. p. ř. í. r. k. n. u. v. š. e. F. i. l. o. m. é. t. r. o. v. i. v. l. a. s. t. n. í. A. i. g. y. p. t. o. s. E. u. e. r. e. t. o. v. i. p. a. k. K. ý. r. é. n. u. A. ě. k. o. l. i. p. a. k. o. b. ě. ř. í. š. e. p. o. s. m. r. t. i. F. i. l. o. m. é. t. r. o. v. ě. o. p. ě. t. s. p. o. j. e. n. y. j. s. o. u. t. e. d. y. p. ř. e. c. e. n. e. d. l. o. u. h. o. p. o. t. o. m. (117) m. e. z. i. d. ě. d. i. c. i. E. u. e. r. e. t. o. v. ý. m. i. z. a. s. e. r. o. z. t. ř. z. e. n. y. A. i. g. y. p. t. u. z. e. z. e. m. í. v. e. d. l. e. j. s. í. c. h. z. ů. s. t. a. l. j. e. d. i. n. ý. o. s. t. r. o. v. K. y. p. r. o. s.

Nadvlád římské na jihu. O něco dříve, než rozvalen Korinthos, zanikla také slavná Karthágo. Soused její Masi-

nissa*) který za 60letého panování říši svou všestranně zvelebil, znaje nenávisť Římanů ke Kartháginským, odlupoval z území kartháginského část po část. Když pak stížnosti Karthágiňanů v Římě nedošly žádaného napravení, odvážili se tyto samostatně obrany. Ale vojové jejich hanebně poraženi od Masinissy a na velikém díle, ač vzdavše se vítězi, proti všemu právu mezinárodnímu zroubání. Na to pak i Římané proti Karthágíně zbrojili, poněvadž prý přerušila smlouvu, pustivši se do války bez svolení římského. O tom jsouce zpraveni, vypravili Pónové posly do Říma, aby lněv senátu zmírnili. Vedl však tehda v senátě rozhodné slovo Kato, který poznav očitě nový rozvoj protivného jemu města, a domnívaje se v přemrštěnosti své, že by nový jakýs Hannibal z Kartháginy vyjítí mohl, pověstným závěrkem svých domluv „ceterum censeo Carthaginem esse delendam“, o konečnou záhubu její neunaveně se zasazoval. [A poněvadž nejdůležitější po Karthágíně město púnské v Africe, t. *Utika* právě tehdaž, aby nejhorší zlo předešla, Římanům dokonce se podrobila, pokládáno v senátě již jediné to za zpupnost, že Karthágiňané příkladu *Utiky* nenásledovali.] Tedy naporučeno jim, aby konsulům proti nim vyslaným, do Sicílie 300 synů z rodin nej přednějších za rukojmě vydali, potom pak aby žádostí konsulů plnou mocí opatřených ve všem poslušni byli, chtějí-li sebe, práva a zboží svá zachovati. Karthágiňané rukojmě poslali, doufajíce v lidskost konsulův. Ale konsulové davše si do *Utiky* přinesti všechnu zbraň obecní i osob soukromých i všechny zásoby válečné a přijavše veškeré loďstvo púnské, doložili žádost, aby obyvatelé zanechavše staroslavná sídla, uvnitř pevniny, čtyři hodiny od moře se rozsadili. Tak nelidské výmínce se však Karthágo sprotivila i odhodlala se k zoufalému odboji. Tak počala třetí válka púnská (149—146). Jako o překot hotoveny nové zbroje, vlastenecká obětavost zmocnila se všeho lidstva, otrokům udělena svoboda, a než konsulové

*)

Masinissa 208—148

Gulussa
Massiva
† 117

Micipsa † 118
Adherbal Hiempsal I
† 112 † 116

Manastábal
Jugurta Gauda
† 104 *Hiempsal II*
Juba I

před město přitáhli, bylo vše dokonáno, čeho potřebí k statečné obraně. Dvě léta pokoušeli se Římané o ztečení zdí kartháginských. Vojsko parnem i hladem hynulo, jsouc bez podpory ze strany Numidů, závistivým okem pozorujících podnikání římská. Zatím zemřel i Masinissa i Kato, anižby se byli dočkali s nestejným citem tušené záhuby odvěkého nepřitele. A poněvadž poslové kartháginští i v Řecku i na jiných místech odboj proti Římanům podněcovali, podobalo se postavení velmoci italské býti tak nebezpečné, že všech zřetel obrácen k nejslavnějšímu tehdáž hrdinovi, aby povýšen byl na konsula a na velitele proti Púnům, ačkoli neměl dosud let zákonnitých, nebyv dosud ještě ani aedilem. Byltě to syn Aemília Paula, vítěze pydenského, od Scipiónův adoptovaný a proto nazývaný P. Kornélius Scipio Aemílianus. Ten tedy obnoviv kázeň ve vojsku a srdnatost bojovníků rozněcuje i příkladem svým i důvěrou v konečné vítězství, za jisté noci z věže dobývací na hradby se dostal, bránu městskou na též straně otevřel, vrazil pak do města vnějšího, tak je opanoval, že Kartháginany v hradě a ve vnitřním městě docela obklopil. Nicméně vzdorovalo obyvatelstvo neústupně, i musil Scipio domu za domem dobývati, jakoby mu se samými pevnostmi zápasiti bylo. Trvala tedy zoufalá seč ještě plných 6 dní a teprv když domy před hradem popelem lehly a v požáru velikém znamenitý díl Púnů životů zbaven jest, vzdal se na hradě zbytek 30.000 mužů a 25.000 žen, desátá to část dosavadního obyvatelstva celého města, která potom za otroky rozprodána. Město i hrad podle nařízení senátu římského zničeny a půda prokleta na věčné časy. (V průvodu vítězoslavném vezl před sebou Scipio v Římě 150.000 liber stříbra.) *Ten byl konec semitského panství starého věku na západě.* Zemiště kartháginské proměněno v provincii římskou, kterou nazývali *Afrikou*; hlavním městem byla Utika. Velkoobchod Kartháginanů přešel v ruce obchodníků římských, jediných to osob, které měly užitek z války africké.

Nadvládí římské na západě. V provinciích španělských snášeno panství římské jakž takž, ačkoli na západních a severních končinách neustálé pŕtky vedeny s odbojnými aneb dosud nepodrobenými Ibéry. Ale roku 153 začali prý *Lusitanové* (z obou stran dolního Taja) do římských krajín činiti vpády, které, porazivše oba správce provinciální, rozšířili až po Kar-

tagénu. [Noví správcové římské byli sice v obraně své šťastnější předešlých, ale míru nedocílivše, měli za nástupce konsula *L. Lukulla* a praetóra *S. Sulpicia Galba*, kteří oba více měli na zřeteli, kterak by nabyli bohatství, než kterak by spravedlivý pokoj a pořádek zavedli. Jmenovitě pak Galba věrolomným chováním svým nejen Ibéry, noprž i Římany proti sobě pobouřil.] A poněvadž mezitím v Makedonii *Andriskos* povstal a třetí válka púnská začala, nabyla bouře lusitanská, volající po pomstě, nejen smělosti, noprž i rozlehlosti. V čele stál *Viriathus*, věhlasný bodrostí i statečností svou, maje kromě toho výbornou známost v povaze domácí půdy. Nepouštěje se do velikých bitev, týral Římany po mnohá léta hojnými šarvátkami, takovou pak hrůzu způsobilo v Římě jméno jeho, že legie římské do Hispanie násilím nuceny býti musely. Po válce púnské a achajské vypravili Římané do Hispanie po 9 a 8 legiích, ale štěstí se neobrátilo, [Naopak l. 142 obklopil *Viriathus Q. Fabia Maxima Serviliána* kdesi v úžině] tak, že Římané uznali za dobré zavřítí s (ním) mír, ve kterém samostatnosti Lusitanův zavázali se šetřiti, *Viriatha* pak za krále uznali. Avšak [již bratr a nástupce *Fabiův Q. Servilius Caepio*] se svolením senátu mír hanebně zrušil; do Lusitanie vtrhl; *Viriatha* pak l. 140 úkladně zavražditi dal. Lusitanové ve válce sice i potom ještě pokračovali, avšak nemajíce dostatek vojevůdcův, nebojovali šťastně, i vzdali se tedy brzy na milost. Nicméně nedošli Římané pokoje. Na pramenisku duerském trvala v odporu *Numantia*, mnoholetý spojenec *Viriathův*, kteráž neméně jako přítel její nabyla přesvědčení o věrolomnosti římské, z které Římané však rádi sousedy vinívali. Ačkoli počítala jenom 8000 mužů branných, vzdorovala přece po mnohá léta. Konečně vyslán l. 134 vítěz nad *Kartháginou P. Kornélius Scipio Aemiliánus Afrikánus*, po druhé proti znění zákonů za konsula jsa vyvolen, kterýž zpustošiv krajiny kolem *Numantie* a obsadiv břehy řeky, se 60.000 m. město sevřel a po 15 měsících hladem vymořil. Jen malá část obyvatelstva vzdala se na milost, jest však do poroby prodána. Potom město zrušeno a polstvo mezi okolní města rozděleno. Od té doby utišena Hispanie, ačkoliv *Astúrové* a *Kantabrové* panství římského neuznali; její díly pokládány pak brzy za nejspořádanější a nejutěšenější provincie římské.

Vzdělanost. Ohromná rozsáhlost panství i nadvládí římské.

ského způsobu velké změny ve veřejných i rodinných řádech zivobytí. Nesmírné duchody říské z podrobených provincií a z poplatných států poskytovány souče buď na věcech buď na přírodních, cizí z přístavu a měst hranických výnos z baní atických a zvláště z dolu zlatní Hispánie a dávky z prodeje solního dostačovaly sice k řádnému vedení státního hospodářství, avšak měly také své následky zle, jmenovité v práce pěstování italské orby. Neboť polní plody z Kampanie a z provincií k rukou státních, quacstorův aneb bohatých na jevnku) dovezené, prodávány za tak nízkou cenu, že se soukromá orba hospodářův italských nevyplácela, kteří tedy pole svá raději velkostatkářům sousedcím prodali, než aby se byli v práci namáhali. Znenáhla pak vzrostly pozemky velkostatkářské na pověstna *latifundia* obydlena nejvíce jen od zpoutaných na nohou otroky, s kterými i statkáři i dozorcí lidsky nakládali. Počet rodin velkostatkářských spadl asi na 2000 rodin*) kdezto zahálčivě chudiny tím více přibývalo, čím více i za příkladem statů i soukromých velmožů všelich druhové práce (v živote i na divadlech) svalováni jedine na otroky. Ale v Itálii nevyplácela se slye ani orba na velkostátech, ačkoli provozována od otroky, a tudy krajiny čím dále, tím více pustly sloužice v podobě *lucini* a pastvinsk chování, pěstovanému ovšem v míře velké. V Etrurii nebylo pry po r. 133 před Kr. žádného svobodného malostatkáře. Nejvíce otroku hemžilo se však v provinciích, jmenovité na Sicílii a to i na státních i na soukromých státech. V zemích předoasijských konány na otroky tlytz sporadné honby. Obchod s ubohým lidem tímto byl velikanský a výnosný, byl však nejvíce v rukou cizinců a propustenců. Domácí obchod a přemysl nikdy nebyl velmi živý a l. 217 senátorům přímo zapovězeno míti v obchode nějaké účastenství. Vedle zmaňáci se obecné bdy soustředilo se nesmírné bohatství v rodinách velkostatkářských a velkoobchodnických; ano vznikla nová třída lidu, totiž *velkopeněžníci*, kteří nejen z obecné lichvy bohatli, noprž zvláště nejmaice duchody státní (publicani) yseličnými, slusnými i neslusnými prostředky nejvíce

*) Všeho občanstva spůsobilého k službě vojenské počítáno tehdaž

v příčině tajného hlasování sněmovního (lex Gabinia z r. 138, týkající se voleb na úřady, l. Cassia z r. 136 ve věcech provokačních, l. Papiria z r. 130 o sněmování vůbec) zjevný úpadek státních forem republikánské ústavy římské.) Pokusy přísných censurů, jako *Katóna Staršího*, zlořádům nepřekazily, tím méně byly s to, aby způsobily důkladnou nápravu veřejného života. O vychování mládeže nemnoho pečováno. Lidé zámožní platili si sice *literátory*, kteří učili jejich děti čísti, psáti, počítati a odříkávati zákony XII. desk, ano chování i *grammatikové* (dílem otroci, dílem soukromí učitelé), kteří je cvičili také v řečtině, avšak mládež Římanů chudých vychovávala se samorostlým způsobem. Jazyk latinský za příčinou nadvlády římského se kromě krajin a měst řeckých neb hellénistických znamenitě šířil, za to však sami Římané (zámožní) podléhali *) *hellénismu* (str. 139), jakkoli se proti tomu z příčin nejvíce mravokárných zpouzela strana *příkrých* vlastenců (*Katón Starší*), pravý to opak lidí, kteří se domýšleli býti vzdělanými, dovedli-li jakž takž mluvit jazykem řeckým aneb tvářiti se po řecku ve veřejném životě. Působením *Katónovým* vypovězení z Říma filosofové *Karneades*, *Kritolaos* a *Diogenes* učitelé škol akademické, peripatétické a stoické, školy řečnické zavřeny, bezuzdné slavnosti nových bohů *Bakcha* a *Kybely* potlačovány ano i proti lékařům řeckým brojeno. Nicméně obohacovala se literatura latinská, jejíž počátky vědecké a umělecké padají do doby púnských válek, překlady a vzory řeckými, ano bez nich nebyla by nikdy nabyta důležitosti světové.

Jednohlasně se uznává, že vyšší písemnictví římské počalo *Liviem Androníkem*, Řekem tarantským, který r. 240 poprvé dal provozovati dráma; větší zásluhu získal si překladem *Ódysee*, ačkoli krásy originálu nedostihl. Nad tohoto začátečníka vynikl i větším nadáním i plynějším slohem kampánský Latín *Kn. Naevius* († 204), jenž i dramatické i epické básnictví (bellum Punicum) pěstoval. Největším básníkem této doby byl však mnohoploдный kampánský Řek *Q. Ennius* (239—169), kterýž mimo mnohá drámata, zvláště tragédie, také rozsáhlé epos historické

*) *Graecia capta ferum victorem cepit et artes*

Intulit agrēsti Latio . . . Horatii ep. l. II. ep. 1. v. 156.

(Annales) složil, které i za doby Horátiovy mnozí nadšeně velebili. Hlavní zásluhou Enniovou bylo, že (vytiskl z básní přízvučkový verš saturnický a) uvedl hexametr v literaturu, který pak se napořád v epickém a didaktickém básnictví zachoval. Současně s Enniem žil *M. Maccius Plautus* († 184), největší kómický básník římský z Umbrie, který napodobuje nové komédie řecké i co do látky i co do formy, jednak bujným vtípem, plyným slohem a jadrnou řečí, jednak hrubými žerty a šprymy na divadle římském*) výborně dovedl bavit i vzdělané i sprosté posluchače a diváky. Zachovalo se po něm 20 kómódií. Méně vábivými byly hry propuštěnce *P. Terentia Afra* († 150), ze kterých nás došlo 6, vynikajících správností jazyka i verše, umělou skladbou a slušným napodobením skutečného života rodinného. Nový druh básnictví, totiž satyru**), objevil a skvěle pěstoval *K. Lucilius*, rytíř kampánský († 103), o jehož ostrém vtípu, svěžím rozmaru, přímé různé povaze dobré svědectví dávají zachovalé zlomky jeho básní. Prosaickým písemnictvím zanášelo se sice mnoho mužů, avšak s výsledkem ne hrubě příznivým. Nejvýše stál *M. Portius Kato*, z jehož řečí a letopisů římských (Origines v 7 knihách) jenom chatrné zlomky nás došly, kdežto spis *de re rustica* neporušeně zachován. S dějinami římskými této doby stojí v nejužším spojení Peloponnesan Polybios (kolem r. 204 — asi 122, viz str. 224), jehož *Ἱστορία καθολικὴ* ve 40 knihách vzrůst nadvládí římského důkladným pragmatickým způsobem vylíčila na základě svědomitého čerpání z původních pramenů. Bohužel zůstalo z celého řečeného díla jenom 5 kněh. Znamenité zásluhy o dílo toto měl *P. Kornélius Scipio Aemiliánus*, od kterého došel Polybios mnohonásobné podpory, obcuje v domě a kruzích jeho přátelsky s Terentiem a Luciliem.) Konečně zasluhuje zvláštního povšimnutí nejen to, že *jediné literární podniknutí předsevzaté působením senátu římského*

*) Nádherných divadel za této doby Římané neměli; jim dostačilo jednoduché lešení, na kterém se hrálo a kolem něhož lid stál neb na zemi seděl. Teprv r. 187 vykazána senátorům zvláštní místa, o 120 let později pak, když vystaveno divadlo vedlé vzoru řeckého, zasedávali senátoři a rytíři před jevištěm v orchéstře, které dramatická hra římská nepotřebovala, nemajíc žádného choru. Ředitel divadelních her býval někdo z propuštěnců, neboť u Římanů nepožívaly hry tyto oné ideálnosti a vážnosti, z které se těšily u vzdělaného obecnstva hellénského.

**) *V. Nebeský: Časopis Mus., kr. Č. XXXIX, str. 243.*

kazil. Ale Tibérius opustiv dráhu zákonitou v tribuích o provedení záměrů svých stůj co stůj se pokusil. M. Oktávius, 18 hlasy mezi 35 úřadu zbaven, a návrhy Grakchovy schváleny. Do řečené kommisse vyvolen Tibérius, bratr jeho Kajus a tchán Tibériův Appius Klaudius. A poněvadž téhož času zemřel pergamský král *Attalus III.*, ustanoviv za dědice svého říši římskou, tedy navrhl Tibérius v tribuích dále, aby jmění Attalovo mezi nové malostatkáře rozdáno bylo ve prospěch opatření nového hospodářství; země pergamská proměněna ovšem v provincii římskou pode jménem *Asia propria*. I tento dodavný návrh porušil dosavadní obor činnosti senátu. Zatím však Grakchus obává se, žeby uskutečnění jeho zákonů zastaveno bylo, kdyby vypršel jeho tribunát, činil přípravy, aby proti obyčeji i na budoucí rok za tribúna vyvolen byl. A již začalo na sněmě hlasování, když v senátě naléhal pontifex maximus *Scipio Nasíka* na konsula úřadujícího *Mucia Scaevolu*, aby vykonání voleb přerušil. Ale poněvadž konsul, sám přeje opravám Grakchovým, toho učiniti se zdráhal, tedy opustiv Nasíka senát, spůsobil v tribuích bouři, ve které Tibérius s 300 přívrženci zavražděn. Nasíka aby ušel pomstě lidu, vyslán do Asie. Ale úřadování kommisse agrární potkávalo se pořád s většími a většími obtížemi, až konečně (l. 129) přičiněním Scipióna Afrikána zastaveno jest pod zámínkou tou, že zákon agrární křivdí spojencům měst italských, která tolikéž v držení měla jisté části polstva římského, jejichž údové nejsouce občany římskými, v novém podělení nesměli míti účastenství. Brzy potom však Scipio tajně usmrčen byl v domě svém. Kdoby pomstu tuto zpáchal, nikdy nebylo úředně vyšetřeno. (128)

Ale již po šesti letech obnovil K. Semprónius Grakchus přerušené záměry nešťastného bratra svého, vyvolen jsa za tribúna l. 123. Vynikaje statečností ducha daleko nad Tibéria, unášel ohnivou výmluvností obecnost, kdykoli se jal veřejně mluvit; tak výtečného a jadrného řečníka prý nebylo slyšeti v Římě do té doby. A vedli-li návrhové staršího bratra mimovolně k seslabení moci senátu, záleželo mladšímu bratrovi zjevně na tom, aby činnost sboru otcův římských obmezil a nový stav vyvolal na světlo, který by populární zákony jeho podprtal vytrvaleji nežli nespolehlivé davy chudiny městské. Zákony agrární tedy opět nabyly platnosti skutečné s do-

davkem, aby rok za rokem jistá část polstva obecného mezi chudé občany rozměřena byla. Poněvadž však v Itálii všecek ager publicus již rozebrán byl, tedy obrácen zřetel k zemím zámořským. I v provinciích měla tedy sídla občanů římských zařízena, propašť pak mezi Římem a provinciemi na ten způsob poněkud vyrovnána býti. Junónia na místě prokleté Kartháginy měla býti první zámořskou osadou 6000 občanů. Městský proletariát získán lege frumentaria, podle které obilí ze zásob státních uuzným občanům o šestinu tržové ceny laciněji prodáváno jest; (a aby hlasy této třídy obyvatelstva na sněmích po centúriích staly se neodvislejšími, ustanoveno, aby o pořádku hlasovacím po každé se losovalo.) Náchylnost vojska hleděl si Grakchus dobytí návrhem, aby odění ze státní pokladnice se opatřovalo. Mnohem důležitější však byla *lex judicaria*, kterou způsobil Grakchus (léta potomního) jsa opět tribúnem, a která vyloučivši senátory z odborů soudních*), přenesla právo nalézati na vinu neb nevinu obžalovaných občanů na *rytíře*, kteří od této doby tvořili *zvláštní stav*, z něhož vystoupiti musil, kdo zasedl v senátě. (Velkoobchodníci a peněžníci, kteří dosud ze senátu byli vyloučeni, konajíce služby jezdecké, nabyli nyní politického postavení, zvláště jakožto soudcové nad odstouplými úředníky.) Tedy senát obává se zkázonosnějších agitací Grakchových, získal tribúna *M. Livia Drúsa*, jenž lichotě populárními návrhy chudině městské, zaváděl novoty, které kazíce dílo Grakchovo, nebezpečného tribúna zároveň o vši přízeň lidu připravily, zvláště od té doby, co Grakchus také za to se přimlouval, aby plnoobčanství římské všem Latínům, ostatním pak Italům aby právo latinské uděleno bylo, kteréžto návrhy nad míru nemile se dotkly pánovitosti proletariátu římského. Když pak se Livius vytasil s návrhem, aby podíly, od nedávna rozdané mezi občany chudé, za svobodný majetek, který volně prodati mohli, vyhlášen byl, podryta popularita Grakchova docela; proto když se ucházel o tribunát po třetí, nezvolen více. Když potom odešel do Afriky, aby spořádal svou osadu, činěny přípravy, aby zařízení osady této na prokletém místě se odvolalo. Tedy vrátil se Grakchus, aby věci překazil přimlouvu,

*) Viz str. 196.

avšak v den sněmovní vyvolána od přívrženců Grakchoých mezi stranami krvavá sražka, ve které konsul *L. Opimius* přes 3000 Grakchovců zabil a potom v zářijí uskrtil. Opuštěný reformátor dal se usmrtiti na útěku od otroka svého. Junóna zanikla, převraty pak Grakchovské nenáhlým prodejem rozdaných podílů úplně nazmar přivedeny. Ve společenském životě staré vředy obnoveny ano i rozmnoženy o propast mezi stavem senátorským a rytířským a pak o nový systém, stavěti všeliké záměry na oblíbenost nejen v lidu, noprž i ve vojsku, ve kterém z doby války numantské za příkladem Afrikána Mladšího zaveden obyčej vojevůdcův otočiti se tělesnou stráží 500 *praetóridnů*.

Marius (107—86) a Sulla (106—78). A) *Válka Jugurtovská* 102—106. Po smrti numidského krále Micipsy (str. 227) vznikly mezi syny jeho Hiempsalem i Adherbalem a pak Jugurtou, přijatým od Micipsy za syna, spory o dědictví. Nevděčný *Jugurta* však staršího ze spoludědicův úkladně dal zavraždit, a mladšího z dědictví vytlačil. Tedy vedl na něho Adherbal stížnost před senátem římským, kterého Micipsa učinil dozorcem nad ustanovením svým. I vysláno do Afriky deset Římanův, aby věc narovnali; v čele byl pověstný *L. Opimius*. Ale Jugurta posly uplatil, potom pak ani nespravedlivého rozdělení jejich si nevšímaje, proti nenáviděnému spoludědici válku počal, jeho zabil a do smrti utrýznil, anižby dbal nových poselství římských. Nicméně vypověděl senát jemu válku teprv jsa k činu donucen působením tribúna *K. Memmia*. Ale Jugurta podplatil i vojevůdce (konsula *Kalpurnia Bestiu*) a dosáhl příznivého míru. Tedy *Memmius* vyhradiv novou hanebnost lidu, dovedl to, že senát krále numidského do Říma k zámluvě povolal. Avšak Jugurta přišed, v samém Římě bratrance svého Massívu, aby jemu v cestě nebyl, usmrtil. Taková odvážlivost vzbudila konečně všeobecnou nevoli, vrah vypovězen z města a válka proti němu obnovena. Odcházaje z Říma, pronesl prý Jugurta památná slova, povahu i kleslost společnosti římské označující: *Urbem venalem et mature perituram, si emptorem invenerit*. A podlé přesvědčení toho jednal i v obnoveném boji. Vojsku římskému přál bezuzdné poplenní několika numidských měst, (od vůdce pak (konsula *Spúria Albina*) koupil si nečinnost. (I poslán tedy (na Spúrio místo bratr) *Aulus*; ale ten darmo dobýváje hlavního města

Jugurtova vojska kterému dšestidobihváhl ze svého v štěbě své hite
 pokládá kralovy) dal se se svostí pže Jugurta stihal když tento
 (otufčenok v města) izomysli do z poustih vojstema sedobitil.
 (Dabrizat giste hioiovoje v rímské přepadeny) a (romacen) giste dšice
 izbraňi odejiti podedy jleni avopustiti Afriku! Obšimravellitko
 Spipřoha Afrikanai az dorčeto udilosti v ppynto sava (20 let.
 Nad potupod toto rozhlostilo se v Rím šio nejvyššpa ožhočeni,
 pomsta pak to Jugurto vykonati měl & *Publius Metellus*,
 jez sám jsu ve své och vojánskych výtčny znal, a bej pobsu-
 lejšími v učeníky v pohny se o točil *Metellus* v vojánska
 jhedovrčeb *K. Marius*, a p hlo statkaře v tihšičho, i toly svokd
 ubyav, jehž získal si máklo mosto lidu i ja vrbúnem (101-20)
 do p dšpřivčelivost ppslul jakožto p p ractóř v Hispanii
 vsi šio v šio Jugurta, a mže se včel své učiniti věc podříze-
 ných nářid, osvědčil i v tčstném boji statečnost i důmysl, a
Metellus p rnučení sá v z útoku na krále vrátiti se k obraně,
 veduvul v konečie do provincie Afriky, aby tam přezimoval.
 Běh potomního zmocnil se *Metellus* sice vši severní Numidie,
 ale Jugurta měl na své straně pásmo jižní, kromě toho pak
 mauritanský král *Bokchus*, jehož přátelstvem Římané povrhli,
 osobu zetě svého chránil. Zatím volen *Marius* proti naději
 nejvyššího velitele svého za konsula a vedení války dáno do
 rukou jeho. Tehdáž ponejprv přibráni do vojska také *capite*
censi. Ale jakkoli vítězila zbraň i statečnost římská, válka
 se protáhla přece. Tedy odhodlal se *Marius* vyjednávat
 s *Bokchem*, aby Jugurta Římanům vydal; ale vyjednávání
 samo řidil, jakož si toho výslovně přál král mauritanský,
quaestor *L. Kornélius Sulla*, kterému tedy Jugurta konečně vydán
 jest. Ačkoli však zrazeného nepřitele ve vítězoslavném prů-
 vodě v Římě *Marius* před sebou vedl, připisovala přece strana
 optimátů *Metellovi* a *Sullovi* hlavní zásluhu o ukončení války
 Jugurtovské, i vzešlo odtud nejen neblahé sočení mezi *Mariem*
 a *Sullou*, noprž zároveň mezi oligarchy a demagogy. Jugurta
 skončil bídný život svůj v žaláři pod Kapitóliem; z říše jeho
 však neučinili Římané provincie, aby nemusili proti jižním
 sousedům chovati tam velikého vojska, noprž rozdělili ji;
 (některým národům davše svobodu,) přiřkli západní krajiny
Bokchovi a nad ostatkem učinili králem posledního *Masinis-*
sove *Gaudu* (l. 105).

B) Válka cimberská a teutonská (113—101). *Marius*

meškal ještě v Africe, když lid již obracel zřetel k němu, aby odvrátil od Říma nebezpečnost, které se naň valilo od dalekého severu; když pak přišel do Italie, vyvolen ihned podruhé za konsula (na r. 104). Přípravy tyto čelily proti dvěma germánským národům, t. *Cimbrum* a *Teutonum*. Germánská vlast jejich, zavírajíc v sobě severní nížiny střední Evropy při moři germánském a baltském a pak pás pahorkatin herkýnských, na jihu se táhnoucích podél nížin dotčených, hraničila jednak se zeměmi gálskými na jihu a na západě, jednak se slovanskými a litevskými na východě a severovýchodě. Obyvatelé její přišli prý sem v uedohledné době od východu, jsouce nejen ve věci této, noprž neméně i podle jazyka a nejdávnějšího způsobu živobytí Slovanům a Litvanům nej-
 příbuznější mezi všemi Evropany. Ale Germáné ačkoli nezanedbávali ani orby ani chovu dobytka, přece raději oddávali se již od pradávna dobrodružství a výbojům, a tudy meze staré Germánie brzy překročeny brzy rozšířeny. Větev cimbrická měla prý původní sídla v Jutsku, z kterých vykročivši, protlačila se na jihovýchod (až k Sávě a potom, protáhši země Skordisků) hrozila vpádem do Italie. (Avšak Cimbrové nedůvěrujíce v podnikání šťastná proti Římu) když jim (l. 113) v cestu vstoupil konsul *Kn. Papirius Karbo*, (dali se svést k tažení přes země Taurisků, kdež) nedaleko *Noreie* (na sv. dnešního Korutanska) lstného konsula vítězně porazili. Nicméně táhli směrem západním dále, nemile řádíce, kamkoli přišli. (Právě pak l. 105, když se skončila válka Jugurthovská, pobili blíž *Aurasia* v jv. Gallii záalpské nad Rhodanem kolem 120.000 Italů. Na štěstí však nepustili se tehdá na Italii, noprž) dobrodružili po Gallii a Hispanii. Tedy nabyl Marius chvíle, aby od nedávna teprv pokošené avšak ne dosti bezpečné obyvatelstvo jv. Gallie si podrobil a několik spojenců získal. Zatím však co Marius rok po roce na konsula volen jsa (104—100), vojsko své tužil a novými opravami opatřil *),

*) Z jezdeckta římského vyvinula se znenáhla čestná stráž nejvyššího velitele, a po válce Jugurtové vzdalovali se rytíři všech služeb vojenských, ke kterým od též doby Římané zámožní vůbec neměli chuti. Naproti tomu občané bez jmění a bez práce ve vojsku i cí i bohatství vyhledávali, vojevůdcové pak spojenců a podrobenců mimoitalských užívali, jak toho spůsoblost a potřeba žádala.

těkali Cimbrové, vrátivše se z Hispanie, po západních částech Gallie, a spojili se konečně kdesi na severu s *Teutony*, přišedšími sem od moře baltského. Oba pak voje táhly opět k jihu. Ale na sz. úpatí alpském zase se rozešly, majíce v úmyslu z rozličných stran vtrhnouti do Italie. Avšak Marius *Teutony* blíž Lázní Sextiových (*Aquae Sextiae*, Aix) potřel a krále jejich Teutoboda zajal (102); potom příkvapiv ku pomoci kolegovi *Lutatii Katulovi*, jenž před Cimbrý (z *Rhaetiae* po Adizi a pak k západu) až za Tičin couval, též osud připravil nedaleko Vercell na polích raudských (*campi Raudii*) l. 101. Památné jest vítězství to také proto, že Marius ještě na bojišti jsa, na svou pěst dvěma kohortám spojencův italských udělil občanské právo římské, věc později omlouvaje tím, že mu nelze bylo znění zákona náležitě rozeznati uprostřed hlomozu mečův.

C) *Sočivé podniky demagógův a oligarchův* (100—91). Po vítězstvích nad *Teutony* a *Cimbrý* zvolen *Marius* po šesté za konsula (100), důvěrní pak přátelé jeho *L. Appulejus Saturninus* (podruhý) za tribúna a *K. Servilius Glaucia* za praetóra, ačkoliv oligarchové senátorskí nemálo se nanáhali, aby volbám těmto překazili. Tak se lidu zošklivila vláda optimátů za posledních let, že ochotně podpíral i muže málo skvělých spůsobů, činili-li senátu opposici. A na věci té stavěli demagógové záměry své nejvíce nekalé. [Saturninus tedy v tribuních navrhl, aby vysloužilým vojínům, občanům římským i jiným Italům, po 100 jugrech dány byly assignace na obecné polstvo římské v Africe, chudině pak žijící v Římě aby se prodávalo obilí co nejlaciněji (za $\frac{5}{8}$ assu obyčejná míra). Přední část návrhu vrátila se k snažení Grakcha Ml., utvořiti řádný stav malostatkářský mimo Italii, t. v Africe ano i v jv. Galii, kterou Římané za zemi svou pokládali od vítěz-

Konečně *Marius* rozdělil v ozbrojení legie římské odstranit i složena potom legie z 10 kohort po 6 nebo 5 rotách o 100 mužích, tedy celkem z 6000 neb 5000 stejnooštěnců. Za znak legionářův ustanoven orel. Nejvýtečnější kohorta konala čestnou službu praetoriánů. Republikánské vojsko občanstva vyměněno tedy za vojsko, jehož údové ve vojenství hledali výživy. A tak i na tomto poli zvítězil hellénismus nad odvěkými řády římskými a italskými vůbec.

ství Mariova nad Teutony. Část druhá měla opatřiti démagógům volnou stranu v lidu, byla by však, prováděna jsouc po nějaký čas, financím státním zasadila nezahojitelnou ránu. Obě pak části při obecné nepřizní, kterou k nim chovala vládní strana, byly by vzaly za své, jakmile by navrhovatelé a ochránce jejich Marius byli přestali úřadovati. (Konec koncem) vedl (tedy) návrhy (Appulejův) k stálému volení Maria a důvěrných pomocníků jeho na nejdůležitější úřady: ale právě tomu musila oligarchie překaziti, nechtěla-li připraviti cestu k jakési samovládě. Proto když na příští rok Appulejus za tribúna již po třetí zvolen jest, volba pak nových konsulů před se šla a Glaucia, ačkoli podle práva o konsulát teprv po dvou letech ucházeti se směl, protikandidáta svého známého *K. Memmia* na komitii zavražditi dal, vyzval senát úřadujícího právě Maria, aby ihned mocí konsulskou zlořádu překazil. Což když vrtkavý Marius v skutku učinil, svedena na ulicích městských úplná bitva; Appulejus i Glaucia a kromě nich ještě dva úředníci státní vedlé mnoha jiného lidu usmrčeni. Marius zradiv věc strany své, nepožíval již obecné úcty; složiv pak úřad, vzdálil se všeho veřejného života. Strana optimátů na vrchu zachována. Aby však z postavení svého nemohla býti vytlačena, zasáhl (I, 91) *M. Livius Drusus*, syn otce stejného jména, který osnově mladšího Grakcha před 30 léty překazil, proti novým démagógům k týmž prostředkům, kterých Grakchové užívali proti senátu. Jeho *lex agraria* i *lex de civitate sociis italicis danda* do tohoto druhu náleží. (Prvý zákon měl získati senátu podporu v chudině římské, které měly dávány býti assignace na polstvo v Sicilii; druhý měl k optimátům připoutati spojence italské, kterým, jakož patrně bylo, nedalo se již na dlouho občanské právo popírati.) K těmto oběma návrhům připojil však Drusus ještě i ten, aby rytířům, kteří v odborech soudních ku potupě národa stranné nálezy vynášeli, [zvláště proti správcům provincií, zamezujícím nadužívání publikánství,] sídla při soudech odňata a senátorům vrácena byla (*lex judicaria*). Všechny tři návrhy per saturam činěny (str. 196). Ale stav rytířský, když již zákon přijat byl, dovedl to, že zastaven jest, poněvadž prý hlasování per saturam bylo nezákonité, *M. Livius Drusus* pak brzy potom za jistého večera v domě svém úkladně zavražděn. Senát, rytířstvo a lid byly ve zjevném zanevražení na sebe.

D) *Vzpoury spojencův italských o právo občanské* (91—88). Pokusy opatřití spojence italské právem občanským a hanebné jich zmaření zrušením zákonů Liviových rozhořčily větší část spojenců polouostrovských *), tak že si podle vzoru obce římské ustrojili zvláštní republiku pode jménem „*Italie*“, jejímž středem bylo *Korfinium* v dolině středního Aternu v zemi Pelignův. Poněvadž pak spojenci téměř po 200 let ve všech válkách římských se účastnili, za posledních časů i mnohem větší měrou než Římané, vyrovnali se ve všem vojenství římskému, a k tomu počítalo se ozbrojenci jejich 100.000 osob. Podrobení jich nebylo tedy snadné, a to tím méně, čím více bylo Římanům potřebí roztroušené pevnosti chrániti a voje své po rozlehlých a nejvíce hornatých krajinách rozestaviti. Římané rozdělili si bojiště proti povstalcům nadví a bojovali po tři léta, zprvu s nevelikým štěstím, tak že povstalců v západním směru tytýž přibývalo. Po několika, ovšem nerozhodných vítězstvích tedy Římané, aby věrné spojence, jejichž posily velice potřebovali, od sebe neodvrátili, schválili (l. 90) návrh konsula *L. Julia Caesara*, aby právo občanské uděleno bylo všem spojencům italským, kteří posud nevystoupili proti Římu (*lex Julia*), a o něco později (dodali) tribúnové *Plautus* a *Papirius*, aby vůbec Italové, kteří by během dvou měsíců se přihlásili, za občany římské přijati byli (*lex Plautia Papiria*). Brzy potom štěstí válečné rozhodně na stranu římskou se klonilo, zvláště když *Kn. Pompejus Strabo* Korfinia, a *L. Kornélius Sulla* Boviána, hlavního města samnitského, dobyli. I bylo se nadíti, že zbytek povstalců bez obtíže zničen bude. Tedy činil konsul Sulla v Kampánii přípravy proti Mithridatovi, králi poutskému, toho jména VI. (124—64), který právě téhož léta, podrobiv si prvé několik krajin na východě a na severu moře Černého, strojil se v podřízenost svou uvésti odvislé od Říma státy maloasiatské. Avšak v Římě

*) Západní díl trupu polouostrovského obydlený od Etruskův a Latínů choval se tiše; v Etrúrii oligarchové jednotlivých obcí udrželi se v postavení svém nejvíce podporou římskou; obce latinské však těšily se stále z lepšího s nimi nakládání se strany Římanů, zvláště konající služby vojenské, nežli ostatní spojenci kromě Řeků, kteřížto na jižním polouostrově proto zůstali věrnými Římu. Vzpouřa tedy panovala nejvíce ve východních krajinách polouostrovských.

zatím způsobila novou bouři strana demagogická, vedena jsouc tribúnem *P. Sulpiciem Rufem*. Tribún tento, druhdy přísný přívrženec strany senátorské, zamýšlel provésti zákon, aby ze senátu vyloučen byl, kdobykoli měl přes 2000 denárů dluhů; poněvadž ale záměr Sulpiciův u optimátů s velikým odporem se potkal, přeskočil Sulpicius po radě Mariově na stranu demagogův. Aby pak s návrhy svými prorazil, hledal podpory u novoobčanův (a propuštěnců.) Novoobčané nebyli totiž s postavením svým spokojeni, neboť podle svrchu dotčených zákonů vřadění jsou mezi 35 tribuemi jediné do 8 z nich, aby hlasy jejich neměly rovné váhy se staroobčany, [a tudy naloženo s nimi téměř jako s propuštěnci, jimž jenom ve 4 tribuích hlasovati dovoleno.] Sulpicius tedy slíbil novoobčanům plnou rovnoprávnost, které by nabyli, roztrídění jsouce po všech tribuích. Ale strana senátorská, aby záměrům Sulpiciovým překazila, zařídila rozličného druhu slavnosti náboženské, pro které komitia odbývati se nesměla. Tedy odhodlal se Sulpicius k nejhoršímu. Spojiv se se 600 mladíků aristokratických téhož smýšlení (antisenátus) a opatřiv se tělesnou stráží z 3000 propuštěnců, slavnosti násilně zastavil, a návrhy v tribuích dal schváliti. Boje pak se konsula Sully, jenž k odpůrcům jeho náležel, způsobil dále pomocí nových zařízení, že ustanoveno aby nejvyšší velitelství proti Mithridatovi od Sully Mariovi odevzdáno bylo. Marius sám, [o své ujmě nabídnuv se nedávno velitelům, býti jim ku pomoci v bojích proti povstalým spojencům, někdejší slávu jména svého šťastnými ve válce podniky poněkud obnovil, nyní pak] po nejvyšším velitelství proti Mithridatovi skutečně toužil. Ale když nařízení lidu římského do tábora Sullova došlo, vzbudilo ve vojsku velikou nevoli, konsul pak uchopiv se příležitosti té, obrátil se na Řím (88), jehož ihned se zmocnil. Potom mnoho občanů vypovězeno, jmenovitě též Sulpicius a Marius. Prvý na útěku usmrčen, Marius po mnohých nesnázích ušel do Afriky. Zatím Sulla [o své ujmě senát tehdáž velmi neúplný o 300 úřadů rozšířil, a] aby moc jeho pojistil, právomocnost tribúnův obmezil, nedovoliv jim činiti v komitích návrhy bez svolení senátu; [zákony Sulpiciovy zrušil a v komitích serviovský způsob hlasování obnovil.] Ostatně počínal si Sulla vůbec velmi mírně, nechťěje tomu, aby vyvolaje nějaký odpor proti sobě, ve vykonání úlohy své proti Mithridatovi s pře-

kázkami se potkal. Ano ani tomu nepřekazil, že pro příští rok, vedlé Kn. Oktávia *L. Kornélius Cinna*, rozhodný protivník Sullův, za konsula vyvolen jest.

E) První válka Mithridatovská (89—84). Proti přechvatům Mithridátovým v Malé Asii a proti zeti a spojenci jeho *Tigránovi*, který pod žezlem svým obě Armenie v jednu spojil, (postavili Římané, od krále bithýnského Niskodema na pomoc (jsouce) zavoláni, konsulára *Mania Aquillia*, jenž nespravedlností svou jakožto rozsudí mezi oběma králi stav věcí zhoršil, Mithridata pak k zjevnému odporu přinutil.) A poněvadž Římané v provincii Asii toliko nepatrné vojsko chovali, (s kterým Aquillius, podpírán jsa od Bithýnů, Galatův a Frygů, do boje vytáhl,) kdežto Mithridates, spoléhaje prý na 250.000 pěšch, (40.000 koní a 400 lodí,) dobře uměl si hráti na ochránce helénismu proti lakotnému (nadvládí římskému, (a tedy i velkou část obyvatelstva Římanům podrobeného na své straně měl,) stíhána jest výprava římská porážkou za porážkou. Vzpourey pak ještě více přibýlo, když donesena zpráva, kterak Sulla zbraň naměřenou proti Mithridatovi na Řím obrátiti přinucen jest. (Tedy Aquillius vydán od povstalcův a v Pergamě, kam zatím král pontský dorazil, zjištnému původci války žhavé zlato do hrdla pouštěno.) Potom nařízeno z Efesu, aby všichni Římané v zemích a ostrovech asiatských povražděni byli. Na ten způsob usmrceno prý za jednoho dne (nejvíce od otrokův a dlužníkův) asi (80.000 až 150.000 lidí; (ostatní ušli útekem do Rhodu, o jehož dobytí se Mithridates marně pokoušel.) Hned potom vrazil *Ariarathes*, syn vítězův přes Thrákií do Makedonie, (nedostatečně kryté vojskem římským,) ani zároveň *Archelaos*, výtečný vojevůdce pontský, loďstvo Mithridatovo do moře aigajského přivedl, (po ostrovech Římany stíhaje a vraždě.) Ano brzy přiváběny i Athény, Boiótia a některé kraje peloponéské na stranu pontskou. Ale zatím Sulla spořádav jak tak věci v Římě, s 30.000 m. do středního Řecka se přepravil, jehož se rychle zmocnil; Athén dobyl teprv po dlouhém namáhání. (Zatím poslán proti Mithridatovi od nové vlády římské nový konsul *M. Valérius Flakkus*, s nařízením, aby (prokonsul) Sulla velitelství své do rukou jeho složil. Kdyby bylo vojsko Mithridatovo méně bojechtivé a více obezřelé bývalo, bylo by se brzy svědkem stalo podivného zápasu, kterak Římané mezi sebou válčí o to, kdo by se na Mithridata vrhnouti měl.)

Ale neuločkávi Asiaté spoléhající na veliký počet bojovníků svých, Sullu nedaleko *Chairóneie* (86) k obraně přinutili, avšak poraženi a z Boiótie vytlačeni jsou. [Teprv po vyřízení věci té přirazil Flakkus; vida však, kterak přední voje jeho přešli k Sullovi, obrátil se do Makedonie, aby stíhal Pontany na svou pěst. Sulla jemu v tom nepřekážel.] Léta potomního (85) vrazilo do Boiótie nové vojsko Mithridatovo, ale blíž *Orchomena* opět slavnou porážku utrpělo. [Mezitím však zhnusilo se Asiátům násilné a despotické nadvládi pontské a vyvolalo několik bouří. Když tedy *K. Flavius Fimbria*, jehož přičiněním Flakkus od svého vojska zavražděn jest, do Bithýnie vtrhl a Sulla do Asie přepraviti se strojil, dal se Mithridates do vyjednávání (a sice) se Sullo (84), s kterým brzy potom v Dardaně osobně se sešel a skutečný mír zavřel. Království pontské do původních mezí zavřeno a ostatní země evrópské i maloasiatské ve starý pořádek uvedeny. [Mithridates zaplatil Sullovi 3000 tal. a vydal 80 válečných lodí; nevěrná města druhdy římská potrestána berní 20.000 tal. Nyní teprv vytáhl Sulla proti Fimbriovi, ten však od vojska opustěn jsa, proklál se mečem v Pergamě.] Takž Sulla překonav šťastně vnější i domácí nepřátele své na východě, obrátil se podruhé na Řím.

F) *První války občanské* (87—82). V Římě po odtažení Sullově r. 87 zběhly se velmi neblahé události. Cinna [navrhl v tribuně obnovení Sulpiciových zákonů v předsíně] no-voobčanů a propuštěnců, [když však tribúnové intercedovali vytaseny proti nim meče; tedy Kn. Oktávius chtěje násilí potlačiti násilím, poslal tribúnům vojsko k ochraně, které však podrážděno byvši, 10.000 osob na místě sroubalo.] Potom senát Cinna s úřadu ssadil, ovšem práva k tomu nemaje, kterýž pak opustiv město, v Kampánii vojsko ještě proti spojencům bojující k sobě přivábil a v čele jeho a mnoha no-voobčanů válku proti Římu začal. Zatím vrátil se Marius z Afriky, osvobodil násilně několik tisíc otroků, jimiž ozbrojil 40 korábů, a zavřel ústí tiberské. Potom spojiv se s Cinnou, postavil se v Etrúrii v čelo nespokojencův, oba pak opanovali Řím. Pět dní konána vražedná pomsta; roty vojska a otroků páchaly zvláště Mariovi krvavé služby. Nová vláda zařizena; Cinna jsa opět konsulem, přibral si Maria za kollégu; ale ten zemřel již 7. dne 7. tohoto konsulátu následkem nesmírného rozechvění mstivosti své (86). Cinna ustanovuje si sám

i dále kollégy své, seděl bez svolení centurií tři léta na křesle vladařském. Sullovo zařízení zničiv, novoobčanům získal skutečnou rovnoprávnost; ale r. 84. když v Ankoně v čas bouří nařídil vojsku, aby se vydalo na moře, by Sullovi zastoupilo cestu do Italie, zavražděn jest. Poněvadž však Sulla, oznámiv senátu výsledek podniků svých na východě, a vraceje se vítězoslavně s 40.000 věrně oddaných bojovníků, ruku k smíření podával, žádaje toliko, aby vyobcovaným občanům návrat dovolen a jenom nad původcemi zběhlých neřestí soud držán byl, vyšlo jemu mnoho senátorů vstříc, a když (L. 83) vstoupil na italskou půdu v Brundúsi, rostl počet přívrženců jeho čím dál tím více. Kn. Pompejus, nejzámožnější občan římský v Picentech, přihlásil se k němu se vším obyvatelstvem krajiny. [Za to však (konsulové *L. Kornélis Scípío* a *K. Norbá-nus Flakkus* s) městům Římem Sullou pohrdli, kdežto Samnité posud nepokoření na zkáze obou stran zaslepené záměry své stavěli. Ale Sulla tiše prošel zemí samnitskou, (Flakka) blíž Kapue porazil, (voje pak Scípiónovy podplatil.) Tedy narovnali se s ním i mnozí spojenci italští. L. 82. porazil Sulla v Látii *Maria Mladšího* a opanoval opuštěný Řím, (kde konsulové toho roku, dotčený *Marius Ml.* a *Papírius Karbo*, než odešli, nové oběti v obyvatelstvu nejzámožnějším způsobili.) Odtud válčeno ještě po krajích středoitalských; konečně ještě téhož léta spojené vojsko démagógův i s posilou samnitskou u samého Říma potřeeno. Kdokoli zajat, usmrcen; Samnité vyhubeni. Zbytky Mariovců na Sicilii a v Africe potlačil brzy potom hrdý Kn. Pompejus, nazýváje se napořád Velikým. *Marius Ml.* proklál se mečem sám; (Papíria, druhdy ochránce svého před násilnictvím démagógů, vydal Kn. Pompejus osobně na popravu.) Řada psanců konečně uveřejněna, a slíbeno po 12.000 denárů každému, kdobykoli koho z řady té zavraždil. Na ten způsob stalo se obětí smrti 4700 osob. A když hrůza a postrach zaopatřily pokoj, *vyvolen Sulla* podlé návrhu, který sám písemně učinil v senátě, od centurií *za neobmezeného zákonodárce a pořadatele státu na neurčitý čas* pode jmenem diktátóra.

H) *Řády Sullovske* (82—79). Za posledních 20 let rozryty jsou veškery řády státního i společenského života v té míře, že nemožná bylo dostati se do přístavu zákonitého pořádku, leč pomocí absolutismu. A tuto významnost mělo neobyčejné postavení Sullovo. Když tedy nešťastnému vraž-

dění učiněn konec, dány předně všechny *statky, skonfiskované* buď po jednotlivých osobách aneb celých obcích, do veřejné dražby. Za nepatrné ceny nabromadili mnozí veliké bohatství. *M. Krassus* byl mezi předními v řadě této, avšak ani *Sulla* a choť jeho *Metella* nezůstali stranou. Kdekoli se v dražbě účastnili přátelé a nejupřímnější přívrženci Sullovi, vykonán prodej způsobem zjevně strannickým. Nicméně utrženo přece za všechno skonfiskované zboží přes 350,000.000 sesterciů (1 s. = ½ den.) čili asi 36,000.000 zl. A co neprodáno, rozdáno *v assignacích mezi vysloužilce* vojsk Sullových, [Počet takových assignací obnášel 120.000 pozemků. Malostatkáři druhu tohoto a pak 10.000 *propuštěncův*, otroků osob povražděných,] kteří činili brannou posádku v Římě (*Cornelii*),^a měli býti hmotnou podporou nových zařízení, která *Sulla* korunoval zákonem zrušujícím trest smrti na zločiny politické a ukončil vítězoslavným svým průvodem, sám přikládaje si název *Faustus et Felix*. Politickému ústrojí dán venkoncem přísný ráz oligarchický. [Senát prý na 600 údů rozšířen.] Úřad *quaestorský* oprávnil vstoupiti na uprázdněné místo do senátu, nad jehož údy *censórové* neměli dále žádné moci. [Počet *quaestorů* zvýšen z 8 na 20.] Bez přivolení senátu nesměl nikdo z úředníků v obecných sněmích návrhy přednáseti; bez něho o ničem nemohla se učiniti obecná snešení. Moc *konsulův* a *praetorů* ztenčena oddělením impéria vojenského, které napořád od senátu jenom na *prokonsuly* a *propraetory* a sice toliko mimo Itálii, tedy v příčině provincií *) vznášeno. [Také počet *praetorů* vzrostl na 10; místa *porotců* při soudech jedinými senátory osazována.] Právomocnost *tribunů* do původních mezí zavřena. *Lex annalis* obnovena s dodatkem, že o týž úřad teprv po 10 letech lze ucházeti se. [Novoobčanům se staroobčany dopřáno sice rovného práva; (*propuštěncům* však hlasování jenom ve 4 tribučích ponecháno.)

Všechna zařízení Sullova mlčky od rozdílných stran při-

*) Bylo jich tehdy 11, t. : *Sicilia*, *Sardinia* s *Korsikou*, *Gallia* předalpská, *Gallia* záalpská čili *Narbonská*, *Hispania* přední, *H.* zadní, *Makedonia*, *Achaia*, *Asia*, *Afrika* a konečně *Kýréne*, která sama *Římanům* se podrobila r. 96 po vyrušení domácího rodu královského, (a kterou spravovavše oni po deset let z *Afriky*, zvláště spovídali r. 86.)

jata; on sám, vykonav vypsanou úlohu, vzdal se všeho veřejného působení r. 79 a zemřel roku potomního. Rozhodným jsa oligarchou, zanášel se bedlivě studií spisovatelů řeckých, jmenovitě pak spisy Aristotelovými, které jeho přičiněním z Athén do Říma přineseny. Pokusil se také o vypsání svého života, ale nás ničeho z toho nedošlo.

Neschopnost a nekázeň oligarchie (78—70). Řády Sullovské nebyly sice špatné v podstatě své, ale nespočívaly na pevných základech, nevyvinuvše se způsobem přirozeným. [Hlavní vada v státě, t. nedostatek bodrých mravů, ušlechtilých snažení a velikých duchů, nedala se nahraditi ani psanými zákony ani ústavou, třebaš i sebe důmyslněji zosnovanou. Mužové věku tehdejšího prošli školou života, ve které na bojišti i v cirku, na křeslech úředních i na komitii, v Římě i v provinciích bezohledná nelidskost, bezpříkladná prodajnost a všude hellénistická hýřivost panovala. Proti škole takové bylo soukromé a nejvíce jenom modné obírání se se starými klassiky řeckými málomocným prostředkem.] Proto pořádek Sullou zavedený nemohl míti dlouhého trvání. V skutku pak již první rok po smrti šťastného pořadatele v samém okolí římském činěny pokusy k vyvrácení nové budovy. Pokusy podobné v Italii sice zmařeny, ale v Hispanii vyobcovaný přívrženec Cinnův *Qu. Sertórius* získav si, jsa propraetorem, obecnou náklonnost, ještě za živobytí Sullova samostatnou vládu zřídil (81), i byl nejen od domácího lidu nobrž i od přemnohých vypovězenců římských v díle svém podporován. Rok po roce vítěze nad vojsky římskými, opanoval znenáhla největší část polouostrova. Nemotornost oligarchie římské však zjevná byla nejen v podnikáních proti Sertóriovi, nobrž mnohem patrněji ve válkách proti *námořskému loupežnictvu* (74—67) a proti nové *vzpouře otroků*, počaté v Kapui od 70 uprchlých gladiátorů (73—71). [Loupežníci námořští, jisti jsouce v úkrytech svých po jižních březích maloasiatských a v Krétě, hráli si na zvláštní stát, znepokojující nejen všechna vodstva východní nýbrž i na moři západním panující. Taková byla moc jejich, že v Římě tytéž neobyčejnou drahotu způsobili, překazivše převoz obilí z provincií. Otroci pak, sebráni jsouce ze všech zemí středomořských i ze všech stavů společenských, vyrovnali se v mnohých věcech i statečností i schytralostí nelidským pánům svým. Avšak když vzrostli počtem k 70.000, škodilo jim příliš různor-

rodé složení jejich. Sami nejvyšší vůdcové thrácký šlechtic *Spartakus* a gálský *Krixus* nedovedli se shodnouti. Nicméně potřeno od nich několik legií římských.) A k tomu všemu podnikl s Římany též doby, když po smrti Níkameda III zdědili *Bithýnií*, druhou válku (74—64) *Mithridates* pontský, proti kterému *L. Licinius Lukullus* *) na moři i na suchu rok po roce slavně sice, ale bez konce bojoval; neboť Mithridates opět došel podpory mocného zetě svého *Tigrána*, až Lukullus po 7 letech přinucen couvnouti do provincie Asie.) Avšak oligarchie senátorů nejvila toliko zřejmou neschopností politickou, noprž i mrzkou nekázeň při soudech, neboť senátorové zjevné zločiny kolegů svých a zlořády, kterých se dopouštěli v provinciích, i když způsobily veřejné pohoršení, opomjeli trestati. Tedy zmáhal se opět odpor v lidu proti vládě a na základě tomto stavíce, zvrhli *M. Krassus* a *Kn. Pompejus* ústavu *Sullovskou*. *Krassus* totiž jsa praetórem a v čele 8 legií římských, porazil šťastně hlavní moc otroků nad *Silarem* (71) a stal se na ten způsob oblíbeným v lidu. (Mezi Kapuou a Římem viselo na křížích 6000 otroků zajatých na znamení dobytého vítězství.) *Pompejus*, ačkoli posud žádného úřadu nezastával a tedy ani v senátě místa neměl, při obecné zmalátnělosti poslán proti *Sertóriovi* za správce do *Hispanie* (76), (spojiv pak před a záalpskou *Gallií* novou silnicí přes průsmyk *geněvreský*), po čtyři léta (s kolegou *Metellem*) dosti šťastně proti vypovězencům bojoval. Konečně, když *Perperna* *Sertória* při hostině úkladně skolil (72), (a rozpory v táborech jeho vznikly,) upokojena *Hispanie* zvláště vlídným a schovívavým působením *Pompejovým* (71). I vrátil se mladý vítěz do *Italie*. V *Etrúrii* vrazil na prchající zbytky otroků, které ihned zničil. Potom domluviv se s *Krassem*, rozložili oba vojska svá nedaleko města, ucházejíce se proti znění zákona o konsulát, spoléhajíce na lid římský, kterého těšili změnou ústavy, a na oddanost vojska. Teprv když po vůli jim učiněno, rozpustili voje. Jako konsulové (70) obnovili *právomocnost tribúnskou* v mezích,

*) Jsa aedilem r. 80 s bratrem svým *Markem*, oblažil *L. Lukulles* Římany tím, že ve velkolepě spořádaných hrách na jeviště zavedl zápas slonův a býků. Vrátil se z *Asie* l. 66 zvelebil zahradnictví podlé vzorův asiatských (horti *Lucullani*); třešně přinesl domů z *Kerasúnta* na moři *Černém*.

kteřé měla před Sullou, (*Censórium* dozorství nad senátem vrátití) agrární zákony z části oživil, ano i s rytíři v přátelství vstoupili. Téhož léta totiž nejpověstnější vyděrač peněz v provinciích, *K. Verres*, bývalý správce sicilský, pohnán před soud, kdež Arpiňan *M. Tullius Cicero*, nedávno quaestórovav v Sicilii a sedě tedy již po nějaký čas jako homo novus v senátě, ohnivými slovy vylíčil mravní spustošilost správců, které překaziti bylo přísnými soudy. A příležitosti té chopili se konsulové, aby senátorům výlučná místa při soudech odňali, a aby po 2 třetinách porotcové opět ze stavu rytířského vybírání byli. Oba konsulové douřadovavše, žijíce soukromě, číhali na dobu, která by je opět povznesla.

Kn. Pompejus (67—62). Ale Krassovi nepřál lid tak velice, jako mladšímu soupeři jeho. L. 67, když loupežníci námořští Řím nejvíce sevřeli, navrhl tribún *Gabinus* v senátě, aby někomu z konsulů na tři léta uděleno bylo nejvyšší a neobmezené velitelství na moři a na pobřežích v pruhu desíti mil, (vedlé toho však aby právo měl z pokladnice státu, čehobykoli potřeboval, si opatřovati.) Všem bylo povědomo, že věc směřuje ve prospěch Pompejův, i činěny přípravy od oligarchie, aby v komitích proti řečenému návrhu kollégové *Gabiniovi* intercedovali; a však tomu lid překazil, a Pompejus za námořského diktátora vyvolen. Prokázal pak se také hodným důvěry naň vložené. Rozděliv si moře na několik válečných okresů, začal válku na všech koncích. Když pak dosáhl několik vítězství, tak šetrně naložil se zajatými, že loupežníci na mnoze dobrovolně se podrobili. Během 3 měsíců byla válka ukončena a moře svobodné. Zajatým vykázal Pompejus několik spustlých měst na východní polovici pobřeží kilického. Nad očekávání rychlý a příznivý výsledek tento způsobil, že brzy potom tribún *K. Manilius* na sněmě po tribuích o to se přičinil, aby Pompejovi k dosavadnímu jeho postavení přidána byla správa Bithýnie a Kilikie k tomu konci, aby vedl válku proti *Mithridatovi*. Návrh ten podporoval i *Cicero* (pro lege *Manilia*), který, nemoha dobytí si přízně hrdých optimátů, s tehdejšími záměry demokratickými se sprátelil. Tedy převzav Pompejus velitelství proti *Mithridatovi*, v jediné bitvě na hornatině, s které *Halys* prameny sbírá, a kde později vystavena *Nikopolis*, vojsko pontské zničil a krále do *Kolchidy* zahnal. *Tigrínes*, sevřen jsa na východě od *Parthův* a na

západě od Římanů, vydal všechny země kromě Armenie, zaplatil náklad válečný a Římu se podřídil. Pompejus pak protáhnul země až ke Kaukasu a podmaniv národky jejich, opustil od pronásledování „královské zvěře“, a nemá prý chuti, „obdivovati se skalám, ke kterým připoután byl Prométheus“, obrátil vítěznou zbraň svou k jihu. Zatím zamýšlel Mithridates ze severopontských č. *bosporských* zemí vtrhnouti do Thrákie, ale když čině v tom směru přípravy, nelidsky nakládali s podrobenými národy i s příbuzenstvem svým, vyvolal bouři proti sobě, v jejíž čele byl syn jeho *Farnakes*. Konečně Mithridates obléhán jsa v Pantikapaii, otrávil ženy a dcery své a marně se sám pokusiv o bezživotí své, pomocí gálského vojína usmrčen. Tehdáž v Syrii i v Judsku svářili potomkové královských rodin t. Selenkovi a Asmonovci o dědičnou vládu. Pompejus obsadiv nejdůležitější města syrská, říše se zmocnil a Seleukovce odklidil (64). Judska, jehož dědicové podlé rady *Antipatra*, správce krajiny edomské a důvěrníka *Hyrkána II.*, při svou osobně vedli před Pompejem v Damašku, po krátkém ač zoufalém odboji hellénistické strany (*Aristobůla II.*) dobyl, trůn s nejvyšším důstojenstvím kněžským Hyrkánovi za poskytování poplatku, avšak bez titulu královského přičknul, a hrady jerusalémské zrušil. Antipater zůstal po boku Hyrkánově pode jménem prokurátora římského (63). Mezitím Pompejus v dobytých krajinách bezpečný pořádek zařizoval, [mnohá spustlá města obnovil, několik nových z obyvatelů vesnických založil] a k dosavadní provincii „Asie“ čili k západní části Malé Asie v severních stranách Bithýnií a v jižních Kilikií přidružil. Tolikéž učiněna i Syrie provincií římskou, jejíž správceové měli nejvyšší dozorství nad odvislým Judskem. [Mezi Bithýnií, Kilikií, a Armenií ponecháno několik poplatných knížetství.] Moc římská na ten způsob dosahovala až k říši partské, [s níž umluveno rozhraní táhnoucí od s. k j. prostředkem pouště mesopotamské.] Téhož času spořádána konečně i Kréta za provincií samostatnou. Po vyřízení všech věcí těchto vrátil se Pompejus do Italie (62).

Pikle Katilínovské (64—62). Mnozí z těch, kteří za Sully z obecných vražd zbohatli, během několika let nejen prohýřili nespravedlivý majetek, noprž i do velkých dluhův upadli. Do toho druhu lidí náležel zvláště *L. Sergius Katilina* z rodu patrického, muž nadobyčejného rozumu, ale ničemných mravů. Mezi zavraž-

děnými, v jejichž krvi zúčastnil se Katilína, jmenování jeho bratr, jeho svat, mnoho rytířů, a pak jistý Gratidiánus, příbuzný Mariův a Cicerónův. Jsa propraeotorem v Africe r. 66, skrze vyděračství tak zlého jmena nabyt, že řádnou cestou nebyl by se dodělat konsulátu. Aby se mu však úřadu toho přece nějak dostalo, snažil se způsobiti nepořádky, slibuje pomocníkům zrušení dlužních kněh a nové rozdělení obecného polstva v provinciích. Není pochyby, že záměry Katilínovy nejen od dlužníkův a lotrů, noprž i od takových mužův alespoň poněkud docházely pochvaly, kteří způsobených výtržností k politickým účelům užití chtěli jako na př. k zařízení jakés diktátury, která by náramnou moc Pompejovu nějak obmezila. Asi v tom směru občovali prý piklím Katilínovým také *Krassus* a *K. Julius Caesar*. Pověsti o věcech těch v obecnstvu kolovaly sice, ale právě proto, že do nich vplítáno jmeno boháče Krassa dílem nepřikládalo se jim víry, dílem úmyslně jí nechtělo se jim přikládati. Tudy drzosti spiklého tovaryšstva přibývalo, a Katilína s *K. Antóniem* na r. 63 za konsuly voleni býti žádali. Ale přese všechny sliby a peněžité rejdy volen jediný Antónius, člověk povahy nerozhodné, kdežto na místo Katilínovo dosazen *Cicero*, jehož tenkrát podporovali i optimáté ze strachu před sokem jeho. Tedy Katilína umínil si před příští volbou, t. na rok 62., chopiti se násilí. Konsul Cicero měl býti úkladně zavražděn, město na více místech zapáleno a *K. Manliovi*, kterého Katilína do Etrúrie poslal, aby z nespokojenců vojenské roty ku pomoci sestavil, nařízeno, aby vpadnuv v týž čas do Říma, ve smyslu spiklenců působil. Ale osnova Katilínova Cicerónovi vyzrazena, který tedy v senátě proti němu ostře vystoupiv *), k útěku z města jej polnul. Příštího dne vyložil celou věc na foru lidu **). Katilína se soudruhy etrúrskými vyobcován, Antónius pak proti němu s vojskem vyslán. Avšak několik spiklenců zůstalo přece ještě v Římě, kdež dali se do smlouvání s gálskými Allobrogy, vyjednávajícími tehdáž s vládou římskou v příčině postavení obcí svých k státu římskému. Podlé navedení Cicerónova vyžádali si Allobrogové, důvěřující více v řádnou obec než ve spiklé tovaryšstvo, od Katilínovců písemné potvrzení slibův, aby prý se doma něčím mohli vykáhati; ale odcházející z Říma, v dorozumění s vládou zabaveni jsou. Na základě dotčených důkazů zajal Cicero vůdce spiknutí i oznámil stav věci lidu ***). Potom v senátě přes odpor

*) První, **) druhá, ***) třetí řeč Cicerónova proti Katilínovi.

Caesara, jenž té doby byl pontifex maximus, zvláště přičiněním *Katóna Ml.* za předsednictví Cicerónova *) k smrti odsouzení a pak na Kapitólíi za noční doby odpravení. Cicero hned po vykonaném skutku učinil lidu o tom oznámení. Zatím Katilína chtěje uprchnouti do Gallie, v skalnatém údolí etruského Apennínu blíž Pistórie od vojska římského sevřen jest, kdež hrdinsky se bráně, padl. Antónius v bitvě se neúčastnil, stonaje prý na neduh v nohou **).

Mezitím vrátil se Pompejus z východu. Zakrýváje bažení své po ustálení nadobyčejného postavení svého, rozpustil v Brundúsi vojska svá až na nepatrnou část, s kterou slavil vítězný průvod svůj na Kapitólium.

Dva králové, mladší Tigránes a judský Aristobúlos s ženami a dítky svými a některé osoby z domu Mithridatova zdobili průvod. V popisech slavnostních, které neseny před vítězem, spomínalo se 1000 hradů, 900 měst a 800 lodí dobytých; 2,000.000 osob zajatých, 39 měst nově založených, 16.000 tal. mezi vojsko rozdaných a 20,000 tal. pro pokladnici státní získaných atd. Na 250 vozích nahromaděna byla kořist z pokořených zemí: zbraň, vzácné nářadí, zlaté aneb drahokameny okrášlené nádoby, perlemi a démanty ozdobené koruny, nejrozličnější šperky a díla výtvarného umění. Plné dva dni baval Pompejus udivený lid slávou svou, které se díval senát okem závistivým, ukazuje v též věci na zásluhy Lukullovy, na nesvornost v rodinách poražených knížat atd.)

První triumvirát (r. 60–53). Téměř plných pět let byl Pompejus v čele vojska, neobmezeně pořádaje věci na moři i po krajinách východních. Zajisté nenadál se, když opět zasedne v senátě, že bude hlas jeho na touž váhu kladen, kterou se vážili hlasové obyčejných senátorů. Proto bylo překvapení jeho nad pomýšlení veliké, když s žádostí svou, aby předsevzatá v Asii zařízení byla schválena a aby vysloužilcům vítězoslavným na výměnu z donesených pokladů dány byly assignace na polstvo obecné, potkal se v senátě s rozhodným odporem, vedeným nejvíce od Lukulla a Katóna Ml., proti

*) Čtvrtá řeč Cicerónova proti Katilínovi.

***) Bibliotéka Klassiků ř. a ř. seš. 5.

kterým darmo se namáhal získati Ciceróna. Z nepohodlného a trapného postavení toho vysvobodil ho však K. Julius Caesar.

Muž tento obdařen jsa nejvýtečnějším dŕmyslem a nejpříjemnější pohyblivostí ducha, nabyt ve škole obecného života pevného přesvědčení, že republikánského zřízení, z dob Grakhevců skrze Maria (svata otce jeho), skrze Cinnu (jehož dceru měl za manželku) a skrze Pompeje a jiné vrstevníky osob těchto venkoncem zviklaného, při obecné neschopnosti optimátů i chátrů římské děle udržeti nelze („*nihil esse rempublicam*“); kterýž tedy směle a s neoblomnou vytrvalostí konal přípravy, aby dal říši ústavu co možná monarchickou, ve které by ovšem samé osobě jeho dostalo se vrchu. Po témž cíli toužili sice i Pompejus i Krassus; ale Pompejus domnívaje se, že u věci takové třeba jednoduše následovati Perikla, jednak sama sebe přecenil, jednak nedobře poznal rozdíl, který byl mezi Římem z r. 60 a mezi Athénami z l. 445; Krassus pak, jehož jmění rovnalo se přímým příjmům celého státu (asi 20,000.000 zl.) žil tuším jenom na doklad toho, že Jugurthovo povědění, jakoby v Římě všeho za peníze dosáhnouti bylo, přece na plné pravdě nespočívalo.

K. Julius Caesar tedy chytře spřáteliv Pompeje s Krassem, který nedávno ručil za řádné zapravení jeho dluhů (830 tal.), tvářil se, jakoby záměry řečených mužů podporovati se snažil, i dovedl to, že oba l. 60 zavázali se tajně, býti jemu nápomocnými i s přívrženci svými, aby volen byl za konsula na r. 59. Vskutku v tom směru volba vykonána. Ano i v tom přálo štěstí Caesarovi, že dostal za kollégu *M. Kalpurnia Bibula*, ryzího sice optimáta, ale jinak muže vůbec nepatrného. Tedy nastoupiv úřad konsulský přijal svrchu dotčené návrhy Pompejovy za své, v senátě se přimlouvaje za ně; když však zamítnuty lstí Katóna, mluvícího pokaždé bez přetržení po celý čas sezení, přednesl je před komitia, Bibula pak, když se chystal intercedovati, mocí dal odstraniti, tak že od té doby skutečně sám konsuloval. Návrhy tudy schváleny (*leges Juliae*) a vyvolena k provedení nového zákona agrárního kommise 20 údů, mezi kterými Pompejus a Krassus vrch drželi. Potom přičiněním tribunů svěřena v komitích Caesarovi správa Gallie předalpské, ke které tehdaž pořád ještě počítána také Illyrie, a sice na 5 let, k čemuž senát o své ujmě přidal správu i záalpské Gallie. Prvé

však než do provincie své odešel, měl slušnou o to péči, aby v dalších podnikáních jemu překáženo nebylo. Za konsuly na příští rok voleni mužové odvislí; Pompejovi pak dal Caesar dceru svou Julii za choť; Lukullovi pohrozeno soudem skrze vladaření v Asii; *Cicero* působením tribúna *Klodia*, poněvadž „bez soudu a nálezu občany dal usmrtiti“, vyobcován (do Soluně) a *Kato* poslán na *Kypros*, kdež jménem národa římského dosavadního Ptolemaiovice měl s trůnu svrhnouti a ostrov pod provinciální správu kilickou podřídití. *) Konečně odebral se Caesar do Gallie, odkudž dojížděl do Říma za času zimního. Zde zatím řádl zle tribún *Klodius*, spoléhaje na chátru městskou, kterou měl na straně své dílem skrze odpor vedený proti senátu, dílem skrze příznivé zákony obilní. Cicerónův dům na Palatině sbořen, ano i venkovské statky řečnickovy spustošeny. I když přešla doba tribúnátu *Klodiova*, zůstaly mu roty městské věrný. Tribún *Milo* spůsobil konečně pomocí optimátův i Pompejovou zrušení Cicerónova vyhnanství, jakkoli *Klodius* několikrát komitia přerušil meči i kamením. Návrat velikého řečníka byl sice slavný, ale v Římě štváno proti němu bez ustání. Pompejova sláva zatím bledla víc a více, ano optimáté, osadivše r. 57. konsulát osobami sobě oddanými, strojili se již, kterak by provedení agrárního zákona triumvirů zastavili. Tedy uznali triumvirové za dobré spolek svůj obnoviti l. 56. Sešli se v *Luce* (v sz. Etrúrii) a tak veliká byla již sláva a moc Caesarova, že kromě triumvirů 200 senátorů tam u něho najíti se dalo. Umluveno pak aby prokonsulství Caesarovo po vypršení pětileté lhůty na nových 5 let se prodloužilo a jemu se dovolilo zvýšiti počet vojska na 10 legií. Po uplynutí 10 let měl býti volen po druhé za konsula. Pompejus a *Krassus* měli se státi konsuly na r. 55. a pak posláni býti za prokonsuly tento do Syrie, onen do obou Hispanií. *Klodiovi* nařízeno, aby slušně se choval. Caesar stále vítěze v Gallii z pokladův obcí a chrámů brzy tak zbo-

*) Za panování Sullova aigyptský král *Alexandros II.* země aigyptské Římanům odkázal, kteří pokladu sice se zmocnili, avšak nieméně dopustili, že poboční Ptolemaiovcí dva, jeden na Kypru a druhý v Aigyptě vlády se uchopili, vůdce římské rok po roce uplacující. Ptolemaia aigyptského potvrdili i triumvirové, kdežto kyprického sesadili teprv po 27letém jeho panování.

hatnul, že veliký počet optimátů hřivých jeho pomoci potřeboval. Sám Cicero máje peněz zapotřebí k vyvedení nových staveb, byl dlužníkem Caesarovým. Jakkoli tedy úmluvy lucké přičily se republikánskému smýšlení oligarchů římských, v komitích přece vše po vůli triumvirů schváleno. Ale *Krassus* nedočkal se konce konsulského roku, odebral se do provincie své, aby k pokladům dobyl si slávy a tak tím jistěji v tajných záměrech svých pokračovati mohl. Cestou zastaviv se v Jerusalemě, pokladnici svatyně o 15,000.000 zl. oloupil. Podobně počínal si i v městech jiných. A poněvadž Partové před nedávnem zavraždívše Artavasda, syna Tigránova, Armenie se zmocnili, udeřeno na ně. Ale *Krassus* zrádnými průvodci zaveden jsa do mesopotamských pustin, poražen a života zbaven (53). Armenie zůstala pod mocí partskou. *Pompejus* i po vypršení konsulátu svého zůstal v Římě, správu provincií svých svěřiv legátům jmenovaným podlé libosti. Zatím zemřela choť jeho Julia, skrze čež přátelství Pompejovo s Caesarem patrně schladlo. A jelikož přese vši moc triumvirů živel republikánský i v komitích při volbách i v senátě a na křeslech úředníků tytýž se objevoval, jakož i násilnictví na veřejných místech dosti zhusta se opakovalo, čekal *Pompejus* na příležitost, která by mu dopomohla k nějaké diktátúře. Naděje jeho po smrti *Krassově* také vskutku se vyplnila. R. 52. ucházel se totiž o konsulát *Milo*, dávný nepřítel *Klodiov*, avšak i triumvirů. Náhodou však potkali se oba na venku nedaleko města, oba provázeni jsouce ozbrojenými otroky. Mimo vůli *Milónovu* udeřila však chasa jeho na *Klodia*, i poranila ho. Když pak se *Klodius* ukryl v nedalekém jakémsi domě, pronásledován s přivolením *Milónovým* i zabit jest. Tedy navrhli ihned přívrženci triumvirů (mezi kterými tribún a dějepisec *K. Sallustius Krispus*), aby na *Pompeja* vznesena byla moc diktátorská, kterou však *Pompejus*, máje již jenom jediného soka, od senátu uděliti si dal, domnívaje se, že pomocí senátu cíle dříve dojde. Jmenován tedy konsulem bez kollygy. Věc *Milónovu* vyšetřiti dal bedlivě, soud pak na foru chránil mocí vojenskou. Cicero hájil obžalovaného, jehož roty na soudcích přese vši ochranu vojska násilí se dopustili. Nicméně *Milo* odsouzen jest, i šel do vyhnanství (do Massalie).

Podmanění Gallie záalpské (58—52). O něco dříve než nastoupil prokonsul Caesar správu provincií galských vzalo prý

počátek jakési tlačení národů severogermánských do krajin herkynských, osazených národky keltickými (str. 193). Tehdáž prý [asi r. 60 *) př. Kr.] vytištění jsou Bojové z Čech a Tektosagové z Moravy, jejichž místa zaujali pak Markomané a Kvadové. Podobně hrnuly se roje germánské k hornímu Rýnu, po levém břehu řeky se usazující. Tedy *Gálové helvetští* zapálivše své ohrady a vesnice, vydali se na západ, prosíce Caesara, aby jim nebránil cesty. Ale Říman ten po podmanění celé Gallie záalpské touže, nemínil dopustiti, aby se Gálové novým obyvatelstvem sesílili, i porazil Helvety, když, nevšimajíce si záповědi jeho, přes pohoří jurské do Gallie vnikli, v krajině Aeduů na vrchovisku sequanském. Musili tedy vrátiti se do starých svých sídel; jediným Bojům část zemí Aeduů ponechána (r. 58). Hned potom obrátili se k Caesarovi *Aeduové* i *Sequané* s prosbou, aby jich hájil před návalem germánských Svěvů (Švábů), kteří vedeni jsouce králem *Ariovistem* zprvu třetinu krajin jim odňali, potom pak novými roji se posilující víc a více zemí si osobovali. I vytáhl tedy Caesar do pole, hrdého pak a lstného Svěva vítězně zkrusiv, za Rýn úprkem zahnal. Ale Říman neposkytoval pomoci zdarma; na místě svěvského panství rozhostilo se římské. Gálové ačkoli tištění jsou ze dvou stran, od jihu i od východu, neuměli se srotiti k obraně společné, nýbrž rozdělujíce se na mnohé národky, jedni proti druhým pomoci cizinců se dovolávali. Tak usnadnilo se Caesarovi šířiti panství římské. To znamenajíce, spolčili se Gálové zásequanští, vůbec *Belgové* řečení, proti Římanům. Právě dlel Caesar v Římě, kdež požíval slávy svých vítězství, když ho došla a tom zpráva skrze náměstka *Labiéna*. Boj po příchodu prokonsula svedený byl tuhý, ale konečně zvítězil přece Caesar (56). A poněvadž ještě téhož roku *D. Brútus* námořské *Venety* s polouostrovany armorickými pokořil, kdežto *Krassus Ml. Aquítany* mezi horstvem pyrenejským a Garunnou podmanil, uznáno nadvládí římské po vší Gallii během krátkých 3 let. Tedy Caesar pojistiv si postavení své smlouvou luckou, nesl zbraň římskou také za Rýn do *Germánie* (r. 55) a dvakráte i přes moře až do *Brittanie* (r. 55. a 54). Ale přílišné rozdrobení legií mělo za následek neje-

*) Viz Časopisu mus. r. XXXIX. str. 14—30. Rozprava J. Er. Vocela.

nom zastavení vítězství římských, noprž i to, že Gálové, vidouce kterak nekonečné výboje nejen obecný blahobyť jejich podkopávají, ale i pokladnice svatyně jejich olupují, pokusili se na mnohých místech o dobytí ztracené svobody. A když se přesvědčili o velikosti nesnází, které již samými takovými pokusy částečnými Římanům spůsobili, odvážili se konečně r. 52 všeobecného odboje, majíce v čele arvernského krále, jehož jméno bylo *Vercingetorix*. V skutku pak utrpěl Caesar zprvopočátku znamenité škody, avšak ještě téhož léta obléhaje krále v *Alésii* na pramenisku sequanském, když všeobecná hotovost zemská (250.000 mužů) sevřenému přichvátla na pomoc, šťastně odrazil útoky, krále přinutil ke vzdání se. Po události té Gálové se rozprchli, kteří pak vítězi do zajetí padli, s uťatýma rukama na postrach a výstrahu jiným po vlasti rozesláni. Ale když se věci v Římě obrátily proti Caesarovi, Gálům mnohé svobody ponechány a vůbec s nimi mírné narovnání učiněno. Konečně vojenské posádky a silnice zařízeny a zvláštním podporováním nesvornosti mezi stranami poddanost jejich pojištěna.

Vzdělanost Gálův obývajících po ohromném prostoru, jehož západní meze v Ókeaně za Irskem ležely, kdežto na východě až při Asii se tratily, byla velmi nerovná jednak skrze rozmanitou povahu zemí, ve kterých žili, jednak skrze rozdrobenost národní a nerovné stýkání se jednotlivých větví s národy pokročilejšími. Kdežto Gálové narbonští již ze sklonku VI. stol. př. Kr. s hellénskými Massalióty a sice stále sousedili, obcovali soukmenovci jejich z lesů herkynských s Římany přímo teprv. od výbojů Caesarových. Venetové při moři atlantském provozovali za Caesara živý obchod na lodích s koženými plachtami; v krajinách Arvenův a Aeduův kvetlo dolování na zlato a stříbro, vůbec pak dosáhlo kovovnictví gálské, zvláště bronzové, tak vysokého stupně, že foinické a řecké vzory až přestihlo. Bohatství a nádhera arvernská budila v Římanech závist. Svoboda občanská byla na způsob středověký mezi stavy rozdělena. Stav kněží čili *druidův* požíval svobod nejdůležitějších, pěstuje nejen učení náboženské, noprž i právo a všeliké vyšší umění (bardové pěním a hrou na chrottě čili harfě o sedmi strunách oslavovali skutky bohův a hrdin). V Gallii záalpské mezi Sequanou a Garumnou volili prý údové stavu kněží nejvyššího společného

starostu. *Stav šlechtický* držel pozemky, které dával vzdělávati od *chlapů*. Šlechta po krajinách měla zřízení župní, nad které se povznesla jen v dobách nejnebezpečnějších, a to jenom částečně, když se jakémus národku dostalo časného vůdcovství. Avšak Gallie záalpská počítala také mnoho ohrazených měst s aristokratickým zřízením republikánským. O náboženství gálském není mnoho známo. Duše pokládána sice za nesmrtelnou, avšak věřeno v její přetělování. Bohům páleny žertvy krvavé, v dobách nebezpečných aneb při pohřbech výtečníkův i lidé všelikých stavů. Vůbec byli Gálové obyčejů tytýž surových, a vína a piva nad míru milovní*). Památky keltických nádob, šperků, zbraní a p. hojně se nalezá v rozličných zemích**).

Druhé války občanské (49—45). Pompejus ode dne, kterého učiněn konsulem bez kollégy, více méně zjevný odpor strojil proti Caesarovi, pořád ale prozrazuje jakousi neodhodlanost k činům, neboť nemaje v úmyslu dáti se do služby strany republikánské, neuměl se domyslití prostředků, které by osobě jeho byly pojistily nadvládu, po kterém toužil. Když vězel Caesar v největším nebezpečení za všeobecného vzbouření Gálů, nepodnikl Pompejus proti němu ničeho rozhodného; ano když Caesar vyslovil žádost, aby, vzdálen jsa, o konsulát ucházeti

*) Podnikům Caesarovým v Gallii záalpské připisuje se zhusta velvýznamná zásluha o šíření vzdělanosti římské. Věc ta velice se podobá k snažením Alexandrovým v Asii. Jisté jest, že svoboda občanská, bodrost mravů, čistota víry, spůsobilost k druhům umění vyššího z tehdejšího Říma do Gallie přeneseny býti nemohly, poněvadž v Římě domovem nebyly. Války Caesarovy blahobyt země nezvýšily, naopak mnohá města a mnohé krajiny obráceny jsou v pustiny. A udělil-li Caesar gálským přívržencům svým o své ujmě občanské právo římské, v Gallii a v té době nemělo to mnoho ceny v sobě. Také to slušno míti na paměti, že k vůli obchodníkům římským výslovně Keltům zapovězeno bylo, zanášeti se pěstováním révy a olivy, kterou záповěď nikdo míti nebude za prostředek šířiti vzdělanost. Společenské pak spůsoby římského hellénismu a jazyk latinský byly skromnou náhradou za spůsobené převraty v národě. Toho mínění byl také největší dějepisec římský *P. Kornélius Tacitus*, řka o šíření spůsobů římských památná tato slova: „*Idque apud imperitos humanitas vocabatur, cum pars servitutis esset*“. Agr. 21.

**] Kronika Českomoravská K. VI. Zapa. 1862. str. 7—11.

se mohl, dovoleno mu to bez obtíže. Ale brzy potom obmezeno řečené dovolení výmínkou, aby vojska svá dříve rozpustil. Toho však Caesar, jsa skrze osoby podplacené o všech proti němu strojených piklech optimátských dobře poučen, (bez pochyby) nemínil učiniti; nicméně navrhl před senátem tribún *Kúrio*, kterého si Caesar tajně zakoupil, aby oba triumvirové voje rozpustili. Ale Pompejus ačkoli prvé, než se na Caesaru věc žádala, ochotu svou k ní projevoval, po návrhu Kúriově jí všemožně se vyhýbal. Konečně kónsul *Marcellus* na svou pěst, jakoby hrozila státu záhuba, na Pompeja vznesl moc svolati do zbraně hotovost zemskou v Itálii a táhnouti proti Caesarovi do pole. Když pak Caesar na oko dal se do vyjednávání, nařženo mu jednoduše, aby správu provincií i velitelství vojenského do jistého dne složil. Tedy vylíčil podmanitel Gálů legiím svým křivdu, kterou optimáté na něm spáchali, a když viděl, že na věrnou oddanost jejich spoléhati může*), překročil Robikón, dělicí předalpskou provincii jeho od ostatní Italie, a začal novou řadu válek občanských (49). Tak rychlého činu nenadáli se optimáté. Nebyliť ke skutečnému odboji dosti připraveni; největší část uprchla z nich honem do Brundúsia, hodlajíc z Řecka boj podstoupiti. Tak kvapný byl útek, že pokladnice státní v Římě zůstavena. Přepravení do Řecka Caesar, nemaje lodí, přerušiti nemohl, ale v málo dnech opanoval celý polonostrov, ano i ostrovy italské. A poněvadž mimo nadání neobnovil hrůzovládu prvých válek občanských, nepotkal se nový obrat věcí s patrným odporem. Potom vrátil se Caesar do Gallie, odkudž do Hispanie vtrhl, kde opuštěné od Pompeja vojsko nedaleko *Ilerdy* (v severním ouvodí dolnoibéřském) tak sevřel, že ihned se vzdalo, ano kromě velitelů, kterým za Pompejem jíti se nebránilo, i do služby vítězovy vstoupilo. Tak pojistiv si věrnost na západě, obrátil se Caesar k východu, kde zatím Pompejus pomocí provinciálův a státův odvislých k obraně se chystal. Ačkoli pak nedostávalo se mu loďstva, přepravil přece voje své šťastně do jižní Illyrie. I obklopil Pompejovce blíž Dyrrhachia; ale v bitvě poražen jsa, ustoupil do Thessalie (48). Nepatrné vítězství

*) Jediný *Labiénus* odvrátil se od Caesara a odešel do tábora domnělého republikána Pompeje.

dyrrhachské rozbujnilo srdnatost optimátů tak, že nerozhodného Pompeja měli k stáhání Caesara a neoběžněle novou bitvu svedli v jižní Thessalii blíž Farsála, kdež však, ačkoli počítali víc než dvakrát tolik bojovníků než Caesar, rozhodnou porážku utrpěli. Pompejus přechnuv do Aigypta k *Ptolemaiovi Dionýsovi* králi, jehož otec přičiněním triumvirovým na trůně zachován, zrádným způsobem zavražděn.

Brzy však přikvapil do Aigypta i Caesar; ale ve při o stolec královský mezi Dionýsem a sestrou jeho *Kleopatrou* učiniv nálezi proti dosavadnímu držiteli moci, vyvolal bouře, proti kterým vhradě královském v Alexandrii 5 měsíců se bránil. Teprv když ho došla posila z Asie, v poli Dionýsa znihl, který pak zahynul v Nile. Kleopatře ve spolku s mladším bratrem jejím vlada zůstavena (48).

Boji mezi senátem a Caesarem uchopil se *Farnakes* bosporický, Mithridatův syn, aby otcovských zemí jihopontských dobyl; což se mu také podařilo. Ale když Caesar spořádav spor aigyptský, do Asie přikvapil, dostalo se mu tak rychlého vítězství nad Farnakem blíž *Zely* (v Pontsku nedaleko hranic galatských), že mohl o něm dáti senátu významnou zvěst „veni, vidi, vici“ (47).

Zatím strana republikánská shromáždila se v provincii Africe kolem tchána Pompejova t. *Metella Scipióna*. Avšak Caesar vrátiv se do Říma, kde myslil na novo rozehvělé mírností svou upokojil, a potom přepraviv se do Afriky, v krvavé bitvě nedaleko *Thapsu* 50.000 Pompejovců pobil (46). *Metellus*, *Kato Ml.* i král *Juba*, jenž republikánům pomáhal, sami se o život připravili. Část Numidie přidána k Africe, ostatek spojen s Mauritanii. Ale zbytkové strany republikánské po porážce africké utekli se do Hispanie, majíce za vůdce syny Pompejovy *Knajeja* a *Sexta*. Tedy Caesar přinucen z Říma jíti opět do Hispanie. Tam pak blíž *Mundy* (nedaleko nejjižnějšího břehu polouostrovského) svedena (45) seč tak zoufalá, že i Caesar sám, aby kleslou srdnatost bojovníků svých opět roznítil, do boje na život a na smrt se vrhnul. Ze všech bitev Caesarových byla tato nejnebezpečnější, ale konečné vítězství zůstalo při novém samovládci. Kn. Pompejus a Labiénus byli mezi padlými; S. Pompejus zachránil se útekem. Po krvavých válkách a vraždách domácích trvajících vůbec

půl sta let, jakož i neméně za příčinou dokonalého pomatení rádčů a pojmů republikánských zbylo tak málo republikánů či vlastně oligarchů, že bylo sice možná samovládu přerušiti, avšak nikoli obnoviti republiku. Vojsko, lid a provincie nebyly vedeny týmiž interesy, pro které horevali oligarchové málomocní.

Vladaření Caesarovo (— 15. bř. 44). Již r. 48 spůsobil *M. Antonius*, že Caesar, jsa tehdá v Alexandrii, za dictátóra na 1 rok a za doživotného tribúna volen jest, (pak že naň vzneseno právo vypovídati válku a zavíratí mír i ustanovovati správce provincií.) Po vítězství dobytém blíž Thapsu (46) zařízena k počtě Caesarově 40denní slavnost na poděkování bohům, a socha nového poloboha postavena na Kapitólíi; vítěz učiněn dictátórem na 10 a censórem bez kollégy (*praefectus moribus*) na 3 léta. (Čtvero vítězoslavných průvodů za 4 rozdílných dní slaveno pro pokorení Gallie, Aigypta, Pontu a Numidie. Slavnostem, divadlům a hodovánkám nebylo konce. Na 22.000 stolů podány občanům římským nejvzácnější pokrmy a nápoje; chudina obdařena obilím a olejem ano i přídávkem na zapravení nájemného za obydlí. Sprostí vojínové podělení každý po 5000 denárů, vůdcům dáno dvakrát až i čtyřikrát tolik.) Po návratu z Hispanie dal senát Caesarovi dictátúru i konsulát doživotní, název *imperátóra* čili stálého velitele vojska, název otce vlasti, právo raziti peníze s vlastním poprsím a t. d. Caesar, jsa zároveň pontifex maximus, opravil kalendář státní; měsíc *quintilis*, ve kterém narozen byl, jemu ke cti *julius* pojmenován (str. 5). Nic nescházelo novému samovládcí, podlé jehož přání volby a snešení na sněmích se dály, než aby výslovně nazýval se králem. Ale jakoli rozličným spůsobem i snažení to dávano na jevo, zmařeno po každé. (Ostatně zahálčivému lidu v Římě dařilo se dobře; ano i město zdobeno novými stavbami. (Ctižádostivým mužům otevřena cesta do senátu, který na 900 osob rozšířen.) Itálie těšila se z pokoje, v provinciích pak správa spravedlivěji vykonávána než kdykoli před tím. (80.000 chudých občanů vyvedeno do nově založených osad zámořských. V státní pokladnici uloženo zlata a stříbra v ceně 132,000.000 zl. a 2822 zlatých věnců vázících celkem přes 20.000 liber.) A ke všemu tomu vůbec bylo známo, že imperátór nejen o vykonání pomsty nad Parthy, kteří za Krassa jmeno římské zhanobili, snažnou péči měl, nobřž že i s mnohonásobnými záměry se zanášel k zve-

lebení obecného blahobytu. Ale zatím co přátelé samovládci ve smyslu nových knih Sibylliných (staré za Sully shořely) mezi lidem vysvětlení se snažili, že podle věčných světa osudů Partové jen skrze krále mohou býti pokořeni, brouseny dýky, které měly nad rušitelem republiky vykonati úkladnou pomstu. Šedesát optimátů, mezi nimi *M. Brútus*, zeť Katóna Ml., *K. Cassius Longinus*, Brútův svat, *D. Brútus* a t. d., Caesara dne 15. března, když v kúrii Pompejově na poli Martově v senátě zasedl, úkladně zabili 23 ranami r. 44.

Zmatky po smrti Caesarově (44—43). Když Caesar vypustil ducha, měl za kollégu v konsulátě oddaného sobě *M. Antónia*; velitelem jízdy byl přívrženec jeho *M. Aemilius Lepidus*, jehož voje v Římě byly táborem. Oligarchičtí pachatelé vraždy hotovou budovu dovedli sice podvrátiti, ale neměli, ano neznali cest a prostředků, kterých by se bylo chopiti, aby se vystavěla budova nová. [V senátě zajisté, ačkoli zavraždění zbožňovaného dříve samovládce schváleno jest, nebylo tolik odvahy, aby se bylo vyslovilo, že jakož samovláda sama, tak i všeliká ustanovení Caesarova byla nezákonná; neboť dobře propověděl *M. Antónius*, že by senát složen jsa po zařízeních Caesarových, sama sebe odsoudil; kdyby zamítnul ustanoveními zavražděného.] Tedy zůstal pořádek Caesarem do života zavedený, ano na r. 43 i rozdělení provincií uznáno tak za dobré, jak bylo od něho vyřízeno. Dodáno toliko, aby pro spáchanou vraždu nebylo potom žádného vyšetřování aneb stíhání. Když tedy *M. Antónius* málomocnost oligarchů poznal, jal se kořistiti z postavení svého ve vlastní prospěch. Zmocniv se listin Caesarových, vyhlašoval poslední vůli zavražděného část po části, vydávaje za nařízení jeho tolikéž věci, kterými moc svou zvýšiti zamýšlel. Lidu římskému odkázal prý Caesar zahrady své za Tiberem, každému občanu římskému po 75 denárech a. t. d. Když pak při slavnosti pohřební *Antónius* ukazuje na zohavené tělo zavražděného dobrodince, vynášel slavné a dobročinné skutky jeho, takové proti vrahům nastalo rozhořčení, že, nejsouce životem jisti, z města se vzdálili. A poněvadž vysloužilci Caesarovi se obávali, žeby o své agrární podíly připraveni býti mohli od oligarchův, obraceli zřetel k *Antóniovi*, který jsa chátrou římskou jist, po Itálii jezdil, čině přípravy k novým assignacem na polstvo. I bylo již i *Cicerónovi* zjevné, že prý tyrann sice

vzal za své, ale tyrannis že zůstala na živě. Zatím co však Antónius dlel kromě Říma, octl se zde nový sok jeho K. Oktávius, jehož Caesar jakožto sestřence svého, v závěti své přijal za syna, učiniv ho hlavním dědicem jmění svého. V čas zavraždění strýce byl Oktávius v Apollónii, jednak zanášej se studii, jednak chystaje se k účastenství v tažení strojeném proti Partům. Zvěděv však o tom, co se bylo přihodilo a přijav jméno *K. Julius Caesar Oktaviánus*, spěchal do Říma, aby se v dědictví uvázal. Nesnáze dědictvím jemu od Antónia učiněné, podivuhodně sama sebe zapíraje, šťastně překonal, obětovav na vyplacení domnělých dědiců strýcových i jmění zděděné po vlastních rodičích svých. Za to však přenesl naň lid svou lásku k Caesarovi, že i sám Antónius uznal za dobré, šetrně se chovati k Oktaviánovi. A měl toho zapotřebí; neboť brzy se objevilo, že ani Oktaviánovi ústava republikánská nevyhoví. Po ustanovení Caesarově dostalo se *D. Brútovi* Gálska předalpského za provincii, ale Antónius, chtěje býti na blízku Říma s dostatečnou mocí, dal si zemi onu lidem přiděliti na 6 let, a když mu jí *D. Brútus* nepostoupil, vytáhl Antónius proti němu brannou mocí, i oblehl ho v *Mutině*. Avšak Cicero maje toho času první slovo v senátě, tak popudil optimáty proti Antóniovi*), že oba konsulové *Hirtius* a *Pansa* proti němu vysláni; a poněvadž Oktavián mnoho vojska na své straně měl, ačkoli mu bylo teprv 19 let, přidán konsulům za pomocníka jmenem propraetóra. Bitva před Mutinou byla tuhá, oba konsulové padli, Antónius pak k útěku přinucen (43). Brútus, ačkoli ničím nepřispěl k vítězství, pokládán za vítěze, kdežto Oktaviánus vykonav práci, veřejného života se vzdáti měl. Teprv když došla senátu zpráva, že Antónius do Gálska záalpského k *M. Lepidovi* se utekl, uloženo Oktaviánovi, aby ve válce proti oběma psancům pokračoval. Ale snešení senátu v té věci jednak pozdě učiněno, neboť Oktaviánus již tajně vyjednával s Lepidem a Antóniem, jednak mladému hrdinovi nedostačovalo, poněvadž pozoroval, že v nouzi optimátů má opět býti služebníkem jejich. Nevšímaje si tedy úlohy naň vznesené, obrátil se s vojskem na Řím, aby si vynutil konsulát. Oligarchové tušili zlé věci, Cicero opustil město. Ale Oktaviánus nemiluje

*) 14 „Filippik“, napodobených Démostenových proti Filippovi II,

násilnictvína životy, zmocniv se pokladů státních, aby věrnost legií svých odměnil, spokojil se volbou na konsula a stíháním vrahů strýcových. K tomuto konci obrátil se opět proti D. Brútovi, který však zatím od vlastního vojska zrazen a usmrčen jest.

Druhý triumvirát (43—36). Tajné dorozumění mezi Lepidem, Antóniem a Oktaviánem mělo za následek schůzi v Gálsku předpadském blíž *Bononie*, ve které domluvili se noví triumvirové (triumviri reipublicae constituendae) o vzájemnou správu říše a násilné vyhubení oligarchů, jejichž statků potřebovali, aby odměnili oddanost vojsk svých. Potom zmocnivše se Říma pověstnými proskribcemi, ve kterých nešetřili ani příbuzných, neblaze vynikli nad Maria a Sullu. Cicero na útěku lapen, hlava a pravice jeho do Říma doneseny a od vzteklé Fulvie, choti Antóniovy prý zhanobeny. Jména nejslovutnějších rodů římských zanikla za oněch truchlivých dnů. Léta potomního vytáhli Antónius a Oktaviánus proti M. Brútovi a Kassiovi, kteří z Makedonie činili přípravy k ochraně republiky; neda-leko **Filipp** (str. 140) svedený na podzim (42) dvě bitvy, ve kterých sice na obou stranách hrdinsky zápaseno, avšak konečně dostalo se vůdcovství Antóniovu vítězství. Vůdcové oligarchičtí skončili samovraždou. Potom vrátil se Oktaviánus do Italie, aby bojovníky prvé slíbenými pozemky odměnil, kdežto Antóniovi o to bylo pečovati, aby země východní nový pořádek přijaly. [Ale když choť Antóniova *Fulvia* v Italii znamenala, kterak se bouřily obce, z jejichž polí měly podíly vojenské složeny býti, způsobila Oktaviánovi spolčivši se s bratrem chotě svého L. Antóniem, tolik obtíží, že musila mocí k pokoji býti přinucena; v poli blíž *Perúsie* strana Fulviina poražena (40);] zlopověstná pak žena sama brzy potom zemřela. Mezitím Antónius hýřil na dvoře alexandrejském v Agyptě po boku Kleopatry, dosazené na stolec královský Caesarem. Teprv když pozoroval, kterak moc Oktaviánova v Italii se zmohla (po bitvě perússké,) jal se vyjednávatí o spolek proti Oktaviánovi se *S. Pompejem*, který před nedávnem Sicílie se zmocnil. Avšak pomocí přátel triumvirů docíleno nového dorozumění, Antónius pak pojal sestru Oktaviánovu Oktávii za manželku. Nicméně držel *S. Pompejus* tři provincie, t. sicilskou, sardinskou a achajskou po nějaký čas v moci své. Teprv r. 38 Oktaviánus nedohodnuv se s ním, vyslal proti němu vý-

tečného válečníka *M. Vipsania Agrippu*, který po několika nehodách, při *Mylách* (str. 209) Pompeja porazil (36). A po-
něvadž *Lepidus*, správce zemí afrických, než byl poslední boj
rozhodnut, na stranu Pompejovu se klonil, počato nepřátelství
i proti němu; ale jelikož od vojska opuštěn a zrazen jest,
kdežto Pompejus brzy potom zemřel, zůstal *Oktaviánus* jedi-
ným pánem zemí kolem západního středomoří.

Konec republiky (36—30). Zatím *Partové* nešetříce hranic
římských, *Antonia* z pohodlí aigyptského vyburcovali. Avšak
válku počatou, skončil neslavně, nejsa schopen opravdivého
namáhání. Když pak vrátiv se z boje, *Kleopatře* i dětem jejím
provincie římské si umínil rozdávat, připravil se na západě
o všelikou vážnost. Naproti tomu *Oktaviánus* národky *dal-*
matské, kteří od početi druhých válek občanských k Římanům
nepřátelsky se měli, během dvou let (35—33) pokořil, z území
illyrského pak, (když je až k *Drinu* rozšířil) *samostatnou*
provincii, brzy řečenou *Illyrii*, brzy zase *Dalmatii*, zařídil.
Tedy senát proti *Antóniovi* se prohlásiv, vyplnil touhu *Okta-*
viánovu vypověděním poslední války občanské. Při bráně do
zálivu *ambrakického* setkalo se i vojsko i loďstvo obou stran.
Na moři rozloženo blíž mysu *Aktia* loďstvo *Antóniovo* (500
korábů), kdežto pěchota souš kryla; *Oktavianovy* lodi, ačkoli
menší a co do počtu o polovici slabší jsouce, učinily útok, vojsko
pěší dívalo se bitvě, umístěno jsouc na severním pobřeží řečené
brány. *Agrippa* tak obezřele bitvu zosnoval, že loďstvo ne-
přátelské rozdrobeno. Uprostřed sečí však *Kleopatra*, nedů-
věrujíc ve věc *Antóniovu*, s 60 loďmi dala se na útek. To
znamenaje *Antónius*, hanebně opustil voje své, kteréž zrazeny
byvše, větším dílem se vzdaly (31). Bez měškání zmocnil se
Oktaviánus všech krajin východních i *Aigypta*, kdež i *Antóni-*
nius i *Kleopatra* život skončili samovraždou. Vítěz panoval
pak v podobě sámovládcе vší říši římské; *Aigyptem* počíná
řada provincií nového císařství.

Vzdělanost. Zlatá doba prósy latinské (90—30). *Vzdělanost*
římská neklesla za úpadku republiky ve všech odvětvích ži-
vota; naopak v písemnictví *) domácím a v umění stavitelském
učiněn velikánský pokrok téměř během posledního půlstaletí. —

*) Slovník Nančný VII. str. 492.

Horlivá snaha po umělecké kompozici a slohu vkusném, kterou Římané tehdá byli nadšeni, potkala se s výsledkem utěšeným. Povrchná známost písemnictví řeckého ustoupila důkladnému poznání ducha řeckého; přesvědčení, že vzdělanost domácí nemůže na pouhém základě domorodém mohutného rozvoje dojíti, rozšířilo se tak, že za nezbytnou podmínku pravé vzdělanosti známost písemnictví řeckého se pokládala. Vrchole dokonalosti formální dostoupila prósa latinská, dříve chatrna a neustálená. Zvláště zdařile vyvinulo se *řečnictví*. Zachovaly se sice jenom řeči *Cicerónovy* (str. 251, 253, 265), ale víme ze zpráv starověkých, že i mnozí jiní řečníci veliké slávy dosáhli (Hortensius, Caesar a j.). Také *dějepisectví* povzneslo se znamenitě; zvláště vynikli *M. Terentius Varro* (jehož starožitnosti však se nezachovaly), *Caesar* (commentarii de bello gallico a c. de bello civili), *Sallustius* (str. 257, de bello Jugurthino a de conjuratione Catilinae) a *Kornélius Nepos* (z jehož spisů toliko skrovné zlomky máme). Novým podnikem byly *rozpravy filosofické*, ač v oboru tomto více než v kterémkoli jiném pohřešuje se samostatnost a plodnost ducha římského. Ze zásoby filosofů řeckých, nejvíce akademikův a stoiků, vybírali *Cicero* (de republica, de legibus, Tusculanae disputationes, de natura deorum, de divinatione, de fato, de officiis a t. d.) *T. Lukrétius Kárus* a j., cokoli se jim líbilo. Mnohem méně než prósa pěstovalo se básnictví. Téměř docela ladem leželo básnictví dramatické. Provozování dramát ovšem nepřestávalo, výteční pak herci jako tragický *Klodius Aesópus* a komický *Q. Roscius* byli velmi oblíbeni. (V epeích učinil pokrok dle vzorův alexandrejských *T. Terentius Varro Atacínus*. První znamenitý básník didaktický byl výše jmenovaný filosof *Lukrétius* (de rerum natura). *Lyriku* pěstoval *K. Valérius Katullus*, který do básnictví římského zavedl rozmanitost meter řeckých a *K. Licinius Kalvus*. — Také umění stavitelské znamenitě se šířilo koncem republiky; velikolepost a nádhera byly oblíbeny. *Kato Ml.* stavěl podlé vzorův aigyptských na půdě evrópské první *basilíky* ku podpoře obchodníkův a kupcův; jeho příkladu potom mnohonásobně následováno; první kamenné divadlo dostali Římané od Pompeja; stavitelé Caesarovi kromě obou těchto druhů i k chrámům přihlíželi.

III. Doba císařství.

(30 př. Kr. — 476 po Kr.)

A. Věk Augustův (30 př. — 14. po Kr.)

Ustava. Již po bitvě u Aktia hleděl Oktaviánus všechny strany smířiti; důvěrníci jeho slavný vojevůdce Agrippa a slovutný Maecenas byli mu v tom nápomocni. Ale teprv když dobyt Aigyptu ohromné bohatství si zjednal, získal si docela náklonnost lidu i vojska. Po návratu do Říma udělil mu senát název *imperátor* na celý čas života. R. 27. dáno mu přímým *Augustus* a pojmenován jemu ke cti potom týmž jmenem měsíc sextilis. Jsa předsedou v senátě (*princeps senátus*) sezení jeho řídil. Za *konsulá* dával se voliti rok po roce, až (r. 19) hodnost ta naň vznesena doživotně. Stálým *tribúnem* učiněn o 4 léta dříve a po smrti Lepidově (r. 13) i *nejvyšším knězem*. *Soudnictví* dal vykonávati senátem; pro moc výkonnou utvořil dva nové úřady, *t. praefecturam urbis* a *praefecturam praetorii*. Praetóriáni, jejichž počet na 10.000 m. zvýšen, vybíráni z nej- udatnějších vojínů. Za obydlí sloužil císařům palác na Palátii, odkudž dvořané sluli palatini. *Senát* sůžen na 600 osob nej- zámožnějších, které Augustus sám jmenoval. Vedlé senátu měl však císař soukromé *konsilium*, které sestavoval ze senátorův, úředníků neb i rytířů. *Sněmové* scházeli se pořád ještě, avšak toliko aby vykonávali volby jistých úřadů. *Vojsko* rozestaveno po provinciích pohraničných (*provinciae principis* naproti ostatním, které nazývány *pr. senatus*). Na místo obyčeje podělovati vysloužilce pozemky zavedena peněžitá náhrada. Počet vojska zmírněn. V *provinciích* panoval pořádek, avšak pečováno tolikéž o spravedlnost správců, kteří napořád placeni jsou z *pokladnice státní* (*aerarium*), nad kterou vládl ovšem také císař, nemíchaje v ní však *důchody dvorské* (*fiscus*). O posloupnosti císařově ovšem neustaveno ničeho.

Dějiny vnější. *A) Judsko.* Začátkem druhého triumvirátu Židé vyhnavše *Héróda*, syna Antipátrova, u Partů podpory hledali proti nadvládě Římanův; avšak Héródes pomocí triumvirů Judska i Jerusalema dobyl, poslední Asmonovec Antigonos z nařízení Antóniova v Antiocheii sťat a Héródes na stolec Davidův dosazen (39). Panoval pak přes 34 let způsobem za asiatských tyrannův ovšem obyčejným, nepoživaje lásky národa ani po obnovení stavby chrámové (l. 20). Zatím dokonávalo se v říši římské dílo důležité, počaté již K. Juliem

Caesarem, t. vyměření zemí a popis obyvatelstva jejich.*) Tehdá když *Maria, panna z rodu Davidova*, s ženichem svým *Josefem* přišla do otcovského města *Bethlehema*, narozen očekávaný spasitel světa, Ježíš Kristus, o 3 neb 6 let dříve, než klade obyčejný letopočet náš (str. 7).

B) *Podniky válečné*. Augustus válek nemiloval, které pak vedl, jsa samovládcem, byly původně toliko obranné. Na ten způsob dokonáno podrobení Hispanie v zemích *astúrských* a *kantaberských* (25—19) a ve prospěch důraznějšího panování na polouostrově zařízeno nové rozdělení: řeky *Durius* a *Anas* středním a dolním tokem svým zavíraly západní *Lusitanií*, na jihu ležela *H. Bastica* a přes ostatek polouostrova na východě a na severu prostírala se *H. Tarraconensis*.—Důležitější byly však války v krajinách severních. Asi r. 16 př. Kr. vpadli národkové obývající ve východních zemích alpských**) na loupež do *Istrie*; avšak nejen honem odražení, noprž i podmanění jsou. Zařízeny pak v těch krajinách provincie *Pannonia* [mezi Dunajem, Savou, Lesem Vídeňským (mons *Cetius*) a *Celjí* (*Celeja*)] a *Nórikum* [mezi Lesem Vídeňským a *Jinem* (*Oenus*)], pak mezi Dunajem a Savou horní i horstvem *Karnským****) Ale hned potom pod příčinou podobných loupeží vysláni pastorkové †) Augustovi *Tiberius* a *Drúsus*

*) Občanů římských všech všude spočítáno 4,233.000.

**) *Erbenovi Počátkové Zeměpisu*. II. vyd. str. 57—58., 43—44.

***) „Římská zřízení na půdě rakouské“ viz v „Příruční knize dějepisu rakouského“, od V. V. Tomka I. str. 21—24.

†) *K. Julius Caesar Oktaviánus Augustus* † 14 po Kr.

(Třetí choť jeho *Livia*, vdova po *Tib.*

Klaudiu Nerónovi, jejíž synové z prvního manželství)

Tiberius † 37 po Kr.

Drúsus † 9 po Kr.

Germánikus † 19 *Klaudius* † 54

K. Kaligula † 41 *Agrippína*
(Choť 1. *Kn. Démitius*)

„ 2. *Klaudius*

(1) *Klaudius Nero* † 68.

Oktávia Starší, sestra *Oktaviánova*
(Choť *M. Antónius*)

Antónia

(Choť *K. Dom. Ahenobarbus*)

Kn. Domítius

(Choť *Agrippína*)

Nero

† 68 po Kr.

proti Rhaetům, kteří tedy během dvou let (15—14) i se sousedy svými na severu po zoufalém odporu v poddanství uvedeni. Na ten způsob řada provincií římských o *Rhaetia* a *Vindelicia* rozšířena a hranice ohromně říše až po Dunaj pošinuty. Sousedili tedy Římané s Germány i na Rýně i na Dunaji. To vedlo k novým bojům proti nepokojným národům v Germánii tak řečené vlastní (*Germania propria*, mezi Rýnem, Mohanem, Zálou, Labem a mořem Severním*); krajiny za Labem a Zálou na východ až asi na pravé pobřeží Viselské, mezi Dunajem a mořem Baltickým nazývány tehdá *Germania suevica*, ačkoli nebyli obyvatelé její venkonce původu germánského, noprž nepatrnou částí, zvláště v zemích jihovýchodních, také k Slovanům čili Vendům náležejíce. Také války germánské dal Augustus vésti skrze pastorky své, zprvu skrze Drása (12—9 př. Kr.), a potom když tento pádem s oře svého o život přišel, skrze Tiberia (9—6). Tiberius uměl zvláště vlídností svou Římu získati mnoho přívrženců, kteří do světového tohoto města posíláni, aby se způsobům římským přiučili. Mnozí přijímali ve vojště římském služby, které pak konali proti bratrům svým, jsouce přesvědčení toho, že se rozdrobený národ barbarický proti přemoci velikánské říše neubrání. I vysláni již do Germánie zvláštní správcové provinciální, pořádek římský zavádějíce. Avšak l. 9. po Kr. Hermann č. Arimínus zosnovav mezi Cherusky, krajany svými nade střední Vesperou a západními sousedy jejich, tajnou vzpou, správce římského Vara přelstil a v *lesích Teutoburských*, když couval s vojskem k Rýnu, tak porazil, že sotva několik Římanův útekem se zachránilo. Varus sám proklal se mečem. Na ten způsob Germánie Římanů zbavena. Avšak obyvatelé báli se pomsty římské, tedy sestoupili v národní spolek, v jehož čele stál ovšem původce dobyté svobody. Ale i mezi Svěvy docíleno jakési politické jednoty. Marobod t., král Markomanův, sídle v Marobuduu podlé způsobů římských opevněném (kdesi v Čechách), spojil pod žezlem svým kromě Markomanův a Kvadů Lygy a Silingy, auo i Semnony Langobardy a Burgundy vesměs na půlnoci od země české bydlící.

Vzdělanost. Zlatá doba básnictví římského. Jako za předešlé

*) Erbenovy Poč. Zem. II. v. str. 42—60—62.

doby prósa, tak za této dosáhlo básnictví nejvyšší dokonalosti.*) Přispěla k tomu nemálo přízeň a štědrost, kterou Augustus a Maecenas k předním básníkům *Virgiliovi* a *Horátiovi* projevovali. Řekové zůstali vzory i za této doby; básníci alexandrejští, nejen časem, noprž i duchem Římanům jsouce blíží, nejvíce napodobeni; avšak i básníků klassických jako Homéra a starých pěvců lyrických pilně následováno. Napodobení básní alexandrejských, které se u *Virgilia*, *Ovidia* a *Propertia* jeví, nebylo však otrocké, nýbrž naopak žáci předstihli učitele své i vnitřní cenou básní i komposicí uměleckou i slohem. Kvetlo však i za této doby jenom básnictví epické, didaktické a lyrické; dráma opět leželo ladem.

Virgilius Maro uznán i od vrstevníků svých i za dob pozdějších za největšího ze všech básníků římských. Slávy té dosáhl *Aeneidou*, složenou podlé *Odyseie* a *Iliady*. V pastýřských svých básních řečených *Bucolica* či *Eclogae* následoval *Virgilius Theokrita* (str. 160). Jeho *Georgica* jsou nejvýtečnější plod didaktiky římské. Nad *Virgilia* vynikl básnickou samostatností a plodností *P. Ovidius Naso*, kterého mnozí v novější době za nejvýtečnějšího básníka římského pokládají, ačkoli se u něho pohřešuje zhusť onen ušlechtilý ethický ráz, který básním *Virgiliovým* dodává důstojnosti. Jeho *Metamorphoseon libri XV* nejsou sice zaokrouhlené epos jako *Aeneis*, noprž řada bájí i řeckých i italských; ale spojení těchto různých částí jest výborné. Podobný ráz mají také jeho *Fasti* (6 kněh), jakýsi básnický kalendář, ve kterém básník líčení římských svátků a pověstí náboženské v celek sloučil. *Patero* kněh *Tristium* (50 elegeí) a čtvero kněh *Epistolarum ex Ponto* [46 elegeí z Tom, na jihu osady *Istros* (str. 87), kde žil *Ovidius* ve vyhnanství] dojmají pohnutlivým žalem, unavují však poněkud jednotvárností stesků stále se vracejících. *Ovidius* jest také tvůrcem zvláštního druhu elegeí, tak zvaných *heroid* č. listů žen heroického věku k vzdáleným mužům, plné stesků milostných. Avšak i básně didaktické se jemu dařily (*Amorum* l. III., *Artis amatoriae* l. III., *Remediorum amoris liber*). Nejslavnějším mistrem básnictví lyrického jest však *Q. Horatius Flakkus*. Nejprvnější plody jeho byly *Satyry* č. *Sermones* (= rozmlavy, poně-

*) Viz důkladnou rozpravu o tom ve Slovníku N., jejichž slov zde šetřeno, pokud to připustila stručnost věci.

vadž podány jsou ve způsobě rozmluv), dvě knihy, v nichž básník chtěje *ridendo dicere verum*, krotkým způsobem tepá pošetilosti života pospolitého, nedotýká se zřízení státního. (*Epodon liber* obsahuje jamby vzorů Archilochovských (str. 91). *Carminum* I. IV. následují plodů Sappoiných a Alkaiových. *Epistola ad Pisones* n. *Ars poetica* jest list daný jednomu z přátel básníkůvých, kde se jednak na pravou cestu v básnictví poukazuje, jednak zase povaha básní, jmenovitě tragódií, objasňuje. (*Epistolarum* I. II. obsahují větším dílem vtipné a duchaplné důvěrné rozmluvy. V elegiích vynikli kromě Ovídia *Albius Tibullus* a *S. Áurélius Propertius*; básně Tibullový dojmají něžností, srdečností a nelíčeností citu; Propertiovy proudí vášnivěji, jeví však více ráz vzorů řeckých.

Naproti básnickému písemnictví zůstala prósa za panování Augustova značně v pozadí. Řečnictví za příčinou nepříznivých poměrů politických ochablo nejvíce; avšak ani *dějepisectví* nemělo volné dráhy, což, nejvíce patrné z osudu, který zastihl *T. Labiēna* (str. 261), jehož knihy z nařízení senátu ochotně Augustovi se kořícího spáleny jsou. Nejvíce proslavil se téhož času *T. Livius**), původce velmi rozsáhlého díla o dějinách římských, ab *urbe condita* 142 kněh, z kterých však ačkoli v středověku ještě celé dílo bylo zachováno, nás došlo toliko prvních 10 kněh, potom knihy od 21. — 45, z kterých 41. a 43. neúplné jsou. Z ostatních kněh zachovány skrovné výpisy. [Důkladným badatelem dějin národů cizích byl *Trogus Pompejus*, z jehož spisů však *Justinus* (z II. neb z III. stol.) málo důmyslný výběr učinil, který ovšem posud máme.] Politický a historický *zeměpis* za příčinou hojných výbojů a horlivého šíření obchodu římského bedlivě pěstován. Ke zdokonalení jeho nemálo prospělo výše spomenuté vyměření a popsání říše. Mappy byly v Římě již za doby Varrónovy v obyčeji; důkladnější pak zhotovovaly se na základě řečeného vyměření. Zachoval se však jediný středověký opis takové staré mappy z doby prý něco pozdější, t. *Tabulae Peutingerianae*, tak nazvané po augšpurském patriciovi a syndiku městském Peutingerovi († 1547), v jehož držení byl poslední opis jejich. O řeckém zeměpisci Strabónovi učiněna zmínka na str. 10. [Kromě něho psali jazy-

*) Bibliotéka kl. ř. a ř. seš. 16 atd.

kem řeckým téhož času *Diodóros Sicilský* a *Dionýsios Halikarnasský*, oba žijíce v Římě. Ze spisu Diodórova řečeného *Βιβλιοθήκη Ιστορική* došly nás nesouvislé části; z díla Dionýsiova o báječné historii národův italských (*Ρωμαϊκή ἀρχαιολογία*) máme jenom začátek. Z umění výtvarných pěstováno pořád ještě jediné stavitelství. Stavby Caesarem počaté dokončeny, mezi novými vynikal chrám Marta Mstitele (Mars Ultor), Augustovo mausoleum, t. j. náhrobek vypínající se do výšky v podobě hory s několika odstavci stromy posazených, jehož vrchol ozdoben jest kovovou sochou císařovou. Nejznamenitější pomník z doby této jest však velkolepé *Pantheon* na poli Martově (nyní Sancta Maria ad Martyres).

B. Císařové z rodu Livina (14—68).

Za příkladem Oktaviánovým nazývali se všichni příbuzní jeho nástupcové Caesary, z čehož později vyvinul se obecný název k poznamenání buď důvěrného pomocníka samovládcova a domnělého nástupce jeho, buď panovníka samého. Naše slovo císař i německé Kaiser (*καῖσαρ*), jakož prý i východo- a jihoslovanské car vzaly odtud počátek svůj. Vlastním titulem samovládcovým zůstalo však u Římanů samých pojmenování Augustus, ke kterému hned po vymření rodu Livina přidán na začátku název imperator, tak že plný titul zněl „Imperator Caesar N. N. Augustus“ atd. Vladaření prvních Caesarů od vladaření Oktaviána v ten způsob se lišilo, jako panování starších tyrannů hellénských od mladších jich napodobitelů (str. 76—77). Všichni čtyři *Tiberius* (14—37), *Kaligula* (37—41), *Klaudius* (41—54) a *Nero* (54—68) začátkem panování svého vzbudili sice dobré naděje, avšak dříve později v opačném směru vynikli. Spoléhající na praetoriány hýřili na útraty státní ano Kaligula i na soukromých osobách peníze vydíral; za všech kvetlo udavačství na zločiny velezrády (*laesae majestatis*), provázeno jsouc ukrutenstvími přerozličného druhu; všichni sami sešli se světa smrtí nepřirozenou. Za posledních dvou roztahovalo se při dvoře panovníčím zlopočestné působení a řádění ženštin (*Messaliny*, *Agrippíny* a *Poppae Sabíny*). Nejhůře dařilo se Římu, avšak ani provinciím neušetřeno. Vedení válek bylo věcí vedlejší, jako za Oktaviána. V Němcích nepořídil *Germánicus* (14—16) ničeho, ačkoli tytéž statečně bojoval. Nebylo se však Římanům tehdež z této strany ni-

čeho báti, neboť mezi Germány samými vypukly bouře *Ariminia* proti *Marobodovi* a p., které skončily obyčejně buď útěkem poraženého knížete k Římanům (Marobod od Tiberia r. 19 ubytován v Ravenně) aneb úkladnou vraždou vojevůdců, toužících po utužení moci vladařské (Ariminius od příbuzných svých skolen r. 22). Také války za Klaudia zanesené do *Brittanie* nedospěly konce. *Mauritania* po smrti posledního krále (Juby II. † 43) učiněna provincií, tak že potom celý sever africký k říši římské náležel. O něco později (46) dostalo se i *Thrákii* samostatného zřízení provinciálního.

C. Věk Flaviovců (69—96).

Za posledního roku panování Nerónova vzbouřila se vojska v několika provinciích, ustanovující proticísáře, z kterých však jediný T. Flavius Vespasiánus (69—79) došel obecného uznání. Byl pak Vespasiánus po Oktaviánovi první císař povahy ušlechtilé. Za něho kázeň vojenská napravena a pokladnice státní slušně opatřena. Nemíně šířiti hranic ohromné své říše, dbal bedlivě o pořádek státní a tudy i o potlačení *vzpourey batavské* a *židovské*. Ještě jsa ve službě Nerónově podmanil odpadlou zemi galilejskou a samařskou; dobytí a pokoření Jerusálema, stav se císařem, přenechal synu svému *Titovi*, které tento také vykonal r. 70, na statisíce Židů pobiv neb rozprodav a město s chrámem vyvrátiv. Válka s Britty jsouc obnovena, dokončena *Juliem Agrikólou*. Krátké panování *Titova* (79—81) památným se stalo skrze neštěstí, které způsobil tehdá Vesuv, pohřbiv pod vysoptěným popelem svým města námořská *Herkulánium*, *Pompeje* a *Stabie*.*) Bratr Titův Domitiánus (81—96) obnovil neblahé časy rodu Liviina. Za něho zmohl se národ *dácký* (větev Getů, str. 151) pod králem *Deceballem*, jenž nedávno do nížin uherských vniklé *Jazygy* původu sarmatského za Tisu vytláčiv, kolem dnešního Sedmihradska tak mocnou

*) Začátkem 18. století objevena poloha Herkulána (1709) a Pompejí (1721) a potom v rozdílných dobách části měst vykopávány. Vrstva popelu a tufového štěrku, která přikryla Pompeje, mnohem tenší jsouc než herkulánská, nyní tak dalece odstraněna jest, že již třetina města, počítajícího druhy přes 20.000 duší, venkonce odhalena. (Viz Slov. N.). Na vrstvě, která Herkulánium kryje, rozkládá se nyní město Resina.

říši zařídil, že Domitiánus podniknuv vojnu v tyto strany, k potupnému míru přinucen, kterým se zavázal dávatí Decebalovi roční poplatek.

D. Doba císařů důstojných (96—180).

Dějiny vnější. Když Domitia císařovna, o jejíž usmrcení se Domitiánus byl usnesl, chotě svého v hanebném úmyslu předstihla, vyvolil *senát* jednoho z údů svých Kokoeja Nervu (96—98) za císaře, který přijav Španěle M. Ulpia Trajána (98—117) za syna, říši opatřil mocnářem statečným i spravedlivým. Za něho uvolněno i vědám tou měrou, že se nejvýtečnější dějepisce římský Tacitus unesti dal vyrokem: *Rara temporum felicitas, ubi sentire, quae velis, et quae sentias, dicere licet.* Trajánus Decebalovi poplatek odepřel, r. 101 dva mosty přes Dunaj blíže Ršavy a o něco výše vystavěv, do Dácie přešel a dvojí válkou krále porazil. Decebal sám sobě odňal život (105); země jeho učiněna provincií římskou (105—270). Avšak nejen za Dunajem proti Dákům, noprž i za Eufrátem vítězně postupováno proti Partům. *Armenie*, *Mesopotamie* a *Assyrie* s říši spojeny, která za Trajána, rozšířivši se na jihu i přes *Núbii*, dosáhla objemu největšího (kolem 100.000 □ mil s 130.000.000 obyvateli). Ale Trajánus vynikal nejen ve válce, noprž i v míru. Obchod podporoval stavěním a opravováním silnic, průlivův a přístavův; umělce pak zaměstnával krásle Řím i jiná města stavbami chrámů, vítězných bran, čestných sloupů a podobných pomníků (z kterých mnohé podnes se zachovaly, jako na př. sloup Trajánův). Za nástupce měl Trajánus zpřízněného krajana P. Aelia Hadriána (117—138), kterého Plótina císařovna, zatajivši prý na čas smrt manžela svého, jménem jeho za syna přijala. Kromě náklonnosti k válkám následoval Hadriánus ve všem předchůdce svého, překonal ho však v péči o blahobyt provincií, po kterých mnohá léta pěšky cestoval, vady a nedostatky napravuje. (Také otrokům přilepšeno záповědí, že bez přivolení úřadu od majitelů neměli býti usmrcováni.) *Armenie* dostala opět samostatného krále, *Mesopotamie* a *Assyrie* Parthům zase vráceny. Když však učiněny přípravy k vystavění Jerusalema, ale nikoli v úmyslu tom, aby město Hospodinovo se opět zvelebilo, noprž aby osadě římské, řečené Aelia Kapitolína, a modloslužbě Jovově na věky místo postoupilo, vyvolány nové židovské bouře (131

až 133), které po nesmírném násilí (přes 500.000 Židů pobito, největší jich část do cizích zemí rozehnáni) udušeny jsou. *) Za nástupce ustanovil Hadriánus T. Antónia Pia (138—161), který spravedlivě a tiše vládne po 23 let, za Caesara si vyvolil zetě svého M. Aurélie (161—180), vymínil si na něm, aby za spoluvladaře si přibral L. Véra (161—169), jehož Antónius vedlé Aurélie byl přijal za syna. Vládli pak oba pospolu osm let; Aurélius šetrně a mírně ve smyslu svých předchůdců, Vérus následuje způsobů Nerónových. Vérus vedl aneb dal vésti válku proti *Partům*, znepokojujícím území římské a spojil s říší opět část Mesopotamie. Aurélius byl třikrát zaměstknán na Dunaji v tuhém odboji proti *Markomanům*. 163—180

Ztroskotání říše dácké způsobilo nepochybně velký strach i jiným sousedům Římanů v Podunají, (ano mělo dilem, jak se zdá, za následek uvedení některých národů germánských v jakousi odvislost od Říma. Tak jmenovitě Markomani a Kvadové již tehdy přijímali krále rodů cizích, dosazované a podporované od Římanů,) i byli hý se k Římu chovali tiše, kdyby se na ně nebyli tlačili na půlnoci soukmenovci gothičtí, podmaňující sobě tehdy krajiny na severní straně horstva karpatského. Nenadále tedy udeřili na hranice římské skoro všichni sousedící národové od hořejšího Dunaje až k Černému moři, jmenovitě (Hermunduri, Nariskové) Markomani, Kvadové i zástupy jiných vzdálenějších národů svévských. Útok stal se takofka na všech místech zároveň r. 165. (Přes veliký odpor správce provincií zloupili barbari celé Nórikum, Pannonii a Rhaetii, ano r. 166) vrazili přes Alpy do Italie a obehnali Aquileji. Tu když se vrátil Vérus z Asie, přinutili oba císařové po několika bojích barbary k míru. (Ale r. 170) zrušivše mír, objevili se po druhé u Aquileje. Přes 100.000 lidí odvedeno od nich do zajetí; vedlé jiné kořisti odehualí nesčíslná stáda dobytka. (Teprv r. 171 sebral Aurélius namáháním sil celé říše dostatečnou moc vojenskou, s kterou barbary k míru opět přinutil (175), vniknův až do jejich zemí za Dunaj.) Markomani a Kvadové museli přijmouti do země své 20.000 mužů vojska římského, které ubytováno ve tvrzích schvalně k tomu vystavených. Ale ani tentokrát nebyl válkám konec. Markomani i Kvadové pod záminkou nátisků od vojska k nim vloženého, vzbouřili se již po dvou létech, a vpadli

*) Časop. Mus. kr. Č. r. XI. str. 238.

společně s jinými národky znovu do Nórika, Pannonie a Dácie na loupež. Tedy vydal se M. Aurélius opět vojensky na Dunaj a pokrotil je vítěznými boji. Mezi touto válkou zemřel však ve Vindoboně l. 180. *)

Vzdělanost. Společnost lidská v Římě byla za prvních dvou století po Kristu podivným sloučením nejvyšší učenosti, nádhery a uhlazenosti zevnější s nehlubší kleslostí a hušností mravů. Zrní i plévy ze zásob hellénistických dvorů královských, druhdy na východě roztroušených, sneseny do Říma.

V provinciích kvetly práce míru směřující vůbec k tělesnému blahobytu, k orbě, průmyslu, obchodu a k pohodlnému vedení života soukromého i pospolitého; dobré i zlé stránky vzdělanosti římské nevystoupily v provinciích, kde tedy praktický směr panoval, nad prostřední míru. Jazyk latinský nejen za příčinou státního zařízení, noprž i následkem rozvoje, vykonaného během dvou století, všude se šířil. Měl tehda tak řečený stříbrný věk svůj. Plody literární nejevily sice takovou jadrnost a uhlazenost jazykovou, kterou se vyznamenal věk Cicerónův a Oktaviánův, ale vnitřní cena jejich nicméně byla znamenitá. V básnictví velmi horlivě pěstovalo se *epos*. Skoro současně básuili M. *Annaeus Lucianus*, jehož nedokončená báseň *Pharsalia* líčí válku mezi Caesarem a Pompejem, K. *Silius Italikus*, který si obral za předmět druhou válku púnskou, a K. *Valerius Flakkus*, jehož *Argonautica* v mnohých věcech vynikla nad řecké vzory. Báječné boje thébských Oidipovcův a pak statečnost Achillovu opěvoval mladý P. *Papinius Statius*. Aisóповy *bájky* volně přeložil na jazyk latinský Oktaviánův propuštěnec *Faedrus*, k překladům pak přidal také samostatné plody téhož druhu. Básnictví *didaktické* skleslo na veršovanou prósu. Do živého udeřili však *satirikové* a *epigrammatisté*, kterým hniloba tehdejšího soukromého i veřejného života poskytovala přehojné látky (známať jest Juvenálova průpověď: *Difficile est satiram non scribere*). Zachováno od záhy zemřelého *Persia Flakka* šest satir stavících na pranýř podlost mnohých spisovatelů, nábožnůstkářství hellénistické, pošetilost zahalčivého vychování dítek, marnivost římskou atd. D. *Juvenius Juvenalis* zůstavil po sobě 15 satir, nelítostně tepajících tytýž výslovně jmenované osoby nejvíce ze dní Domitiánových.

*) Přír. Kn. Dějep. R. od V. V. Tomka. I. str. 28—31.

K oběma těmto básníkům řadí se co do směru nejvýtečnější epigrammatista římský *M. Valérius Martiális*.

⌈ Zcela rozdílného rázu jsou v jazyku řeckém složené satirické spisy mnohoplošného hellénisty *Lukiána*, který opustiv Samosata, rodinné město své v Syrii nad Eufrátem, a procestovav mnohé římské provincie v Evropě, v Agyptě za správce nad jistou částí postaven jest, kdež nepřekonanou lehkomyšlností vážné i liché, vznešené i podle výjevy života lidského v oběť přinášel cituprázdnému ačkoli jinak důmyslnému vtípu svému. ⌋

Nejslavnější okrasou stříbrného věku prósy římské jest *dějepisce P. Kornélius Tacitus*, jehož spisy provívá neoblomná láska k pravdě a ke všemu, cokoliv ušlechtilého jest. Líčil předměty těsně sice avšak i přesně a na základě důkladných studií. První jeho historické dílo jest *Agrikola*, vzorný životopis jeho tchána, bez odporu nejvýtečnější všech biografických památek starověkých. Hlavní jeho plody však, bohužel jen s částí zachované, jsou *Historiae*, obsahující dějiny od roku 69—97, a pak později složené *Annales*, jdoucí od r. 14—69. Ostatní dějepiscové doby této přestávali na stručných a povrchných nástinech dějin, zastavující se nejraději při tom, co k rhétorickému výšperkování díla zvláště spůsobilým býti se podobalo. ⌈ První dvorský historiograf v Římě, *Vellejus Paterkulius*, ctitel Tiberiův, napsal stručný přehled dějin římských, počínaje od zboření Troje a konče r. 30. po Kr. Vrstevník jeho *Valérius Maximus* v devateru svých knihách činů a výroků pamětihodných více po výmluvnosti nežli po pravdě bažil (Caesara a Augusta nazývá náčelníky ne lidí, ale bohů). Ne mnohem výše stojí velebitel Alexandra Vel., *Q. Kurtius Rufus*, z jehož desatera kněh první dvě se ztratily. *L. Annaeus Flórus* v chatrném svém nástinu dějin římských rhétoricky oslavuje stranickým způsobem válečné skutky a staré mravy římské. Naproti tomu současně sebral *K. Suetónius Tranquillus* ve svých životech 12 Caesarů, čehokoli se dopídil, důležité věci od nepatrných neodděluje, vnitřního pak jich vývoje málo šetře. ⌋

Řeckým jazykem složeno za též doby několikero historických spisů důležitých. Žid *Josefus Flavius* vypsál válku židovskou za *Vespasiána*, ve které sám měl účastenství, vyličil starožitnosti národa svého, svůj život a j. *Boiófan Plútarchos* podal vedlé rozprav filosofických 24 kněh životopisných (*Βιοι παράλληλοι*), svěd-

čicích jednak o učenosti jednak o šlechtné vůli jeho. (Alexandreian *Appiános* sepsal dějiny římské způsobem středním, avšak z díla jeho zachovala se jenom malá část. Bithýňan *Arriános* obral si za předmět své Anahasi opět Alexandra Vel., jakož pak ve zvláštních spisech o Indii a o přeplavání Černého moře zprávy po sobě zřídil.) Pélúsián *Klaudios Ptolemaios* vedlé spisů zeměpisných (str. 10) proslavil se svou soustavou astronomickou.

Ze zeměpisů zachovala se Tacitova *Germania* (a *Pompónia Mély* spis *De situ orbis*.) Mezi řečnicky vyuikal *Plinius Ml.*, jehož chvalořeč k císaři Trajánovi vedlé mnohých listů jeho k souvěkým osobám věrným znkem jeho doby jsou. (Institutiones oratoriae, sepsané od *M. Fabia Quintiliána*, jsou nejvýtečnejším dílem římským svého druhu, výsledek to mnoholetého, bystroduchého a všestranného studia v písemnictví i řeckém i latinském.) Nejznamenitější spisovatel filosofický byl *L. Annaeus Seneka*, jehož pojmání tytýž až k názorům křesťanským se přiblížilo. Ostatně kořistil nejvíce z filosofů stoických. Jsa vychovatelem Nerónovým pokaženého vychovance neupravil, sebe však nakazil, ano i o život připravil. (Po něm vynikl ve smyslu Lukianově *Appulejus*.) V přírodních vědách pracoval vedlé Seneky, strýc Plinia Ml., *Plinius St.*, jehož *Historia naturalis* o 37 knihách, ačkoli není spisem samostatným, přece k nejdůležitějším památkám starověkým náleží. (Z této doby zachoval se také spis o stavitelství, de architectura, který složil stavitel *M. Vitruvius Pollio*, žije za Oktaviána a Tibéria.) Zvláštní péče věnována za doby císařů k vědeckému proskoumání a sestavení římského práva. Do své tajné rady brali císařové velmi rádi zběhlé právníky, jmenovitě pak za časů císařů důstojných požívali učení právníci zvláštní vážnosti při dvoře. Tedy prameny práva římského*) bedlivě sbírány, sestavovány (*Salvii Juliani edictum perpetuum*) a vysvětlovány. Jakýsi *Gajus* asi za Aurélie napsal ve

*) Kromě republikánských pramenů práva a zákonů čerpáno za císařů z nových zříděl panovníků, jakáž byla: *edicta* čili constitutiones ad omnes, *rescripta* čili naučení daná ve zvláštních případech právních, *mandata* č. nařízení poslaná správěcům provinciálním, *decreta* obsahující nálezy v jistých věcech na císaře vznesených, *responsa et sententiae prudentium* čili dobrá zdání právníků.

čtyřech knihách institutionum commentarios, které přes 300 let zůstaly vítanou učební knihou.]

Umění výtvarné docházelo ve mnohých císařích horlivých Maecónů. O šílenosti Neróna, který Řím dal zapáliti, aby jej nádherně opět vystavěl a zvláště sobě zlatý dům zbudoval, nelze šířiti slov; ale *stavby* důstojných císařů jsou dobrým znakem snažení ušlechtilého a vkusu klassického; řízeny však jsou staviteli řeckými. Zvláštní zmínky zasluhují: Vespasiánem započaté a Titem dokončené divadlo, řečené kolosseum, lázně Titovy, forum Trajanum, mausoleum Hadrianum (nyní Castel st. Angelo), beneventská čestná brána Trajánova, vítězné oblouky a sloupy Titovy, Trajánovy a Auréliovy v Římě a j. Čestné brány a vítězné sloupy zdobí mistrovská řezba, znázorňující válečné, lovecké a obětní výjevy ze života císařův. *Malířství* římské posud není náležitě poznáno. *Hudbě* se nedářilo v Římě, ačkoli nebyla zanedbávána. Nejvíce jí uškodil Nero, dav lidu příčinu k domněni, jakoby hudebnictví a tyranství byla od sebe neodlučná.

E. Zlořády vojska a vůdců jeho (180—324).

Po smrti Auréliově nastala Římu nevýslovně truchlivá doba. Během 144 let císařovalo 31 osob, z kterých poslední, Kónstantínus Veliký, nový obrat připravil. Dlouhou onu řadu začal nehodný Auréliův syn, *Kommodus* *), jenž závřev s Mar-

*) 1. Kommodus (180—192, zavr.). 2. Pertinax (193 zavr.). 3. Didius Julianus (193 zavr.). 4. *Septimius Severus* († 211). 5. Karakalla (— 217 zavr.). 6. Makrínus (— 218 zavr.). 7. Héliogabálus (— 222, zavr.). 8. *Alexander Severus* (— 235, rovněž jako výborný rádce jeho Ulpiánus zavr.). 9. Maximínus (— 238 zavr.). 10. Gordiánus (— 244, zavr.). 11. Filippus (— 249 padl v bitvě). 12. Decius (— 251 p. v bitvě). 13. Gallus (253 zavr.). 14. Aemiliánus (253, zavr.). 15. Valeriánus (— 260, † po 10 letech v zajetí perském). 16. *Galiénus* (syn předešlého, — 268, p. v bitvě). 17. Klaudius († 270). 18. *Auréliánus* (275, zavr.) 19. a 20. bratří Tacitus a Florian (275—276, zavr.). 21. Próbus (— 282, zavr.). 22. Kárus (— 283, zavr.). 23. Numeriánus (284, zavr.). 24. Dioklétiánus (184—305, sestoupiv sám s trůnu, † v dalmatské Salóně 313). 25. Maximiánus (286—310, k samovr. přinucen), 26. Kónstantius Chlórus 305— † 306), 27. Severus (306—307 k samovr. přin.). 28. *Galérius* (306— † 311). 29. Maxentius (306—312, padl v b.). 30. *Licinius* (307—324, 325 oběšen), 31. Kónstantínus Veliký (306—324, potom samovládce — 337).

komany i Kvady mír a přijav jich přes 20.000 do vojska svého, podlé Nerónova způsobu žije, trůn zhanobil. Odstraněn pak vraždou v 13. roce svého panování. Od té doby panovník za panovníkem nepřírozenou smrtí trůn i svět opouštěli. Obyčejně vojsko dosazovalo na trůn a sesazovalo s něho. A byla doba, ve které tomu se dostalo císařství, kdo zaň vojsku nejvíce zaplatil; kdo však pečoval o kázeň aneb o pořádek, životem nikdy jist nebyl. Dá se pak tudy vysvětliti, kterak možná bylo, aby dosedl na trůn i tak bezsmyslný mladík, jakým byl 15letý *Bassiánus* (Héliogabálus), který vedlé nekonečné řady pošetilostí a hanebností také oře svého jmenoval konsulem. Jinak nebyl obsah dějin příliš rozmanitý. Za *Septímia Sevéra* zařizena rozhodná vojenská vláda, senát vši moci zbaven a tajnou radou právníků víc než kdy jindy nahrazen (Papiniánus, Ulpiánus, Julius Paullus). (*Dioklétianem* konečně všechny formy z doby republikánské odstraněny a tudy absolutní monarchie řádně zařizena.) Za *Karakally*, syna Septimia Sevéra, z příčin vydírání berně všemu svobodnému obyvatelstvu říšskému občanské právo uděleno; tím způsobem rozdíl mezi Itálií a provinciemi, ovšem když ho ve skutečnosti již málo bylo pozorovati, výslovně zrušen. Za 3. nástupce Karakallova, t. *Alexandra Sevéra*, *Artaxéřaves*, Peršan z rodu Sassanova, vládu Partův vyvrátil l. 226 a novou perskou zařídil. Od té doby ožily staré *boje mezi západem evropským a východem asiatským*. Zároveň dotírali na říši římskou *germánští národové* po celé čáře hranic severních, uvnitř pak vznikaly *vzpoury vojenské* vyvolávající vůdce své za vzdorocísaře. Proti *Maximínovi* povstalo 5, proti *Galiénovi* 19 vzdorocísařů. Podařilo se sice *Auréliánovi* jednotu říše zachrániti, ale Dácie padla r. 270 za kořist mohutnému národu *Gotův*, ve vojsku pak *živel germánský* nebezpečně se zmáhal napořád; neboť císařové domnívajíce se, že návalu severskému odolají, přijmouli bojechtivý lid do služby své, Germány čím dál tím častěji do žoldu brali. Tedy *Dioklétianus* znamená, že nelze jedné osobě hájiti hranic říše tak ohromné, již po dvouletém panování odhodlal se vzíti si *Maximiana* za spoluvladaře, s kterým správu a moc vojenskou v ten způsob rozdělil, že zůstaviv si počestilý východ, románský západ *Maximianovi* odevzdal. Ano brzy uznal *Dioklétianus* za dobré, aby i on i kolléga jeho po jednom pomocníku si přibrali, které nazývali *Caesary* a kterým několik provincií

svěřili. Ale sotva že se vzdal trůnu nový pořadatel říše, vznikly mezi „Augusty“ a „Caesary“ o *samovládě a spohvládu* občanské války podobné k těm, které na sklonku republiky vedeny byly mezi triumviry. Konečného vítězství dostalo se Kónstantínovi. *)

F) Kónstantínus I. a rod jeho (324—363).

Křesťanství. Od usmrcení a z mrtvých vstání Spasitelova neuplynulo ještě plných 300 let, když slavila církev křesťanská vítězství své nad židovstvím i pohanstvím. Byly pak příčiny tak rychlého vzrůstu církve jednak vnitřní jednak vedlejší. Božský původ a základ nového učení z prostičkých mužů galilejských učinil věstitele nadšené nejsvětějším zápalem, opatřené zazračnou výmluvností, ozdobené nadpozemskou láskou k bližnímu a nejčistějším životem. (Jaký to rozdíl mezi učením, že člověk bez lásky nic není, že víra bez skutku mrtva jest, že potřeba jest obléci nového člověka a t. d. a mezi hloubavým stoicismem, jehož zjištěné vzdalování se světa a blouznivé sebezapírání vrcholilo v samovraždě! Stoický mudrc císař M. Aurélius nedovedl kárati bídných pošetilostí ve vlastní rodině přese všechno dobré přesvědčení své, kdežto vrstevník jeho apologetik Justínus, za blaho svých pronásledovaných spoluvěřících ani smrti se nebál. A přece honosila se stoa nad všeliké školy filosofické ovocem nejblahoplojnějším.) K vedlejší příčinám rychlého zmáhání se náboženství křesťanského náležela bez odporu především huiloba panující tehdejší i ve veřejném i v soukromém životě společenském. Dále do tohoto druhu počítati jest: ohromnost říše, která vzájemné obcování i mezi odlehlými krajinami patrně usnadňovala; roztroušenost sídel židovských, v jejichž synagógách obyčejně první slova nového učení se hlásala; široké pole jazyka i řeckého i latinského, které od Eufrátu se rozkládalo až do atlantského Ókeanu a od pouští afrických až do nížin dunajských a rýnských;

*)

Kónstantínus I. Chlórus † 306 (Helena, Theodóra)

Kónstantínus I. Vel. † 337.
(Minervína; Fausta)

Julius Kónstantius
Gallus *Julianus*

Krispus; Kónstantínus II., Kónstantius II. Kónstans † 336
† 326 † 340 † 361 † 350.

zakládání společností (církví) křesťanských v nejdůležitějších městech, z kterých učení po okolí šířeno; zařízení důmyslného ústrojí hierarchického, které vzájemné poučování a tužení sil neobyčejně podporovalo; spisy apologétické, exégétické a dogmatické; školy katéchétické, z kterých vycházeli učitelové církve, otcové a spisovatelé církevní; synody a koncília; ano i samo pronásledování a násilné potlačování nového učení věřící nejen u víře posilňovalo noprž i hojně údy do církve přivádělo*) Za Kónstantína bylo křesťanství již tak mocné, že když oprávněnost jeho ve státě vyslovena ediktem milánským z r. 313 za několik let později úředníkům státním jakožto zástupcům velmoci křesťanské zapovězeno jest bohům pohanským zapalovati žertvy. Následkem toho vyneseny zákony proti pošetilým a bezuzdným slavnostem pohanským, proti utracování dítek, proti nelidskému nakládání s otroky a t. d.; ano i proti zápasům gladiátorským ačkoli bez výsledku horleno. Naproti tomu veřejně i soukromě dávana přednost vyznavačům křesťanství, správa církve pak mnohonásobně z vůle císařské podporována a vůbec k tomu hleděno, aby zřízení státní proti církvi v ničem nečelilo. Ale obrat ten měl pro církev také následky neblahé. Mnozí přijavše křesť, tlačili se na úřady církevní, nemajíce duchovního povolání a toužíce toliko po výnosném a čestném postavení; i vznikly tudy záhy mnohé nepořádky a výtržnosti, které v očích mnohých pozorovatelů pohanských aneb předpojatých na samo křesťanství vrhlo skvrny**). Neméně škodilo církvi nešetrné míchání badání hellénistických s učením křesťanským, což záhy vedlo k sektářství rozličného druhu, jako na př. ke gnósticismu, manichaismu, montanismu a t. d., zvláště však k arianismu (318), který tvrdil, kterak prý Slovo tělem učiněné není Bohem, noprž toliko tvorem jeho. Ačkoli pak již v 2. roce samovlády Kónstantínovy (325) na všeobecném sněmě církevním v Níkaii bithýnské arianismus zavržen, vzámahal se nicméně ve mnohých krajinách a jmenovitě donesen za Dunaj ke Gothům a přijat potom od mnohých národů

*) Věci těchto zde jenom přehledně zpomenuto, poněvadž se obšírně vypisují v dějinách církve, jež činí zvláštní předmět ve studiích gymnasiálních.

**) Velezajímavý obraz společenských poměrů ve IV. stol. po Kr. podává „Jeronym“ v Čas. Mus. kr. Č. r. XL. a XLI. str. 107 atd.

germánských. Téhož času vzalo v Agyptě počátek svůj křesťanské mnišství neboli řeholnictví (klášternictví) za příkladem sv. Antonína († 356) a podle zařízení vrstevníka jeho Pachomia. Vůbec značí doba Kónstantínova přechod z pohanství do křesťanství, v samém pak císaři, jehož pokřtění padá do roku jeho úmrtí, odráží se nesrovnalost věku toho; vybavoval se Kónstantínus z názorů a způsobů pohanských jenom zvolna, ačkoliv o vítězství křesťanství nepochyboval.

Ústrojí státní ve smyslu monarchie absolutní a to podle vzorů orientálních dokonáno, všeliké stopy republikánské vymítěny. Nový systém a nová dynastie, jako za dávnověkosti v Agyptě a v Asii měly za následek nové sídelní čili hlavní město. Tedy již l. 326 (dne 4. list.) položen základ na místě starého Byzantia k *Novému Římu*, který (dne 11. května) r. 330 pohanským pontifikem posvěcen jest. Později však ustoupil název Nového Říma pojmenování podle jména zakladatelova, t. *Kónstantinúpolis*. Aby nezůstalo toto město v pozadí za starým Římem, ozdobeno jest mnohými stavbami, nejvíce ovšem pohanskými, avšak i také chrámem křesťanským, krásným chrámem sv. apoštolův s vysokou klenbou. V příčině správy rozdělena říše na *čtvero praefektúr, 13 dioikésí a 116 provincií*. Moc vojenská od vladařské však oddělena, aby se předešly vzpoury v odlehlých provinciích; tedy *praefektům, vikáriům a rektóřům* jednotlivých částí svěřena toliko moc správní a soudní; vojsko mělo zvláštní své *duces* neb *comites*, kteří stáli pod vrchním dozorstvím velitele pěchoty (*magister peditum*) a velitele jizdy (*m. equitum*) a však pod jedním nejvyšším dozorcem (*m. utriusque militiae*); skládáno jest nejvíce z národů germánských a sarmatských. Při *dvoře* císařském v úřednictvu i stupně i obory činnosti přísně odměřeny. Hlavním dozorcem paláce císařského byl *praepositus sacri cubiculi*, vnitřní věci říšské řídil *magister officiorum*, nad státní pokladnicí bděl *comes sacrarum largitionum*, nad pokladem domácím *comes rei privatae* a t. d. Úředníci tito s *praefektem praetorio, praefektem města* a několika právníky, celkem 16 osob, činili tajnou radu, nyní consistorium principis řečenou. Daň byla trojího druhu: *inductio*, vyměřená každého 15. léta (počínajíc l. zářím r. 312) z pozemků, *chrysargyron* č. aurum lustrale vybíraná od průmyslníků každého 4. roku, a *aurum coronarium*, daň z dobrovolných darů, kterým zvláště města

byla podrobena. Jakkoli se podobalo, že pokoj v říši na bezpečných základech spočíval, přece tomu tak nebylo. Na hranicích ani Peršané ani národové germánští přátelství nezachovávali; ve vojsku nebylo ducha vlasteneckého; byloť v něm tolik různorodých živlů, že jednota jeho pouhým nejvyšším dozorstvím neb velitelstvím v tak přerozličných a odlehlých provinciích udržena býti nemohla; také z převratů násilných nikdo více nekořistil než nenasytné legie, které tudy všelikých příležitostí k vyvolání novot sobě příznivých ochotně se chápaly. Obyvatelstvo říšské, zbaveno jsouc všeho veřejného působení politického, odsouzeno bylo k nečinnosti a ke lhostejnosti. Ostatně spočívalo blaho ohromného státu na spůsobivosti mocnářově.

Dějiny větší. Poněvadž nejstarší Kónstantínův syn působením macechy své o život připraven, zůstavena říše mladším třem, s kterými se o ní rozdělití zamýšleli tolikéž strýcové i bratrovci jejich. Násilí rozhodlo sice ve prospěch jediných synů Kónstantínových, avšak ani ti se o dělení mezi sebou neshodli. Kónstantínus Ml. padl v boji proti Konstantovi; proti tomu však způsobilo bouři vlastní vojsko i zabit jest. Přemohl sice Kónstantínus odboj obrácený i proti němu; ale v Gallii brzy potom vyvolán za Augusta Juliánus, který statečně háje hranic porýnských proti germánským spolkům Allemanů (při horním) a Franků (při dolním toku řeky), obecné oblíby došel. Kónstantius stroje se vytáhnouti proti bratrovi svému, zemřel. Tedy *Juliánus* jsa samovládcem jal se prováděti opravy v státě; dvorská nádhera odstraněna, její pak místo zaujal hrdý kynismos; křesťanství uváděno v posměch a potupu, naproti tomu co nejsnažněji pracováno, kterak pohanství zvelebiti; císař sám neunaveně modlám oběti přinášel, aby příkladem působil; chrámy pohanské zdobeny, křesťanské pak olupovány. Židé měli ve fanatickém počínání křesťanského „apostaty“ býti dobrým prostředkem: chrám jejich měl nově býti vystaven a všeliká berně jim odpuštěna, kdežto křesťanům dosavadní svobody jsou odňaty. Avšak prvé než Židé k chrámu základy položili a než pohané snahy vzkřísitele svého pochopili, zastřelen Juliánus šípem na útěku před Peršany. S ním shaslo také pohanství. Vojsko volilo potom za císaře *Joviána* (363—364), který však, učiniv s Peršany mír, brzy potom zemřel.

H. Valentínianus a rod jeho (364—392).

Za několik dní po smrti Joviánově povýšen od vojska na císařství *Valentínianus I.* *) který skrze bouře vnitřní na hranicích panující bratra *Valenta* za spoluvladaře přijal, poručiv jemu *země východní*, řecké, kdežto *země západní* sobě ponechal. Jakkoli k sobě byli bratři téměř ve všem velmi podobní, v tom se od sebe znamenitě lišili, že Valens holduje arianismu, katolíky stíhal, kdežto poněkud ráznější Valentínianus jakési nestrannosti šetřil k oběma vyznáním. Jinak bránil se Valentínianus (i proti *Alemanům* i proti *Sasům*) po moři činicím nájezdy na země jeho, s prospěchem. Po čtyřech letech vládl ve spolku se synem svým Gratiánem. Když však r. 375 vytáhl do Pannonie proti *Kvadům*, v hněvivé rozmluvě s jejich posly, vyjednávajícími o mír, mrtvicí raněn jsa skončil. Téhož roku začalo ono velikánské vtírání se národů germánských do říše římské, v jehož popředí byli Gothové a které o dvě stě let později skončilo Langobardy. Nazýváme je velikým stěhováním se národů germánských. Příčinu k velevýznamnému tomuto ději dali Hunové, ačkoli nedá se upřítí, že nával germánský na říši římskou již od sta let čím dál tím více se zmáhal. Hunové byli větev čeledi uraločudské, sídlili pak před nedávnem v krajinách mezi Černým a Kaspickým mořem, nájezdy odtud činíce na okolní sousedy. Roku 375 udeřili na východní čili *Ostrogothy* a porazili je v krvavém boji. V zoufalství odhal sobě starý král ostrogotský *Ermanarik* (110letý) život svou rukou. Opanovali tedy Hunové všechny země až po Dněstr, kde se na obranu postavil král západních či *Visigothův*, *Athararich*. Avšak jakkoli byli Visigothové národ bojovný, v seči s Huny tak zkrúšení jsou, že většina jich jala se utíkatí přes Dunaj k Římanům. Valens vykázal jim sídla v Moesii, vyměnil si, aby pokud se to nestalo do té doby, všichni přiznali se k arianismu. Avšak úředníci římské řídicí přesídlení Gothů, jichž bylo kolem 200.000 mužů s rodinami, tak nešetřně s lidem nakládali, že obecnou bouří spůsobili. Po dvě léta s nimi válčeno, v nešťastné pak bitvě u *Adrianopole* (378) svedené zahynul Valens.

*) Valentínianus I. (364—375) — Valens (364—378)

Gratiánus (368—383) Valentínianus II. (375—392) Galla
(choť Theodosios)

Tedy přitáhl Gratiánus, který po smrti otce svého na západě vládl ve spolku s mladším bratrem Valentiniánem II, s vojskem na pomoc, a přijav výtečného vojevůdce Theodosia za spolucísaře, poručil mu správu nad východem. Theodosios dílem zbraní dílem úmluvami Gothy k pokoji přivedl a vzav z nich jistou část do služby vojenské ostatek po Thrákii a Moesii rozsadil. Zatím vyvolán v Brittanii od legií svých *Maximus* za císaře proti Gratiánovi, i vtrhl do Gallie, kdež vojsko bez obtíže k němu se přidalo. Gratiánus zavražděn v Lyoně r. 383. *)

Boj proti Maximovi protáhl se přes pět let; teprv když Theodosios zbraň svou proti vzdorocísaři obrátil, uznán Valentinián II. za jediného císaře na západě, ačkoli vládl toliko pod ochranou zbožného **) Theodosia, svata svého.

I. Konečné rozdělení a rozboření říše (395—476).

Dějiny vnější. Valentiniánus II. řízen jsa biskupem Ambrósiem vzbudil v obyvatelstvu nejlepší naděje, ale nevěrný vojevůdce franský *Arbogast*, který na nejvyšší důstojenství od obou císařských bratří povýšen byl, Valentiniána do Gallie přilákav, úkladně zavraždil, potom pak Římana *Eugenia* za císaře vyvolal. Theodosios však vzpouru po dvou létech potlačil, zvítěziv u *Aquileje* (394) nad Arbogastem, jenž od svých zrazen a opuštěn jsa, samovraždou skončil život. Eugenius prose před vítězem za milost, od vojska skolen jest. Veškerá ohromná říše stála opět pod jednou vládou, avšak toliko na čtyři měsíce. Neboť Theo-

*) Byltě Gratiánus v řadě císařů poslední, jenž ještě na počátku vlády užíval pohanského názvu pontifika maxima. V roce jeho smrti dokončen překlad písmen svatých Nového zákona, který slove Vulgata. Časop. Mus. kr. Č. XL. str. 214.

**) Theodosios byl mocnář mravů vzorných, vůbec pak spravedlivý ke všem; ale jsa povahy prchlé, dal se hněvem tytýž unesti k neomluvitelné přísnosti v trestání. Tak l. 390, když v Soluni vojevůdce jeho v bouři městské zabit byl, 7000 občanů v cirkvu dal vojskem povraždit. Za to však když v Miláně, tehdejší sídlo císařském na západě, vstoupiti chtěl do chrámu Páně, zastoupil mu cestu biskup (sv.) Ambrósius řka: Člověk krvežíznivý nemá účastenství při svatyni. I podrobil se císař, svléknuv se sebe znaky postavení svého, veřejnému pokání, aby došel odpuštění. Událost ta svědčí zajisté nejen o nábožnosti Theodosiově, noprž i neméně o moci církve, kterou krotila bezuzdnost, odkudkoli vycházela.

dosios umíraje (395) rozdělil správu říšskou mezi syny tak, aby *Arkadios* (18 letý) vládl na východě a *Honórius* (11 letý) na západě. Za čáru hraničnou platil celkem poledník jdoucí po Dunaji na východním rozhraní pannonském. Po boku staršího bratra v Kónstantinopoli stál *Rufinus*, rodilý z Gallie, jmenem mladšího vládl Vandal *Stilicho*. Avšak i ten i onen bažili po řízení panství nad celou říší, dvůr proti dvoru popuzujícíe. Této okolnosti použiv Alarich, vůdce Visigothů, pobouřil krajiny podunajské za tou příčinou, že lidu jeho roční služba zaplácena nebyla. I vyrojili se Visigothové ze sídel svých, sesilující se po cestách všelijakými rotami lidu. Spousta krajin a měst značila směr, kterým se na jih ubírali. Staroslavná města Eleusis, Argos, Sparta, Olympia atd. zbořeny, památky klassické vzdělanosti o vzácné ozdoby oloupeny a zpotvořeny. Byl to jenom počátek onoho stoletého surového řádění germánského barbarismu, jehož jeviště z Řecka se vleklo až po moře atlantské a do pouště africké. | „Přitáhl sice od západu *Stilicho* na pomoc, ale *Arkadios* zakázal sobě této pomoci, která se rádcům jeho viděla býti nebezpečná. Konečně dosáhl Alarich svého úmyslu, když zavřena s ním mírná smlouva, kterou jmenován jest vojenským velitelem Illyrie, pokud k východní říši náležela. Ale r. 400 dal se od Visigothů voliti za krále a vyzvav je k vyhledání sobě lepší vlasti, pobuzován jsa od rádců *Arkadiových*, nastoupil tažení do Italie. Již však u *Aquileje* odvrátil *Stilicho* jeho útok. Ale hned po roce (401) přitáhl Alarich podruhé a zároveň vtrhly zástupy rozličných národů germánských, tištěných od Hunů, přes horní Dunaj do Nórika a Rhaetie. Co byl *Stilicho* zaneprázdněn s těmito, aby je upokojil, poplenil Alarich celou severní Itálii. Když však *Stilicho* zavřev mír s barbary, přijatými do služby římské, do Italie se vrátil, po několika bojích nerozhodných, učiněno smíření (403), Alarichovi pak svěřena i západní Illyrie k zemím, nad kterými panoval dosavad. Od té doby prostíralo se panství jeho podél Sávy a Dunaje přese všechny krajiny mezi mořem Siným a Černým. Zatím z tlačence národů germánských, spůsobené narážením Hunův od východu, vyřítili se r. 404 pestří zástupové Alemanů, Burgundů, Vandalů, Markomanů, Kvadů, Gepidův i jiných v počtu asi 400.000 mužů vedením knížete jakéhoš *Radagaisu* čili *Radegasta* mocí neodolitelnou na Nórikum a Rhaetii, až i zachvátili opětujm pálením,

loupením a vražděním úrodné roviny severoitalské. Stilichónovi podařilo se sice největší část divokého tohoto roje sevřít a zahladit v horách toskánských (406), ale s napnutím sil celé říše i také dožádáním se pomocných vojáků hunských za peníze. Nezápadnější země římské, Brittanie, Gallie a Hispanie, byly následkem toho opuštěny od vojsk. Tu se zdvihl již r. 406 král vandalský Godegisel s celým národem svým na půlnočním pobřeží dunajském v nynějších Bavořích, i opět se zástupy jiných národů sousedných, zejména Kvadů, nastoupil tažení do Gallie a odtud do jižní Hispanie, kdež tím způsobem vzniklo na půdě dotud římské nové království vandalské*^{*)}. V patách za Vandaly hrnuli se přes Gallii, všude loupíce a pustošíce zástupové Svévů a Alánů, kteří konečně o severozápadní a severovýchodní Hispanii se rozdělili (409). Brzy potom zmocnili se Frankové severní části Gallie belgické, Burgundové z Pomohani vnikli do východní Gallie, kterou si ve směru jižním podél toku saoneského a rhoneského podrobovali, konečně Alemanové přes Rýn se rozšířili až po Vosgy. Znameníť počet měst proti barbarům hrdinsky se bránících lehl popelem, obyvatelstvo i v chrámech Páně vražděno. Té doby dvůr císaře Honória, nejsa v Miláně dosti bezpečným, přesídlil do *Ravenny*. Tam Stilicho, jakoby byl zrádcem na císaři, skrze spojení své s Alarichem osočen a od najatého lidu přede dveřmi chrámovými zabit. Tu udeřil Alarich bez meškání na Itálii (408), protáhl zemi od jednoho konce k druhému, zdrancovav pak Řím (410) a počet svých rozmnoživ sběhlými otroky, zemřel v jižní Itálii (411), stroje se učiniti útok na Sicílii. *Athaulf* nástupce jeho v království nad Visigothy, dal se pohnouti k odtážení z Itálie do Gallie, Veda s sebou Placidii, sestru Honóriovu, která jej konečně r. 414 pojala za manžela, vtrhl konečně do Hispanie, aby zemi Vandalům vyrval, ale za nedlouho úkladně zavražděn jest (415). Placidia vrátila se do *Ravenny*. Nicméně Visigothové ve výbojích jménem císařovým pokračovali; Alány docela si podrobivše, Vandaly a Svěvy do jižních a západních končin zatlačili. Honórius oslaviv v *Ravenně* domnělá svá vítězství, postoupil Gothům i jižní Gallii, kteří tedy po obou stranách horstva pyrenejského moc svou šířili.

*) Příruční kniha Děj. Rak. od Tomka str. 45—46.

Honórius zemřel r. 423, (nedlouho po smrti svata svého Kónstantia *); Z počátku snažil se východní císař Theodosios II. o spojení celé říše v jedné rukou. (Teprv když dvořeninstvo ravenké zvolilo ze svého prostředka za císaře páraře *Jana* (423—425); ujal se Theodosios II. sestřence Honóriova Valentiniána III. [a vypravil vojsko k dobytí jeho panství. Jan vyslal vojevůdce svého *Aëtia*, rodilého Gotha, především k Hunům, aby vyžádal od nich pomoci. Vojsko východořímské dobylo však Dalmatie a potom Aquileje. Jan upadl zradou v zajetí i stát jest. Teprv nyní přišel Aëtius se 60.000 Hunů; poněvadž pak bylo pozdě, vzal úmluvu s Placidii a zaujal přední místo v radě její co poručnice nad nedospělým císařem. Přátelství s Huny bylo mu i potom velkou záštitou proti dvorským protivníkům. [Pro zachování jeho postoupil Hunům jihozápadní část Pannonie, ježto zatím východní cíp této provincie se slavným městem *Sirmiém* okolo téhož času dostal se v moc říše východní.]

Barbarská říše Hunů nabyla mezitím velikánských rozměrů. V Zádunaji upadli konečně také zbytkové Kvadův a Markomanů pod panství jejich. Ale i západnější i severnější kmenové germánští potom od Hunů podmaněni jsou, (kteřížto r. 430 válčili již na horním Rýně s Burgundy.) Na císaři Theodosiovi II. vynutili roční poplatek (z prvu o 350 liber zlata a po r. 436 dvakrát tolik.) K ohromným silám hmotným, které byly sestředěny v barbarské této říši, dostal se nastoupením Atily mohutný duch, plný velkých zámyslův a nadaný výtečnými silami rozumu a vůle. Říše uvedena jest od něho v přísnou jednotu; zkušeností a umělostí římských dovedl si ku potřebám svým zjednatí přivábením rozličných osob schopných ze říše římské ke dvoru svému. Hlavní zámysly jeho byly obraceny proti říši římské. [Zavraždil *Bledu* bratra svého (443)] dobyl ^{Sirmia} *Sirmia* a obrátil město toto v sutiny. Týž osud mělo 70 jiných měst v Moesii, Thrákii, Makedonii a Thessalii. [Nový

*) Theodosios I., Vel., 379—395

Honórius (395—423)	Placidia (l. m. Athaulf 414—415. 2. „ Kónstantius 417—421) Valentiniánus III. 425—456	Arkadios (395—408) Theodosios II. (Pulchéria (408—450) choť) Marcianus (450—457).
-----------------------	--	---

mír mezi dvorem východním a Attilou rozšířil na jih panství hunské a zvýšil poplatek na 2100 l. zl. Potom strojí se Attila na říši západní. Zavřev spolek s Gíseríchem králem vandalským, který po roce 429 Afriky se zmocnil*), vytáhl r. 451 s 500.000 m. do Gallie. Tu se však podařilo Aëtiovi spojití proti němu Visigothy, Burgundy i část Franků s Římany v jednu sílu. V *polích katalounských*, (Chalous sur Marne) svedl s ním bitvu strašlivou, ve které zahynulo s obou stran dohromady 300.000 lidí. Attila musil nastoupiti cestu zpátečnou. Ale již roku potom prvního (452) vtrhnul do Italie, rozbořil *Aquileji* a zloupil vší krajinu (po levé straně Padu až k Milánu a Pavii.) Aëtius neměl tentokrát na své straně předešlých spojenců; toliko císař východní, tehdáž *Marciánus*, poslal některou pomoc. Papežem Lvem I., jenž za Valentiniána, který do Říma se utekl, s Huny vyjednával, dal pak se Attila pohnouti, že přijav nesmírné summy peněz, Itálii opustil. Rok potom zemřev smrtí náhlou, zanechaje říši dědicům nesvorným, kteří tedy od Gepidů (žijících v Zátisi), Langobardů (v dnešním Slovensku) a Ostrogothů (v Pannonii) k moři Černému zahrnutí jsou. (I Gepidům i Ostrogothům platili potom císařové východořímské roční poplatky, aby s nimi zachovali pokoj.)

Z vyvrácení říše hunské neměla říše západořímská žádného užitku; záhuba její nedala se více zameziti. Aëtius stále stroje pikle proti dvořeninstvu, sám konečně očerněn jsa, od císaře Valentiniána vlastní jeho rukou zabit jest. Avšak nedlouho

*) Aëtius osovív r. 429 správce provincie Afriky, jmenem *Bonifacia*, při dvoře císařském, byl příčinou, že tento na pomoc zavolal Gíserícha z Hispanie. Sotva však Gíserích s rotami svými vstoupil na půdu africkou, spojil se s Mauretany jeho římské téžce nesoucími, sám pak přiznáváje se k aríanismu, s africkými donatisty proti katolíckým hrozně si počínal. Pozdě poznav Bonifacius přenáhlení své, smířil se sice působením biskupa hippónského (sv.) *Augustína* s dvorem císařským, který Aëtia přinutil přehnouti k Hunům, ale Gíserích odpor římský všude v poli přemohl a měst afrických dobyl. Karthágo stala se sídlem nové vlády vandalské. (Sv. Augustín skončil svůj život při dobývání města Hippónu, 430. Aëtius později neshodnuv se s Huny do Ravenny nazpět povolán). Tak ukrutně řádili Vandalové v nové říši, že strach a hrůza, které prvé na jmeně Gothův lpěly, od té doby s jejich jmenem spojovány (vandalismus).

potom císař na poli Martově dívaje se cvičením vojenským přepaden a skolen. Jím vymřel rod Theodosiův. Nastala pak doba velice podobná k neřestem III. století. Trůn císařský byl v rukou vojenských vůdců, jejichž poddanost a věrnost byla pouhým slovem*). Z počátku Ricimer, rodilý Svév, tváře se, jakoby uznával za svrchní pány císaře východní, s trůnem podlé libosti své nakládal (456—472), po něm sestřenec jeho Gundobald (—474) a konečně senátor římský Orestes týmž způsobem vrch drželi. Za prvního nástupce Valentiniána zavalala ovdovělá císařovna *Eudoxia* Vandala Gíserícha na pomoc; Řím, Neapole, Kapua, Nóla od Vandalů strašně sice popleněny, Eudoxia sama do Afriky odvedena, ale říši v ničem neposlouženo. Námořské tažení, které *Lev I.* nástupce Marciánův (456—474) s Anthemiem proti Gíseríchovi podnikli, skrze ničemnost vůdců zmařeno hanebně. Proti *Rómulovi*, když otec jeho Orestes vojsko neodměnil třetinou polstva italského, jakož ono sobě přálo, zdvihl Odoakar z pokolení prý skirských Germánů, bouři; Orestes stať a Rómulus s trůnu svržen. Odoakar zprvu vládl jménem císaře východního, t. *Zénóna* (474—491), zetě a nástupce Lva I., potom pod názvem krále Herulů, Skirů a Turcilingů samostatné panství prováděl. Tak vzala konec říše západorímská.

Rozhled po politickém stavu Evropy r. 476. Gíserích rozšířiv *vandalské* panství přese vší Afriku západorímskou, zmocnil se také ostrovů baleárských a pityúských, pak Korsiky a Sicilie. Říše *visigothská* prostírala se od sloupů Héraklových přes Španěly až do Gallie po řeku Loire. *Svévové* drželi severozápadní část polouostrova pyrenejského. V Brittanii jutšti *Anglové* a *Sasové* zmocnili se nížin; část obyvatelstva brittského nechtějíc podstoupiti jeho germánské, dobyla si polouostrova Armoriky, řečeného potom

*) Během 21 let s mezerou o 2 rocích vládlo 9 císařů; 4 z nich svržení s trůnu, 3 zabiti. Někteří z nich však nedošli obecného uznání. Maximus † 455, zavr. Avítus, 455 od Visigothů za císaře vyvolán, od Ricimera svržen 456. (*Majoriánus* —461, zavr.; *Severus* † 465; nikdo 465—467; *Anthemius* 467—472, zavr., *Olybrius* † 472) — všickni z milosti Ricimerovy († 472); *Glycerius* 473 svržen, *Julius Nepos* 475, svržen; *Rómulus Augustulus* svržen 476, (*Julius Nepos* v Salóně — 480 zavražděn).

Menší Britannie (Bretagne). Kolem Paříže vládl jmenem římským *Syagrius*. V Gallii belgické seděli *Frankové*, s nimi výš na Rýně sousedili *Alemanové*, a v jv. Gallii při Alpách rozhostili se *Burgundové*. Na horním Dunaji vedlé Alemanů za Lechem usadili se *Bajovaři* čili *Bavoři*; za nimi na půlnoc utvořil se spolek *Durinkův* a v nížinách při moři severním spolek *Sasů*. Za Labem, pak za vtokem jeho Zálou řečeným a za Šumavou na východ zaujali sídla od Germánů opuštěná rozdílní národkové *slovanšti*. S nimi sousedili na nynějším Slovensku *Langobardové*, za kterými seděli v Pannonii *Ostrogothové*, mezi Dunajem a Tisou *Jazygové* a v Zátisi *Gepidové*. *Itálii*, *Nórikum* *Rhaetii* držel *Odoakar*. V *Dalmatii* *Julius Nepos* vládl, uznán jsa od *Zénóna*, pode jmenem *Augusta* do r. 480; ostatek jihoevropský náležel k říši *východořímské*, jejíž východní hranice na *Eufrátě* a jižní na konci *Aigypta* se táhla.

Vzdělanost. Pohled na vzdělanost posledních tří století poskytuje obraz nad míru truchlivý. Meče barbarských žoldnéřů vnitř říše málo kdy taseny k ochraně blahobytu říšského obyvatelstva, nejvíce však z přepychu vojenských vůdců aneb k hájení dvorských piklů; na hranicích za tou příčinou osvědčily se býti nedostatečnými. Památky umělecké, kterými se proslavily doby předešlé, kdekoli se nalézaly, ve zpotvořené a oloupené podobě své vypravovaly nejvýmluvněji o zdivočilosti nových přistěhovalců. Na pokladech starého písemnictví hellénského a římského vzdělávali se řídicí duchové, nejvíce skeptičtí filosofové (jako *Sextus Empiricus*, aneb přívrženci novoakademické školy, kterou založil *Plótinus*, *Sextův* vrstevník (207—270)), jejíž přední snaha byla, sloučiti jaksi vědecké i náboženské názory doby tehdejší ve prospěch pohanského racionalismu. Naopak zase *bohoslovci katoličtí* výskumů vědeckých užívali k oslavě učení církevního. V řeči jevili všickni spisové patrný úpadek, (ačkoli mnohým nedá se upříti bedlivého následování starých vzorů.) Nový druh řečnictví vyvinul se v církvi, t. řečnictví kazatelské; nejvyšší slávy na poli tom dobyt si v *Kónstantínopoli* *Jan Zlatoustý*. (V dějepisectví vynikl v oboru jazyka latinského *Ammiánus Marcellinus*, z jehož dějin římských ta část zachována, která padá mezi 353. a 378. rok po Kr. *Scriptores historiae Augustae* (od *Hadriána* do *Kónstantína*) zanechali práci i co do řeči i co do obsahu velmi chatrnou. Na témž stupni stál *Aurélius Víctor* ve svých císařích od *Oktaviána* do *Juliána*. O něco lepší jest přehled dějin římských, který zanechal *Juliánův* písař *Entrópinus*. Mezi spisovateli řeckými té doby činí vzácnou výmínku *Dio Kassios*

(155—229), z jehož dějin římských 36 knih se zachovalo, důležitých v příčině zpráv o ústavě, zákonodárství a vojenství římském.] V obecném životě společenském pronikali se sočivým způsobem rozdílní živlové: pohanští s křesťanskými, katoličtí se sektářskými, germánští s latinskými a řeckými; jmenovitě mezi Germány a Řomány činilo obecné právo, postavení politické, rozdílný jazyk a vyznání náboženské velikou propast. Hierarchie církve katolické dovršena papežem Lvem I., který dosáhl toho, že primát jeho v církvi také od světských zákonův uznán dekretem Valentiniána III. z r. 445. Lev I., císař byzantský, přijav korunu císařskou z rukou patriarchy kónstantínopolského r. 457., položil první základ k středověkému postavení moci světské k moci církevní.
